ROCZNIK
POLSKIEJ AKADEMII UMIEJĘTNOŚCI
ROK 2021

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

POLSKA AKADEMIA UMIEJĘTNOŚCI

ROCZNIK POLSKIEJ AKADEMII UMIEJĘTNOŚCI

ROK 2021

KRAKÓW 2022

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Redaktor tomu
Szczepan BILIŃSKI

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności
Kraków 2022

ISSN 1230-7033

POLSKA AKADEMIA UMIEJĘTNOŚCI
Ul. Sławkowska 17, 31-016 Kraków

Kancelaria
tel. 12 424-02-00
e-mail: office@pau.krakow.pl

Dystrybucja
tel. 12 424-02-12
e-mail: wydawnictwo@pau.krakow.pl

Księgowość
tel. 12 424-02-03

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

TREŚĆ

Struktura Polskiej Akademii Umiejętności (stan w dniu 31 grudnia 2021)

Rada 13
Członkowie 15
Krajowi 15
Wydział I Filologiczny 15
Czynni 15
Korespondenci 16
Wydział II Historyczno-Filozoficzny 17
Czynni 17
Korespondenci 19
Wydział III Nauk Ścisłych i Technicznych 19
Czynni 19
Korespondenci 21
Wydział IV Przyrodniczy 22
Czynni 22
Korespondenci 23
Wydział V Lekarski 24
Czynni 24
Korespondenci 25
Wydział VI Twórczości Artystycznej 26
Czynni 26
Zagraniczni 27
Wydział I Filologiczny 27
Wydział II Historyczno-Filozoficzny 28
Wydział III Nauk Ścisłych i Technicznych 29
Wydział IV Przyrodniczy 30
Wydział V Lekarski 31
Wydział VI Twórczości Artystycznej 32

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Komisje Naukowe PAU 33

Komisje wydziałowe 33
Wydział I Filologiczny. 33
Komisja Filologii Klasycznej PAU 33
Komisja Neofilologiczna PAU 34
Komisja Kultury Słowian PAU 36
Komisja Historii Sztuki PAU 37
Komisja Etyki Komunikacji PAU 38
Wydział II Historyczno-Filozoficzny 39
Komisja Środkowoeuropejska PAU 39
Komisja Wschodnioeuropejska PAU 40
Komisja Prawnicza PAU 42
Komisja Historii i Kultury Żydów PAU 43
Komisja Prehistorii Karpat PAU 44
Komisja Nauk Ekonomicznych PAU 45
Komisja Etnograficzna PAU 46
Komisja Historii Wojen i Wojskowości PAU 47
Komisja Archeologii Krajów Śródziemnomorskich PAU 48
Komisja Medioznawcza PAU 50
Komisja Biograficzna PAU 51
Wydział III Nauk Ścisłych i Technicznych 53
Komisja Astrofizyki PAU 53
Komisja Nauk Technicznych PAU 53
Komisja Układów Złożonych PAU 55
Wydział IV Przyrodniczy 56
Komisja Geoinformatyki PAU 56
Komisja Paleogeografii Czwartorzędu PAU 57
Komisja Biologii Rozwoju PAU 59
Komisja Nauk Rolniczych, Leśnych i Weterynaryjnych PAU 60
Komisja Geograficzna PAU 61

Komisje międzywydziałowe 62
Komisja Historii Nauki PAU 62
Komisja Spraw Europejskich PAU 64
Komisja Zagrożeń Cywilizacyjnych PAU 65
Komisja Filozofii Nauk PAU 66
Komisja PAU do Oceny Podręczników Szkolnych 68
Komisja PAU do Badań Diaspory Polskiej 69
Komisja Antropologiczna PAU 71
Komisja Ergonomii PAU 72
Komisja PAU Zarządzania Kulturą i Mediami 73
Komisja Przyrodniczo-Medyczna PAU z siedzibą we Wrocławiu 74
Polska Grupa CIHEC/Commission Internationale d'Histoire Ecclésiastique Comparée 74

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Komisje Stacji Naukowych PAU 74
Stacja Naukowa PAU w Katowicach 74
Komisja Historii Śląska PAU w Katowicach 74
Komisja Nauk Matematycznych PAU w Katowicach 75
Komisja Nauk Przyrodniczych PAU w Katowicach 75
Komisja Prawnicza PAU w Katowicach 76
Stacja Naukowa PAU w Gdańsku 76
Komisja Kaszubska PAU w Gdańsku 76

Działalność

Sprawozdanie sekretarza generalnego PAU za rok 2021 81
Protokół Komisji Rewizyjnej Polskiej Akademii Umiejętności 96
Czynności PAU w czasie pandemii COVID-19 101
Protokół Walnego Zgromadzenia PAU w dniu 19 czerwca 2021 roku 102
Protokół Uroczystego Posiedzenia Naukowego PAU w dniu 20 listopada 2021 roku . . 105
Uchwała Walnego Zgromadzenia PAU o przyjęciu sprawozdania finansowego za rok 2020 107
Uchwała Walnego Zgromadzenia PAU o podziale zysku za rok 2020 107
Członkowie PAU wybrani 19 czerwca 2021 roku 108
Posiedzenia Wydziałów PAU w 2021 roku 123
Posiedzenia Komisji Naukowych PAU w 2021 roku 126
Posiedzenia Stacji Naukowych i Komisji PAU działających poza Krakowem w 2021 roku 195
Czasopisma i książki wydane w 2021 roku 199
Sprawozdanie z działalności Archiwum Nauki PAN i PAU w Krakowie w 2021 roku . . 201
Sprawozdanie z działalności Fototeki Lanckorońskich PAU w 2021 roku 204
Sprawozdanie z działalności Ośrodka Badań nad Kulturą Ormiańską PAU w 2021 roku 206
Wyciąg z protokołu posiedzenia Komisji Stypendialnej PAU do rozdziału stypendiów Fundacji Lanckorońskich i Fundacji z Brzezia Lanckorońskich na 2022 rok 218

Wykłady

Marek SANAK, *Genetyka pandemii COVID-19* 225
Maria KORYTOWSKA, *O dziedzictwie Romantyzmu* 236
Marek SAFJAN, *Konstytucja marcowa – konstytucja paradoksów* 254

Zmarli

Członkowie PAU zmarli w 2021 roku 271
Wydział I 274
Krajowi 274
Alicja Helman 19 V 1935–24 II 2021, *Jan Michalik* 274
Jerzy Limon 24 V 1950–3 III 2021, *Jacek Popiel* 277
Adam Małkiewicz 3 II 1936–25 VI 2021, *Jan K. Ostrowski* 280

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Paulina Buchwald-Pelcowa 4 VI 1934–6 VII 2021, *Janusz S. Gruchała* 284
Józef Korpanty 15 II 1941–11 IX 2021, *Tomasz Polański* 286
Wiesław Boryś 4 I 1939–29 XI 2021, *Leszek Bednarczuk* 290
Zagraniczni 292
Heinz Schuster-Šewc 8 II 1927–10 II 2021, *Leszek Bednarczuk* 292
Hans Rothe 5 V 1928–31 III 2021, *Tomasz Mika* 294
Sante Graciotti 1 XII 1923–18 X 2021, *Luigi Marinelli* 297
Wydział II 300
Krajowi 300
Henryk Samsonowicz 23 I 1930–28 V 2021, *Michał Tymowski* 300
Henryk Olszewski 2 I 1932–19 VIII 2021, *Wacław Uruszczak* 304
Romuald Schild 2 X 1936–23 XI 2021, *Michał Kobusiewicz* 308
Zagraniczny 312
Winfried Schich 20 I 1938–22 III 2021, *Jerzy Strzelczyk* 312
Wydział III 314
Krajowi 314
Józef Nizioł 2 III 1938–26 I 2021, *Błażej Skoczeń* 314
Andrzej Szczepan Białynicki-Birula 26 XII 1935–19 IV 2021, *Stanisław Kwapień, Wiesław Pleśniak* 319
Andrzej Schinzel 5 IV 1937–21 VIII 2021, *Jerzy Kaczorowski* 322
Jerzy Jurkiewicz 22 VII 1947–30 XI 2021, *Zdzisław Burda, Jakub Gizbert-Studnicki, Andrzej Görlich* 326
Zagraniczni 330
Martinus J. G. Veltman 27 VI 1931–4 I 2021, *Michał Praszałowicz* 330
Rolf H. Siemssen 15 III 1933–29 I 2021, *Marek Pfützner* 335
Wydział IV 338
Krajowi 338
Jerzy Józefat Lipa 14 XI 1932–24 III 2021, *Józef Razowski, Jerzy R. Starzyk* 338
Leszek Starkel 8 IX 1931–6 XI 2021, *Zofia Rączkowska, Marek Krąpiec* 342
Adam Łomnicki 28 VI 1935–15 XII 2021, *Mariusz Cichoń* 345
Zagraniczni 349
Lewis Wolpert 19 X 1929–28 I 2021, *Włodzimierz Korohoda* 349
William Richard (Twink) Allen 29 VIII 1940–6 VI 2021, *Marian Tischner* 354
Wydział V 360
Krajowi 360
Franciszek Kokot 24 XI 1929–24 I 2021, *Andrzej Więcek* 360
Mieczysław Chorąży 31 VIII 1925–20 II 2021, *Barbara Jarząb* 366
Zagraniczny 371
Zbigniew Darżynkiewicz 12 V 1936–28 II 2021, *Jerzy Kawiak, Marek Jakóbisiak* . . . 371

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Wydział VI 374
Krajowi 374
Adam Zagajewski 21 VI 1945–21 III 2021, *Konrad Kucza-Kuczyński* 374
Stanisław Julian Rodziński 8 III 1940–17 VII 2021, *Konrad Kucza-Kuczyński* 377
Alfabetyczny spis członków PAU 380

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

STRUKTURA
POLSKIEJ AKADEMII UMIEJĘTNOŚCI

(stan w dniu 31 grudnia 2021)

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

RADA

Prezes – **prof. dr hab. Jan Ostrowski**
Wiceprezes – **prof. dr hab. Andrzej Mączyński**
Wiceprezes z Warszawy – **prof. dr hab. Ewa Szczepańska-Sadowska**
Sekretarz generalny – **prof. dr hab. Szczepan Biliński**
Delegat Walnego Zgromadzenia – **prof. dr hab. Jerzy Jurkiewicz**

Wydział I Filologiczny

Dyrektor – **prof. dr hab. Kazimierz Korus**
Wicedyrektor – **prof. dr hab. Roman Mazurkiewicz**
Sekretarz – **prof. dr hab. Maciej Włodarski**

Wydział II Historyczno-Filozoficzny

Dyrektor – **prof. dr hab. Janusz Kruk**
Wicedyrektor – **prof. dr hab. Andrzej Kastory**
Sekretarze – **prof. dr hab. Krzysztof Ożóg**
prof. dr hab. Jacek Purchla

Wydział III Nauk Ścisłych i Technicznych

Dyrektor – **prof. dr hab. Ewa Brocławik**
Wicedyrektor – **prof. dr hab. Maria Nowakowska**
Sekretarz – **prof. dr hab. Jakub Zakrzewski**

Wydział IV Przyrodniczy

Dyrektor – **prof. dr hab. Elżbieta Pyza**
Wicedyrektor – **prof. dr hab. Marek A. Krąpiec**
Sekretarze – **prof. dr hab. Barbara Płytycz**
prof. dr hab. Jerzy Starzyk

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Wydział V Lekarski

Dyrektor – **prof. dr hab. Marek Sanak**
Wicedyrektor – **prof. dr hab. Ryszard Przewłocki**
Sekretarz – **prof. dr hab. Kalina Kawecka-Jaszcz**

Wydział VI Twórczości Artystycznej

Dyrektor – **prof. dr hab. Adam Myjak**
Wicedyrektor – **prof. dr hab. Konrad Kucza-Kuczyński**
Sekretarz – vacat

Delegat Rady do Współpracy Międzynarodowej
– **prof. dr hab. Janusz K. Kozłowski**
Delegat PAU do Współpracy z Ukrainą – **prof. dr hab. Jan Machnik**

Komisja Rewizyjna – **prof. dr hab. Sylwester Czopek**
prof. dr hab. January Weiner
prof. dr hab. Karol Życzkowski

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

CZŁONKOWIE

Krajowi

WYDZIAŁ I FILOLOGICZNY

Czynni

Jerzy Axer – wybrany na członka korespondenta 21 czerwca 1997, na członka czynnego 22 czerwca 2013.

Jerzy Bartmiński – wybrany na członka korespondenta 21 czerwca 2008, na członka czynnego 14 czerwca 2014.

Krystyna Bartol – wybrana na członka korespondenta 23 czerwca 2012, na członka czynnego 24 czerwca 2017.

Andrzej Bogusławski – wybrany na członka korespondenta 26 czerwca 1993, na członka czynnego 19 czerwca 2004.

Andrzej Borowski – wybrany na członka korespondenta 18 czerwca 2005, na członka czynnego 18 czerwca 2011.

Paulina Buchwald-Pelc – wybrana na członka korespondenta 14 czerwca 2003, na członka czynnego 18 czerwca 2016. Zmarła 6 lipca 2021.

Jerzy Danielewicz – wybrany na członka korespondenta 14 czerwca 2003, na członka czynnego 19 czerwca 2010.

Michał Głowiński – wybrany na członka korespondenta 9 marca 1991, na członka czynnego 26 czerwca 1993.

Maciej Grochowski – wybrany na członka korespondenta 24 czerwca 2006, na członka czynnego 14 czerwca 2014.

Józef Korpanty – wybrany na członka korespondenta 23 czerwca 2007, na członka czynnego 24 czerwca 2017. Zmarł 11 września 2021.

Kazimierz Korus – wybrany na członka korespondenta 20 czerwca 2015, na członka czynnego 19 czerwca 2021.

Maria Korytowska – wybrana na członka korespondenta 22 czerwca 2013, na członka czynnego 19 czerwca 2021.

Teresa Kostkiewiczowa – wybrana na członka korespondenta 17 czerwca 2000, na członka czynnego 23 czerwca 2007.

Jerzy Limon – wybrany na członka korespondenta 13 czerwca 1992, na członka czynnego 16 czerwca 2018. Zmarł 3 marca 2021.

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Adam Małkiewicz – wybrany na członka korespondenta 24 czerwca 2006, na członka czynnego 14 czerwca 2014. Zmarł 25 czerwca 2021.
Roman Mazurkiewicz – wybrany na członka korespondenta 22 czerwca 2013, na członka czynnego 19 czerwca 2021.
Jan Michalik – wybrany na członka korespondenta 20 czerwca 1998, na członka czynnego 24 czerwca 2006.
Teresa Michałowska – wybrana na członka korespondenta 19 czerwca 1999, na członka czynnego 24 czerwca 2006.
Stanisław Mossakowski – wybrany na członka korespondenta 18 czerwca 2005, na członka czynnego 18 czerwca 2011.
Alina Nowicka-Jeżowa – wybrana na członka korespondenta 24 czerwca 2006, na członka czynnego 22 czerwca 2013.
Jan Ostrowski – wybrany na członka korespondenta 19 czerwca 2010, na członka czynnego 20 czerwca 2015.
Henryk Antoni Podbielski – wybrany na członka korespondenta 19 czerwca 2004, na członka czynnego 16 czerwca 2018.
Jadwiga Puzynina – wybrana na członka korespondenta 26 czerwca 1993, na członka czynnego 19 czerwca 1999.
Stefan Sawicki – wybrany na członka korespondenta 26 czerwca 1993, na członka czynnego 19 czerwca 1999.
Stanisław Stabryła – wybrany na członka korespondenta 9 marca 1991, na członka czynnego 23 czerwca 2007.
Lucjan Suchanek – wybrany na członka korespondenta 20 czerwca 1998, na członka czynnego 23 czerwca 2007.
Zuzanna Topolińska – wybrana na członka czynnego 9 marca 1991.

Korespondenci

Edward Balcerzan – wybrany 17 czerwca 2000.
Wojciech Bałus – wybrany 20 czerwca 2015.
Leszek Bednarczuk – wybrany 9 marca 1991.
Włodzimierz Bolecki – wybrany 23 czerwca 2012.
Wiesław Boryś – wybrany 23 czerwca 2007. Zmarł 29 listopada 2021.
Wojciech Chlebda – wybrany 18 czerwca 2016.
Magdalena Danielewicz – wybrana 24 czerwca 2017.
Bogusław Dopart – wybrany 19 czerwca 2020.
Marcin Fabiański – wybrany 15 czerwca 2019.
Albert Juliusz Gorzkowski – wybrany 16 czerwca 2018.
Janusz S. Gruchała – wybrany 19 czerwca 2020.

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Mirosława Hanusiewicz-Lavallee – wybrana 20 czerwca 2015.
Alicja Helman – wybrana 25 czerwca 1994. Zmarła 24 lutego 2021.
Stefan Kiedroń – wybrany 16 czerwca 2018.
Hanna Kowalska-Stus – wybrana 24 czerwca 2017.
Jarosław Mariusz Ławski – wybrany 24 czerwca 2017.
Maria Maślanka-Soro – wybrana 16 czerwca 2016.
Sergiusz Michalski – wybrany 22 czerwca 2002.
Tomasz Mika – wybrany 19 czerwca 2021.
Ryszard Nycz – wybrany 19 czerwca 2004.
Tomasz Polański – wybrany 19 czerwca 2021.
Jacek Popiel – wybrany 15 czerwca 2019.
Maria Poprzęcka – wybrana 17 czerwca 2000.
Jan Prokop – wybrany 24 czerwca 2006.
Piotr Salwa – wybrany 24 czerwca 2006.
Tadeusz Sławek – wybrany 18 czerwca 2016.
Marek Stachowski – wybrany 20 czerwca 2015.
Marian Stala – wybrany 22 czerwca 2013.
Ryszard Tokarski – wybrany 18 czerwca 2016.
Maciej Włodarski – wybrany 24 czerwca 2017.
Wiesław Wydra – wybrany 18 czerwca 2016.
Marta Wyka – wybrana 19 czerwca 2010.
Roman Maria Zawadzki – wybrany 20 czerwca 2009.
Antoni Ziemba – wybrany 20 czerwca 2015.

WYDZIAŁ II HISTORYCZNO-FILOZOFICZNY

Czynni

Krzysztof Baczkowski – wybrany na członka korespondenta 20 czerwca 1998, na członka czynnego 20 czerwca 2009.
Sylwester Czopek – wybrany na członka korespondenta 20 czerwca 2015, na członka czynnego 19 czerwca 2021.
Juliusz Domański – wybrany na członka korespondenta 22 czerwca 1996, na członka czynnego 14 czerwca 2003.
Michał Heller – wybrany na członka korespondenta 24 czerwca 2006, na członka czynnego 20 czerwca 2015.
Andrzej Kastory – wybrany na członka korespondenta 19 czerwca 2010, na członka czynnego 16 czerwca 2018.

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Feliks Kiryk – wybrany na członka korespondenta 24 czerwca 2006, na członka czynnego 24 czerwca 2017.

Janusz Krzysztof Kozłowski – wybrany na członka czynnego 9 marca 1991.

Janusz Kruk – wybrany na członka korespondenta 19 czerwca 2010, na członka czynnego 16 czerwca 2018.

Ewa Łętowska – wybrana na członka korespondenta 21 czerwca 1997, na członka czynnego 15 czerwca 2019.

Jan Machnik – wybrany na członka korespondenta 13 czerwca 1992, na członka czynnego 24 czerwca 1994.

Janusz Małłek – wybrany na członka korespondenta 22 czerwca 1996, na członka czynnego 20 czerwca 2009.

Andrzej Mączyński – wybrany na członka korespondenta 22 czerwca 1996, na członka czynnego 18 czerwca 2011.

Krzysztof Ożóg – wybrany na członka korespondenta 18 czerwca 2016, na członka czynnego 19 czerwca 2020.

Jacek Purchla – wybrany na członka korespondenta 18 czerwca 2011, na członka czynnego 15 czerwca 2019.

Marek H. Safjan – wybrany na członka korespondenta 23 czerwca 2001, na członka czynnego 19 czerwca 2021.

Stanisław Salmonowicz – wybrany na członka korespondenta 13 czerwca 1992, na członka czynnego 24 czerwca 1995.

Henryk Samsonowicz – wybrany na członka korespondenta 26 czerwca 1993, na członka czynnego 24 czerwca 1995. Zmarł 28 maja 2021.

Romuald Schild – wybrany na członka korespondenta 23 czerwca 2001, na członka czynnego 20 czerwca 2009. Zmarł 23 listopada 2021.

Władysław Stróżewski – wybrany na członka czynnego 9 marca 1991.

Jerzy Strzelczyk – wybrany na członka korespondenta 24 czerwca 1995, na członka czynnego 23 czerwca 2007.

Stanisław Suchodolski – wybrany na członka korespondenta 18 czerwca 2005, na członka czynnego 18 czerwca 2011.

Piotr Sztompka – wybrany na członka korespondenta 9 marca 1991, na członka czynnego 13 czerwca 1992.

Stanisław Waltoś – wybrany na członka korespondenta 22 czerwca 1996, na członka czynnego 21 czerwca 2008.

Jan Woleński – wybrany na członka korespondenta 23 czerwca 2001, na członka czynnego 23 czerwca 2012.

Zenon Woźniak – wybrany na członka korespondenta 21 czerwca 1997, na członka czynnego 20 czerwca 2009.

Andrzej Zoll – wybrany na członka korespondenta 26 czerwca 1993, na członka czynnego 22 czerwca 1996.

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Korespondenci

Leszek Balcerowicz – wybrany 24 czerwca 2006.
Józef Borzyszkowski – wybrany 22 czerwca 2013.
Andrzej Bronk – wybrany 20 czerwca 2009.
Andrzej Friszke – wybrany 19 czerwca 2020.
Janina Gajda-Krynicka – wybrana 22 czerwca 2013.
Antoni Gąsiorowski – wybrany 20 czerwca 2009.
Jerzy Hausner – wybrany 15 czerwca 2019.
Wojciech Iwańczak – wybrany 20 czerwca 2015.
Agnieszka Kijewska – wybrana 18 czerwca 2016.
Stefan Karol Kozłowski – wybrany 20 czerwca 2009.
Marcin Kula – wybrany 15 czerwca 2019.
Joanna Maria Kurczewska – wybrana 18 czerwca 2011.
Piotr Łossowski – wybrany 9 marca 1991.
Andrzej Mania – wybrany 18 czerwca 2016.
Lech J. Mróz – wybrany 14 czerwca 2014.
Jerzy Nalepa – wybrany 22 czerwca 1996.
Cezary Obracht-Prondzyński – wybrany 19 czerwca 2020.
Henryk Olszewski – wybrany 26 czerwca 1993. Zmarł 19 sierpnia 2021.
Maksymilian Pazdan – wybrany 23 czerwca 2001.
Aleksander Posern-Zieliński – wybrany 19 czerwca 2010.
Jerzy Rajski – wybrany 13 czerwca 1992.
Stanisław Sołtysiński – wybrany 9 marca 1991.
Andrzej Szostek – wybrany 19 czerwca 2021.
Karol Tarnowski – wybrany 18 czerwca 2011.
Michał Tymowski – wybrany 18 czerwca 2011.
Wacław Uruszczak – wybrany 23 czerwca 2012.
Ryszard Wójcicki – wybrany 20 czerwca 1998.
Jerzy Zajadło – wybrany 20 czerwca 2015.
Marek Ziółkowski – wybrany 19 czerwca 2010.

WYDZIAŁ III NAUK ŚCISŁYCH I TECHNICZNYCH

Czynni

Andrzej Białas – wybrany na członka czynnego 16 listopada 1989.
Iwo Białynicki-Birula – wybrany na członka korespondenta 26 czerwca 1993, na członka czynnego 15 czerwca 2019.

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Ewa Brocławik – wybrana na członka korespondenta 19 czerwca 2010, na członka czynnego 16 czerwca 2018.

Andrzej Fuliński – wybrany na członka korespondenta 21 czerwca 1997, na członka czynnego 24 czerwca 2006.

Jerzy Jurkiewicz – wybrany na członka korespondenta 19 czerwca 2010, na członka czynnego 15 czerwca 2019. Zmarł 30 listopada 2021.

Zygmunt Kolenda – wybrany na członka korespondenta 22 czerwca 1996, na członka czynnego 15 czerwca 2019.

Stanisław Kwapień – wybrany na członka korespondenta 20 czerwca 2015, na członka czynnego 15 czerwca 2019.

Janusz Stanisław Lipkowski – wybrany na członka korespondenta 23 czerwca 2012, na członka czynnego 19 czerwca 2021.

Bogdan Marciniec – wybrany na członka korespondenta 18 czerwca 2016, na członka czynnego 15 czerwca 2019.

Mieczysław Mąkosza – wybrany na członka korespondenta 21 czerwca 1997, na członka czynnego 14 czerwca 2014.

Zenon Mróz – wybrany na członka korespondenta 18 czerwca 2005, na członka czynnego 18 czerwca 2016.

Józef Nizioł – wybrany na członka korespondenta 13 czerwca 1992, na członka czynnego 22 czerwca 2013. Zmarł 26 stycznia 2021.

Stanisław Penczek – wybrany na członka korespondenta 23 czerwca 2012, na członka czynnego 24 czerwca 2017.

Wiesław Antoni Pleśniak – wybrany na członka korespondenta 22 czerwca 1996, na członka czynnego 24 czerwca 2017.

Stefan Pokorski – wybrany na członka korespondenta 23 czerwca 2001, na członka czynnego 23 czerwca 2012.

Krzysztof Redlich – wybrany na członka korespondenta 23 czerwca 2007, na członka czynnego 15 czerwca 2019.

Andrzej Schinzel – wybrany na członka korespondenta 22 czerwca 2002, na członka czynnego 19 czerwca 2004. Zmarł 21 sierpnia 2021.

Ryszard Sosnowski – wybrany na członka korespondenta 17 czerwca 2000, na członka czynnego 20 czerwca 2009.

Andrzej Staruszkiewicz – wybrany na członka czynnego 9 marca 1991.

Andrzej Trautman – wybrany na członka korespondenta 17 czerwca 2000, na członka czynnego 24 czerwca 2017.

Michał Turała – wybrany na członka korespondenta 22 czerwca 2002, na członka czynnego 18 czerwca 2011.

Zenon Waszczyszyn – wybrany na członka czynnego 17 listopada 1989.

Andrzej Kajetan Wróblewski – wybrany na członka korespondenta 20 czerwca 1998, na członka czynnego 19 czerwca 2004.

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Agnieszka Zalewska – wybrana na członka korespondenta 22 czerwca 2013, na członka czynnego 24 czerwca 2017.
Kacper Zalewski – wybrany na członka czynnego 16 listopada 1989.
Marek Zrałek – wybrany na członka korespondenta 19 czerwca 1999, na członka czynnego 22 czerwca 2013.

Korespondenci

Zbigniew Adamczyk – wybrany 24 czerwca 2006.
Romuald Będziński – wybrany 18 czerwca 2016.
Andrzej Szczepan Białynicki-Birula – wybrany 19 czerwca 2020. Zmarł 19 kwietnia 2021.
Jakub Bodziony – wybrany 9 marca 1991.
Tomasz Dietl – wybrany 20 czerwca 2009.
Tomasz Dohnalik – wybrany 21 czerwca 1997.
Wojciech Dziembowski – wybrany 21 czerwca 1997.
Henryk Górecki – wybrany 17 czerwca 2000.
Ryszard Horodecki – wybrany 19 czerwca 2021.
Stanisław Jadach – wybrany 16 czerwca 2018.
Andrzej Jajszczyk – wybrany 19 czerwca 2020.
Bogumił Jeziorski – wybrany 16 czerwca 2018.
Janusz Jurczak – wybrany 18 czerwca 2016.
Jerzy Kaczorowski – wybrany 15 czerwca 2019.
Jan Kisyński – wybrany 20 czerwca 2009.
Sławomir Kołodziej – wybrany 16 czerwca 2018.
Andrzej Korbel – wybrany 22 czerwca 2002.
Henryk Kozłowski – wybrany 16 czerwca 2018.
Maciej Lewenstein – wybrany 19 czerwca 2021.
Jerzy Łuczka – wybrany 18 czerwca 2016.
Marian Mikołajczyk – wybrany 15 czerwca 2019.
Maria Nowakowska – wybrana 24 czerwca 2017.
Wiesław Pawłucki – wybrany 19 czerwca 2004.
Marek Pfützner – wybrany 16 czerwca 2018.
Michał Praszałowicz – wybrany 19 czerwca 2020.
Marek Samoć – wybrany 19 czerwca 2020.
Jakub Siemek – wybrany 24 czerwca 1995.
Błażej Skoczeń – wybrany 19 czerwca 2020.
Józef Smak – wybrany 25 czerwca 1994.
Gwidon Szefer – wybrany 9 marca 1991.
Ryszard Tadeusiewicz – wybrany 20 czerwca 1998.

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Andrzej Tylikowski – wybrany 22 czerwca 2013.
Andrzej Udalski – wybrany 19 czerwca 2004.
Andrzej Witkowski – wybrany 20 czerwca 1998.
Maciej Wojtkowski – wybrany 18 czerwca 2016.
Jakub Zakrzewski – wybrany 16 czerwca 2018.
Karol Życzkowski – wybrany 19 czerwca 2020.

WYDZIAŁ IV PRZYRODNICZY

Czynni

Stefan Witold Alexandrowicz – wybrany na członka korespondenta 13 czerwca 1992, na członka czynnego 22 czerwca 1996.
Barbara Bilińska – wybrana na członka korespondenta 19 czerwca 2004, na członka czynnego 19 czerwca 2020.
Szczepan Biliński – wybrany na członka korespondenta 13 czerwca 1992, na członka czynnego 21 czerwca 2008.
Jerzy Fedorowski – wybrany na członka korespondenta 22 czerwca 1996, na członka czynnego 14 czerwca 2003.
Krystyna Grodzińska – wybrana na członka korespondenta 22 czerwca 1996, na członka czynnego 18 czerwca 2005.
Wincenty Kilarski – wybrany na członka czynnego 16 listopada 1989.
Włodzimierz Korohoda – wybrany na członka korespondenta 9 marca 1991, na członka czynnego 24 czerwca 1995.
Andrzej Kostrzewski – wybrany na członka korespondenta14 czerwca 2003, na członka czynnego 19 czerwca 2021.
Adam Kotarba – wybrany na członka korespondenta 24 czerwca 1995, na członka czynnego 19 czerwca 1999.
Jan Kozłowski – wybrany na członka korespondenta 20 czerwca 1998, na członka czynnego 18 czerwca 2016.
Adam Łomnicki – wybrany na członka korespondenta 26 czerwca 1993, na członka czynnego 22 czerwca 1996. Zmarł 15 grudnia 2021.
Teresa Madeyska – wybrana na członka korespondenta 19 czerwca 2004, na członka czynnego 19 czerwca 2021.
Anna Medwecka-Kornaś – wybrana na członka czynnego 14 czerwca 2003.
Elżbieta Morycowa – wybrana na członka korespondenta 22 czerwca 1996, na członka czynnego 24 czerwca 2017.
Wojciech Narębski – wybrany na członka korespondenta 13 czerwca 1992, na członka czynnego 21 czerwca 1997.

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Stanisław Nawrocki – wybrany na członka czynnego 16 listopada 1989.
Tadeusz Niedźwiedź – wybrany na członka korespondenta 23 czerwca 2001, na członka czynnego 21 czerwca 2008.
Barbara Płytycz – wybrana na członka korespondenta 19 czerwca 1999, na członka czynnego 15 czerwca 2019.
Elżbieta Pyza – wybrana na członka korespondenta 20 czerwca 2009, na członka czynnego 16 czerwca 2018.
Józef Razowski – wybrany na członka korespondenta 9 marca 1991, na członka czynnego 16 czerwca 2018.
Leszek Starkel – wybrany na członka czynnego 16 listopada 1989. Zmarł 6 listopada 2021.
Jerzy Starzyk – wybrany na członka korespondenta 20 czerwca 2009, na członka czynnego 19 czerwca 2021.
Andrzej Ślączka – wybrany na członka korespondenta 26 czerwca 1993, na członka czynnego 16 czerwca 2018.
Marian Tischner – wybrany na członka korespondenta 9 marca 1991, na członka czynnego 21 czerwca 1997.
January Weiner – wybrany na członka korespondenta 24 czerwca 1995, na członka czynnego 14 czerwca 2003.
Kazimierz Zarzycki – wybrany na członka czynnego 16 listopada 1989.

Korespondenci

Grzegorz Bartosz – wybrany 20 czerwca 2009.
Tadeusz Bielicki – wybrany 21 czerwca 1997.
Jadwiga Bryła – wybrana 26 czerwca 1993.
Tadeusz Chrobak – wybrany 18 czerwca 2016.
Wojciech Froncisz – wybrany 26 czerwca 1993.
Zbigniew Maciej Gliwicz – wybrany 22 czerwca 1996.
Anna Grabowska – wybrana 18 czerwca 2016.
Aleksander Guterch – wybrany 19 czerwca 1999.
Alicja Józkowicz – wybrana 19 czerwca 2021.
Małgorzata Kossut – wybrana 23 czerwca 2001.
Marek Antoni Krąpiec – wybrany 23 czerwca 2012.
Kazimierz Krzemień – wybrany 19 czerwca 2021.
Barbara Kwiecińska – wybrana 20 czerwca 2009.
Andrzej B. Legocki – wybrany 22 czerwca 1996.
Jerzy Józefat Lipa – wybrany 17 czerwca 2000. Zmarł 24 marca 2021.
Maria Grażyna Łanczont – wybrana 20 czerwca 2009.
Jacek Matyszkiewicz – wybrany 14 czerwca 2014.

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Piotr Migoń – wybrany 22 czerwca 2013.
Adam Nadachowski – wybrany 19 czerwca 2021.
Maciej Jan Nałęcz – wybrany 19 czerwca 1999.
Tadeusz M. Peryt – wybrany 15 czerwca 2019.
Ewa Wanda Roniewicz – wybrana 20 czerwca 2015.
Tadeusz Sarna – wybrany 23 czerwca 2012.
Stefan Skiba – wybrany 15 czerwca 2019.
Kazimierz Strzałka – wybrany 24 czerwca 2006.
Leon Stuchlik – wybrany 9 marca 1991.
Jacek M. Szymura – wybrany 19 czerwca 2004.
Krzysztof Turlejski – wybrany 24 czerwca 2017.
Alfred Uchman – wybrany 18 czerwca 2011.
Krystyna Wasylikowa – wybrana 13 czerwca 1992.
Grzegorz Węgrzyn – wybrany 20 czerwca 2015.
Michał Woyciechowski – wybrany 24 czerwca 2017.
Maciej Żylicz – wybrany 23 czerwca 2001.

WYDZIAŁ V LEKARSKI

Czynni

Jan Albrecht – wybrany na członka korespondenta 17 czerwca 2000, na członka czynnego 20 czerwca 2009.
Tomasz Brzozowski – wybrany na członka korespondenta 21 czerwca 2008, na członka czynnego 22 czerwca 2013.
Mieczysław Chorąży – wybrany na członka czynnego 24 czerwca 1995. Zmarł 20 lutego 2021.
Anna Członkowska – wybrana na członka korespondenta 19 czerwca 1999, na członka czynnego 20 czerwca 2009.
Andrzej Górski – wybrany na członka korespondenta 14 czerwca 2003, na członka czynnego 20 czerwca 2009.
Jan Górski – wybrany na członka korespondenta 14 czerwca 2003, na członka czynnego 18 czerwca 2011.
Ryszard Jerzy Gryglewski – wybrany na członka czynnego 16 listopada 1989.
Włodzimierz Januszewicz – wybrany na członka czynnego 3 maja 1990.
Jerzy Kawiak – wybrany na członka korespondenta 22 czerwca 1996, na członka czynnego 24 czerwca 2006.
Paweł Kisielow – wybrany na członka korespondenta 13 czerwca 1992, na członka czynnego 18 czerwca 2005.

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Franciszek Kokot – wybrany na członka czynnego 9 marca 1991. Zmarł 24 stycznia 2021.
Wojciech Kostowski – wybrany na członka czynnego 26 czerwca 1993.
Janusz Limon – wybrany na członka korespondenta 18 czerwca 2005, na członka czynnego 19 czerwca 2010.
Stanisław Moskalewski – wybrany na członka korespondenta 14 czerwca 2003, na członka czynnego 20 czerwca 2015.
Wiesław W. Pawlik – wybrany na członka korespondenta 22 czerwca 1996, na członka czynnego 17 czerwca 2000.
Andrzej Pilc – wybrany na członka korespondenta 18 czerwca 2005, na członka czynnego 19 czerwca 2020.
Tadeusz Popiela – wybrany na członka czynnego 22 czerwca 1996.
Edmund Przegaliński – wybrany na członka korespondenta 9 marca 1991, na członka czynnego 19 czerwca 1999.
Ryszard Przewłocki – wybrany na członka korespondenta 18 czerwca 2005, na członka czynnego 16 czerwca 2018.
Czesław Radzikowski – wybrany na członka korespondenta 22 czerwca 2002, na członka czynnego 22 czerwca 2013.
Marek Sanak – wybrany na członka korespondenta 21 czerwca 2008, na członka czynnego 19 czerwca 2020.
Ewa Szczepańska-Sadowska – wybrana na członka korespondenta 23 czerwca 2001, na członka czynnego 18 czerwca 2011.
Michał Tendera – wybrany na członka korespondenta 21 czerwca 2008, na członka czynnego 22 czerwca 2013.
Tomasz Trojanowski – wybrany na członka korespondenta 21 czerwca 2008, na członka czynnego 19 czerwca 2020.
Andrzej Więcek – wybrany na członka korespondenta 18 czerwca 2011, na członka czynnego 19 czerwca 2020.
Marek Zembala – wybrany na członka czynnego 9 marca 1991.

Korespondenci

Stefan Angielski – wybrany 18 czerwca 2005.
Włodzimierz Buczko – wybrany 18 czerwca 2011.
Andrzej Budaj – wybrany 24 czerwca 2017.
Stanisław Czekalski – wybrany 18 czerwca 2011.
Stanisław Jerzy Czuczwar – wybrany 23 czerwca 2012.
Wenancjusz Domagała – wybrany 20 czerwca 1998.
Józef Dulak – wybrany 18 czerwca 2011.
Małgorzata Filip – wybrana 15 czerwca 2019.

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Tomasz Kazimierz Grodzicki – wybrany 16 czerwca 2018.
Jerzy Hołowiecki – wybrany 20 czerwca 1998.
Barbara Jarząb – wybrana 23 czerwca 2007.
Jacek Jassem – wybrany 22 czerwca 2013.
Kalina Kawecka-Jaszcz – wybrana 23 czerwca 2012.
Marek Krawczyk – wybrany 14 czerwca 2014.
Władysław Lasoń – wybrany 19 czerwca 2020.
Jerzy W. Łazarewicz – wybrany 19 czerwca 2010.
Ludwik Kazimierz Malendowicz – wybrany 23 czerwca 2012.
Maciej Tadeusz Małecki – wybrany 24 czerwca 2017.
Lucyna Mastalerz – wybrana 24 czerwca 2017.
Jacek Musiał – wybrany 22 czerwca 2013.
Michał Myśliwiec – wybrany 14 czerwca 2014.
Krzysztof Narkiewicz – wybrany 23 czerwca 2012.
Ewa Niżankowska-Mogilnicka – wybrana 24 czerwca 2006.
Barbara Elżbieta Przewłocka – wybrana 24 czerwca 2017.
Krzysztof Selmaj – wybrany 23 czerwca 2001.
Aleksander B. Skotnicki – wybrany 23 czerwca 2012.
Tomasz Szczepański – wybrany 19 czerwca 2020.
Tadeusz Stanisław Tołłoczko – wybrany 21 czerwca 2008.
Adam Torbicki – wybrany 16 czerwca 2018.
Piotr Trzonkowski – wybrany 15 czerwca 2019.
Anetta Undas – wybrana 18 czerwca 2016.
Kazimierz Wierzchowski – wybrany 3 maja 1990.
Michał Witt – wybrany 19 czerwca 2021.
Wojciech Wojakowski – wybrany 19 czerwca 2021.
Marian Zembala – wybrany 19 czerwca 2010.

WYDZIAŁ VI TWÓRCZOŚCI ARTYSTYCZNEJ

Czynni

Tadeusz Boruta – wybrany 20 czerwca 2015.
Witold Cęckiewicz – wybrany 16 listopada 1989.
Marian Fikus – wybrany 18 czerwca 2011.
Stefan Gierowski – wybrany 14 czerwca 2014.
Krzysztof Ingarden – wybrany 20 czerwca 2015.
Jerzy Kalina – wybrany 19 czerwca 2020.
Ryszard Krynicki – wybrany 20 czerwca 2015.

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Konrad Kucza-Kuczyński – wybrany 22 czerwca 2013.
Ewa Lipska – wybrana 20 czerwca 2009.
Krystian Lupa – wybrany 24 czerwca 2017.
Lech Majewski – wybrany 24 czerwca 2017.
Krzysztof Meyer – wybrany 18 czerwca 2011.
Adam Myjak – wybrany 20 czerwca 2009.
Wiesław Myśliwski – wybrany 19 czerwca 2020.
Wiesław Ochman – wybrany 19 czerwca 2010.
Ryszard Kazimierz Otręba – wybrany 22 czerwca 2002.
Jan Pamuła – wybrany 16 czerwca 2018.
Stanisław Rodziński – wybrany 25 czerwca 1994. Zmarł 17 lipca 2021.
Andrzej Seweryn – wybrany 17 czerwca 2000.
Krzysztof Skórczewski – wybrany 22 czerwca 2013.
Paweł Szymański – wybrany 19 czerwca 2021.
Paweł Maria Taranczewski – wybrany 24 czerwca 2006.
Olga Tokarczuk – wybrana 19 czerwca 2020.
Adam Zagajewski – wybrany 24 czerwca 2006. Zmarł 21 marca 2021.
Krzysztof Zanussi – wybrany 25 czerwca 1994.
Kazimierz Gustaw Zemła – wybrany 14 czerwca 2003.

Zagraniczni

WYDZIAŁ I FILOLOGICZNY

Xaverio Ballester – wybrany 22 czerwca 2013.
Alfred Bammesberger – wybrany 14 czerwca 2003.
Pietro Boitani – wybrany 9 marca 1991.
Giovanna Brogi Bercoff – wybrana 18 czerwca 2016.
Petar Ž. Bunjak – wybrany 24 czerwca 2017.
Alain van Crugten – wybrany 19 czerwca 2004.
Maria Delaperrière – wybrana 18 czerwca 2005.
Hans Jürgen Diller – wybrany 22 czerwca 1996.
Rolf Fieguth – wybrany 22 czerwca 2002.
Hermann Fillitz – wybrany 20 czerwca 1998.
David Frick – wybrany 18 czerwca 2016.
Bernhard Gajek – wybrany 19 czerwca 1999.
György Gömöri – wybrany 21 czerwca 2008.
Sante Graciotti – wybrany 3 maja 1990. Zmarł 18 października 2021.
Stephen Harrison – wybrany 18 czerwca 2016.

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Thomas DaCosta Kaufmann – wybrany 19 czerwca 2021.
Maryla Laurent-Zielińska – wybrana 22 czerwca 2013.
Aleksander W. Lipatow – wybrany 18 czerwca 2005.
Ryszard Löw (Loew) – wybrany 23 czerwca 2007.
Luigi Marinelli – wybrany 18 czerwca 2005.
Michał Masłowski – wybrany 19 czerwca 2010.
Alain Michel – wybrany 22 czerwca 1996.
Nullo Minissi – wybrany 19 czerwca 1999.
Hugo Montgomery – wybrany 21 czerwca 1997.
Stefan Muthesius – wybrany 16 czerwca 2018.
Ivo Pospišil – wybrany 19 czerwca 2021.
Rostysław Radyszewski – wybrany 23 czerwca 2012.
François Rosset – wybrany 19 czerwca 2010.
Hans Rothe – wybrany 9 marca 1991. Zmarł 31 marca 2021.
Joseph Rykwert – wybrany 20 czerwca 1998.
Brigitte Schultze – wybrana 18 czerwca 2005.
Anne Markham Schulz – wybrana 14 czerwca 2014.
Heinz Schuster-Šewc – wybrany 20 czerwca 1998. Zmarł 10 lutego 2021.
Victor Ieronim Stoichita – wybrany 16 czerwca 2018.
Swietłana Tołstojowa – wybrana 24 czerwca 2017.
Boris A. Uspienski – wybrany 18 czerwca 2011.
Stephanie Roberta West – wybrana 23 czerwca 2012.
John E. C. T. White – wybrany 21 czerwca 1997.
Anna Wierzbicka – wybrana 19 czerwca 2004.
Peter Wiesinger – wybrany 21 czerwca 1997.

WYDZIAŁ II HISTORYCZNO-FILOZOFICZNY

Olivier Aurenche – wybrany 18 czerwca 2016.
Shlomo Avineri – wybrany 22 czerwca 2013.
Daniel Beauvois – wybrany 21 czerwca 1997.
Dan Berindei – wybrany 22 czerwca 1996. Zmarł 23 grudnia 2021.
Emil Brix – wybrany 18 czerwca 2011.
Alfredas Bumblauskas – wybrany 19 czerwca 2021.
Francesca Cantù – wybrana 22 czerwca 2013.
Ivan Čolović – wybrany 24 czerwca 2017.
Norman Davies – wybrany 26 czerwca 1993.
Robert I. Frost – wybrany 19 czerwca 2020.
Timothy Garton Ash – wybrany 15 czerwca 2019.

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Tadeusz Gromada – wybrany 18 czerwca 2016.
Christopher Michael Hann – wybrany 19 czerwca 2020.
Jarosław Hrycak – wybrany 22 czerwca 2013.
Marco Jačov – wybrany 22 czerwca 1996.
Zenon Kałuża – wybrany 22 czerwca 2002.
István Kovács – wybrany 23 czerwca 2012.
Jolanta Kren Kostkiewicz – wybrana 19 czerwca 2020.
Eduard Mühle – wybrany 18 czerwca 2016.
Juraj Pavúk – wybrany 21 czerwca 1997.
Krzysztof Pomian – wybrany 21 czerwca 2008.
Rąimo Pullat – wybrany 23 czerwca 2001.
Pál Raczky – wybrany 18 czerwca 2011.
Winfried Schich – wybrany 23 czerwca 2007. Zmarł 22 marca 2021.
Timothy Snyder – wybrany 15 czerwca 2019.
Robert Sokołowski – wybrany 24 czerwca 1995.
Andrzej Sulima-Kamiński – wybrany 21 czerwca 1997.
Olli Vehviläinen – wybrany 21 czerwca 1997.
Szewach Weiss – wybrany 15 czerwca 2019.
Rudolf Welser – wybrany 22 czerwca 2013.
Hans-Leo Weyers – wybrany 9 marca 1991. Zmarł 20 sierpnia 2021.
Thomas Wünsch – wybrany 19 czerwca 2020.

WYDZIAŁ III NAUK ŚCISŁYCH I TECHNICZNYCH

Halina Abramowicz – wybrana 14 czerwca 2014.
Ugo Amaldi – wybrany 24 czerwca 2017.
James Daniel Bjorken – wybrany 18 czerwca 2005.
Sava Bratoš – wybrany 19 czerwca 1999.
Romuald Brazis – wybrany 24 czerwca 1995.
Andrzej Jerzy Buras – wybrany 18 czerwca 2011.
Wit Busza – wybrany 20 czerwca 1998.
Krzysztof Cios – wybrany 19 czerwca 2004.
Leszek Feliks Demkowicz – wybrany 22 czerwca 2013.
Kálmán Győry – wybrany 18 czerwca 2016.
Rolf-Dieter Heuer – wybrany 23 czerwca 2012.
Sigurd Hofmann – wybrany 23 czerwca 2012.
Henryk Iwaniec – wybrany 24 czerwca 2006.
Andrzej Joachimiak – wybrany 23 czerwca 2012.
Marek Karliner – wybrany 24 czerwca 2017.

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Christer Oscar Kiselman – wybrany 22 czerwca 2002.
Jacek Klinowski – wybrany 26 czerwca 1993.
Giulio Maier – wybrany 21 czerwca 2008.
Herbert A. Mang – wybrany 19 czerwca 2004.
Tadeusz B. Massalski – wybrany 22 czerwca 1996.
Krzysztof Matyjaszewski – wybrany 24 czerwca 2017.
Janusz Nowotny – wybrany 20 czerwca 2009.
Walter Oelert – wybrany 19 czerwca 2004.
Yuri Oganessian – wybrany 18 czerwca 2016.
Peter Pflug – wybrany 14 czerwca 2014.
Helmut Satz – wybrany 19 czerwca 2020.
Herwig Schopper – wybrany 20 czerwca 2015.
Rolf H. Siemssen – wybrany 18 czerwca 2005. Zmarł 29 stycznia 2021.
John F. Smith – wybrany 24 czerwca 2006.
Volker Hermann Soergel – wybrany 25 czerwca 1994.
Paul Söding – wybrany 22 czerwca 2002.
Daniel Stroock – wybrany 19 czerwca 2004.
Tomasz Robert Taylor – wybrany 20 czerwca 2015.
Martinus Veltman – wybrany 21 czerwca 2008. Zmarł 4 stycznia 2021.
Israel E. Wachs – wybrany 18 czerwca 2005.
Frank Wilczek – wybrany 23 czerwca 2007.
Stanley George Wojcicki – wybrany 22 czerwca 2013.
C. Pierre Zaleski – wybrany 24 czerwca 2006.
Jan Charles Zarnecki – wybrany 22 czerwca 2013.

WYDZIAŁ IV PRZYRODNICZY

William Richard Allen – wybrany 19 czerwca 1999. Zmarł 6 czerwca 2021.
Andrzej Bajer – wybrany 14 czerwca 2003.
Andrzej Bartke – wybrany 22 czerwca 1996.
Björn Berglund – wybrany 25 czerwca 1994.
Andrij Bogucki – wybrany 21 czerwca 2008.
Leszek K. Borysiewicz – wybrany 22 czerwca 1996.
Pavel Bosák – wybrany 23 czerwca 2007.
Eric H. Brown – wybrany 13 czerwca 1992.
Louis Du Pasquier – wybrany 19 czerwca 2020.
Richard Frackowiak – wybrany 19 czerwca 2020.
Peter Fritz – wybrany 21 czerwca 2008.
Klaus Hahlbrock – wybrany 16 czerwca 2018.

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Michael A. Kaminski – wybrany 19 czerwca 2020.
Claudine Kieda – wybrana 18 czerwca 2011.
Małgorzata Kloc-Stępkowska – wybrana 16 czerwca 2018.
Wighart von Koenigswald – wybrany 26 czerwca 1993.
Gedyminas Motuza – wybrany 22 czerwca 2002.
Dumitru T. Murariu – wybrany 14 czerwca 2014.
Krzysztof Palczewski – wybrany 20 czerwca 2015.
Charles Alexander Pasternak – wybrany 22 czerwca 2002.
Jerzy Rzędowski – wybrany 24 czerwca 2017.
Michael Sela – wybrany 20 czerwca 1998.
Nicholas John Severs – wybrany 22 czerwca 1996.
Helmut Sies – wybrany 19 czerwca 2020.
Andrzej T. Słomiński – wybrany 19 czerwca 2020.
Rostyslav Stoika – wybrany 22 czerwca 2002.
Mario Suwalsky – wybrany 22 czerwca 2013.
Krystyna Urbańska – wybrana 23 czerwca 2007.
Andreas Wetzel – wybrany 18 czerwca 2016.
Lewis Wolpert – wybrany 21 czerwca 1997. Zmarł 28 stycznia 2021.
Josef Zemann – wybrany 20 czerwca 1998.
Magdalena Żernicka-Goetz – wybrana 18 czerwca 2016.

WYDZIAŁ V LEKARSKI

Philip W. Askenase – wybrany 13 czerwca 1992.
Krzysztof S. Bankiewicz – wybrany 19 czerwca 2020.
Benjamin Michael Chain – wybrany 17 czerwca 2000.
Vittorio Colizzi – wybrany 21 czerwca 1997.
Zbigniew Darżynkiewicz – wybrany 22 czerwca 1996. Zmarł 28 lutego 2021.
Klaus Eichmann – wybrany 18 czerwca 2005.
Hans-Dieter Flad – wybrany 17 czerwca 2000.
Kjell Fuxe – wybrany 19 czerwca 2020.
Detlev Ganten – wybrany 9 marca 1991.
Willem Hendrik Gispen – wybrany 14 czerwca 2003.
Jolanta Gutkowska – wybrana 18 czerwca 2011.
Anne-Lise Haenni – wybrana 21 czerwca 1997.
Jacek Hawiger – wybrany 9 marca 1991.
Stephen Townley Holgate – wybrany 23 czerwca 2001.
Jerzy W. Kupiec-Weglinski – wybrany 18 czerwca 2016.
Salomon Z. Langer – wybrany 9 marca 1991.

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Łukasz Lebioda – wybrany 24 czerwca 1995.
Janusz Lipski – wybrany 24 czerwca 2006.
Tadeusz Maliński – wybrany 23 czerwca 2012.
N. Avrion Mitchison – wybrany 9 marca 1991.
Salvador Moncada – wybrany 25 czerwca 1994.
Rodolfo Paoletti – wybrany 13 czerwca 1992.
Marek Radomski – wybrany 16 czerwca 2018.
Janusz Rak – wybrany 19 czerwca 2021.
Naropantul Appaji Rao – wybrany 19 czerwca 1999.
Mariusz Z. Ratajczak – wybrany 21 czerwca 2008.
Alfredo Salerno – wybrany 21 czerwca 1997.
Tadeusz Samorajski – wybrany 25 czerwca 1994.
Arne Schousboe – wybrany 19 czerwca 2004.
Maria Zofia Siemionow – wybrana 23 czerwca 2012.
Bronisław Slomiany – wybrany 9 marca 1991.
Akira Terano – wybrany 19 czerwca 1999.
Alexei Verkhratsky – wybrany 19 czerwca 2021.
David H. Vesole – wybrany 19 czerwca 2021.
Sylvester Vizi – wybrany 14 czerwca 2003.
Torkel Wadström – wybrany 20 czerwca 1998.
Zbigniew Wszołek – wybrany 16 czerwca 2018.
Christoph Zielinski – wybrany 19 czerwca 2021.

WYDZIAŁ VI TWÓRCZOŚCI ARTYSTYCZNEJ

Karol Berger – wybrany 24 czerwca 2017.
Arata Isozaki – wybrany 22 czerwca 1996.
Alina Kalczyńska-Scheiwiller – wybrana 18 czerwca 2011.
Adam Korpak – wybrany 23 czerwca 2012.
Tomas Venclova – wybrany 23 czerwca 2007.

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

KOMISJE NAUKOWE PAU

Komisje wydziałowe

WYDZIAŁ I FILOLOGICZNY

Komisja Filologii Klasycznej PAU

Przewodniczący:	prof. dr hab. Marek Wilczyński
Zastępcy przewodniczącego:	prof. dr hab. Tomasz Polański dr hab. Antoni Bobrowski
Sekretarz:	dr Adrian Szopa

Członkowie:

Dr Tadeusz Aleksandrowicz
Ks. dr hab. Arkadiusz Baron
Prof. dr hab. Michał Bednarski
Dr hab. Krzysztof Bielawski
Dr hab. Antoni Bobrowski
Dr hab. Jarosław Bodzek
Dr hab. Dariusz Brodka
Dr hab. Józef Budzyński
Dr Michał Bzinkowski
Dr hab. Krzysztof Ciałowicz
Dr Michał Czerenkiewicz
Prof. dr hab. Jerzy Danielewicz (członek PAU)
Prof. dr hab. Edward Dąbrowa
Prof. dr hab. Juliusz Domański (członek PAU)
Prof. dr hab. Albert Gorzkowski (członek PAU)
Prof. dr hab. Janusz Gruchała (członek PAU)
Dr hab. Marek Hermann
Dr Agnieszka Heszen
Dr hab. Joanna Janik

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Dr Aneta Kliszcz
Dr hab. Joanna Komorowska
Prof. dr hab. Kazimierz Korus (członek PAU)
Prof. dr hab. Aleksander Krawczuk
Prof. dr hab. Ryszard Legutko
Ks. dr hab. Janusz Lewandowicz
Prof. dr hab. Adam Łukaszewicz
Prof. dr Bruce MacQueen
Prof. dr hab. Maria Maślanka-Soro (członek PAU)
Dr hab. Iwona Milewska
Prof. dr hab. Krzysztof Narecki
Prof. dr hab. Janusz A. Ostrowski
Dr hab. Monika Ożóg
Prof. dr hab. Ewdoksia Papuci-Władyka
Dr Krzysztof Pawłowski
Ks. prof. dr hab. Henryk Pietras SI
Prof. dr hab. Henryk Podbielski (członek PAU)
Prof. dr hab. Tomasz Polański (członek PAU)
Dr Michał Rzepiela
Prof. dr hab. Maciej Salamon
Dr hab. Sławomir Sprawski
Prof. dr hab. Stanisław Stabryła (członek PAU)
Prof. dr hab. Władysław Stróżewski (członek PAU)
Prof. dr hab. Jerzy Styka
Prof. dr hab. Marian Szarmach
Dr Adrian Szopa
Prof. dr hab. Joachim Śliwa
Prof. dr hab. Stanisław Śnieżewski
Dr hab. Stanisław Turlej
Prof. dr hab. Marek Wilczyński
Dr hab. Hubert Wolanin
Prof. dr hab. Roman Zawadzki (członek PAU)
Mgr Paweł Zawora-Skabiczewski
Dr hab. Leszek Zinkow

Komisja Neofilologiczna PAU

Przewodnicząca:	prof. dr hab. Barbara Sosień
Wiceprzewodniczący:	dr hab. Stanisław Jasionowicz
Sekretarz:	dr Monika Coghen

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Członkowie:

Dr Teresa Bałuk-Ulewiczowa
Prof. dr hab. Teresa Bela
Prof. dr hab. Zofia Berdychowska
Prof. dr hab. Regina Bochenek-Franczakowa
Prof. dr hab. Anna Bochnak
Prof. dr hab. Jerzy Brzozowski
Prof. dr hab. Elżbieta Chrzanowska-Kluczewska
Dr Monika Coghen
Prof. dr hab. Urszula Dąmbska-Prokop
Prof. dr hab. Katarzyna Dybeł
Prof. dr hab. Marta Gibińska-Marzec
Dr Maria Gubińska
Dr Magdalena Heydel
Dr hab. Stanisław Jasionowicz
Prof. dr hab. Katarzyna Jaśtal
Dr Kazimierz Jurczak
Dr Jadwiga Kita-Huber
Prof. dr hab. Maria Kłańska
Dr Danuta Kucała
Prof. dr hab. Regina Lubas-Bartoszyńska
Dr hab. Ewa Łukaszyk
Prof. dr hab. Elżbieta Mańczak-Wohlfeld
Prof. dr hab. Maria Maślanka-Soro (członek PAU)
Dr hab. Zygmunt Mazur
Prof. dr hab. Jadwiga Miszalska
Dr hab. Mariusz Misztal
Dr hab. Joanna Porawska
Prof. dr hab. Jan Prokop (członek PAU)
Dr hab. Joanna Pychowska
Prof. dr hab. Wacław Rapak
Dr hab. Agnieszka Romanowska-Kowalska
Dr hab. Anna Sawicka
Prof. dr hab. Ryszard Siwek
Prof. dr hab. Barbara Sosień
Dr hab. Roman Sosnowski
Dr hab. Ewa Stala
Prof. dr hab. Krystyna Stamirowska
Prof. dr hab. Marcela Świątkowska
Prof. dr hab. Elżbieta Tabakowska

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Prof. dr hab. Karolina Targosz
Dr hab. Anna Walczuk prof. UJ
Dr Krystyna Waligóra
Dr Monika Woźniak

Komisja Kultury Słowian PAU

Przewodnicząca:	prof. dr hab. Hanna Kowalska-Stus
Zastępcy przewodniczącej:	prof. dr hab. Bogusław Dopart
	dr hab. Dorota Gil
Sekretarz:	dr hab. Urszula Cierniak

Członkowie:

Dr hab. Małgorzata Abassy
Prof. dr hab. Adam Bezwiński
Dr Bartłomiej Brążkiewicz
Dr hab. Urszula Cierniak prof. UJD
Dr hab. Maciej Czerwiński
Prof. dr hab. Bogusław Dopart (członek PAU)
Prof. dr hab. Katarzyna Duda
Dr hab. Magdalena Dyras
Dr Piotr Gierowski
Dr hab. Dorota Gil
Dr Aleksandra Hudymač
Dr hab. Celina Juda
Dr Dominika Kaniecka
Prof. dr hab. Jerzy Kapuścik
Dr Martyna Kowalska
Prof. dr hab. Hanna Kowalska-Stus (członek PAU)
Dr Agata Krzywdzińska
Dr Aleksandra Kudymowicz
Dr hab. Józef Kuffel
Dr Tomasz Kwoka
Dr Marta Lechowska
Dr Rafał Majerek
Dr hab. Lech Miodyński
Dr hab. Barbara Oczko
Dr hab. Krystyna Pietrzycka-Bohosiewicz
Dr Magdalena Pytlak

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Prof. dr hab. Anna Raźny
Dr hab. Jan Stradomski
Prof. dr hab. Lucjan Suchanek (członek PAU)
Prof. dr hab. Anna Woźniak
Dr hab. Agnieszka Ziołowicz

Komisja Historii Sztuki PAU

Przewodniczący:	prof. dr hab. Marcin Fabiański
Zastępca przewodniczącego:	prof. dr hab. Marek Walczak
Sekretarz:	dr Wojciech Walanus

Członkowie:

Prof. dr hab. Wojciech Bałus (członek PAU)
Dr hab. Maria Bernasikowa
Prof. dr hab. Andrzej Betlej
Dr Beata Biedrońska-Słotowa
Dr hab. Albert Boesten-Stengel
Dr Katarzyna Brzezina-Scheuerer
Mgr Krzysztof Czyżewski
Dr Paweł Dettloff
Prof. dr hab. Marcin Fabiański (członek PAU)
Dr Józef Grabski
Dr Piotr Grotowski
Prof. dr hab. Tomasz Gryglewicz
Dr hab. Maria Hussakowska-Szyszko
Dr Waldemar Komorowski
Prof. dr hab. Piotr Krasny
Dr hab. Mirosław Piotr Kruk
Prof. dr hab. Sergiusz Michalski (członek PAU)
Prof. dr hab. Stanisław Mossakowski (członek PAU)
Dr hab. Michał Myśliński
Mgr Dariusz Nowacki
Prof. dr hab. Jan Ostrowski (członek PAU)
Dr hab. Paweł Pencakowski
Mgr Jerzy Petrus
Dr Magdalena Piwocka
Dr Katarzyna Płonka-Bałus
Prof. dr hab. Maria Poprzęcka (członek PAU)

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Prof. dr hab. Jacek Purchla (członek PAU)
Dr hab. Teresa Rodzińska-Chorąży
Dr Józef Skrabski
Dr Sławomir Skrzyniarz
Dr hab. Małgorzata Smorąg-Różycka
Prof. dr hab. Andrzej Szczerski
Dr Marcin Szyma
Prof. dr hab. Ewa Śnieżyńska-Stolot
Dr Wojciech Walanus
Prof. dr hab. Marek Walczak
Prof. dr hab. Tomasz Węcławowicz
Ks. prof. dr hab. Andrzej Witko
Dr hab. Andrzej Włodarek
Dr hab. Marek Zgórniak
Prof. dr hab. Antoni Ziemba (członek PAU)
Dr Joanna Ziętkiewicz-Kotz
Mgr Jerzy Żmudziński

Komisja Etyki Komunikacji PAU

Przewodnicząca:	dr hab. Anna Cegieła
Zastępcy przewodniczącej:	dr hab. Agata Małyska
	dr hab. Dorota Suska
Sekretarz:	dr hab. Agnieszka Walecka-Rynduch

Członkowie:

Prof. dr hab. Leszek Bednarczuk (członek PAU)
Dr hab. Iwona Benenowska
Dr hab. Małgorzata Bogunia-Borowska
Dr hab. Anna Cegieła
Prof. dr hab. Wojciech Chlebda (członek PAU)
Dr. hab. Michał Drożdż
Prof. dr hab. Stanisław Gajda
Dr hab. Alicja Gałczyńska
Dr. hab. Marek Kochan
Prof. dr hab. Stanisław Koziara
Prof. dr hab. Jadwiga Linde-Usiekniewicz
Dr hab. Małgorzata Łosiewicz
Prof. dr hab. Jolanta Maćkiewicz

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Dr hab. Agata Małyska
Prof. dr hab. Iwona Morawska
Dr hab. Mirosława Mycawka
Prof. dr hab. Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska
Dr hab. Paweł Nowak
Prof. dr hab. Kazimierz Ożóg
Prof. dr hab. Jadwiga Puzynina (członek PAU)
Dr hab. Anna Ryłko-Kurpiewska
Dr hab. Małgorzata Rzeszutko-Iwan
Dr hab. Marzena Stępień
Dr hab. Dorota Suska
Dr hab. Agnieszka Walecka-Rynduch
Dr hab. Elżbieta Wierzbicka-Piotrowska
Dr Tomasz Żurawlew

WYDZIAŁ II HISTORYCZNO-FILOZOFICZNY

Komisja Środkowoeuropejska PAU

Przewodnicząca:	dr hab. Agnieszka Kastory
Zastępcy przewodniczącej:	prof. dr hab. Artur Patek
	dr hab. Mirella Korzeniewska-Wiszniewska
Sekretarz:	dr Rafał Woźnica

Członkowie:

Prof. dr hab. Krzysztof Baczkowski (członek PAU)
Dr hab. Jan Jacek Bruski prof. UJ
Prof. dr hab. Antoni Cetnarowicz
Dr hab. Anna Citkowska-Kimla prof. UJ
Dr hab. Tadeusz Czekalski
Dr hab. Wojciech Drelicharz
Dr hab. Andrzej Dubicki prof. UJ
Prof. dr hab. Mirosław Dymarski
Dr hab. Andrzej Essen prof. UJ
Dr hab. Tomasz Graff
Prof. dr hab. Wojciech Iwańczak (członek PAU)
Dr Miloš Jačov
Dr hab. Agnieszka Kastory prof. UJ

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Prof. dr hab. Andrzej Kastory (członek PAU)
Dr hab. Piotr Kimla prof. UJ
Prof. dr hab. Roman Kochnowski
Prof. dr hab. Marek Kornat
Prof. dr hab. Julian Kornhauser
Dr hab. Mirella Korzeniewska-Wiszniewska
Prof. dr hab. István Kovács (członek PAU)
Prof. dr hab. Józef Łaptos
Prof. dr hab. Jan Machnik (członek PAU)
Prof. dr hab. Grzegorz Mazur
Dr hab. Mariusz Misztal prof. UP
Prof. Jan Nemeček
Prof. dr hab. Andrzej Nowak
Dr hab. Krzysztof Nowak
Dr Paweł Nowakowski
Prof. dr hab. Ewa Orlof
Prof. dr hab. Artur Patek
Prof. Aron Petneki
Prof. dr hab. Jan Prokop (członek PAU)
Dr hab. Krzysztof Prokop
Prof. dr hab. Michał Pułaski
Prof. dr hab. Danuta Quirini-Popławska
Prof. dr hab. Andrzej Romanowski
Dr hab. Jan Rydel prof. UP
Dr Paweł Skorut
Dr hab. Janusz Smołucha
Prof. dr hab. Stanisław Andrzej Sroka
Dr hab. Aleksandra Stankowicz prof. ATH
Prof. dr hab. Irena Stawowy-Kawka
Dr hab. Henryk Walczak prof. US
Prof. dr hab. Zenon Woźniak (członek PAU)
Dr Rafał Woźnica

Komisja Wschodnioeuropejska PAU

Przewodniczący:	prof. dr hab. Krzysztof Stopka
Zastępca przewodniczącego:	dr hab. Andrzej A. Zięba
Sekretarze:	dr hab. Helena Duć-Fajfer
	dr Adam Świątek

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Członkowie:

Dr hab. Tadeusz Betlej prof. UJ
Prof. dr hab. Piotr Borek
Dr hab. Jan Bruski prof. UJ
Prof. dr hab. Teresa Chynczewska-Hennel
Dr hab. Helena Duć-Fajfer prof. UJ
Dr hab. Henryk Głębocki
Dr Janusz Kaczmarczyk
Prof. dr hab. Jerzy Kapuścik
Prof. dr hab. Eugeniusz Koko
Dr Anna Krochmal
Dr hab. Oleg Łatyszonek prof. UwB
Prof. dr hab. Jan Machnik (członek PAU)
Dr hab. Ewa Michna prof. UJ
Prof. dr hab. Antoni Mironowicz
Prof. dr hab. Aleksander Naumow
Prof. dr hab. Andrzej Nowak
Dr hab. prof. nadz. Włodzimierz Osadczy
Prof. dr hab. Mirosława Papierzyńska-Turek
Prof. dr hab. Michał Parczewski
Prof. dr hab. Czesław Partacz
Dr Leon Popek
Prof. dr hab. Grzegorz Przebinda
Dr hab. Elżbieta Przybył-Sadowska prof. UJ
Dr Andžej Pukšto
Dr hab. Jakub Sadowski prof. UJ
Dr hab. Małgorzata Smorąg-Różycka prof. UJ
Dr Stanisław Stępień
Prof. dr hab. Krzysztof Stopka
Prof. dr hab. Maria Strycharska-Brzezina
Prof. dr hab. Wasilij Szczukin
Dr Adam Świątek
Dr hab. Katarzyna Warmińska-Zygmunt prof. UEK
Prof. dr hab. Wiesław Witkowski
Dr hab. Andrzej Zięba

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Komisja Prawnicza PAU

Przewodniczący:	prof. dr hab. Jerzy Pisuliński
Zastępcy przewodniczącego:	prof. dr hab. Arkadiusz Sobczyk
	prof. dr hab. Jan Widacki
Sekretarz:	prof. dr hab. Hanna Knysiak-Sudyka

Członkowie:

Prof. dr hab. Stanisław Biernat
Prof. dr hab. Bartosz Brożek
Dr hab. Wojciech Dadak
Prof. dr hab. Sławomir Dudzik
Dr hab. Monika Florczak-Wątor prof. UJ
Prof. dr hab. Tomasz Gizbert-Studnicki
Prof. dr hab. Bogusława Gnela
Prof. dr hab. Piotr Kardas
Dr hab. Inga Kawka prof. UP
Prof. dr hab. Hanna Knysiak-Sudyka
Prof. dr hab. Krzysztof Krajewski
Dr hab. Jan Lic prof. UEK
Ks. prof. dr hab. Franciszek Longchamps de Berier
Prof. dr hab. Ewa Łętowska (członek PAU)
Prof. dr hab. Ryszard Markiewicz
Prof. dr hab. Andrzej Mączyński (członek PAU)
Prof. dr hab. Adam Nita
Dr hab. Barbara Nita-Światłowska
Dr hab. Iwona Niżnik-Dobosz prof.UJ
Prof. dr hab. Maksymilian Pazdan (członek PAU)
Dr hab. Marlena Pecyna prof. UJ
Prof. dr hab. Jerzy Pisuliński
Dr hab. Janusz Raglewski prof. UJ
Dr hab. Marta Romańska
Prof. dr hab. Marek Safjan (członek PAU)
Prof. dr hab. Arkadiusz Sobczyk
Prof. dr hab. Mirosław Stec
Prof. dr hab. Jerzy Stelmach
Prof. dr hab. Andrzej Szumański
Dr hab. Andrzej Światłowski prof. UJ
Dr hab. Piotr Tuleja prof. UJ
Prof. dr hab. Wacław Uruszczak (członek PAU)

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Prof. dr hab. Stanisław Waltoś (członek PAU)
Prof. dr hab. Jan Widacki
Dr hab. Włodzimierz Wróbel prof. UJ
Prof. dr hab. Mariusz Załucki
Prof. dr hab. Kazimierz Zawada
Prof. dr hab. Andrzej Zoll (członek PAU)
Prof. dr hab. Fryderyk Zoll

Komisja Historii i Kultury Żydów PAU

Przewodniczący:	dr hab. Leszek Hońdo
Zastępca przewodniczącego:	dr hab. Magdalena Ruta
Sekretarz:	dr Anna Jakimyszyn-Gadocha

Członkowie:

Prof. dr hab. Czesław Brzoza
Dr Mirosława Maria Bułat
Prof. dr hab. Edward Dąbrowa
Dr hab. Jan Doktór
Dr Irmina Gadowska
Dr hab. Michał Galas prof. UJ
Dr Edyta Gawron
Dr hab. Stefan Gąsiorowski prof. UJ, PAN
Prof. dr hab. Tomasz Gąsowski
Dr hab. Leszek Hońdo
Dr Anna Jakimyszyn-Gadocha
Dr Alicja Jarkowska-Natkaniec
Ks. prof. dr hab. Łukasz Kamykowski
Dr Zdzisław Kapera
Prof. dr hab. Adam Kaźmierczyk
Prof. dr hab. Maria Kłańska
Dr Jacek Krupa
Dr Andrzej K. Link-Lenczowski
Dr Alicja Maślak-Maciejewska
Ks. prof. dr hab. Stanisław Mędala
Prof. dr hab. Jerzy Michalewicz
Prof. dr hab. Jerzy Ochman
Prof. dr hab. Krzysztof Pilarczyk
Prof. dr hab. Eugenia Prokop-Janiec

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Prof. dr hab. Jacek Purchla (członek PAU)
Dr hab. Dariusz Rozmus
Dr hab. Magdalena Ruta prof. UJ
Dr hab. Magdalena Sitarz prof. UJ
Prof. dr hab. med. Aleksander B. Skotnicki (członek PAU)
Dr hab. Łukasz Tomasz Sroka prof. UP
Prof. dr hab. Dariusz Stola
Dr Natasza Styrna
Dr hab. Maciej Tomal prof. UJ
Dr Marek Tuszewicki
Dr Ewa Węgrzyn
Dr hab. Wacław Wierzbieniec prof. URz
Prof. dr hab. Marcin Wodziński
Prof. dr hab. Bożenna Wyrozumska
Dr Przemysław Zarubin
Dr hab. Agnieszka Żółkiewska

Komisja Prehistorii Karpat PAU

Przewodniczący:	prof. dr hab. Paweł Valde-Nowak
Zastępcy przewodniczącego:	prof. dr hab. Renata Madyda-Legutko dr Magdalena Moskal del Hoyo
Sekretarz:	dr Paweł Jarosz

Członkowie:

Prof. dr hab. Jan Chochorowski
Dr Bogusław Chorąży
Prof. dr hab. Sylwester Czopek (członek PAU)
Mgr Jan Gancarski
Dr hab. Piotr Gębica prof. WSIZ
Prof. dr hab. Bolesław Ginter
Prof. dr hab. Krystyna Harmata
Dr Paweł Jarosz
Dr Małgorzata Kaczanowska
Prof. dr hab. Sławomir Kadrow
Prof. dr hab. Janusz K. Kozłowski (członek PAU)
Prof. dr hab. Marek Krąpiec (członek PAU)
Prof. dr hab. Janusz Kruk (członek PAU)

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Prof. dr hab. Maria Łanczont (członek PAU)
Prof. dr hab. Jan Machnik (członek PAU)
Dr Paweł Madej
Prof. dr hab. Renata Madyda-Legutko
Dr Magdalena Moskal del Hoyo
Dr hab. Marek Nowak prof. UJ
Doc. dr hab. Andrzej Obidowicz
Prof. dr hab. Michał Parczewski
Dr hab. Andrzej Pelisiak prof. UR
Prof. dr hab. Jacek Poleski
Dr hab. Marcin Przybyła
Prof. dr hab. Pál Raczky (członek PAU)
Dr hab. Judyta Rodzińska-Nowak
Prof. dr hab. Stefan Skiba (członek PAU)
Dr hab. Krzysztof Sobczyk prof. UJ
Dr Krzysztof Tunia
Prof. dr hab. Paweł Valde-Nowak
Dr hab. Agnieszka Wacnik
Prof. dr hab. Zenon Woźniak (członek PAU)

Komisja Nauk Ekonomicznych PAU

Przewodniczący:	prof. dr hab. Józef Pociecha
Zastępca przewodniczącego:	prof. dr hab. Roman Niestrój
Sekretarz:	dr hab. Jerzy Marzec

Członkowie:

Prof. dr hab. Anna Czubała
Dr hab. Marek Dąbrowski prof. UEK
Prof. dr hab. Krzysztof Firlej
Prof. dr hab. Kazimierz Górka
Prof. dr hab. Marek Gruszczyński
Prof. dr hab. Henryk Gurgul
Dr hab. Paweł Lula
Dr hab. Jerzy Marzec prof. UEK
Prof. dr hab. Roman Niestrój
Prof. dr hab. Jacek Osiewalski
Dr hab. Anna Pajor prof. UEK

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Dr hab. Barbara Pawełek prof. UEK
Dr hab. Mateusz Pipień prof. UEK
Prof. dr hab. Józef Pociecha
Dr hab. Barbara Podolec
Prof. dr hab. Adam Sagan
Prof. dr hab. Maria Sierpińska
Dr hab. Ryszard Szewczyk
Dr hab. Paweł Ulman prof. UEK
Prof. dr hab. Krzysztof Wach
Prof. dr hab. Aleksander Welfe
Prof. dr hab. Jan Wiktor
Prof. dr hab. Michał Gabriel Woźniak
Prof. dr hab. Zbigniew Zioło

Komisja Etnograficzna PAU

Przewodnicząca:	dr hab. Róża Godula-Węcławowicz
Zastępca przewodniczącej:	dr hab. Janusz Barański
Sekretarz:	dr Renata Hołda

Członkowie:

Dr Ewa Baniowska-Kopacz
Dr hab. Janusz Barański
Prof. dr hab. Halina Florkowska-Frančić
Dr hab. Róża Godula-Węcławowicz prof. PAN
Dr hab. Monika Golonka-Czajkowska
Dr Krystyna Hermanowicz-Nowak
Dr Renata Hołda
Prof. dr hab. Ryszard Kantor
Dr hab. Ewa Kocój
Dr Ewa Krasińska
Dr hab. Grażyna Kubica-Heller
Dr Krystyna Kwaśniewicz
Dr Magdalena Kwiecińska
Dr hab. Urszula Lehr prof. PAN
Dr Małgorzata Maj
Dr hab. Anna Niedźwiedź
Dr Marek Pawlak
Dr Łukasz Sochacki

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Dr Anna Spiss
Doc. dr hab. Zofia Szromba-Rysowa
Prof. dr hab. Ewa Śnieżyńska-Stolot
Dr hab. Jan Święch prof. UJ
Dr Patrycja Trzeszczyńska

Komisja Historii Wojen i Wojskowości PAU

Przewodniczący: dr hab. Marek Herma
Zastępca przewodniczącego: dr Piotr Nykiel
Sekretarz: dr Paweł Krokosz

Członkowie:

Prof. dr hab. Krzysztof Baczkowski (członek PAU)
Prof. dr hab. Michał Baczkowski
Dr Grzegorz Chomicki
Prof. dr hab. Tadeusz Bolesław Dubicki
Dr hab. Andrzej Wojciech Essen prof. UP
Dr hab. Krzysztof Filipow prof. UwB
Doc. dr hab. Alina Fita-Więckowska
Dr hab. Marek Herma prof. UP
Dr Zdzisław Kapera
Dr hab. Agnieszka Małgorzata Kastory prof. UJ
Prof. dr hab. Andrzej Kastory (członek PAU)
Dr hab. Roman Kochnowski prof. UP
Mgr Andrzej Kozanecki
Dr Paweł Krokosz
Dr hab. Renata Król-Mazur
Prof. dr hab. Józef Łaptos
Prof. dr hab. Jan Machnik (członek PAU)
Prof. dr hab. Grzegorz Mazur
Dr hab. Piotr Krzysztof Mikietyński
Dr Piotr Nykiel
Dr hab. Piotr Olender
Dr hab. Aleksander Stefan Woźny prof. UP

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Komisja Archeologii Krajów Śródziemnomorskich PAU

Przewodnicząca:	prof. dr hab. Ewdoksia Papuci-Władyka
Zastępcy przewodniczącej:	prof. dr hab. Janusz Czebreszuk
	dr hab. Tomasz Scholl
Sekretarz:	dr Kamil Kopij

Członkowie:

Prof. Olivier Aurenche (członek PAU)
Dr Grażyna Bąkowska-Czerner
Prof. dr hab. Piotr Bieliński
Dr Andrzej Biernacki
Dr Przemysław Bobrowski
Dr hab. Jarosław Bodzek
Dr Aleksandra Brzozowska
Dr hab. Ewa Bugaj
Dr hab. Mariusz Burdajewicz
Dr Roksana Chowaniec
Prof. dr hab. Krzysztof Ciałowicz
Dr Mateusz Cwaliński
Dr Marcin Czarnowicz
Prof. dr hab. Janusz Czebreszuk
Dr hab. Agnieszka Czekaj-Zastawny
Prof. dr hab. inż. arch. Rafał Czerner
Dr Andrzej Ćwiek
Dr hab. Tomasz Derda prof. UW
Dr Joanna Dębowska-Ludwin
Dr Agata Dobosz
Dr Krzysztof Domżalski
Dr Katarzyna Dudlik
Prof. dr hab. Piotr Dyczek
Dr Teresa Dziedzic
Dr Patrycja Filipowicz
Prof. dr hab. Michał Gawlikowski
Prof. dr hab. Bolesław Ginter
Dr Inga Głuszek
Dr Dorota Gorzelany
Dr Katarzyna Harabiasz
Dr Jędrzej Horodecki
Dr hab. Krzysztof Jakubiak

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Dr Piotr Jaworski
Dr Szymon Jellonek
Dr Maciej Jórdeczka
Dr Mariusz Jucha
Dr hab. Jacek Kabaciński prof. PAN
Dr Małgorzata Kaczanowska
Dr Małgorzata Kajzer
Dr hab. Radosław Karasiewicz-Szczypiorski
Dr hab. Elena Klenina
Prof. dr hab. Michał Kobusiewicz
Dr Piotr Kołodziejczyk
Dr Paulina Komar
Dr Kamil Kopij
Prof. dr hab. Jacek Kościuk
Prof. dr hab. Janusz K. Kozłowski (członek PAU)
Prof. dr hab. Stefan Karol Kozłowski (członek PAU)
Dr Michał Krueger
Dr Agata Kubala
Dr Anna Kubicka
Dr hab. Ewa Laskowska-Kusztal
Dr Martin Lemke
Prof. dr hab. Kazimierz Lewartowski
Dr hab. Barbara Lichocka
Dr Bartłomiej Lis
Prof. dr hab. Adam Łajtar
Prof. dr hab. Adam Łukaszewicz
Dr hab. Grzegorz Majcherek
Prof. dr hab. Arkadiusz Marciniak
Dr Marcin Matera
Dr Henryk Meyza
Prof. dr hab. Mariusz Mielczarek
Dr Łukasz Miszk
Prof. dr hab. Jolanta Młynarczyk
Prof. dr hab. Iwona Modrzewska-Pianetti
Dr Jakub Niebieszczański
Dr Kamila Nocoń
Prof. dr hab. Krzysztof Nowicki
Dr Francisco Núñez
Dr hab. Artur Obłuski
Dr hab. Marek Tycjan Olszewski
Prof. dr hab. Ewdoksia Papuci-Władyka

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Dr Jacek Rakoczy
Dr hab. Monika Rekowska
Dr Teodozja Rzeuska
Prof. dr hab. Tadeusz Sarnowski
Dr hab. Tomasz Scholl
Dr hab. Krzysztof Sobczyk
Dr Zbigniew Szafrański
Prof. dr hab. Marzena Szmyt
Dr hab. Barbara Tkaczow
Dr hab. Agnieszka Tomas
Dr Agata Ulanowska
Dr Maciej Wacławik
Dr hab. Tomasz Waliszewski
Dr Urszula Wicenciak
Dr Dagmara Wielgosz-Rondolino
Dr hab. Anna Wodzińska
Dr Zuzanna Wygnańska
Dr Katarzyna Zeman-Wiśniewska
Dr hab. Jerzy Żelazowski
Dr hab. Bogdan Żurawski

Komisja Medioznawcza PAU

Przewodniczący:	prof. dr hab. Maciej Kawka
Zastępcy przewodniczącego:	dr hab. Michał Drożdż
	dr hab. Danuta Kępa-Figura
Sekretarze:	dr hab. Krzysztof Kaszewski
	dr hab. Wojciech Prażuch

Członkowie:

Prof. dr hab. Janusz Adamowski
Prof. dr hab. Leszek Bednarczuk (członek PAU)
Prof. dr hab. Ireneusz Bobrowski
Dr Klaudia Cymanow-Sosin
Dr hab. Henryk Czubała
Dr Katarzyna Drąg
Ks. prof. dr hab. Michał Drożdż
Prof. dr Lidia Duskajewa
Dr hab. Ryszard Filas

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Prof. dr hab. Ignacy S. Fiut
Prof. dr hab. Wiesław Godzic
Dr Olimpia Górska
Dr Paweł Hamera
Dr hab. Agnieszka Hess prof. UJ
Dr hab. Marek Jachimowski prof. UŚ
Prof. dr hab. Jerzy Jastrzębski
Dr hab. Andrzej Kaliszewski prof. UJ
Prof. dr hab. Andrzej Kastory (członek PAU)
Dr hab. Krzysztof Kaszewski
Dr hab. Inga Kawka
Prof. dr hab. Maciej Kawka
Dr hab. Danuta Kępa-Figura prof. UMCS
Dr hab. Marek Kochan prof. Uniwersytetu SWPS
Dr hab. Krystyna Kowalik
Prof. dr hab. Tomasz Mielczarek
Ks. prof. dr hab. Wojciech Misztal
Dr hab. Maria Nowina-Konopka prof. UJ
Dr hab. Artur Piskorz prof. UP
Dr Paweł Płaneta
Dr hab. Katarzyna Pokorna-Ignatowicz
Dr hab. Wojciech Prażuch prof. UP
Prof. dr hab. Marek Ruszkowski
Prof. dr hab. Bogdan Szlachta
Dr Magdalena Ślawska prof. UŚ
Dr hab. Jacek Wasilewski
Prof. dr hab. Maria Wojtak
Prof. dr hab. Kazimierz Wolny-Zmorzyński

Komisja Biograficzna PAU

Przewodnicząca:	dr hab. Elżbieta Orman
Zastępca przewodniczącej:	prof. dr hab. Mariusz Wołos
Sekretarz:	dr Krzysztof Kloc

Członkowie:

Dr Agata Barzycka-Paździor
Dr hab. Agnieszka Biedrzycka
Dr hab. Grzegorz Bąbiak

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Prof. dr hab. Andrzej Chwalba
Dr Maria Czeppe
Dr hab. Jarosław Czubaty prof. UP
Mgr Joanna Daranowska-Łukaszewska
Dr hab. Marek Gałęzowski prof. Uczelni Łazarskiego
Dr Patrycja Gąsiorowska
Prof. dr hab. Tomasz Gąsowski
Dr Mikołaj Getka-Kenig
Dr hab. Henryk Głębocki prof. UJ
Dr Karolina Grodziska
Dr Małgorzata Kamela
Prof. dr hab. Andrzej Kastory (członek PAU)
Dr Krzysztof Kloc
Dr hab. Wojciech Krawczuk prof. UJ
Prof. dr hab. Janusz Kruk (członek PAU)
Mgr Tomasz Latos
Prof. dr hab. Andrzej Mania (członek PAU)
Prof. dr hab. Andrzej Mączyński (członek PAU)
Dr hab. Elżbieta Orman prof. PAN
Prof. dr hab. Jan Ostrowski (członek PAU)
Prof. dr hab. Krzysztof Ożóg (członek PAU)
Prof. dr hab. Andrzej Romanowski
Mgr Mariusz Ryńca
Dr hab. Joanna Schiller-Walicka prof. PAN
Dr hab. Stanisław T. Sroka prof. PAN
Prof. dr hab. Rafał Stobiecki
Mgr Ewa Szklarska
Prof. dr hab. Elżbieta Wichrowska
Mgr Anna Wiekluk-Marianowska
Dr Joanna Winiewicz-Wolska
Dr Roman Włodek
Dr hab. Marian Wolski prof. UPJPII
Prof. dr hab. Mariusz Wołos
Prof. dr hab. Krzysztof Zamorski
Prof. dr hab. Jerzy Zdrada

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

WYDZIAŁ III NAUK ŚCISŁYCH I TECHNICZNYCH

Komisja Astrofizyki PAU

Przewodniczący:	prof. dr hab. Andrzej Staruszkiewicz
Zastępca przewodniczącego:	prof. dr hab. Lech Sokołowski
Sekretarz:	dr hab. Andrzej Odrzywołek

Członkowie:

Prof. dr hab. Marek Biesiada
Prof. dr hab. Piotr Bizoń
Prof. dr hab. Wojciech Dziembowski (członek PAU)
Dr hab. Zdzisław Golda
Prof. dr hab. Stanisław Grzędzielski
Dr hab. Piotr Homola
Prof. dr hab. Wincenty Kilarski (członek PAU)
Prof. dr hab. Jerzy Kreiner
Dr hab. Sebastian Kubis
Prof. dr hab. Marek Kutschera
Prof. dr hab. Jerzy Machalski
Prof. dr hab. Edward Malec
Dr hab. Andrzej Odrzywołek
Prof. dr hab. Józef Smak (członek PAU)
Prof. dr hab. Lech Sokołowski
Prof. dr hab. Andrzej Staruszkiewicz (członek PAU)
Dr hab. Łukasz Stawarz
Prof. dr hab. Kazimierz Stępień
Dr hab. Sebastian Szybka
Prof. dr hab. Henryk Wilczyński
Prof. dr hab. Andrzej Woszczyna
Prof. dr hab. Marian Wójcik
Prof. dr hab. Andrzej Zdziarski

Komisja Nauk Technicznych PAU

Przewodniczący:	prof. dr hab. inż. Kazimierz Furtak
Zastępcy przewodniczącego:	prof. dr hab. inż. Jerzy Lis
	prof. dr hab. inż. Błażej Skoczeń

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Sekretarz: prof. dr hab. inż. Wojciech Mitkowski
Zastępca sekretarza: dr hab. inż. Paweł Skruch

Członkowie:

Prof. dr hab. inż. Piotr Augustyniak
Prof. dr hab. inż. Ludwik Błaż
Prof. dr hab. inż. Włodzimierz Bochniak
Prof. dr hab. inż. Jakub Bodziony (członek PAU)
Prof. dr hab. inż. Tadeusz Chmielniak
Prof. dr hab. inż. Józef Dubiński
Prof. dr hab. inż. Jan Dutkiewicz
Prof. dr hab. inż. Krzysztof Fitzner
Prof. dr hab. inż. Kazimierz Furtak
Prof. dr hab. inż. Zdzisław Gosiewski
Prof. dr hab. inż. Henryk Górecki (członek PAU)
Dr hab. inż. Wojciech Karmowski prof. PK
Prof. dr hab. inż. Zygmunt Kolenda (członek PAU)
Prof. dr hab. inż. Andrzej Korbel (członek PAU)
Prof. dr hab. inż. Jerzy Lis
Prof. dr hab. inż. Jan Małolepszy
Prof. dr hab. inż. Wojciech Mitkowski
Prof. dr hab. inż. Zenon Mróz (członek PAU)
Prof. dr hab. inż. Stanisław Nagy
Prof. dr hab. inż. Wojciech Nowak
Prof. dr hab. inż. Janusz Orkisz
Prof. dr hab. inż. Krzysztof Pielichowski
Prof. dr hab. inż. Andrzej Rudnicki
Prof. dr hab. inż. Jakub Siemek (członek PAU)
Prof. dr hab. inż. Błażej Skoczeń (członek PAU)
Dr hab. inż. Paweł Skruch prof. AGH
Prof. dr hab. inż. Andrzej Szafirski (członek PAU)
Dr hab. inż. Andrzej Szarata prof. PK
Prof. dr hab. inż. Gwidon Szefer (członek PAU)
Prof. dr hab. inż. Tomasz Szmuc
Prof. dr hab. inż. Janusz Szmyd
Prof. dr hab. inż. Ryszard Tadeusiewicz (członek PAU)
Prof. dr hab. inż. Antoni Tajduś
Dr hab. inż. Józef Tutaj prof. PK
Prof. dr hab. inż. Andrzej Tylikowski (członek PAU)
Prof. dr hab. inż. Tadeusz Uhl

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Prof. dr hab. inż. Zenon Waszczyszyn (członek PAU)
Dr hab. inż. Andrzej Winnicki prof. PK
Dr hab. inż. Szczepan Woliński prof. PRz
Dr hab. inż. Robert Zalewski prof. PW

Komisja Układów Złożonych PAU

Przewodniczący:	vacat
Zastępca przewodniczącego:	prof. dr hab. Karol Życzkowski
Sekretarze:	dr hab. Paweł Góra
	prof. dr hab. Zdzisław Burda

Członkowie:

Prof. dr hab. Piotr Białas
Dr hab. Jacek Bieroń
Prof. dr hab. Ewa Brocławik (członek PAU)
Prof. dr hab. Zdzisław Burda
Prof. dr hab. Stanisław Drożdż
Prof. dr hab. Włodzisław Duch
Prof. dr hab. Bartłomiej Dybiec
Prof. dr hab. Andrzej Fuliński (członek PAU)
Dr Jakub Gizbert-Studnicki
Dr hab. Paweł Góra
Prof. dr hab. Ewa Gudowska-Nowak
Prof. dr hab. Janusz Hołyst
Prof. dr hab. Romuald Janik
Dr hab. Adam Krawiec
Prof. dr hab. Krzysztof Kułakowski
Prof. dr hab. Marek Kuś
Prof. dr hab. Ryszard Kutner
Prof. dr hab. Jarosław Kwapień
Prof. dr hab. Jerzy Łuczka (członek PAU)
Prof. dr hab. Marcin Magdziarz
Prof. dr hab. Danuta Makowiec
Prof. dr hab. Tadeusz Marek
Prof. dr hab. Maciej A. Nowak
Prof. dr hab. Paweł Oświęcimka
Prof. dr Adam Rycerz
Prof. dr hab. Józef Spałek

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Prof. dr hab. Jerzy Szwed
Prof. dr hab. Aleksander Weron
Prof. dr hab. Jacek Wosiek
Prof. dr hab. Jakub Zakrzewski (członek PAU)
Prof. dr hab. Kacper Zalewski (członek PAU)
Prof. dr hab. Karol Życzkowski (członek PAU)

WYDZIAŁ IV PRZYRODNICZY

Komisja Geoinformatyki PAU

Przewodniczący:	prof. dr hab. Jacek Kozak
Zastępcy przewodniczącego:	prof. dr hab. inż. Tomasz Szmuc
	prof. dr hab. inż. Piotr Wężyk
Sekretarz:	dr hab. inż. Krystian Kozioł
Zastępca sekretarza:	dr inż. Stanisław Szombara

Członkowie:

Prof. dr hab. Stefan Witold Alexandrowicz (członek PAU)
Prof. dr hab. inż. Joanna Bac-Bronowicz
Dr hab. inż. Anna Barańska
Prof. dr hab. inż. Jakub Bodziony (członek PAU)
Dr inż. Małgorzata Buśko
Prof. dr hab. inż. Tadeusz Chrobak (członek PAU)
Prof. dr hab. inż. Bogdan Cianciara
Prof. dr hab. Adam Cichy
Prof. dr hab. inż. Konrad Eckes
Prof. dr hab. Mariusz Flasiński
Prof. dr hab. inż. Dariusz Gotlib
Prof. dr hab. inż. Stanisław Gruszczyński
Prof. dr hab. inż. Beata Hejmanowska
Prof. dr hab. inż. Ryszard Hejmanowski
Prof. dr hab. inż. Józef Jachimski
Dr hab. inż. Jacek Jakubowski
Dr hab. inż. Alicja Kicińska
Prof. dr hab. Jacek Kozak
Dr hab. inż. Krystian Kozioł
Dr inż. Artur Krawczyk

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Dr hab. inż. Jacek Kudrys
Prof. dr hab. inż. Andrzej Leśniak
Dr hab. inż. Stanisław Lewiński
Dr Małgorzata Luc
Dr hab. Michał Lupa
Prof. dr hab. inż. Jadwiga Maciaszek
Dr inż. Janusz Magiera
Prof. dr hab. inż. Henryk Marcak
Dr inż. Wojciech Mastej
Dr hab. inż. Sławomir Mikrut
Prof. dr hab. inż. Mariusz Młynarczuk
Dr Małgorzata Mycke-Dominko
Prof. dr hab. inż. Barbara Namysłowska-Wilczyńska
Prof. dr hab. inż. Marek Nieć
Prof. dr hab. Andrzej Olajossy
Prof. dr hab. Jan Romuald Olędzki
Prof. dr hab. inż. Robert Olszewski
Dr Katarzyna Ostapowicz
Dr Zbigniew Perski
Prof. dr hab. inż. Edward Popiołek
Prof. dr hab. inż. Krystian Pyka
Prof. dr hab. inż. Jakub Siemek (członek PAU)
Prof. dr hab. inż. Zbigniew Sitek
Prof. dr hab. inż. Tadeusz Słomka
Prof. dr hab. inż. Tomasz Szmuc
Dr inż. Stanisław Szombara
Prof. dr hab. inż. Ryszard Ślusarczyk
Prof. dr hab. inż. Ryszard Tadeusiewicz (członek PAU)
Prof. dr hab. inż. Kazimierz Twardowski
Prof. dr hab. Piotr Werner
Prof. dr hab. inż. Piotr Wężyk
Prof. dr hab. inż. Jan Zabrodzki
Prof. dr hab. Wiesława Żyszkowska

Komisja Paleogeografii Czwartorzędu PAU

Przewodniczący:	prof. dr hab. Marek A. Krąpiec
Zastępcy przewodniczącego:	prof. dr hab. Dorota Nalepka
	dr hab. Włodzimierz Margielewski
Sekretarz:	dr hab. Aldona Mueller-Bieniek

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Członkowie:

Prof. dr hab. Stefan Witold Alexandrowicz (członek PAU)
Prof. dr hab. Witold Alexandrowicz
Prof. dr hab. Zofia Alexandrowicz
Dr hab. Dariusz Ciszewski
Dr hab. Piotr Gębica
Prof. dr hab. Bolesław Ginter
Dr Wojciech Granoszewski
Dr hab. Tomasz Kalicki
Dr hab. Piotr Kittel
Dr Piotr Kłapyta
Prof. dr hab. Janusz K. Kozłowski (członek PAU)
Prof. dr hab. Marek A. Krąpiec (członek PAU)
Prof. dr hab. Janusz Kruk (członek PAU)
Prof. dr hab. Henryk Kubiak
Dr hab. Maria Lityńska-Zając
Prof. dr hab. Maria Łanczont (członek PAU)
Prof. dr hab. Jan Machnik (członek PAU)
Prof. dr hab. Teresa Madeyska (członek PAU)
Dr hab. Włodzimierz Margielewski
Dr hab. Danuta Michczyńska
Dr hab. Adam Michczyński
Dr hab. Anna Michno
Dr Magdalena Moskal del Hoyo
Dr hab. Aldona Mueller-Bieniek
Prof. dr hab. Adam Nadachowski (członek PAU)
Prof. dr hab. Dorota Nalepka
Prof. dr hab. Tadeusz Niedźwiedź (członek PAU)
Dr hab. Andrzej Obidowicz
Prof. dr hab. Anna Pazdur
Dr Tadeusz Sokołowski
Dr hab. Renata Stachowicz-Rybka
Prof. dr hab. Leon Stuchlik (członek PAU)
Dr hab. Jacek Szmańda
Dr hab. Elżbieta Szychowska-Krąpiec
Dr hab. Agnieszka Wacnik
Prof. dr hab. Krystyna Wasylikowa (członek PAU)
Dr hab. Jarosław Wilczyński
Dr hab. Piotr Wojtal

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Prof. dr hab. Antoni Wójcik
Prof. dr hab. Bartłomiej Wyżga
Dr Jerzy Zasadni

Komisja Biologii Rozwoju PAU

Przewodniczący:	prof. dr hab. Bartosz Płachno
Zastępca przewodniczącego:	prof. dr hab. Piotr Świątek
Sekretarz:	dr hab. Aneta Słomka

Członkowie:

Prof. dr hab. Hieronim Bartel
Prof. dr hab. Elżbieta Bednarska-Kozakiewicz
Prof. dr hab. Barbara Bilińska (członek PAU)
Prof. dr hab. Szczepan Biliński (członek PAU)
Prof. dr hab. Jerzy Bohdanowicz
Prof. dr hab. Alicja Boroń
Dr hab. Paweł Grzmil prof. UJ
Prof. dr hab. Robert Hasterok
Dr hab. Anna Hejmej prof. UJ
Dr hab. Mariusz Jaglarz prof. UJ
Prof. dr hab. Andrzej Joachimiak
Prof. dr hab. Wincenty Kilarski (członek PAU)
Prof. dr hab. Jerzy Klag
Prof. dr hab. Ewa Kurczyńska
Prof. dr hab. Elżbieta Kuta
Prof. dr hab. Dorota Kwiatkowska
Dr hab. Anna Pecio prof. UJ
Prof. dr hab. Bartosz Płachno
Prof. dr hab. Barbara Płytycz (członek PAU)
Prof. dr hab. Elżbieta Pyza (członek PAU)
Dr hab. Weronika Rupik
Prof. dr hab. Maria Słomczyńska
Dr hab. Aneta Słomka prof. UJ
Prof. dr hab. Małgorzata Stpiczyńska
Prof. dr hab. Teresa Szklarzewicz
Prof. dr hab. Piotr Świątek

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Komisja Nauk Rolniczych, Leśnych i Weterynaryjnych PAU

Przewodnicząca:	prof. dr hab. Krystyna Koziec
Zastępcy przewodniczącej:	prof. dr hab. Jan Szarek
	prof. dr hab. Józef Walczyk
Sekretarz:	prof. dr hab. Stanisław Brożek

Członkowie:

Dr hab. Wiktor Adamus
Prof. dr hab. Józef Bieniek
Prof. dr hab. Zdzisław Boryczko
Prof. dr hab. Stanisław Brożek
Prof. dr hab. Monika Bugno-Poniewierska
Prof. dr hab. Franciszek Dubert
Prof. dr hab. Andrzej Dubiel
Prof. dr hab. Teresa Fortuna
Prof. dr hab. Florian Gambuś
Prof. dr hab. Wojciech Grodzki
Prof. dr hab. Andrzej Grzywacz
Prof. dr hab. Kazimierz Kosiniak-Kamysz
Prof. dr hab. Krystyna Koziec
Prof. dr hab. Andrzej Libik
Dr hab. Joanna Makulska prof. UR
Prof. dr hab. inż. Stanisław Małek
Prof. dr hab. Władysław Migdał
Prof. dr hab. Zygmunt Pejsak
Prof. dr hab. Stefan Skiba (członek PAU)
Prof. dr hab. Zdzisław Smorąg
Prof. dr hab. Jerzy R. Starzyk (członek PAU)
Prof. dr hab. Krzysztof Surówka
Prof. dr hab. Jan Szarek
Dr hab. Jan Szczepaniak prof. PIMR
Prof. dr hab. Tadeusz Szulc
Dr hab. inż. Sylwester Tabor prof. UR
Prof. dr hab. Marian Tischner (członek PAU)
Dr hab. Paweł Tylek
Prof. dr hab. Józef Walczyk
Prof. dr hab. Kazimierz Wiech
Prof. dr hab. Janusz Żmija

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Komisja Geograficzna PAU

Przewodniczący:	prof. dr hab. Kazimierz Krzemień
Zastępca przewodniczącego:	prof. dr hab. Adam Kotarba
Sekretarz:	prof. dr hab. Bolesław Domański
Zastępca sekretarza:	prof. dr hab. Zofia Rączkowska

Członkowie:

Prof. dr hab. Stefan Witold Alexandrowicz (członek PAU)
Dr hab. Jarosław Balon
Dr hab. Elżbieta Bilska-Wodecka
Dr hab. Tomasz Bryndal prof. UP
Prof. dr hab. Bolesław Domański
Dr hab. Marek Drewnik
Prof. dr hab. Krystyna German
Dr hab. Elżbieta Gorczyca
Prof. dr hab. Zygmunt Górka
Prof. dr hab. inż. Czesław Guzik
Dr hab. Krzysztof Gwosdz
Dr hab. Bogdana Izmaiłow
Prof. dr hab. Antoni Jackowski
Prof. dr hab. Adam Jelonek
Prof. dr hab. Andrzej Kostrzewski (członek PAU)
Prof. dr hab. Adam Kotarba (członek PAU)
Prof. dr hab. Kazimierz Krzemień (członek PAU)
Dr hab. Józef Kukulak prof. UP
Prof. dr hab. Włodzimierz Kurek
Dr hab. Sławomir Kurek prof. UP
Prof. dr hab. Adam Łajczak
Dr hab. Roman Malarz prof. UP
Dr hab. inż. Włodzimierz Margielewski prof. PAN
Prof. dr hab. Tadeusz Niedźwiedź (członek PAU)
Dr hab. Zygmunt Olecki
Dr Józef Partyka
Dr hab. Katarzyna Piotrowicz
Prof. dr hab. Joanna Pociask-Karteczka
Prof. dr hab. Zofia Rączkowska
Prof. dr hab. Stefan Skiba (członek PAU)
Prof. dr hab. Roman Soja
Dr hab. Jacek Szmańda prof. UP

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Dr hab. Jolanta Święchowicz
Prof. dr hab. Janina Trepińska
Dr hab. Robert Twardosz
Prof. dr hab. Zbigniew Ustrnul
Dr hab. Joanna Zawiejska
Dr hab. Andrzej Zborowski
Prof. dr hab. Wiesław Ziaja
Dr hab. Mirosław Żelazny

Komisje międzywydziałowe

Komisja Historii Nauki PAU

Przewodniczący:	prof. dr hab. Michał Kokowski
Zastępca przewodniczącego:	dr hab. Stanisław Domoradzki
Sekretarz:	dr Paweł Brzegowy

Członkowie:

Prof. dr hab. Stefan Witold Alexandrowicz (członek PAU)
Dr hab. Gabriela Besler prof. UŚ
Dr Barbara Bienias
Prof. dr hab. Anna Brożek
Dr Paweł Brzegowy
Dr Friedrich Cain
Dr hab. Mariusz Chrostek prof. UR
Dr Danuta Ciesielska
Ks. dr hab. Stanisław Cieślak SJ prof. Ignatianum
Dr Henryk Ditchen
Dr hab. Stanisław Domoradzki prof. URz
Dr Sławomir Dorocki
Dr Krzysztof Duda
Prof. dr hab. Roman Duda
Prof. dr hab. Julian Dybiec
Mgr Ewa Dziurzyńska
Dr Mikołaj Getka-Kenig
Prof. dr hab. Ryszard W. Gryglewski
Mgr Mateusz Hübner
Prof. dr hab. Piotr Hübner

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Dr Paweł Jarnicki
Dr Maciej Jasiński
Prof. dr hab. Wincenty Kilarski (członek PAU)
Dr Andrzej Kobos
Prof. dr hab. Michał Kokowski
Prof. dr hab. Włodzimierz Korohoda (członek PAU)
Prof. dr hab. Piotr Köhler
Prof. dr hab. Henryka Kramarz
Dr Marcin Krasnodębski
Prof. dr hab. Jerzy Kreiner
Dr hab. inż. Piotr Krzywiec prof. PAN
Prof. dr hab. Halina Lichocka
Dr hab. Sławomir Łotysz prof. PAN
Prof. dr hab. Anita Magowska
Dr Rita Majkowska
Dr hab. Krzysztof Maślanka prof. PAN
Ks. prof. dr hab. Janusz Mączka prof. UPJPII
Prof. dr hab. Andrzej Mączyński (członek PAU)
Dr Jan Mietelski
Dr Wioletta A. Miśkiewicz
Prof. dr hab. Roman Murawski
Prof. dr hab. Wojciech Narębski (członek PAU)
Dr inż. Krzysztof Petelczyc
Dr hab. Janusz Pezda
Prof. dr hab. Bożena Płonka-Syroka
Dr hab. Paweł Polak prof. UPJPII
Dr hab. Tomasz Pudłocki prof. UJ
Dr Alicja Rafalska-Łasocha
Dr hab. Adam Redzik prof. UW
Dr hab. Marek Rembierz prof. UŚ
Dr hab. Jacek Rodzeń prof. UJK
Prof. dr hab. Zenon Roskal
Dr hab. Maria Stinia prof. UJ
Dr Jan Surman
Prof. dr hab. Karolina Targosz
Prof. dr hab. Radosław Tarkowski
Dr Paweł Tomaszewski
Dr hab. Zbigniew Tucholski prof. PAN
Dr Michał Wagner
Prof. dr hab. Stanisław Waltoś (członek PAU)
Dr hab. Jan Wnęk prof. KA

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Prof. dr hab. Jan Woleński (członek PAU)
Ks. prof. dr hab. Józef Wołczański
Dr Krystyna Wołkowicz
Dr hab. Stanisław Wołkowicz prof. PIG-PIB
Dr hab. Andrzej J. Wójcik prof. PAN
Dr hab. Wiesław Wójcik prof. UJD
Prof. dr hab. Zbigniew Wójcik
Prof. dr hab. Andrzej Kajetan Wróblewski (członek PAU)
Dr hab. Ewa Wyka prof. PAN
Prof. dr hab. Leszek Zasztowt
Prof. dr hab. Alicja Zemanek
Dr hab. Przemysław Żukowski

Komisja Spraw Europejskich PAU

Przewodniczący:	prof. dr hab. Zdzisław Mach
Zastępca przewodniczącego:	prof. dr hab. Michał Turała
Sekretarze:	prof. dr hab. Dorota Praszałowicz
	prof. dr hab. Jacek Kołodziej

Członkowie:

Prof. dr hab. Stefan Witold Alexandrowicz (członek PAU)
Prof. dr hab. Jan Barcz
Prof. dr hab. Stanisław Biernat
Prof. dr hab. Bolesław Ginter
Prof. dr hab. Roman Hołyński
Dr hab. Agnieszka Kastory prof. UJ
Prof. dr hab. Andrzej Kastory (członek PAU)
Prof. dr hab. Jacek Kołodziej
Prof. dr hab. Janusz K. Kozłowski (członek PAU)
Prof. dr hab. Roman Kuźniar
Prof. dr hab. Zdzisław Mach
Prof. dr hab. Jan Machnik (członek PAU)
Prof. dr hab. Andrzej Mania (członek PAU)
Prof. dr hab. Andrzej Mączyński (członek PAU)
Prof. dr hab. Jerzy Niewodniczański
Prof. dr hab. Maria Nowakowska (członek PAU)
Red. Marian Nowy
Prof. dr hab. Dorota Praszałowicz

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Prof. dr hab. Jan Prokop (członek PAU)
Prof. dr hab. Jacek Purchla (członek PAU)
Prof. dr hab. Piotr Sztompka (członek PAU)
Prof. dr hab. Michał Turała (członek PAU)
Prof. dr hab. Michael Waligórski
Prof. dr hab. Jerzy Zdrada
Prof. dr hab. Andrzej Zoll (członek PAU)

Komisja Zagrożeń Cywilizacyjnych PAU

Przewodniczący:	prof. dr hab. Michał Praszałowicz
Zastępcy przewodniczącego:	prof. dr hab. Joanna Kurczewska prof. dr hab. Janusz Szmyd
Sekretarze:	prof. dr hab. Stanisław Nagy, prof. dr hab. Dariusz Wojakowski

Członkowie:

Prof. dr hab. Jakub Bodziony (członek PAU)
Prof. dr hab. Hanna Bojar
Dr hab. Grzegorz Brus
Dr Dariusz Brzeziński
Prof. dr hab. Witold Cecot
Prof. dr hab. Witold Cęckiewicz (członek PAU)
Dr hab. inż. Józef Chowaniec
Dr Karolina Cynk
Dr hab. Franciszek Czech
Dr Piotr Dejneka
Dr Marcin Galent
Prof. dr hab. Andrzej Gołaś
Prof. dr hab. Andrzej Goneta
Prof. dr hab. Henryk Górecki (członek PAU)
Prof. dr hab. Krystyna Grodzińska (członek PAU)
Prof. dr hab. Ryszard Gryglewski (członek PAU)
Prof. dr hab. Wiesław Gumuła
Prof. dr hab. Andrzej Jajszczyk (członek PAU)
Prof. dr hab. Urszula Jarecka
Dr Andrzej Kobos
Prof. dr hab. Agnieszka Kolasa-Nowak
Prof. dr hab. Zygmunt Kolenda (członek PAU)

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Prof. dr hab. Włodzimierz Korohoda (członek PAU)
Prof. dr hab. Joanna Kurczewska (członek PAU)
Prof. dr hab. Jacek Kurczewski
Prof. dr hab. Wojciech Misztal
Prof. dr hab. Stanisław Nagy
Prof. dr hab. Wojciech Narębski (członek PAU)
Prof. dr hab. Jerzy Niewodniczański
Red. Marian Nowy
Prof. dr hab. Janusz Orkisz
Prof. dr hab. Andrzej Paulo
Prof. dr hab. Czesław Porębski
Prof. dr hab. Michał Praszałowicz (członek PAU)
Prof. dr hab. Jacek Purchla (członek PAU)
Prof. dr hab. Jakub Siemek (członek PAU)
Prof. dr hab. Andrzej Staruszkiewicz (członek PAU)
Prof. dr hab. Władysław Stróżewski (członek PAU)
Prof. dr hab. Janusz Szmyd
Prof. dr hab. Piotr Sztompka (członek PAU)
Mgr Marcin Ślarzyński
Prof. dr hab. Ryszard Tadeusiewicz (członek PAU)
Prof. dr hab. Antoni Tajduś
Prof. dr hab. Marian Tischner (członek PAU)
Prof. dr hab. January Weiner (członek PAU)
Prof. dr hab. Dariusz Wojakowski
Prof. dr hab. Kazimierz Zarzycki (członek PAU)
Prof. dr hab. Andrzej Zoll (członek PAU)

Komisja Filozofii Nauk PAU

Przewodniczący:	ks. dr hab. Janusz Mączka
Zastępca przewodniczącego:	dr hab. Paweł Polak
Sekretarze:	ks. dr hab. Wojciech Grygiel
	dr Roman Krzanowski

Członkowie:

Prof. dr hab. Stefan Witold Alexandrowicz (członek PAU)
Ks. prof. dr hab. Andrzej Anderwald
Prof. dr hab. Henryk Arodź

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Prof. dr hab. Andrzej Bielecki
Prof. dr hab. Bogdan Dembiński
Prof. dr hab. Juliusz Domański (członek PAU)
Dr Michał Eckstein
Dr hab. Marcin Gorazda
Ks. dr hab. Wojciech Grygiel prof. UPJPII
Prof. dr hab. Ryszard Gryglewski (członek PAU)
Ks. prof. dr hab. Michał Heller (członek PAU)
Dr Mateusz Hohol
Prof. dr hab. Wincenty Kilarski (członek PAU)
Prof. dr hab. Michał Kokowski
Prof. dr hab. Zygmunt Kolenda (członek PAU)
Dr hab. inż. Andrzej Koleżyński
Prof. dr hab. Włodzimierz Korohoda (członek PAU)
Prof. dr hab. Jan Kozłowski (członek PAU)
Dr hab. Jerzy Król prof. WSIiZ
Dr Roman Krzanowski
Ks. dr Zbigniew Liana
Prof. dr hab. Maria Massalska-Arodź
Dr hab. Krzysztof Maślanka prof. PAN
Ks. dr hab. Janusz Mączka prof. UPJPII
Dr Jan Mietelski
Dr Tomasz Miller
O. dr Łukasz Mścisławski
S. prof. dr hab. Tereza Obolevich
Dr Barbara Petelenz
Prof. dr hab. Piotr Petelenz
Dr hab. Paweł Polak prof. UPJPII
Prof. dr hab. Jadwiga Puzynina (członek PAU)
Dr hab. Marek Rembierz prof. UŚ
Dr Anna Sarosiek
Prof. dr hab. Stefan Sawicki (członek PAU)
Dr hab. Lech Sokołowski
Prof. dr hab. Andrzej Staruszkiewicz (członek PAU)
Dr Mariusz Stopa
Prof. dr hab. Władysław Stróżewski (członek PAU)
Dr hab. Sebastian Szybka
Prof. dr hab. Karol Tarnowski (członek PAU)
Dr Kamil Trombik
Prof. dr hab. inż. Adam Walanus

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Prof. dr hab. Tadeusz Wasiutyński
Prof. dr hab. Zenon Waszczyszyn (członek PAU)
Ks. prof. dr hab. Damian Wąsek
Ks. dr hab. Zbigniew Wolak prof. UPJPII
Prof. dr hab. Jan Woleński (członek PAU)
Ks. dr hab. Robert J. Woźniak prof. UPJPII
Dr hab. Wiesław Wójcik prof. AJD
Prof. dr hab. Wojciech Zając
Prof. dr hab. Kacper Zalewski (członek PAU)
Prof. dr hab. Zofia Zarębianka
Prof. dr hab. Piotr Żenczykowski

Komisja PAU do Oceny Podręczników Szkolnych

Przewodniczący:	prof. dr hab. Andrzej Kastory
Zastępcy przewodniczącego:	dr Jerzy Kuczyński
	dr hab. Karol Sanojca
Sekretarze:	dr hab. Jerzy Szczepański
	dr Irena Trzcieniecka-Schneider

Członkowie:

Prof. dr hab. Michał Baczkowski
Dr Grzegorz Chomicki
Dr Danuta Ciesielska
Prof. dr hab. Jacek Chrobaczyński
Dr Robert Czuchnowski
Dr Wiktor Darasz
Dr Anna Dziedzicka
Dr hab. Andrzej Essen prof. UP
Dr hab. Beata Gola prof. UJ
Dr hab. Tomasz Graff
Dr Joanna Janus
Prof. dr hab. Anna Janus-Sitarz
Prof. dr hab. Kazimierz Karolczak
Prof. dr hab. Andrzej Kastory (członek PAU)
Prof. dr hab. Krzysztof Kawalec
Prof. dr hab. Maciej Kawka
Dr hab. Krystyna Kobylańska-Szkaradek

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Dr Anna Kolasa
Dr Katarzyna Kołakowska
Dr hab. Krystyna Kowalik
Prof. dr hab. Jadwiga Kowalikowa
Prof. dr hab. Stanisław Koziara
Dr hab. Barbara Krysztopa-Czupryńska
Dr hab. Danuta Krzyżyk
Dr Jerzy Kuczyński
Prof. dr hab. Grzegorz Mazur
Dr Ewa Odrowąż
Dr hab. Ewa Ogłoza
Dr hab. Małgorzata Pawlak
Dr hab. Marcin Pawlak
Dr Małgorzata Pietrzak
Prof. dr hab. Barbara Płytycz (członek PAU)
Prof. dr hab. Pociask-Karteczka
Prof. dr hab. Zbigniew Podgórski
Dr Tomasz Rachwał prof. UWr
Prof. dr hab. Dariusz Rott
Dr hab. Karol Sanojca prof. UWr
Dr hab. Aneta Słomka
Dr Krzysztof Smagowicz
Dr Dagmara Sokołowska
Dr hab. Sławomir Sprawski prof. UJ
Prof. dr hab. Zofia Stasicka
Dr hab. Maria Stinia prof. UJ
Dr Daniel Sunderland
Prof. dr hab. Helena Synowiec
Dr hab. Jerzy Szczepański prof. UJ
Dr hab. Elżbieta Szostak
Dr Zbigniew Tabarowski
Dr Irena Trzcieniecka-Schneider
Prof. dr hab. Zenon Uryga
Dr Jarosław Wilamowski

Komisja PAU do Badań Diaspory Polskiej

Przewodniczący:	prof. dr hab. Adam Stefan Walaszek
Zastępca przewodniczącego:	dr hab. Anna Mazurkiewicz
Sekretarz:	dr hab. Janusz Pezda

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Członkowie:

Prof. dr hab. Grzegorz Babiński
Dr Andrzej Biernat
Prof. dr hab. Wiesław Caban
Dr hab. Hubert Chudzio prof. UP
Prof. dr hab. Kazimierz Dopierała
Prof. dr hab. Halina Florkowska-Frančić
Prof. dr hab. Tadeusz Gromada (członek PAU)
Prof. dr hab. Halina Grzymała-Moszczyńska
Prof. dr hab. Rafał Habielski
Dr hab. Marta Kijewska-Trembecka prof. UJ
Prof. dr hab. Zygmunt Kolenda (członek PAU)
Prof. dr hab. Halina Kosętka
Prof. dr hab. Marcin Kula (członek PAU)
Dr hab. Jan Lencznarowicz prof. UJ
Dr hab. Wojciech Ligęza
Dr hab. Krzysztof Marchlewicz
Dr hab. Anna Mazurkiewicz prof. UG
Dr hab. Ewa Michna prof. UJ
Prof. dr hab. Władysław Miodunka
Prof. dr hab. Piotr Mitzner
Dr Aneta Nisiobęcka
Red. Marian Nowy
Ks. prof. dr hab. Maciej Ostrowski
Prof. dr hab. Artur Patek
Dr Michalina Petelska
Dr hab. Janusz Pezda prof. UJ
Prof. dr hab. Andrzej Pilc (członek PAU)
Dr Danuta Płygawko
Prof. dr hab. Aleksander Posern-Zieliński (członek PAU)
Prof. dr hab. Dorota Praszałowicz
Prof. dr hab. Anna Reczyńska
Prof. dr hab. Krzysztof Ruchniewicz
Dr Paweł Sękowski
Prof. dr hab. Anna Siwik
Prof. dr hab. Krystyna Slany
Dr Krzysztof Smolana
Prof. dr hab. Gwidon Szefer (członek PAU)
Prof. dr hab. Maria Szmeja
Prof. dr hab. Wiesław Śladkowski

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Prof. dr hab. Adam Walaszek
Prof. dr hab. Joanna Wojdon
Prof. dr hab. Mariusz Wołos
Kust. Maria Wrede
Dr hab. Józef Wróbel
Prof. dr hab. Kazimierz Piotr Zaleski (członek PAU)
Prof. dr hab. Jerzy Zdrada
Dr hab. Andrzej Zięba prof. UJ
Prof. dr hab. Henryk Żaliński

Komisja Antropologiczna PAU

Przewodniczący:	prof. dr hab. Krzysztof Szostek
Zastępcy przewodniczącego:	prof. dr hab. Sławomir Kozieł dr hab. Henryk Głąb
Sekretarz:	dr hab. Marcin S. Przybyła

Członkowie:

Prof. dr hab. Paweł Bergman
Dr hab. prof. nadzw. Marcin Brocki
Prof. dr hab. Jadwiga Charzewska
Prof. dr hab. Joachim Cieślik
Dr hab. Henryk Głąb
Dr hab. Elżbieta Haduch
Prof. dr hab. Maria Kaczmarek
Dr hab. prof. nadzw. Danuta Kornafel
Prof. dr hab. Sławomir Kozieł
Prof. dr hab. Janusz K. Kozłowski (członek PAU)
Prof. dr hab. Guido Kriesel
Prof. dr hab. Janusz Kruk (członek PAU)
Dr hab. Danuta Penkala-Gawęcka
Prof. dr hab. Janusz Piontek
Prof. Natalia Wiktorowna Połosmak
Dr hab. Marcin Przybyła prof. UJ
Prof. Jiři Svoboda
Prof. dr hab. Krzysztof Szostek
Prof. dr hab. Jacek Tomczyk
Prof. dr hab. Elżbieta Żądzińska

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Komisja Ergonomii PAU

Przewodnicząca:	dr inż. Karolina Trzyniec
Zastępcy przewodniczącej:	dr hab. inż. Marcin Butlewski
	dr inż. arch. Anna Taczalska-Ryniak
Sekretarz:	dr hab. inż. Grzegorz Szewczyk

Członkowie:

Dr hab. inż. Florian Władysław Adamczyk
Dr Bernard Bińczycki
Dr hab. inż. Marcin Butlewski
Dr hab. inż. arch. Małgorzata Drożdż-Szczybura
Dr hab. inż. Iwona Grabarek prof. PW
Dr hab. inż. Witold Grzywiński
Prof. dr hab. inż. Tadeusz Juliszewski
Dr hab. inż. Joanna Kałkowska
Dr hab. inż. Paweł Kiełbasa
Dr sztuki Janusz Konaszewski, em. prof. WSSiP
Prof. dr hab. inż. Jerzy Lewandowski
Dr hab. inż. Beata Mrugalska
Dr hab. inż. Wiesława Nowacka
Dr sztuki Patrycja Ochman-Tarka
Prof. dr hab. inż. Leszek Pacholski
Prof. dr hab. inż. Danuta Roman-Liu
Dr hab. inż. Małgorzata Sławińska
Prof. dr hab. inż. Janusz Sowa
Dr hab. inż. Arkadiusz Stańczykiewicz
Dr hab. inż. Grzegorz Szewczyk
Dr hab. inż. Piotr Szymczyk
Dr inż. arch., mgr sztuki Anna Taczalska-Ryniak
Prof. dr hab. inż. Ryszard Tadeusiewicz (członek PAU)
Dr inż. Karolina Trzyniec
Dr hab. inż. Paweł Tylek
Prof. dr hab. inż. Edwin Tytyk
Dr hab. inż. arch. Matylda Wdowiarz-Bilska
Dr inż. arch. Katarzyna Zawada-Pęgiel
Prof. dr hab. inż. arch. Maciej Złowodzki

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Komisja PAU Zarządzania Kulturą i Mediami

Przewodnicząca: dr hab. Ewa Bogacz-Wojtanowska
Zastępca przewodniczącej: dr Joanna Szulborska-Łukaszewicz
Sekretarz: dr Anna Pluszyńska

Członkowie:

Dr hab. Katarzyna Barańska prof. UJ
Dr hab. Marzena Barańska prof. UJ
Dr hab. Roman Batko
Dr hab. Ewa Bogacz-Wojtanowska prof. UJ
Dr Agnieszka Cieślikowska
Prof. dr hab. Barbara Czarniawska
Dr Joanna Dziadowiec
Dr hab. Paweł Frącz prof. PO
Dr hab. Kinga Gajda
Dr hab. Łukasz Gaweł prof. UJ
Dr hab. Bożena Gierat-Bieroń
Dr hab. Beata Glinka prof. UW
Dr Anna Góral
Dr hab. Alicja Kędziora prof. UJ
Dr Jarosław Klaś
Dr hab. Jerzy Kociatkiewicz
Dr hab. Ewa Kocój prof. UJ
Dr Agnieszka Konior
Dr Katarzyna Kopeć
Prof. dr hab. Monika Kostera
Dr hab. Jan Kreft
Dr hab. Krzysztof Leja prof. PG
Dr hab. Regina Lenart-Gansiniec prof. UJ
Dr hab. Rafał Maciąg
Prof. dr hab. Sławomir Magala
Dr hab. Grzegorz Mazurkiewicz
Prof. dr hab. Bogusław Nierenberg
Prof. dr hab. Emil Orzechowski
Dr Michał Pałasz
Dr Henryk Pietrzak
Dr Katarzyna Plebańczyk
Dr Anna Pluszyńska

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Prof. dr hab. Grażyna Prawelska-Skrzypek
Dr Małgorzata Sternal
Prof. dr hab. Lucjan Suchanek (członek PAU)
Prof. dr hab. Łukasz Sułkowski
Dr Joanna Szulborska-Łukaszewicz
Dr hab. Jan Wojciechowski
Prof. dr hab. Kazimierz Wolny-Zmorzyński

Komisja Przyrodniczo-Medyczna PAU z siedzibą we Wrocławiu[1]

POLSKA GRUPA CIHEC
Commission Internationale d'Histoire Ecclésiastique Comparée

Przewodniczący:	prof. dr hab. Krzysztof Ożóg
Wiceprzewodniczący:	dr hab. Paweł Kras
Sekretarz:	o. Tomasz Gałuszka OP

Komisje Stacji Naukowych PAU

STACJA NAUKOWA PAU W KATOWICACH

Komisja Historii Śląska PAU w Katowicach

Przewodniczący:	vacat
Sekretarz:	dr Karol Makles

Członkowie:

Prof. dr hab. Antoni Barciak
Prof. nadzw. dr hab. Edward Długajczyk
Dr Andrzej Drogoń
Dr Zdzisław Janeczek
Prof. dr hab. Wiesław Kaczanowicz
Prof. dr hab. Adam Lityński
Dr Karol Makles (bibliotekarz Stacji)

[1] W 2021 r. Komisja zawiesiła działalność z powodu pandemii COVID-19.

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Prof. dr hab. Jan Malicki
Prof. dr hab. Iwona Nowakowska-Kempna
Mgr Jadwiga Rudnicka
Prof. dr hab. Wojciech Świątkiewicz
Prof. dr hab. Zygmunt Woźniczka
Dr Andrzej J. Wójcik

Komisja Nauk Matematycznych PAU w Katowicach

Przewodniczący: prof. dr hab. Aleksander Błaszczyk
Sekretarz: dr hab. Andrzej Kucharski

Członkowie:

Prof. dr hab. Karol Baron
Prof. dr hab. Aleksander Błaszczyk
Prof. dr hab. Jan Cholewa
Prof. dr hab. Roman Ger
Prof. dr hab. inż. Jerzy Klamka
Prof. dr hab. Zygfryd Kominek
Dr hab. Andrzej Kucharski prof. UŚ
Prof. dr hab. Szymon Plewik
Prof. dr hab. Maciej Sablik
Prof. dr hab. Tadeusz Trzaskalik

Komisja Nauk Przyrodniczych PAU w Katowicach

Przewodniczący: prof. dr hab. Wiktor Zipper
Sekretarz: prof. dr hab. Krzysztof Ślosarek

Członkowie:

Prof. dr hab.Maria Augustyniak
Prof. dr hab. Marek Biesiada
Prof. dr hab. Andrzej Bluszcz
Prof. dr hab. Adam Czornik
Prof. dr hab. n. med. Jan Duława
Prof. dr hab. Janusz Janeczek
Prof. dr hab. Jacek Jania

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Dr Paweł Kojs
Prof. dr hab. Stanisław Kucharski
Prof. dr hab. Jerzy Łuczka (członek PAU)
Prof. dr hab. Mirosław Nakonieczny
Dr hab. Zbigniew Nawrat prof. IPS
Prof. dr hab. Lucjan Swadźba
Prof. dr hab. Andrzej Szlęk
Prof. dr hab. Krzysztof Ślosarek
Prof. dr hab. Elżbieta Zipper
Prof. dr hab. Wiktor Zipper
Prof. dr hab. Marek Zrałek (członek PAU)

Komisja Prawnicza PAU w Katowicach

Przewodnicząca: dr hab. Monika Jagielska

Członkowie:

Prof. dr hab. Teresa Dukiet-Nagórska
Dr hab. Monika Jagielska prof. UŚ
Prof. dr hab. Czesław Martysz
Prof. dr hab. Maksymilian Pazdan (członek PAU)
Prof. dr hab. Wojciech Popiołek
Prof. dr hab. Ewa Rott-Pietrzyk
Dr hab. Maciej Szpunar prof. UŚ
Prof. dr hab. Zygmunt Tabor
Prof. dr hab. Kazimierz Zgryzek

STACJA NAUKOWA PAU W GDAŃSKU

Komisja Kaszubska PAU w Gdańsku

Przewodniczący: prof. dr hab. Cezary Obracht-Prondzyński
Sekretarz: dr Tomasz Rembalski

Członkowie:

Dr hab. Miłosława Borzyszkowska-Szewczyk prof. UG
Prof. dr hab. Józef Borzyszkowski (członek PAU)

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Dr hab. Nicole Dołowy-Rybińska prof. PAN
Dr hab.Witosława Frankowska
Prof. dr hab. Daniel Kalinowski
Dr Katarzyna Kulikowska
Dr Aleksandra Kurowska-Susdorf
Dr hab. Anna Kwaśniewska prof. UG
Dr hab. n. med. Beata Lipska-Zienkiewicz prof. GUMED
Dr hab. Bogdan Narloch prof. ASz
Prof. dr hab. Cezary Obracht-Prondzyński (członek PAU)
Dr Justyna Pomierska
Dr Tomasz Rembalski
Prof. dr hab. Miloš Řezník
Dr hab. n. med. Jolanta Wierzba prof. GUMED

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

DZIAŁALNOŚĆ

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Sprawozdanie sekretarza generalnego PAU za rok 2021

Podobnie jak w latach poprzednich, sprawozdanie sekretarza generalnego PAU obejmuje rok kalendarzowy, tj. okres od 1 stycznia do 31 grudnia roku 2021. Dodatkowe informacje dotyczące funkcjonowania Akademii w czasie trwającej epidemii przedstawia rozdział zatytułowany *Czynności PAU w czasie epidemii COVID-19* (por. s. 101). Komplementarne względem sprawozdania sekretarza generalnego sprawozdanie z wykonania planu finansowego było przedmiotem obrad Zarządu PAU oraz Komisji Rewizyjnej (por. Protokół Komisji Rewizyjnej PAU na s. 96–100). Zostało ono jednomyślnie zaakceptowane przez wymienione gremia. Uzyskało również pozytywną opinię biegłego rewidenta, przygotowaną przez kancelarię PROFIN.

Informacje ogólne

Aktualnie w skład korporacji Polskiej Akademii Umiejętności wchodzi 142 członków krajowych czynnych, 163 członków krajowych korespondentów oraz 178 członków zagranicznych. Ze względu na wciąż trwającą pandemię COVID-19, w roku sprawozdawczym wybory nowych członków PAU odbyły się w trybie korespondencyjnym (por. *Czynności PAU w czasie epidemii COVID-19*). Wybory te wyłoniły 10 członków czynnych, 10 nowych członków korespondentów oraz 7 członków zagranicznych. Dyplomy nowo wybranym członkom PAU zostały wręczone podczas Uroczystego Posiedzenia Naukowego, które odbyło się 20 listopada w formie hybrydowej.

W roku 2021 Akademia poniosła szczególnie dotkliwe straty. Na zawsze odeszli od nas:

Z Wydziału I

Prof. Heinz Schuster-Šewc – członek zagraniczny, zmarł 10.02.2021 r.
Prof. Alicja Helman – członek korespondent, zmarła 24.02.2021 r.
Prof. Jerzy Limon – członek czynny, zmarł 3.03.2021 r.
Prof. Hans Rothe – członek zagraniczny, zmarł 31.03.2021 r.

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Prof. Adam Małkiewicz – członek czynny, zmarł 25.06.2021 r.
Prof. Paulina Buchwald-Pelc – członek czynny, zmarła 06.07.2021 r.
Prof. Józef Korpanty – członek czynny, zmarł 11.09.2021 r.
Prof. Sante Graciotti – członek zagraniczny, zmarł 18.10.2021 r.
Prof. Wiesław Boryś – członek korespondent, zmarł 29.11.2021 r.

Z Wydziału II

Prof. Winfred Schich – członek zagraniczny, zmarł 22.03.2021 r.
Prof. Henryk Samsonowicz – członek czynny, zmarł 28.05.2021 r.
Prof. Henryk Olszewski – członek korespondent, zmarł 19.08.2021 r.
Prof. Hans Leo Weyers – członek zagraniczny, zmarł 20.08.2021 r.
Prof. Romuald Schild – członek czynny, zmarł 23.11.2021 r.
Prof. Dan Berindei – członek zagraniczny, zmarł 23.12.2021 r.

Z Wydziału III

Prof. Martinus Veltman – członek zagraniczny, zmarł 4.01.2021 r.
Prof. Józef Nizioł – członek czynny, zmarł 26.01.2021 r.
Prof. Rolf H. Siemssen – członek zagraniczny, zmarł 29.01.2021 r.
Prof. Andrzej Szczepan Białynicki-Birula – członek korespondent, zmarł 19.04.2021 r.
Prof. Andrzej Schinzel – członek czynny, zmarł 21.08.2021 r.
Prof. Jerzy Jurkiewicz – członek czynny, w latach 2018–2021 delegat Walnego Zgromadzenia, zmarł 30.11.2021 r.

Z Wydziału IV

Prof. Lewis Wolpert – członek zagraniczny, zmarł 28.01.2021 r.
Prof. Jerzy Józefat Lipa – członek korespondent, zmarł 24.03.2021 r.
Prof. William Richard Allen – członek zagraniczny, zmarł 6.06.2021 r.
Prof. Leszek Starkel – członek czynny, zmarł 6.11.2021 r.
Prof. Adam Łomnicki – członek czynny, zmarł 15.12.2021 r.

Z Wydziału V

Prof. Franciszek Kokot – członek czynny, zmarł 24.01.2021 r.
Prof. Mieczysław Chorąży – członek czynny, zmarł 20.02.2021 r.
Prof. Zbigniew Darżynkiewicz – członek zagraniczny, zmarł 28.02.2021 r.

Z Wydziału VI

Prof. Adam Zagajewski – członek czynny, zmarł 21.03.2021 r.
Prof. Stanisław Rodziński – członek czynny, zmarł 17.07.2021 r.

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Działalność Wydziałów, Komisji i Stacji

Liczbę członków poszczególnych Wydziałów oraz liczbę odbytych posiedzeń naukowych przedstawia tabela I.

Tabela I. Wydziały PAU

Wydział	Liczba członków czynnych	Liczba członków korespondentów	Liczba członków zagranicznych	Liczba posiedzeń naukowych
Wydział I Filologiczny	23	32	37	8
Wydział II Historyczno-Filozoficzny	24	28	31	2
Wydział III Nauk Ścisłych i Technicznych	23	36	37	–
Wydział IV Przyrodniczy	24	32	31	7
Wydział V Lekarski	24	35	37	4
Wydział VI Twórczości Artystycznej	24	–	5	–
Razem	142	163	178	21
Całkowita liczba członków (stan w dniu 31.12.2021)	483			

W roku sprawozdawczym w PAU działało 40 Komisji – 24 Komisje wydziałowe i 16 Komisji międzywydziałowych (por. tabele II–VI). Tabele te przedstawiają również liczbę odbytych posiedzeń i sesji naukowych. Warto podkreślić, iż w roku 2021 utworzona została nowa Komisja Wydziału II Historyczno-Filozoficznego – Komisja Biograficzna.

Tabela II. Komisje Wydziału I Filologicznego PAU

Komisja	Posiedzenia naukowe	Sesje naukowe
Komisja Filologii Klasycznej PAU	8	–
Komisja Neofilologiczna PAU	6	–
Komisja Kultury Słowian PAU	9	–
Komisja Historii Sztuki PAU	9	–
Komisja Etyki Komunikacji PAU	1	–

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Tabela III. Komisje Wydziału II Historyczno-Filozoficznego PAU

Komisja	Posiedzenia naukowe	Sesje naukowe
Komisja Środkowoeuropejska PAU	8	1
Komisja Wschodnioeuropejska PAU	7	–
Komisja Prawnicza PAU	2	–
Komisja Historii i Kultury Żydów PAU	8	1
Komisja Prehistorii Karpat PAU	2	–
Komisja Nauk Ekonomicznych PAU	6	1
Komisja Etnograficzna PAU	7	1
Komisja Historii Wojen i Wojskowości PAU	3	–
Komisja Archeologii Krajów Śródziemnomorskich PAU	8	–
Komisja Medioznawcza PAU	7	2
Komisja Biograficzna PAU	2	–

Tabela IV. Komisje Wydziału III Nauk Ścisłych i Technicznych PAU

Komisja	Posiedzenia naukowe	Sesje naukowe
Komisja Astrofizyki PAU	22	–
Komisja Nauk Technicznych PAU	5	–
Komisja Układów Złożonych PAU	6	–

Tabela V. Komisje Wydziału IV Przyrodniczego PAU

Komisja	Posiedzenia naukowe	Sesje naukowe
Komisja Geoinformatyki PAU	5	–
Komisja Paleogeografii Czwartorzędu PAU	1	–
Komisja Biologii Rozwoju PAU	2	–
Komisja Nauk Rolniczych, Leśnych i Weterynaryjnych PAU	8	1
Komisja Geograficzna PAU	9	–

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Tabela VI. Komisje międzywydziałowe PAU

Komisja	Posiedzenia naukowe	Sesje naukowe
Komisja Historii Nauki PAU	18	2
Komisja Spraw Europejskich PAU	1	–
Komisja Zagrożeń Cywilizacyjnych PAU	6	1
Komisja Filozofii Nauk PAU	8	2
Komisja PAU do Oceny Podręczników Szkolnych	9	–
Komisja PAU do Badań Diaspory Polskiej	6	–
Komisja Antropologiczna PAU	3	–
Komisja Ergonomii PAU	2	1
Komisja PAU Zarządzania Kulturą i Mediami	1	–
Komisja Historii Śląska PAU w Katowicach	1	1
Komisja Nauk Matematycznych PAU w Katowicach	–	–
Komisja Nauk Przyrodniczych PAU w Katowicach	–	–
Komisja Prawnicza PAU w Katowicach	–	–
Komisja Przyrodniczo-Medyczna PAU we Wrocławiu	–	–
Komisja Kaszubska PAU w Gdańsku	3	–
Polska Grupa CIHEC Commission Internatonale d'Histoire Ecclésiastique Comparée	–	–

Pełne dane, ukazujące aktywność wszystkich Komisji PAU w okresie od 1 stycznia do 31 grudnia 2021 roku, przedstawiono w dwóch rozdziałach „Rocznika", zatytułowanych *Komisje Naukowe PAU* (por. s. 33–77) oraz *Posiedzenia Komisji Naukowych PAU w 2021 roku* (por. s. 126–194). W rozdziałach tych zamieszczono wykazy członków wszystkich Komisji, informacje o ich władzach oraz spis zaprezentowanych referatów i wykładów. Podobnie jak w latach ubiegłych, opublikowane zostały również wszystkie nadesłane streszczenia prac/wykładów, przedstawionych podczas spotkań Komisji.

Poza Wydziałami i Komisjami w strukturze Polskiej Akademii Umiejętności znajdują się dwie Stacje Naukowe. Stacja Naukowa w Katowicach i Stacja Naukowa w Gdańsku.

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Konferencje, sesje i przedsięwzięcia cykliczne

Zazwyczaj bardzo istotnym elementem czynności PAU są konferencje i sesje naukowe. Niestety, wciąż trwająca epidemia COVID-19 spowodowała, że w roku sprawozdawczym liczba konferencji/sesji zorganizowanych przez Komisje i Stacje PAU, była nieco niższa niż zazwyczaj. Zorganizowano 14 sesji i konferencji naukowych; 4 z nich miały charakter międzynarodowy. Ze względu na epidemię, w roku 2021 spotkania te odbyły się w trybie on-line (10) lub w trybie hybrydowym (4). Spis konferencji przedstawia poniższe zestawienie. Konferencje międzynarodowe oznaczono *.

26–28.04.2021
Kobieta żydowska nowe badania i perspektywy badawcze
Organizatorzy: Polskie Towarzystwo Studiów Żydowskich, Komisja Historii i Kultury Żydów PAU

18.05.2021
I Sympozjum metodologiczne *Współczesne problemy medioznawstwa – metodologie*
Organizator: Komisja Medioznawcza PAU

28.05.2021
Sympozjum *Neuroendokrynologia w aspekcie COVID-19*
Organizatorzy: Polskie Towarzystwo Neuroendokrynologii, Komisja Nauk Rolniczych, Leśnych i Weterynaryjnych PAU, Polskie Towarzystwo Endokrynologiczne, Polskie Towarzystwo Fizjologiczne, Centrum Medyczne Kształcenia Podyplomowego, Śląski Uniwersytet Medyczny w Katowicach, Uniwersytet Medyczny w Łodzi, Wydział Biologii i Ochrony Środowiska Uniwersytetu Łódzkiego, Uniwersytet Rolniczy w Krakowie

***18–24.06.2021**
46th International Commission on the History of Geological Sciences (INHIGEO) Symposium
Organizatorzy: Komisja Historii Nauki PAU, Międzynarodowa Komisja Historii Nauk Geologicznych, Państwowy Instytut Geologiczny – Państwowy Instytut Badawczy, Polskie Towarzystwo Geologiczne

25–26.06.2021
Nauki w służbie społeczeństwa w sytuacjach pandemii i zagrożeń z nią związanych
Organizator: Komisja Zagrożeń Cywilizacyjnych PAU

***14–17.09.2021**
Dickstein Forum III
Organizatorzy: Komisja Historii Nauki PAU, Międzynarodowa Akademia Historii Nauki

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

19.10.2021
27th Polish-Slovak-Ukrainian Scientific Seminar *Statistical Methods in Modern Economy – Theory and Applications*
Organizatorzy: Komisja Nauk Ekonomicznych PAU, patronat i współorganizacja – Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie

***19–20.10.2021**
Na drodze ku demokracji – przemiany w Europie Środkowo-Wschodniej i na Bałkanach po upadku komunizmu i rozpadzie państw federacyjnych
Organizator: Komisja Środkowoeuropejska PAU

21.10.2021
Konferencja naukowa połączona z otwarciem wystawy *Stulecie powstań śląskich. Górny Śląsk wczoraj i dziś*
Organizatorzy: Komisja Historii Śląska PAU w Katowicach, Instytut De Republica, Instytut Myśli Polskiej im. Wojciecha Korfantego

21–22.10.2021
Metodologie, praktyki, teorie. W 95. rocznicę powstania Komisji Etnograficznej PAU
Organizatorzy: Komisja Etnograficzna PAU, Muzeum Etnograficzne w Krakowie, Polskie Towarzystwo Ludoznawcze – Oddział w Krakowie i Sekcja Metodologiczna, Pracownia Etnograficzna PAN w Krakowie

28–29.10.2021
XXIV Krakowska Konferencja Metodologiczna *Śladami arcybiskupa Życińskiego: filozofia, nauka, teologia, kultura*
Organizator: Komisja Filozofii Nauk PAU

5–6.11.2021
VIII Sympozjum Komisji Ergonomii PAU, *PO PANDEMII? – wnioski i zalecenia ergonomiczne*
Organizator: Komisja Ergonomii PAU

8–9.11.2021
Transmedialne i multimodalne narracje i dyskursy w obliczu zagrożeń cywilizacyjnych. Radykalizacja języka i postaw Polaków w XXI wieku
Organizatorzy: Komisja Medioznawcza PAU, Katedra Prawa Europejskiego WPiA Uniwersytetu Jagiellońskiego, Instytut Dziennikarstwa, Mediów i Komunikacji Społecznej UJ, Instytut Dziennikarstwa, Mediów i Komunikacji Społecznej UPJPII, Instytut Neofilologii Uniwersytetu Pedagogicznego im. KEN w Krakowie

***16–17.12.2021**
Filozofia w informatyce VI: Frontiers of philosophy of computing and information
Organizator: Komisja Filozofii Nauk PAU

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Trzeba w tym miejscu wspomnieć również o koordynowanych przez PAU otwartych dla szerszej publiczności spotkaniach cyklicznych: Kawiarni Naukowej, Herbaciarni Naukowej oraz organizowanych przez prof. Dominikę Dudek spotkaniach „Rozmowy o człowieku". Ze względu na trwającą epidemię COVID-19 wszystkie spotkania wymienionych cykli odbywały się w trybie on-line.

Organizacja spotkań w trybie on-line oraz Platforma Wymiany Naukowej PAU

Jak już wspomniano wcześniej, w roku sprawozdawczym większość spotkań, posiedzeń i sesji naukowych odbywała się w trybie on-line. Spotkania te organizowane były przez Kancelarię PAU za pomocą programów ZOOM lub TEAMS. Wykłady i referaty prezentowane w czasie spotkań naukowych były nagrywane, a następnie udostępniane na Platformie Wymiany Naukowej PAU. Platforma ta (uruchomiona jeszcze w roku 2020) stała się istotnym elementem działalności PAU. Funkcjonowanie tego nowoczesnego sposobu komunikacji możliwe jest dzięki ciągłemu zaangażowaniu i współdziałaniu pracowników Kancelarii, Wydawnictwa oraz informatyków PAU.

Działalność naukowa

Od dwóch lat w strukturze PAU funkcjonuje pierwsza w Polsce jednostka naukowa prowadząca badania armenologiczne – Ośrodek Badań nad Kulturą Ormiańską w Polsce (Research Centre for Armenian Culture in Poland). Ośrodek ten jest finansowany z wyodrębnionej w budżecie PAU dotacji MNiSW (por. sprawozdanie z działalności Ośrodka na s. 206–217).

Ponadto, tak jak w latach poprzednich, PAU realizowała projekty badawcze (granty) finansowane ze źródeł zewnętrznych. W roku sprawozdawczym 1 projekt został zakończony, 7 projektów jest realizowanych; 2 nowe wnioski zostały przedstawione do oceny. Kolejne tabele (VII–IX) przedstawiają listę zakończonych i realizowanych projektów, finansowanych przez: Małopolski Program Operacyjny (1 projekt), Narodowy Program Rozwoju Humanistyki (6 projektów), Narodowe Centrum Nauki (1 projekt).

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Tabela VII. Projekty badawcze zakończone w PAU:
Regionalny Program Operacyjny Woj. Małopolskiego (projekt UE)

Tytuł	Kierownik	Okres realizacji	Uwagi
PAUart. Katalog zbiorów artystycznych i naukowych Polskiej Akademii Umiejętności. Badanie, digitalizacja, opracowanie naukowe oraz udostępnienie dziedzictwa kulturowego – etap 4	**Prof. dr hab. Jan Ostrowski**	19.12.2018– –28.09.2021 33 miesiące	**zakończony**

Tabela VIII. Projekty badawcze realizowane w PAU: NPRH

Tytuł	Kierownik	Okres realizacji	Uwagi
Opracowanie naukowe zbiorów rzeźby, malarstwa, miniatur i grafiki Towarzystwa Historyczno-Literackiego/ Biblioteki Polskiej w Paryżu, w oparciu o prace inwentaryzacyjne i w połączeniu z wydaniem katalogów najciekawszych materiałów	**Dr Anna Czarnocka**	7.07.2014– –6.01.2022 90 miesięcy	**realizowany**
Publikacja rękopisu Jana Czekanowskiego „Dziennik kolumny antropologiczno--etnologicznej ekspedycji do Afryki Środkowej w latach 1907–1909”	**Prof. dr hab. Michał Tymowski**	11.09.2017– –10.09.2022 60 miesięcy	**realizowany**
Documenta polonica ex Archivo Generali Hispanae in Simancas. Nova series, vol. II–III	**Prof. dr hab. Ryszard Skowron**	8.05.2018– –8.05.2023 60 miesięcy	**realizowany**
Słowniki biograficzne uczonych polskich	**Prof. dr hab. Andrzej K. Wróblewski**	21.12.2018– –20.12.2023 60 miesięcy	**realizowany**
Ludzie i instytucje emigracji polskiej XIX wieku. Opracowanie archiwów rodziny Gałęzowskich i Szkoły Narodowej Polskiej w zbiorach Biblioteki Polskiej w Paryżu i Polskiego Towarzystwa Historyczno-Literackiego	**Dr hab. Janusz Pezda prof. UJ**	10.01.2019– –9.01.2024 60 miesięcy	**realizowany**
Korespondencja Jagiellonów. Europejskie kontakty dynastii w późnym średniowieczu	**Dr hab. Lidia Korczak prof. UJ**	23.04.2020– –22.04.2025 60 miesięcy	**realizowany**

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Tabela IX. Projekty badawcze realizowane w PAU: NCN

Tytuł	Kierownik	Okres realizacji	Uwagi
Akty unii polsko-litewskiej z lat 1499–1501. Dokumenty i studia	**Dr hab. Lidia Korczak prof. UJ**	12.01.2018–11.07.2021 42 miesiące	**realizowany**

Poza wymienionymi „klasycznymi” grantami PAU realizuje bezterminowy projekt, finansowany przez Fundację Lanckorońskich, pn. *Acta Nuntiaturae Polonae*. W ramach tego projektu opracowywane są relacje i dokumenty poszczególnych nuncjuszy apostolskich w Polsce od roku 1519 do czasów współczesnych. W roku sprawozdawczym wydane zostały 2 tomy *ANP*, kolejne (6) są w rozmaitych fazach przygotowania do druku.

Działalność wydawnicza

Ważną i integralną częścią aktywności badawczej PAU jest działalność wydawnicza. Łącznie w roku 2021 PAU wydawała lub współwydawała 23 czasopisma. W ostatnim czasie MEiN opublikowało aż 3 kolejne wersje zestawienia (wykazu) „Czasopism naukowych i recenzowanych materiałów z konferencji międzynarodowych wraz z przypisaną liczbą punktów”. W czasie przygotowywania materiałów do „Rocznika PAU” dyskusja nad ostateczną formą (i zawartością) tego, tak ważnego dla środowiska akademickiego, dokumentu nie została zakończona. Z tego powodu prezentowana poniżej tabela przedstawia punktację czasopism wydawanych i współwydawanych przez PAU, zaprezentowaną w 4 kolejnych wersjach „Wykazu” opublikowanych w latach 2019–2021.

Tabela X. Czasopisma wydawane przez PAU

Tytuł	L. pkt 2019	L. pkt 2020	L. pkt 2021A	L. pkt 2021B
Acta Archaeologica Carpathica	70	70	70	70
Acta Militaria Mediaevalia			20	20
Acta Physica Polonica B*	40	40	40	70
Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych			40	40
Folia Historiae Artium			20	20

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Tytuł	L. pkt 2019	L. pkt 2020	L. pkt 2021A	L. pkt 2021B
Folia Quaternaria	20	20	20	20
Geoinformatica Polonica	20	20	20	20
Kultura Słowian. Rocznik Komisji Kultury Słowian	40	40	70	100
Kwartalnik Filozoficzny*			20	20
Kwartalnik Prawa Prywatnego		70	70	70
The Polish Review**	40/70	100	100	100
Prace Geograficzne*	20	20	70	70
Studia Geomorphologica Carpatho-Balcanica*			20	20
Studia Historiae Scientiarum	20	40	70	100
Studia Migracyjne – Przegląd Polonijny*	40	40	70	70
Studia Środkowoeuropejskie i Bałkanistyczne	20	40	70	70

Czasopisma współwydawane z UJ oznaczono *; czasopismo współwydawane z PIASA oznaczono **

Poza czasopismami naukowymi od ponad 20 lat PAU wydaje internetowy tygodnik „PAUza Akademicka”. Popularność tego tygodnika wciąż rośnie, co jest niewątpliwą zasługą redaktora naczelnego prof. Andrzeja Białasa.

Ponadto, w roku sprawozdawczym ukazało się 10 tytułów książek. Łączna objętość wszystkich wydanych woluminów to 1108 arkuszy drukarskich (380 arkuszy wydawnictw książkowych + 728 arkuszy czasopism). O poziom naszych wydawnictw dba Komitet Wydawniczy PAU. Wszystkie zgłoszone teksty recenzowane są przez niezależnych recenzentów, a do druku przyjmowane są wyłącznie dzieła, które uzyskały jednoznacznie pozytywne recenzje. Komitet działa obecnie pod przewodnictwem wiceprezesa PAU prof. Andrzeja Mączyńskiego. Pełny wykaz wydawnictw PAU zob. s. 199–200.

Współpraca międzynarodowa

Obecnie Akademia ma podpisane umowy o współpracy z 22 Akademiami Nauk (zestawienie poniżej) oraz innymi jednostkami naukowymi. W roku 2021, w związku z zagrożeniem epidemiologicznym, wymiana osobowa była ograniczona. Realizację większości projektów przesunięto na rok 2022.

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

- Austriacka Akademia Nauk
- Berlińsko-Brandenburska Akademia Nauk
- Czeska Akademia Nauk
- Macedońska Akademia Nauk
- Rumuńska Akademia Nauk
- Słowacka Akademia Nauk
- Słoweńska Akademia Nauk
- Ukraińska Akademia Nauk
- Węgierska Akademia Nauk
- Węgierska Akademia Sztuk
- The Royal Society of Edinburgh
- The ExtreMe Matter Institute
- Lwowski Uniwersytet Narodowy im. Iwana Franki
- Instytut Historii Litwy Republiki Litewskiej
- Biblioteka Naukowa Przykarpackiego Uniwersytetu Narodowego Imienia Wasyla Stefanyka w Iwano-Frankiwsku, Ukraina
- Polskie Towarzystwo Naukowe w Żytomierzu

PAU jest też członkiem dwóch organizacji międzynarodowych: Międzynarodowej Unii Akademii (**UAI**) oraz All European Academies (**ALLEA**). Trzeba w tym miejscu wspomnieć również o współpracy z Polskim Instytutem Naukowym (**PIASA**) w Stanach Zjednoczonych i Polskim Instytutem Naukowym w Kanadzie (**PINK**) w Montrealu. Oba te instytuty mają formalnie status stacji naukowych PAU. Wspólnie z Instytutem w Nowym Jorku wydajemy czasopismo „The Polish Review" (por. tab. X).

Działalność wspomagająca badania naukowe

W taką działalność zaangażowane są trzy jednostki PAU: Biblioteka Naukowa PAU i PAN w Krakowie, Archiwum Nauki PAN i PAU w Krakowie oraz Fototeka Lanckorońskich.

Biblioteka Naukowa to druga co do wielkości placówka tego typu w naszym mieście. Pod kierunkiem dyrektor Biblioteki dr Agnieszki Fludy-Krokos kontynuowane są zmiany organizacyjne, które prowadzą do coraz lepszego wykorzystania cennych zbiorów.

W roku sprawozdawczym zbiory Biblioteki zaprezentowano na 9 wystawach:

– *Wyjście z Egiptu*, indywidualna wystawa Małgorzaty Mirga-Tas, Galeria Arsenał w Białymstoku;

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

– *Rośliny i zwierzęta: albumy graficzne w epoce Linneusza*, Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie;
– *Świat Rembrandta. Artyści. Mieszczanie. Odkrywcy*, Zamek Królewski w Warszawie;
– *Boże Narodzenie. Światłość w ciemności świeci od wieków po dziś dzień*, Muzeum Diecezjalne w Siedlcach;
– *O dobro ojczyzny*, National Museum – Palace of the Grand Dukes of Lithuania, Wilno;
– *Regnum defendo ense et aliss tego stricto. Malbork w Prusach Królewskich*, Muzeum Zamkowe w Malborku;
– *Nie tylko Bauhaus. Fotografia czasów Republiki Weimarskiej i polskie tropy*, Międzynarodowe Centrum Kultury, Kraków;
– *Herby w Polsce i zasady ich konstruowania (XIII–XVIII w.; XX–XXI w.)*, Biblioteka Jagiellońska, Kraków;
– *Polskie elity a upadek Rzeczypospolitej. 230. rocznica uchwalenia Konstytucji 3 maja*, Zamek Królewski w Warszawie.

Biblioteka Naukowa PAU i PAN prowadzi też własną działalność wydawniczą. W roku 2021 ukazał 66. tom „Rocznika Biblioteki Naukowej PAU i PAN w Krakowie" oraz kalendarz na rok 2022 (wspólnie z PAU).

W roku 2021 Biblioteka ponownie wzięła udział w Tygodniu Bibliotek (8–15.05.2021). Wydarzenie to z powodu epidemii COVID-19 odbyło się w trybie on-line.

Ponadto, w dniach 18–19.11.2021 r. Biblioteka zorganizowała międzynarodową konferencję naukową pt. *Artificem commendat opus. Zbiory graficzne w zasobach bibliotek, archiwów, muzeów i kolekcji prywatnych*. Konferencja odbyła się w trybie on-line za pośrednictwem platformy ZOOM oraz była transmitowana na kanale Biblioteki w serwisie YouTube. Obrady dotyczyły problemów gromadzenia, opracowania, przechowywania, zabezpieczania, konserwacji i udostępniania zbiorów graficznych. Zgromadziły szerokie grono badaczy polskich i zagranicznych z różnych dziedzin i dyscyplin naukowych.

Warto podkreślić, iż 16 pracowników Biblioteki prowadzi systematyczną działalność naukową, publikując artykuły oryginalne i teksty o charakterze popularnonaukowym oraz opracowując edycje źródeł i katalogi zbiorów.

Pełne sprawozdanie z działalności Biblioteki zostanie opublikowane w 67. tomie „Rocznika Biblioteki Naukowej PAU i PAN w Krakowie".

Archiwum Nauki jest jednostką wspólną Oddziału PAN w Krakowie oraz PAU. W roku sprawozdawczym doszło do zmiany na stanowisku dyrektora Archiwum. Od 1.01 funkcję tę pełni dr hab. Tomasz Pudłocki.

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

W Archiwum Nauki PAN i PAU zorganizowano 2 wystawy stacjonarne:

– *Koperty Pierwszego Dnia Obiegu – FDC (First Day Cover) z kolekcji Jana Leńki*;
– *W poszukiwaniu piękna przyrody. Podróże Walerego Goetla i Piotra Chrząstowskiego.*

Ponadto, w ramach współpracy z Uniwersytetem Jagiellońskim i Uniwersytetem Pedagogicznym, pracownicy Archiwum prowadzili praktyki i pokazy archiwalne dla studentów wymienionych jednostek.

Pełne sprawozdanie z działalności Archiwum por. s. 201–203.

Fototeka Lanckorońskich stanowi własność PAU od roku 1929. W zbiorach Fototeki znajduje się ponad 50 000 fotogramów. Zbiory te są w dalszym ciągu sukcesywnie porządkowane i opracowywane. Trwa również ich digitalizacja. W roku 2021, w ramach projektów finansowanych ze źródeł zewnętrznych, opracowano i poddano digitalizacji 2489 fotografii. Ponadto, w roku sprawozdawczym w Fototece zorganizowano zajęcia dydaktyczne dla studentów odbywających praktykę archiwistyczną w Archiwum Nauki PAN i PAU w Krakowie.

Pełne sprawozdanie z działalności Fototeki por s. 204–205.

Biblioteka Polska w Paryżu

Szczególnej uwagi wymaga Biblioteka Polska w Paryżu, stanowiąca współwłasność PAU i paryskiego Towarzystwa Historyczno-Literackiego. W każdym kolejnym roku budżetowym Akademia przekazuje Bibliotece z dotacji MNiSW 1 300 000 zł. Środki te z całą pewnością są niewystarczające. Niestety, prace nad ostatecznym uregulowaniem stanu prawnego i finansowego BPP, prowadzone w Ministerstwie Kultury i Dziedzictwa Narodowego, wciąż trwają. W roku sprawozdawczym w Bibliotece paryskiej realizowane były 2 projekty badawcze, finansowane przez Narodowy Program Rozwoju Humanistyki, których celem jest inwentaryzacja materiałów historycznych, zbiorów rzeźby, grafiki, malarstwa i miniatur znajdujących się w zasobach BPP. Niestety, ze względu na pandemię COVID-19 działalność BPP (podobnie jak wszystkich innych instytucji publicznych we Francji) została mocno ograniczona.

Nagrody, wyróżnienia i stypendia

Tak jak każdego roku, również w roku sprawozdawczym Polska Akademia Umiejętności przyznała wyróżnienia i nagrody. Najbardziej prestiżową

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

z nich jest **Nagroda im. Erazma i Anny Jerzmanowskich**. Ponieważ w roku poprzednim Urząd Marszałkowski wycofał się z finansowania tej ważnej dla naszej społeczności nagrody, w roku 2021 nie została ona przyznana. W tej sytuacji Zarząd PAU podjął starania o sfinansowanie kolejnych edycji nagrody z innych źródeł.

Nagroda im. Tadeusza Browicza przyznawana jest przez PAU na wniosek Wydziału V Lekarskiego. W roku sprawozdawczym nagrodę otrzymał: dr hab. Dawid Walerych (Instytut Medycyny Doświadczalnej i Klinicznej im. M. Mossakowskiego PAN) za cykl prac „Zmutowany gen TP53 jako onkogen i cel terapeutyczny w chorobach nowotworowych człowieka".

Nagroda im. Mariana Mięsowicza przyznawana jest na wniosek Wydziału III. W roku 2021 otrzymał ją dr hab. inż. Bartłomiej Wiendlocha (Wydział Fizyki i Informatyki Stosowanej AGH) za wyjaśnienie mechanizmu wzrostu termosiły w półprzewodnikowym materiale termoelektrycznym zawierającym domieszki rezonansowe.

W roku sprawozdawczym, na wniosek międzywydziałowej Komisji PAU do Oceny Podręczników Szkolnych, PAU wyróżniła również podręcznik *Poznać przeszłość 1*, (autorzy: Marcin Pawlak, Adam Szweda), wydany przez Wydawnictwo Nowa Era Spółka z o.o.

Stypendia Fundacji Lanckorońskich i Fundacji z Brzezia Lanckorońskich. Stypendia te przyznaje komisja pod przewodnictwem prof. Andrzeja Borowskiego. W jej skład, poza przedstawicielami PAU, wchodzą również delegaci Fundacji oraz Uniwersytetu Jagiellońskiego, Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, Uniwersytetu Warszawskiego, Uniwersytetu im. Mikołaja Kopernika w Toruniu i Uniwersytetu Wrocławskiego. W roku sprawozdawczym komisja przyznała 64 stypendia (por. s. 218–221). Ze względu na epidemię COVID-19 spośród stypendiów przyznanych w roku ubiegłym wykorzystano jedynie 25. Kolejnych 39 stypendiów z roku 2021 zostało przeniesionych na rok 2022.

Sekretarz generalny PAU
Prof. dr hab. Szczepan Biliński

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Protokół Komisji Rewizyjnej Polskiej Akademii Umiejętności

(kontrola dokumentacji finansowo-księgowej za rok 2021)

Komisja Rewizyjna Polskiej Akademii Umiejętności, w składzie: prof. dr hab. Sylwester Czopek, prof. dr hab. January Weiner i prof. dr hab. Karol Życzkowski w dniu 11 marca 2022 otrzymała od pani mgr Marzeny Panek, głównej księgowej PAU, komplet dokumentacji finansowej Polskiej Akademii Umiejętności za rok 2021. Po analizie otrzymanych dokumentów i przeprowadzeniu kontroli dokumentacji finansowej Akademii Komisja Rewizyjna uzgodniła w trybie zdalnym niniejszy protokół w dniu 31 marca 2022.

Komisja uprzejmie dziękuje pani Marzenie Panek za dokładne przygotowanie dokumentacji podczas trudnego okresu pandemii oraz za udzielenie wyczerpujących wyjaśnień, zarówno podczas spotkania w budynku PAU, jak i później drogą telefoniczną oraz mailową.

Zakończyło się szczegółowe sprawdzanie pod względem formalnym dokumentacji finansowo-księgowej za rok 2021 przez biegłego rewidenta z firmy PROFIN p. Annę Borowiec-Rogalską. Opinia rewidenta jest pozytywna, a raport pokontrolny będzie do wglądu w kancelarii PAU począwszy od maja br.

Praca Komisji Rewizyjnej koncentrowała się na sprawach finansowych i merytorycznych, wynikających z analizy przychodów oraz kosztów i wydatków, w zakresie działalności statutowej, dedykowanych dotacji i grantów oraz działalności gospodarczej Akademii.

Zgodnie z praktyką lat ubiegłych Komisja Rewizyjna analizowała bieżące dane finansowe Akademii oraz porównała je do danych z lat ubiegłych. Porównawczy wyciąg danych za lata 2020 oraz 2021 zamieszczono w poniższej tabeli.

Na podstawie sprawdzonej dokumentacji finansowo-księgowej przychodów oraz kosztów i wydatków za rok 2021 Komisja Rewizyjna stwierdza, co następuje:

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

- Dokumentacja przedstawiona Komisji jest przejrzysta i zawiera dodatkowe informacje oraz przydatne porównania z latami poprzednimi.
- W 2021 roku całkowite przychody Polskiej Akademii Umiejętności wynosiły[1]: 11 702 tys. zł i przekroczyły o 953 000 zł łączne koszty i wydatki w wysokości 10 748 tys. zł. Dla porównania, w 2020 roku przychody PAU wynosiły 9 961 tys. zł i przekroczyły o 920 tys. zł łączne koszty i wydatki w wysokości 9 041 tys. zł. Bilans budżetowy w 2021 roku był dodatni, co świadczy o dobrym zarządzaniu finansami PAU. Stworzona rezerwa finansowa pozwoli na przeprowadzenie niezbędnych remontów w krakowskich budynkach Akademii.
- Podstawą finansowania działalności statutowej PAU pozostaje dotacja z Ministerstwa Edukacji i Nauki, która w 2021 roku wynosiła 7 048 tys. zł. Przychody z grantów Narodowego Centrum Nauki w roku 2021 wyniosły jedynie 13 tys. zł, podczas gdy w roku 2020 te przychody wynosiły 76 tys. zł.
- Analiza innych przychodów statutowych PAU pokazuje, że w roku 2021 dotacja Fundacji Lanckorońskich (349 tys. zł) uległa istotnemu zwiększeniu w porównaniu do roku poprzedniego (237 tys. zł). Wzrosło także dofinansowanie z Funduszy Europejskich PAUart, a także pozostałe przychody statutowe PAU, obejmujące dofinansowanie Województwa Małopolskiego (935 tys. zł) oraz Urzędu Miasta Krakowa (16 tys. zł). Przychody z działalności gospodarczej Akademii, związane z wynajmem budynków w Krakowie, wyniosły 1 151 tys. zł, z dzierżawą domu profesorskiego w Zawoi 44 tys. zł, a z dzierżawą kamienicy i Pałacyku Rusieckich w Warszawie 28 tys. zł.
- W 2021 roku PAU wydała 7 pozycji książkowych w ramach wydawnictw seryjnych (razem 220 arkuszy wydawniczych) oraz 3 wydawnictwa nieseryjne (160 arkuszy) 21 książek oraz była wydawcą lub współwydawcą 19 czasopism i wydała 53 zeszyty o łącznej objętości 728 arkuszy. Sumaryczny dorobek wydawnictwa zamknął się w roku 2021 liczbą 1108 arkuszy drukarskich, analogiczną do danych z lat minionych. Merytoryczną opiekę nad działalnością wydawniczą PAU sprawował Komitet Wydawniczy, a jej koszty w roku 2021 wyniosły 339 431 zł, w porównaniu do 217 057 zł w roku poprzednim.
- W 2021 roku PAU była organizatorem (lub współorganizatorem) 14 sesji i konferencji naukowych. Ze względu na epidemię, w roku 2021 spotkania te odbyły się w trybie on-line (10) lub w trybie hybrydowym (4).

[1] W protokole Komisji wszystkie podane kwoty zaokrąglono z dokładnością do 1000 zł.

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

- Komisja Rewizyjna niezwykle wysoko ocenia prowadzenie tygodnika internetowego „PAUza”, który ukazuje się od czerwca 2008 roku, a podwójny numer 581–582 był ostatnim wydanym w roku 2021. Czasopismo to zdobyło już sobie prestiż oraz uznanie czytelników także poza wąskim środowiskiem akademickim i stanowi znaczne osiągnięcie Akademii.
- Rozpoczęto przygotowania dwóch inwestycji, które kosztowały 24 305 zł: opracowanie założeń do projektu budowy windy osobowej w gmachu przy ul. Sławkowskiej 17 kosztowało 11 500 zł, a projekt systemu zabezpieczeń antywłamaniowych w pomieszczeniach PAU – 12 805 zł.

Porównanie przychodów i kosztów oraz stanu rachunków Polskiej Akademii Umiejętności za rok 2021 i 2020

I.	**Salda bankowe na dzień 1 stycznia**	**2021**	**2020**
	1. Rachunek bieżący	3 180 262,33	2 317 299,45
	2. Rachunek funduszu socjalnego	36 865,89	35 154,79
	3. Rachunek funduszu celowego BPP	2 142 419,06	2 129 250,00
	4. Pozostałe rachunki	3 515 768,66	2 491 006,44
	5. Rachunek stypendium medycznego im. A. i Z. Hermanów	712 353,49	653 377,51
	6. Kasa	4 896,81	3 464,83
II.	**Przychody**		
	1. Dotacje MNiSW		
	A. Działalność statutowa	7 282 400,00	6 930 700,00
	B. Inne dotacje	597 856,72	401 561,79
	2. Granty NCN	12 991,10	75 929,59
	3. Dotacje Fundacji Lanckorońskich	348 760,65	237 207,99
	4. Pomoc de minimis wsparcie czasopism		102 716,30
	5. Dofinansowanie z Funduszy Europejskich PAUart	525 957,09	330 604,99
	6. Pozostałe przychody statutowe	1 257 367,80	317 447,90
	7. Przychody z działalności gospodarczej	1 676 906,27	1 565 101,68
	Razem przychody:	11 702 239,63	9 961 270,24

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

III.	**Koszty i wydatki**		
	1. MNiSW		
	A. Działalność statutowa	7 048 363,52	6 508 762,53
	B. Inne dotacje	508 515,86	401 561,79
	2. Granty NCN	12 991,10	75 929,59
	3. Koszty i wydatki dotacji Fundacji Lanckorońskich	366 118,26	240 783,83
	4. Pozostałe koszty statutowe	1 408 264,48	522 837,26
	5. Koszty Funduszy Europejskich – dofinansowanie PAUart	525 957,22	330 604,99
	6. Koszty z Pomoc de minimis – czasopisma naukowe		102 716,30
	7. Koszty działalności gospodarczej	878 440,59	857 938,49
	Razem koszty:	10 748 651,03	9 041 134,78
	Zysk	953 588,60	920 135,46
IV.	**Salda bankowe na dzień 31 grudnia**		
	1. Rachunek bieżący	1 475 460,43	3 180 262,33
	2. Rachunek funduszu socjalnego	34 211,00	36 865,89
	3. Rachunek funduszu celowego BPP	2 142 419,06	2 142 419,06
	4. Pozostałe rachunki	6 400 576,59	3 515 768,66
	5. Rachunek stypendium medycznego im. A. i Z. Hermanów	712 950,78	712 353,49
	6. Kasa	3 927,32	4 896,81

koszty obsługi działalności	**2021**	**2020**	**2019**
koszty działalności statutowej	188 424,24	245 788,30	207 785,01
koszty obsługi	1 693 618,12	1 452 824,11	1 347 829,12
koszty zarządu	247 467,21	218 271,59	319 593,75

- Zestawienie porównawcze kosztów obsługi działalności wskazuje, iż koszty działalności statutowej w roku 2021 zmniejszyły się, co najprawdopodobniej było związane z prowadzeniem działań w trybie zdalnym podczas epidemii COVID-19. Natomiast koszty obsługi w roku 2021 wzrosły o 16% w porównaniu do roku 2020.

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

- Analiza kosztów wynagrodzeń osobowych i ubezpieczeń społecznych pracowników PAU pokazuje niewielki wzrost całkowitej kwoty na wynagrodzenia w 2021 roku (3 535 tys. zł) w porównaniu z rokiem 2020 (3 482 tys. zł) oraz odpowiedni do tego wzrost ubezpieczeń społecznych. Świadczenia pracownicze utrzymano na podobnym poziomie w obu latach (odpowiednio 158 000 zł i 155 000 zł).

W podsumowaniu Komisja Rewizyjna stwierdza, że w roku 2021, w trudnym czasie epidemii, Polska Akademia Umiejętności dobrze rozwijała działalność statutową w zakresie badań naukowych, wydawnictw i popularyzacji. Komisja podkreśla dodatni bilans budżetowy PAU, co pokazuje na dobrą kontrolę budżetu przez Zarząd Akademii. Zysk wypracowany w roku 2021 będzie przeznaczony na przeprowadzenie dalszych remontów w budynkach PAU w Krakowie. Komisja Rewizyjna pozytywnie ocenia zwiększenie przychodów w wyniku prowadzonej działalności gospodarczej oraz dalsze pozyskiwanie funduszy na określone projekty realizowane przez Akademię.

Na skutek pandemii znaczna część działań PAU była prowadzona zdalnie. Nie spowodowało to jednak osłabienia działalności Akademii, a coraz lepsze wykorzystanie w pracy narzędzi internetowych. Z pewnością warto dołożyć starań, aby nadal zwiększać obecność PAU w internecie i w ten sposób popularyzować szerzej działania Akademii.

Kraków, 31 marca 2022

Prof. dr hab. Sylwester Czopek
Prof. dr hab. January Weiner
Prof. dr hab. Karol Życzkowski

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Czynności PAU w czasie pandemii COVID-19

Walne Zgromadzenie PAU (wiosenne), planowane na dzień 20 marca 2021, nie odbyło się. Podobnie jak w roku ubiegłym, wystąpienia prezesa PAU prof. Jana Ostrowskiego oraz sekretarza generalnego prof. Szczepana Bilińskiego zostały nagrane i udostępnione na Platformie Wymiany Naukowej PAU. W podobny sposób udostępniono wykład prof. Marka Sanaka, zatytułowany *Genetyka pandemii COVID-19* (por. s. 225–235). Dyskusja po wykładzie odbyła się w trybie on-line. Informacje o PT kandydatach na członków (korespondentów, czynnych i zagranicznych) PAU, tradycyjnie przedstawiane podczas wiosennego Walnego Zgromadzenia, zostały przesłane członkom korporacji pocztą elektroniczną i/lub tradycyjną.

Wybory nowych członków PAU przeprowadzono w trybie korespondencyjnym. Członkowie korporacji otrzymali karty wyborcze, dwie koperty zwrotne (czystą oraz z adresem PAU i nazwiskiem głosującego) oraz instrukcję głosowania. Wszystkie karty wyborcze zostały opatrzone suchą pieczęcią, zabezpieczającą autentyczność dokumentów.

W podobny sposób przeprowadzono głosowania nad:

- Uchwałą Walnego Zgromadzenia PAU o przyjęciu sprawozdania finansowego za rok 2020 oraz
- Uchwałą Walnego Zgromadzenia o podziale zysku za rok 2020 (por. s. 107).

Kolejne Walne Zgromadzenie (19 czerwca) oraz Uroczyste Posiedzenie Naukowe (20 listopada) odbyły się w trybie hybrydowym (por. s. 102–106). Z powodu pandemii Uroczyste Posiedzenie Publiczne (planowane na dzień 19 czerwca) nie odbyło się.

Sekretarz generalny PAU
Prof. dr hab. Szczepan Biliński

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Protokół
Walnego Zgromadzenia PAU
w dniu 19 czerwca 2021 roku

Posiedzeniu przewodniczył prezes PAU prof. Jan Ostrowski.

Po krótkim powitaniu prezes omówił działalność PAU w ostatnim czasie; wymienił m.in. następujące ważne wydarzenia: konferencję naukową zorganizowaną przez Komisję Zagrożeń Cywilizacyjnych *Nauki w służbie społeczeństwa w sytuacjach pandemii i zagrożeń z nią związanych*, serię wykładów zatytułowaną „PAU dla szkół" oraz organizowane przez prof. Dominikę Dudek spotkania „Rozmowy o człowieku". Wśród wydawnictw, które ukazały się od ostatniego WZ PAU, prezes zwrócił uwagę na następujące publikacje: opracowanie zbiorowe pod redakcją prof. Kazimierza Korusa *Antyczne źródła kultury współczesnej*, XXXIV tom *Acta Nuntiaturae Polonae* oraz nowy „Rocznik PAU". Na koniec prezes podziękował wszystkim członkom Zarządu i Rady PAU oraz pracownikom Akademii za pracę na jej rzecz w czasie ostatniej kadencji.

W punkcie 2. prezes poinformował zebranych o nagrodach, przyznanych w ostatnim czasie:

- Nagrodę im. Tadeusza Browicza otrzymał dr hab. Dawid Walerych (Instytut Medycyny Doświadczalnej i Klinicznej im. M. Mossakowskiego PAN) za cykl prac zatytułowany „Zmutowany gen TP53 jako onkogen i cel terapeutyczny w chorobach nowotworowych człowieka".
- Nagrodę im. prof. Mariana Mięsowicza otrzymał dr hab. inż. Bartłomiej Wiendlocha (Wydział Fizyki i Informatyki AGH) za wyjaśnienie mechanizmu wzrostu termosiły w półprzewodnikowym materiale termoelektrycznym zawierającym domieszki rezonansowe.
- Wyróżnienie dla autorów podręcznika szkolnego otrzymali Panowie Marcin Pawlak i Adam Szweda za podręcznik *Poznać przeszłość 1* (Wydawnictwo Nowa Era) – podręcznik do historii dla liceum ogólnokształcącego i technikum.
- Niestety, ze względu na wciąż istniejące zagrożenie epidemiczne laureaci nagród nie wzięli udziału w posiedzeniu.

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Punkt 3. porządku dziennego – wręczenie dyplomów nowym członkom PAU – prowadził sekretarz generalny PAU prof. Szczepan Biliński. Poinformował zebranych, że uroczystość wręczenia dyplomów, tradycyjnie mająca miejsce podczas jesiennego uroczystego posiedzenia PAU, została przesunięta z listopada 2020 r. z powodu zakazu organizowania zgromadzeń w czasie pandemii. Zgodnie ze zwyczajem dyplomy wręczali prezes PAU oraz dyrektorzy kolejnych Wydziałów, którzy prezentowali sylwetki członków czynnych i nowo wybranych członków korespondentów.

Wydział I Filologiczny – dyplomy wręczyli prezes oraz dyrektor Wydziału prof. Lucjan Suchanek. Dyplomy odebrali członkowie korespondenci: prof. Bogusław Dopart i prof. Janusz Gruchała.

Wydział II Historyczno-Filozoficzny – dyplomy wręczyli prezes oraz dyrektor Wydziału prof. Janusz Kruk. Dyplomy odebrali: członek czynny prof. Krzysztof Ożóg oraz członkowie korespondenci: prof. Cezary Olbracht-Prądzyński oraz prof. Andrzej Friszke (wziął udział w posiedzeniu za pośrednictwem internetu).

Wydział III Nauk Ścisłych i Technicznych – dyplomy wręczyli prezes oraz dyrektor Wydziału prof. Ewa Brocławik. Dyplomy otrzymali członkowie korespondenci: prof. Marian Mikołajczyk (wybrany na członka PAU w roku 2019), prof. Andrzej Jajszczyk, prof. Michał Praszałowicz, prof. Marek Samoć, prof. Błażej Skoczeń oraz prof. Karol Życzkowski. Dyplomu niestety nie odebrał prof. Andrzej Szczepan Białynicki-Birula, który zmarł po zakończeniu wyborów na członków PAU, a przed uroczystością wręczenia dyplomów.

Wydział IV Przyrodniczy – dyplom wręczyli prezes oraz dyrektor Wydziału prof. Elżbieta Pyza. Dyplom członka czynnego odebrała prof. Barbara Bilińska.

Wydział V Lekarski – dyplomy wręczyli prezes oraz dyrektor Wydziału prof. Wiesław Pawlik. Dyplomy członków czynnych odebrali: prof. Andrzej Pilc, prof. Marek Sanak oraz prof. Andrzej Więcek. Dyplomu nie odebrał prof. Tomasz Trojanowski, który ze względu na pandemię nie mógł wziąć udziału w posiedzeniu. Dyplom członka korespondenta odebrał prof. Władysław Lasoń, natomiast prof. Tomasz Szczepański dyplomu nie odebrał, ponieważ z powodu pandemii nie mógł wziąć udziału w posiedzeniu.

Wydział VI Twórczości Artystycznej – dyplom wręczyli prezes oraz wicedyrektor Wydziału prof. Konrad Kucza-Kuczyński. Dyplom członka czynnego odebrał Pan Jerzy Kalina, nie odebrali zaś Pani Olga Tokarczuk i Pan Wiesław Myśliwski, którzy nie mogli wziąć udziału w posiedzeniu[1].

---

[1] Wykaz członków PAU wybranych w 2020 r. wraz z notkami informacyjnymi zob. „Rocznik Polskiej Akademii Umiejętności", Rok 2020, Kraków 2021, s. 107–121.

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Następnie prezes poprosił sekretarza generalnego prof. Szczepana Bilińskiego o prowadzenie kolejnych punktów porządku dziennego.

W punkcie 4. sekretarz generalny przedstawił sprawozdanie (por. s. 81––95), a w 5. – wyniki dwóch głosowań, przeprowadzonych w trybie korespondencyjnym, nad uchwałami Walnego Zgromadzenia PAU:

- O przyjęciu sprawozdania finansowego za rok 2020
- O podziale zysku za rok 2020.

Obie uchwały (por. s. 107) zostały zaakceptowane.

W punkcie 6. przewodniczący Komisji Skrutacyjnej ds. wyboru członków Zarządu prof. Marek Sanak przedstawił wyniki głosowania, przeprowadzonego w trybie korespondencyjnym. Stwierdził, iż wybrani zostali:

prezes – prof. Jan Ostrowski,
wiceprezes – prof. Andrzej Mączyński,
wiceprezes z Warszawy – prof. Ewa Szczepańska-Sadowska,
sekretarz generalny – prof. Szczepan Biliński,
delegat Walnego Zgromadzenia PAU – prof. Jerzy Jurkiewicz.

Do Komisji Rewizyjnej wybrani zostali: prof. prof. Sylwester Czopek, January Weiner i Karol Życzkowski.

W punkcie 7. porządku przewodniczący Komisji Skrutacyjnej powołanej do wyboru nowych członków PAU prof. Konrad Kucza-Kuczyński przedstawił listę nowo wybranych członków Akademii (por. s. 108–122).

W punkcie 8. prof. Andrzej Białas przedstawił sylwetkę ks. Adama Bonieckiego – kandydata na członka honorowego PAU. W dyskusji wzięli udział: prof. prof. Lucjan Suchanek, Kazimierz Korus (on-line) i Alina Nowicka-Jeżowa, uzasadniając swoją opinię, iż ks. Adam Boniecki nie zasługuje na takie wyróżnienie, oraz prof. prof. Aleksander Skotnicki i Agnieszka Zalewska (on-line), którzy wyrazili zdanie odmienne. Prof. Jan Hertrich-Woleński zaapelował, aby spraw Kościoła nie łączyć ze sprawami Akademii.

Po zakończeniu dyskusji prezes poinformował, że głosowanie nad kandydaturą ks. Adama Bonieckiego zostanie przeprowadzone podczas kolejnego Walnego Zgromadzenia lub w trybie korespondencyjnym, a następnie poprosił prof. Marię Korytowską o wygłoszenie wykładu zatytułowanego *O dziedzictwie Romantyzmu* (por. s. 236–253).

Po wykładzie prezes zamknął posiedzenie i zaprosił zgromadzonych na spotkanie towarzyskie, które odbyło się w hallu na parterze siedziby PAU oraz na dziedzińcu.

Protokół sporządził sekretarz generalny PAU
Prof. dr hab. Szczepan Biliński

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Protokół
Uroczystego Posiedzenia Naukowego PAU
w dniu 20 listopada 2021 roku[1]

Uroczystemu Posiedzeniu przewodniczył prezes PAU prof. Jan Ostrowski.

W punkcie 1. prezes powitał wszystkich zgromadzonych. Omawiając działalność PAU w ostatnich miesiącach, wymienił m.in. następujące ważne wydarzenia: zorganizowane przez Komisję Historii Nauki PAU międzynarodowe sympozjum poświęcone historii nauk geologicznych oraz konferencję cykliczną *Dickstein Forum III*. Prezes wspomniał też o odbywających się w PAU spotkaniach cyklicznych: Kawiarni Naukowej, Herbaciarni Naukowej, organizowanych przez prof. Dominikę Dudek (Klinika Psychiatrii Collegium Medicum UJ) „Rozmowach o człowieku", „Rozmowach o PAU" oraz o cyklu wykładów prof. Marii Korytowskiej, zatytułowanych „Dziedzictwo Romantyzmu".

Prezes zapowiedział następujące wydarzenia: konferencję naukową *Philosophy of Informatics* oraz obchody jubileuszu PAU „150 lat PAU «Świat w obliczu nowych wyzwań»".

Wśród wydawnictw, które ukazały się od ostatniego ZO PAU, prezes zwrócił uwagę na następujące publikacje: kolejny tom (XXIII) *Acta Nuntiaturae Polonae* oraz książkę zatytułowaną *Debiuty Mickiewicza, debiuty romantyków*, wydaną wspólnie z Uniwersytetem w Białymstoku. Wspomniał też o kolejnych numerach czasopism wydawanych przez PAU.

Kończąc, prezes poprosił prof. Krystynę Bartol (Wydział I) i prof. Andrzeja Manię (Wydział II) o sprawdzenie protokołu z poprzedniego (czerwcowego) zgromadzenia. Protokół został sprawdzony i zaakceptowany.

Punkt 2. porządku dziennego – wręczenie dyplomów nowym członkom PAU – prowadził sekretarz generalny PAU prof. Szczepan Biliński. Zgodnie ze zwyczajem dyplomy wręczali prezes PAU oraz dyrektorzy kolejnych Wydziałów, którzy prezentowali sylwetki członków czynnych i nowo wybranych członków korespondentów.

---

[1] Ze względu na sytuację epidemiologiczną posiedzenie odbyło się w trybie hybrydowym.

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Wydział I Filologiczny – dyplomy wręczyli prezes oraz dyrektor Wydziału prof. Lucjan Suchanek. Dyplomy odebrali członkowie czynni: prof. Maria Korytowska, prof. Kazimierz Korus i prof. Roman Mazurkiewicz, oraz członkowie korespondenci: prof. Tomasz Mika i prof. Tomasz Polański (uczestniczył w posiedzeniu za pośrednictwem internetu).

Wydział II Historyczno-Filozoficzny – dyplomy wręczyli prezes oraz dyrektor Wydziału prof. Janusz Kruk. Dyplomy odebrali członkowie czynni: prof. Sylwester Czopek i prof. Marek Safjan (uczestniczył w posiedzeniu za pośrednictwem internetu), oraz członek korespondent ks. prof. Andrzej Szostek.

Wydział III Nauk Ścisłych i Technicznych – dyplom wręczyli prezes oraz dyrektor Wydziału prof. Ewa Brocławik. Dyplom otrzymał członek korespondent prof. Ryszard Horodecki (uczestniczył w posiedzeniu za pośrednictwem internetu). Dyplomów nie odebrali prof. Janusz Lipkowski i prof. Maciej Lewenstein, którzy ze względu na pandemię nie wzięli udziału w uroczystości.

Wydział IV Przyrodniczy – dyplomy wręczyli prezes oraz dyrektor Wydziału prof. Elzbieta Pyza. Dyplomy odebrali członkowie czynni: prof. Teresa Madeyska, prof. Andrzej Kostrzewski i prof. Jerzy Starzyk, oraz członkowie korespondenci: prof. Alicja Józkowicz, prof. Kazimierz Krzemień i prof. Adam Nadachowski.

Wydział V Lekarski – dyplomy wręczyli prezes oraz dyrektor Wydziału prof. Wiesław Pawlik. Dyplomy odebrali członkowie korespondenci: prof. Tomasz Szczepański (wybrany w 2020 r.), prof. Michał Witt oraz prof. Wojciech Wojakowski.

Wydział VI Twórczości Artystycznej. Dyplomy nie zostały wręczone. Członkowie czynni, wybrani w roku 2020: Olga Tokarczuk i Wiesław Myśliwski, oraz w 2021: Paweł Szymański, ze względu na pandemię nie wzięli udziału w uroczystości[2].

Osobom uczestniczącym w posiedzeniu za pośrednictwem internetu dyplomy zostały dostarczone pocztą.

Na zakończenie posiedzenia prof. Marek Safjan przedstawił wykład zatytułowany *Konstytucja marcowa – konstytucja paradoksów* (por. s. 254–267). Ze względu na sytuację epidemiologiczną wykład został nagrany przed posiedzeniem i odtworzony.

Po wykładzie prezes zamknął posiedzenie i zaprosił zebranych na spotkanie towarzyskie.

Protokół sporządził sekretarz generalny PAU
Prof. dr hab. Szczepan Biliński

---

[2] Wykaz wybranych w 2021 r. członków PAU wraz z notkami informacyjnymi por. s. 108–122.

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Uchwała Walnego Zgromadzenia PAU o przyjęciu sprawozdania finansowego za rok 2020[1]

Walne Zgromadzenie Polskiej Akademii Umiejętności w drodze głosowania korespondencyjnego postanawia przyjąć sprawozdanie finansowe za rok 2020.

Uchwała Walnego Zgromadzenia PAU o podziale zysku za rok 2020

Walne Zgromadzenie Polskiej Akademii Umiejętności w drodze głosowania korespondencyjnego postanawia, że zysk bilansowy za rok 2020 w kwocie 920 135,46 zł zostanie w całości przekazany na fundusz zapasowy PAU.

[1] Uchwały podjęte 18.06.2021.

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Członkowie PAU wybrani 19 czerwca 2021 roku[1]

Krajowi

Wydział I Filologiczny

Członkowie czynni

Kazimierz Korus, prof. dr hab.; specjalność naukowa: literaturoznawstwo, filologia klasyczna, hellenistyka; stanowisko, miejsce pracy: emerytowany profesor zwyczajny Uniwersytetu Jagiellońskiego, Instytut Filologii Klasycznej; inne stanowiska i funkcje: przewodniczący Komisji Filologii Klasycznej PAU, sekretarz Wydziału I Filologicznego PAU; członkostwo w towarzystwach i stowarzyszeniach naukowych: International Plutarch Society (od 1987 – przedstawiciel Polski), Istituto Nazionale del Drama Antico (od 1990 – socio di diritto), Accademia Ciceroniana (od 1990), Società di Dante Alighieri (od 1992 – prezes koła krakowskiego do 2010), Polskie Towarzystwo Filologiczne (od 1968, prezes w l. 2005–2009); wyróżnienia i nagrody: Nagroda Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego (1979, 1983, 1992, 2006 zespołowa); odznaczenia: Złoty Medal Jubileuszowy UJ za zasługi dla Uniwersytetu Jagiellońskiego, nauki polskiej i studiów nad antykiem; osiągnięcia pozanaukowe: zorganizowanie w 1981 r. pierwszej w Polsce po wojnie klasy klasycznej, opracowanie programu do nauki języka greckiego w I Liceum im. B. Nowodworskiego w Krakowie, nauczanie tego języka w ww. szkole przez 8 lat, współautorstwo wraz z żoną Agnieszką *Podręcznika do nauki języka greckiego*. – Wybrany na członka korespondenta 20 czerwca 2015. – Kontakt: e-mail: kkorus@poczta.onet.pl

Maria Korytowska, prof. dr hab.; specjalność naukowa: literaturoznawstwo; stanowisko, miejsce pracy: emerytowana profesor Wydziału Polo-

[1] Notkę sporządzoną na podstawie informacji internetowych, ponieważ nowo wybrany członek PAU nie odesłał wypełnionej ankiety, oznaczono *.

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

nistyki Uniwersytetu Jagiellońskiego, b. kierownik Katedry Komparatystyki Literackiej Wydziału Polonistyki UJ; członkostwo w towarzystwach i stowarzyszeniach naukowych: PAU, b. członek Komitetu Wykonawczego ICLA/AILC (International Comparative Literature Association); wyróżnienia i nagrody: trzykrotnie Nagroda Rektora UJ I stopnia (2011, 2012, 2017), Nagroda I stopnia Prezesa Rady Ministrów (2018), Nagroda I stopnia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego (2018); odznaczenia: Odznaka Zasłużony Działacz Kultury (2000), Medal Komisji Edukacji Narodowej (2002), Złoty Medal za Długoletnią Służbę (2011), Krzyż Wolności i Solidarności (2011), Odznaka Prezydenta Miasta Krakowa „Honoris Gratia" (2017); osiągnięcia i zainteresowania pozanaukowe: dydaktyka uniwersytecka (15 wypromowanych doktorów), wycieczki górskie, narciarstwo, uprawa ogrodu, spacery z psem. – Wybrana na członka korespondenta 22 czerwca 2013. – Kontakt: e-mail: markoryto@op.pl, maria.korytowska@uj.edu.pl

Roman Marek Mazurkiewicz, prof. dr hab.; specjalność naukowa: literaturoznawstwo, filologia polska; stanowisko, miejsce pracy: profesor Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie, kierownik Katedry Literatury Dawnej, Edytorstwa i Nauk Pomocniczych Instytutu Filologii Polskiej UP w Krakowie; członkostwo w towarzystwach i stowarzyszeniach naukowych: Komisja Historycznoliteracka PAN – Oddział PAN w Krakowie, Papieska Akademia Maryjna w Watykanie, Polskie Towarzystwo Mariologiczne; wyróżnienia i nagrody: Nagroda Indywidualna Ministra Edukacji Narodowej, Nagroda Stowarzyszenia Wydawców Katolickich, Literary Award Sarmatian Review; odznaczenia: Medal Komisji Edukacji Narodowej, Krzyż Wolności i Solidarności; osiągnięcia i zainteresowania pozanaukowe: stworzenie i redagowanie serwisu naukowo-edukacyjnego staropolska.pl oraz kilku innych serwisów o charakterze naukowo-popularyzatorskim, tłumaczenie i nagrywanie ballad rosyjskich bardów oraz piosenek do wierszy poetów polskich. – Wybrany na członka korespondenta 22 czerwca 2013. – Kontakt: e-mail: erem@op.pl

Członkowie korespondenci

Tomasz Mika, prof. dr hab.; specjalność naukowa: językoznawstwo, filologia polska; stanowisko, miejsce pracy: profesor w Instytucie Filologii Polskiej Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu; inne stanowiska i funkcje: wiceprzewodniczący Komitetu Językoznawstwa PAN, członek Zarządu Polskiego Towarzystwa Językoznawczego, przewod-

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

niczący Komisji Historii Języka PAN, koordynator (ze strony UAM) Humanistycznego Konsorcjum Naukowego UAM-UJ; członkostwo w towarzystwach i stowarzyszeniach naukowych: Polskie Towarzystwo Językoznawcze; wyróżnienia i nagrody: Nagroda Prezesa Rady Ministrów za wysoko ocenione osiągnięcia naukowe, będące podstawą nadania stopnia doktora habilitowanego (2012); osiągnięcia i zainteresowania pozanaukowe: rozwiązania systemowe w obszarze zapobiegania wykluczeniu społecznemu, zwłaszcza osób z niepełnosprawnościami, podróże, kultura i historia średniowiecza, kultura lokalna, literatura współczesna, muzykowanie (gitara), kuchnia, wędkarstwo. – Kontakt: e-mail: tomasz.mika@wp.pl; tomik@amu.edu.pl

Tomasz Polański, prof. dr hab.; specjalność naukowa: filologia klasyczna, archeologia klasyczna i orientalna, starożytna orientalistyka (języki semicko-afrykańskie); stanowisko, miejsce pracy: profesor w Instytucie Literaturoznawstwa i Językoznawstwa Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach (Zakład Kulturoznawstwa); inne stanowiska i funkcje: przewodniczący Komisji Orientalistycznej PAN – Oddział w Krakowie, redaktor naczelny Folia Orientalia, przewodniczący Rady Muzealnej Muzeum Podkarpackiego w Krośnie; członkostwo w towarzystwach i stowarzyszeniach naukowych: Andrew Mellon Fellow – William Albright Institute of Archaeological Research (Jerozolima), Komisja Filologii Klasycznej PAU, Komisja Orientalistyczna PAN w Krakowie, Komitet Nauk Orientalistycznych PAN w Warszawie, Stowarzyszenie Historyków Starożytności; zainteresowania pozanaukowe: gra na pianinie (były uczeń ogniska muzycznego przy Liceum Karłowicza w Nowej Hucie), turystyka górska, wyprawy samochodowe na Bałkany (Serbia, Macedonia, Bułgaria, Grecja), do Turcji i krajów Lewantu (w zasadzie naukowe, choć jednocześnie turystyczne i przygodowe). – Kontakt: tel. +48 783 134 827, e-mail: tomaszpolanski@yahoo.com

Wydział II Historyczno-Filozoficzny

Członkowie czynni

Sylwester Czopek, prof. dr hab.; specjalność naukowa: archeologia epoki brązu i wczesnej epoki żelaza; stanowisko, miejsce pracy: profesor w Instytucie Archeologii Uniwersytetu Rzeszowskiego, rektor Uniwersytetu Rzeszowskiego (od 2016); inne stanowiska i funkcje: przewodniczący Komitetu Nauk Pra- i Prortohistorycznych Polskiej Akademii Nauk, Rady Muzeum w Jarosławiu, członek Rady Muzeum w Stalowej Woli

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

oraz Wojewódzkiej Rady Ochrony Zabytków przy Podkarpackim Wojewódzkim Konserwatorze Zabytków; członkostwo w towarzystwach i stowarzyszeniach naukowych: Komisja Archeologiczna PAN – Oddział w Krakowie; doktor honoris causa Drohobyckiego Państwowego Uniwersytetu im. Iwana Franki w Drohobyczu; wyróżnienia i nagrody: tytuł Honorowego Obywatela Miasta Rzeszowa, Odznaka „Zasłużony dla Województwa Rzeszowskiego", Złota Odznaka „Za Opiekę nad Zabytkami", Nagroda Miasta Rzeszowa w dziedzinie nauki, Nagroda Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego (trzykrotnie), Nagroda Rektora Uniwersytetu Rzeszowskiego (dwukrotnie); odznaczenia: Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski, Złoty Krzyż Zasługi Rzeczypospolitej Polskiej, Złoty Medal Polskiej Akademii Sukcesu w dziedzinie nauki, brązowy i srebrny Medal „Gloria Artis"; osiągnięcia i zainteresowania pozanaukowe: muzealnictwo (muzeologia), w tym pełnienie funkcji dyrektora Muzeum Okręgowego w Rzeszowie (1991–2008) i członkostwo Rady ds. Muzeów przy MK, historia sztuka, sport. – Wybrany na członka korespondenta 20 czerwca 2015. – Kontakt: Instytut Archeologii Uniwersytetu Rzeszowskiego, ul. Moniuszki 10, 35-015 Rzeszów; tel. 667 801 141.

Marek Henryk Safjan, prof. dr hab.; specjalność naukowa: prawo cywilne, prawo europejskie, prawo konstytucyjne, prawo medyczne, ochrona praw podstawowych; stanowisko, miejsce pracy: emerytowany profesor zwyczajny Uniwersytetu Warszawskiego, Katedra Prawa Cywilnego, sędzia Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej; inne stanowiska i funkcje: członek Rady Naukowej Kwartalnika Prawa Prywatnego, Rady Programowej Kwartalnika Polski Proces Cywilny, przewodniczący Komitetu Redakcyjnego czasopisma Orzecznictwo Sądów Polskich, członek Rad Naukowych miesięczników Przegląd Prawa Handlowego i Przegląd Prawa Europejskiego, członek kolegium redakcyjnego czasopisma Glosa; członkostwo w towarzystwach i stowarzyszeniach naukowych: Polska Akademia Umiejętności, Towarzystwo Naukowe Warszawskie, Międzynarodowa Akademia Prawa Porównawczego – Académie Internationale de Droit Comparé, International Commission of Jurists, Stowarzyszenie Prawa Europejskiego; doktor honoris causa Europejskiego Instytutu Uniwersyteckiego (Florencja, 2012); wyróżnienia i nagrody: I Nagroda za najlepszą pracę habilitacyjną w konkursie miesięcznika Państwo i Prawo (1991), Nagroda im. Ks. prof. Idziego Radziszewskiego Stowarzyszenia Naukowego Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego za całokształt dorobku naukowego (2003), Nagroda dla najlepszego prawnika roku „Złoty Paragraf" (2002), Nagroda

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

im. Edwarda Wende za wkład w umacnianie demokracji w Polsce i wybitne osiągnięcia w dziedzinie rozwoju polskiego i europejskiego systemu prawnego (2006), Nagroda 100-lecia ZAiKS-u dla wybitnych ludzi kultury (2020); odznaczenia: Das grosse Verdienstkreutz mit Stern des Verdiensordens der Bundesrepublik Deutschland przyznany przez Prezydenta Republiki Niemiec (2002), Order „Grande Ufficiale" przyznany przez Prezydenta Włoch (2000), The Commander Cross of the Great Prince Gedymin przyznany przez Prezydenta Republiki Litewskiej (2003), Medal „Pro Merito" przyznany przez Sekretarza Generalnego Rady Europy (2007), Krzyż Komandorski Orderu Odrodzenia Polski (2010); osiągnięcia i zainteresowania pozanaukowe: działalność obywatelska na rzecz praw człowieka (członkostwo Komitetu Helsińskiego), muzyka klasyczna, historia nowożytna Europy, filozofia XIX–XX wieku. – Wybrany na członka korespondenta 23 czerwca 2001. – Kontakt: Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej, bd Konrad Adenauer L-2925 Luksemburg, tel. 00352 43033800, e-mail: marek.safjan@curia.europa.eu; marek.safjan@onet.pl

Członek korespondent

Andrzej Szostek, ks. prof. dr hab.; specjalność naukowa: filozofia (etyka); stanowisko, miejsce pracy: profesor w Katedrze Etyki Wydziału Filozofii i Socjologii Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, profesor na Wydziale Artes Liberales Uniwersytetu Warszawskiego; inne stanowiska i funkcje: członek Rady Fundacji Rektorów Polskich i Zarządu Fundacji „Instytut Artes Liberales", wiceprezes Lubelskiego Towarzystwa Naukowego; członkostwo w towarzystwach i stowarzyszeniach naukowych: Lubelski Oddział Polskiego Towarzystwa Filozoficznego, Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego; wyróżnienia i nagrody: Honorary Fellow of St. Mary's College (Londyn, 2000), Premium Honorificum Lubelskiego Towarzystwa Naukowego (2003), Nagroda Naukowa im. W. Pietrzaka (2003), Nagroda Prezydenta Grudziądza im. Ks. prof. Janusza Pasierba „Za krzewienie wartości chrześcijańskich w kulturze polskiej" (2001), Odznaka Honorowa „Zasłużony dla Województwa Lubelskiego", Angelus Lubelski za całokształt życia i twórczości; odznaczenia: Krzyż Kawalerski (2005) i Oficerski (2013) Orderu Odrodzenia Polski, Oficerski Order Palmes Académiques (2001), Medal Komisji Edukacji Narodowej (2001), Medal 700-lecia Miasta Lublin; zainteresowania pozanaukowe: muzyka poważna, historia, literatura piękna, szachy. – Kontakt: ul. Bazylianówka 54 B, 20-160 Lublin, tel. 601 814 536.

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Wydział III Nauk Ścisłych i Technicznych

Członek czynny

Janusz Lipkowski, prof. dr hab.; specjalność naukowa: chemia fizyczna; stanowisko, miejsce pracy: profesor zwyczajny na Wydziale Nauk Matematycznych i Przyrodniczych Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie; członkostwo w towarzystwach i stowarzyszeniach naukowych: Polska Akademia Nauk (członek rzeczywisty), Towarzystwo Naukowe Warszawskie, Academia Europaea, Royal Society of Chemistry (Fellow); doktor honoris causa Instytutu Chemii Nieorganicznej Oddziału Syberyjskiego Rosyjskiej Akademii Nauk; wyróżnienia i nagrody: członek honorowy Mołdawskiej Akademii Nauk, profesor honorowy Syberyjskiego Oddziału Rosyjskiej Akademii Nauk oraz Technologicznego Uniwersytetu w Ningbo (Chiny), honorowy dyplom Instytutu Fizykochemicznego Ukraińskiej Akademii Nauk (Odessa), Medal Jana Zawidzkiego Polskiego Towarzystwa Chemicznego; odznaczenia: Złoty Krzyż Zasługi, Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski, Order Honorowy Republiki Mołdowy, Złota Odznaka Syberyjskiego Oddziału Rosyjskiej Akademii Nauk („Zołotaja Sigma”); osiągnięcia i zainteresowania pozanaukowe: odznaka „Zasłużony dla rozwoju turystyki”, patent europejski za prace „ekologiczne fajerwerki”, fotografia amatorska. – Wybrany na członka korespondenta 23 czerwca 2012. – Kontakt: tel. 501 214 524, e-mail: Janusz.lipkowski@wp.pl

Członkowie korespondenci

Ryszard Horodecki, prof. dr hab.; specjalność naukowa: fizyka teoretyczna, informacja kwantowa; stanowisko, miejsce pracy: profesor, pracownik badawczy w Międzynarodowym Centrum Teorii Technologii Kwantowych, Uniwersytet Gdański; inne stanowiska i funkcje: członek Kapituły Medalu im. Mariana Smoluchowskiego oraz Kapituły Nagrody Naukowej Miasta Gdańska im. Jana Heweliusza; członkostwo w towarzystwach i stowarzyszeniach naukowych: Polska Akademia Nauk (członek rzeczywisty), Academia Europaea, Polskie Towarzystwo Fizyczne; wyróżnienia i nagrody: Nagroda Fundacji na rzecz Nauki Polskiej, Nagroda Naukowa Miasta Gdańska im. Jana Heweliusza, Nagroda Naukowa Polskiego Towarzystwa Fizycznego im. W. Rubinowicza (zespołowa), Nagroda Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego (zespołowa), Nagroda Komitetu Fizyki PAN; obecność na liście World’s Top 2% Scientists, opracowanej przez Uniwersytet Stanforda we współpracy z wydawnictwem Elsevier i przedsiębiorstwem SciTech Strategies

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

(2020); odznaczenia: Krzyż Oficerski Orderu Odrodzenia Polski, Medal Komisji Edukacji Narodowej, Medal 50-lecia Uniwersytetu Gdańskiego; osiągnięcia i zainteresowania pozanaukowe: autorstwo tomików wierszy: *Sum ergo Cogito* i *Arras z Andromedy* (Wydawnictwo Marpress, Gdańsk 2009, wydania dwujęzyczne), historia, poezja. – Kontakt: e-mail: ryszard.horodecki@ug.edu.pl

Maciej Lewenstein, prof. dr hab.; specjalność naukowa: fizyka teoretyczna; stanowisko, miejsce pracy: profesor ICREA (Institució Catalana de Recerca i Estidis Avançats) i ICFO (Institut de Ciències Fotòniques), Castelldefels, Hiszpania, lider grup Quantum Optics Theory; członkostwo w towarzystwach i stowarzyszeniach naukowych: Polskie Towarzystwo Fizyczne, American Physical Society, Optical Society of America, Deutsche Physikalische Gesellschaft, Real Sociedad Española de Física, Polska Akademia Nauk (członek zagraniczny, 2017), Academia Europaea (2018); doktor honoris causa Uniwersytetu Warszawskiego; wyróżnienia i nagrody: Nagroda Fundacji na rzecz Nauki Polskiej (2011), EPS Quantum Optics and Electronic Division Prize for Fundamental Research (2013), Willis E. Lamb Medal for Laser Science and Quantum Optics (2016); zainteresowania pozanaukowe: krytyka muzyki jazzowej i awangardowej. – Kontakt: tel. +34 626723233, e-mail: maciej.lewenstein@icfo.eu

Wydział IV Przyrodniczy

Członkowie czynni

Andrzej Kostrzewski, prof. dr hab.; specjalność naukowa: geografia fizyczna, geomorfologia; stanowisko, miejsce pracy: profesor w Instytucie Geoekologii i Geoinformacji Wydziału Nauk Geograficznych i Geologicznych Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, dyrektor Centrum Zintegrowanego Monitoringu Środowiska Przyrodniczego UAM; inne stanowiska i funkcje: koordynator Zintegrowanego Monitoringu Środowiska Przyrodniczego w Polsce, pełnomocnik Dziekana ds. Stacji Naukowych Wydziału Nauk Geograficznych i Geologicznych UAM, przewodniczący Rady Programowej Centrum Zintegrowanego Monitoringu Środowiska Przyrodniczego, opiekun Studenckiego Koła Naukowego Geografów im. Stanisława Pawłowskiego UAM, redaktor czasopisma Quaestiones Geographicae, promotor doktoratu honoris causa prof. dr. hab. Jerzego Fedorowskiego; członkostwo w towarzystwach i stowarzyszeniach naukowych: PAU, Agder Academy of Scien-

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

ces and Letters (Norwegia), Polskie Towarzystwo Geograficzne (członek honorowy), Stowarzyszenie Geomorfologów Polskich (członek honorowy), International Geomorphological Association; wyróżnienia i nagrody: profesor honorowy Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, przewodniczący honorowy Komitetu Nauk Geograficznych Polskiej Akademii Nauk, Medal UAM „Palmae Universitatis Studiorum Posnaniensis", Medal Uniwersytetu Vrije w Brukseli i Uniwersytetu w Salonikach; odznaczenia: Krzyże Kawalerski i Oficerski Orderu Odrodzenia Polski, Złoty Krzyż Zasługi, Medal Komisji Edukacji Narodowej, Złota Odznaka Polskiego Towarzystwa Geograficznego; osiągnięcia i zainteresowania pozanaukowe: prezes Uniwersytetu Trzeciego Wieku w Poznaniu, współzałożyciel Oddziału Poznańskiego Polskiego Towarzystwa Tatrzańskiego, przewodniczący Rady Naukowej Wolińskiego Parku Narodowego, podróże. – Wybrany na członka korespondenta 14 czerwca 2003. – Kontakt: e-mail: anko@amu.edu.pl

Teresa Madeyska, prof. dr hab.; specjalność naukowa: geologia, paleogeografia czwartorzędu; stanowisko, miejsce pracy: emerytowana profesor Instytutu Nauk Geologicznych Polskiej Akademii Nauk; inne stanowiska i funkcje: wiceprzewodnicząca Komitetu Głównego Olimpiady Geograficznej; członkostwo w towarzystwach i stowarzyszeniach naukowych: Polskie Towarzystwo Geograficzne (członek honorowy), Stowarzyszenie Geomorfologów Polskich, Polskie Towarzystwo Przyrodników im. Kopernika (członek honorowy); wyróżnienia i nagrody: Odznaka Honorowa im. Prof. Anny Dylikowej za pracę w KG Olimpiady Geograficznej, Srebrna Odznaka „Za zasługi dla Warszawy" (tzw. Syrenka); odznaczenia: Medal Komisji Edukacji Narodowej, Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski; osiągnięcia i zainteresowania pozanaukowe: popularyzacja wiedzy przyrodniczej, ekologia, ochrona przyrody, turystyka, fotografia. – Wybrana na członka korespondenta 19 czerwca 2004. – Kontakt: e-mail: tmadeysk@twarda.pan.pl

Jerzy R. Starzyk, prof. dr hab.; specjalność naukowa: entomologia leśna, ochrona lasu i drewna przed szkodnikami; stanowisko, miejsce pracy: emerytowany profesor zwyczajny Uniwersytetu Rolniczego im. H. Kołłątaja w Krakowie, Wydział Leśny, Zakład Ochrony Ekosystemów Leśnych; inne stanowiska i funkcje: członek Rad Naukowych Instytutu Badawczego Leśnictwa i Gorczańskiego Parku Narodowego; członkostwo w towarzystwach i stowarzyszeniach naukowych: Polskie Towarzystwo Entomologiczne, Polskie Towarzystwo Leśne, Komisja Nauk Rolniczych i Leśnych Polskiej Akademii Nauk – Oddział w Krakowie;

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

wyróżnienia i nagrody: Nagroda Ministra Oświaty i Szkolnictwa Wyższego (indywidualna) za rozprawę doktorską (1970), Nagroda Ministra Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki (indywidualna) za rozprawę habilitacyjną (1978), Nagroda Ministra Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki (zespołowa) za podręcznik *Ochrona drewna. Owady niszczące drewno* (1984), dwukrotnie Nagroda Ministra Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa (zespołowa) za książki *Atlas szkodliwych owadów leśnych* (1996) i *Atlas owadów uszkadzających drewno* (1999); odznaczenia: Złoty Krzyż Zasługi (1987), Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski (1998), Medal Komisji Edukacji Narodowej (1999), Honorowa Odznaką za Zasługi dla Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (2006), dwukrotnie „Kordelas Leśnika Polskiego" (2012, 2015); zainteresowania pozanaukowe: muzyka symfoniczna i operowa, literatura historyczna i sensacyjna, turystyka piesza i samochodowa, narciarstwo, siatkówka (w liceum i na studiach zawodniczo w klubach sportowych Nadwiślan i Cracovia). – Wybrany na członka korespondenta 20 czerwca 2009. – Kontakt: Zakład Ochrony Ekosystemów Leśnych Uniwersytetu Rolniczego w Krakowie, al. 29 Listopada 46, 31-866 Kraków.

Członkowie korespondenci

Alicja Józkowicz, prof. dr hab.; specjalność naukowa: biologia komórki; stanowisko, miejsce pracy: profesor w Zakładzie Biotechnologii Medycznej Wydziału Biochemii, Biofizyki i Biotechnologii Uniwersytetu Jagiellońskiego; członkostwo w towarzystwach i stowarzyszeniach naukowych: Polskie Towarzystwo Biologii Komórki, Polskie Towarzystwo Biochemiczne; nagrody i wyróżnienia: Nagroda im. Tadeusza Browicza Polskiej Akademii Umiejętności (wspólnie z prof. Józefem Dulakiem); zainteresowania pozanaukowe: ornitologia, obserwacje ptaków. – Kontakt: Zakład Biotechnologii Medycznej, Wydział Biochemii, Biofizyki i Biotechnologii, Uniwersytet Jagielloński, ul. Gronostajowa 7, 30-387 Kraków, tel. 12 664 64 11, e-mail: alicja.jozkowicz@uj.edu.pl

Kazimierz Krzemień, prof. dr hab.; specjalność naukowa: nauki o Ziemi, geomorfologia, geografia fizyczna; stanowisko, miejsce pracy: profesor z tytułem honorowym profesora zwyczajnego w Instytucie Geografii i Gospodarki Przestrzennej Uniwersytetu Jagiellońskiego, kierownik Zakładu Geomorfologii IGiGP UJ; inne stanowiska i funkcje: przewodniczący Komisji Geograficznej PAU, przewodniczący Zespołu ds. historii badań geograficznych w Komitecie Nauk Geograficznych PAN,

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

zastępca przewodniczącego Rady Naukowej Bieszczadzkiego Parku Narodowego i Magurskiego Parku Narodowego; członkostwo w towarzystwach i stowarzyszeniach naukowych: Stowarzyszenie Geomorfologów Polskich, Polskie Towarzystwo Geograficzne, Komitet Nauk Geograficznych PAN, Polskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk o Ziemi, członek z wyboru międzynarodowego zespołu do badań fluwialnych na Uniwersytecie Łomonosowa w Moskwie; nagrody i wyróżnienia: Srebrny Medal „Scientiae et Tempori Futuro" dla zaangażowanych w budowę Kampusu 600-lecia Odnowienia UJ (2018), Medal 100-lecia Polskiego Towarzystwa Geograficznego (2018), Medal im. Jerzego Kondrackiego za zasługi dla Wydziału Geografii i Studiów Regionalnych Uniwersytetu Warszawskiego (2015), Nagroda Sekretarza Naukowego PAN za osiągnięcia naukowe (zespołowa, 1986), Nagroda Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego za osiągnięcia naukowe (indywidualna, 1983); zainteresowania pozanaukowe: historia starożytna, fotografowanie. – Kontakt: tel. 506 006 646, e-mail: kazimierz.krzemien@uj.edu.pl

Adam Nadachowski, prof. dr hab.; specjalność naukowa: paleobiologia, archeozoologia, zoologia; stanowisko, miejsce pracy: profesor w Instytucie Systematyki i Ewolucji Zwierząt Polskiej Akademii Nauk; członkostwo w towarzystwach i stowarzyszeniach naukowych: Polskie Towarzystwo Przyrodników im. Kopernika, Societas Europea Mammalogica, International Council for Archaezoology, European Quaternary Research Association; wyróżnienia i nagrody: Nagroda i Medal im. B. Makowicz-Łohynowicz Sekcji Speleologicznej Polskiego Towarzystwa Przyrodników im. Kopernika (trzykrotnie); odznaczenia: Złoty Krzyż Zasługi; zainteresowania pozanaukowe: turystyka, podróże, historia. – Kontakt: e-mail: nadachowski@isez.pan.krakow.pl; nadachy@gmail.com

Wydział V Lekarski

Członkowie korespondenci

Michał Witt, prof. dr hab.; specjalność naukowa: genetyka człowieka; stanowisko, miejsce pracy: profesor i dyrektor Instytutu Genetyki Człowieka Polskiej Akademii Nauk; inne stanowiska i funkcje: przewodniczący Komitetu Genetyki Człowieka i Patologii Molekularnej PAN; członkostwo w stowarzyszeniach i towarzystwach naukowych: Polskie Towarzystwo Genetyki Człowieka, Polskie Towarzystwo Genetyczne; wyróżnienia i nagrody: Medal im. Jędrzeja Śniadeckiego Wydziału Nauk Medycznych PAN; odznaczenia: Złoty Krzyż Zasługi; zaintereso-

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

wania pozanaukowe: muzyka klasyczna, turystyka górska, kynologia. – Kontakt: Instytut Genetyki Człowieka PAN, ul. Strzeszyńska 32, 60-479 Poznań, e-mail: michal.witt@igcz.poznan.pl

Wojciech Wojakowski, prof. dr hab.; specjalność naukowa: nauki medyczne, medycyna kliniczna, kardiologia; stanowisko, miejsce pracy: profesor i kierownik III Katedry Kardiologii Śląskiego Uniwersytetu Medycznego w Katowicach; inne stanowiska i funkcje: członek Zarządu Głównego Polskiego Towarzystwa Kardiologicznego, Co-Chair Database and Registry Committee European Association for Percutaneous Cardiovascular Interventions; członkostwo w towarzystwach i stowarzyszeniach naukowych: Polska Akademia Nauk (członek korespondent), Polskie Towarzystwo Kardiologiczne, European Society of Cardiology; wyróżnienia i nagrody: Śląska Nagroda Naukowa (2019), Thomas J. Linnemeier Spirit of Interventional Cardiology Young Investigators Award (Cardiovascular Research Foundation, TCT, 2015), Andreas Gruntzig Award, Warsaw Course on Cardiovascular Interventions (2015), NFIC achievement award, New Frontiers in Interventional Cardiology (2015); zainteresowania pozanaukowe: muzyka (jazz), sport (nurkowanie), historia (II wojna światowa na Pacyfiku). – Kontakt: III Katedra Kardiologii Śląskiego Uniwersytetu Medycznego w Katowicach, ul. Ziołowa 45–47, 40-635 Katowice, tel. 32 252 39 30, e-mail: wwojakowski@sum.edu.pl

Wydział VI Twórczości Artystycznej

Członek czynny

Paweł Szymański, kompozytor, jeden z najwybitniejszych polskich twórców muzyki współczesnej, znanej i wykonywanej na całym świecie (m.in. w Austrii, Wielkiej Brytanii, Kanadzie, Danii, Niemczech, Francji, Holandii, Japonii, na Węgrzech, w Meksyku, Szwecji, we Włoszech, w Stanach Zjednoczonych); wiele utworów powstało na zamówienie europejskich instytucji i festiwali i zostało prawykonanych przez światowej sławy wykonawców, m.in.: *Partita IV* na orkiestrę (1986), *A study of shade* na małą orkiestrę (1989), *Quasi una sinfonietta* na orkiestrę kameralną (1990), *Sixty-odd pages* na orkiestrę kameralną (1991), *Koncert na fortepian i orkiestrę* (1994); laureat wielu konkursów kompozytorskich w Polsce i za granicą (Paryż, Stuttgart, Aldeburgh); członek honorowy Związku Kompozytorów Polskich; odznaczony Srebrnym Medalem „Zasłużony Kulturze Gloria Artis”*.

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Zagraniczni

Wydział I Filologiczny

Thomas DaCosta Kaufmann, prof.; specjalność naukowa: historia sztuki; stanowisko, miejsce pracy: Frederick Marquand Professor of Art and Archaeology, Princeton University; inne stanowiska i funkcje: wiceprezydent stowarzyszenia Friends of the Bargello, promującego zbiory sztuki renesansowej Museo Nazionale del Bargello we Florencji, członek Naukowego Komitetu Doradczego Galerii Narodowej w Pradze i różnych innych komitetów; członkostwo w towarzystwach i stowarzyszeniach naukowych: Polska Akademia Nauk (członek zagraniczny, 2000), Royal Swedish Academy of Sciences, Royal Flemish Academy of Sciences, Latvian Academy of Sciences, American Academy in Rome, American Academy in Berlin; doktor honoris causa: Technical University Dresden, Masaryk University, Brno; wyróżnienia i nagrody: Visiting Fellow w Netherlands Institute for Advanced Study, stypendium Guggenheima, Honorowy Medal im. Franciszka Palacky'ego Akademii Nauk Republiki Czeskiej za wybitne zasługi dla nauk historycznych, Mitchell Prize za najlepszą książkę w dziedzinie historii sztuki; autor licznych prac na temat sztuki i kultury Europy Środkowej i historii zbiorów sztuki, obecnie wydaje książkę poświęconą historii sztuki w ujęciu globalnym. – Kontakt: Department of Art and Archaeology, Green Hall, Princeton University, Princeton, NJ 08544, tel. 16092583760, 16092583782, fax 16092580103, e-mail: kaufmann@princeton.edu

Ivo Pospíšil, prof.; specjalność naukowa: krytyka literacka, slawistyka, komparatystyka ogólna i studia gatunkowe, metodologia krytyki literackiej, historia studiów slawistycznych; stanowisko, miejsce pracy: profesor i kierownik Instytutu Studiów Slawistycznych na Uniwersytecie Masaryka (Brno); inne stanowiska i funkcje: przewodniczący Czech Association of Slavists, dyrektor Central European Centre of Slavonic Studies, przewodniczący Frank Wollman Society, członek komitetu kierującego Society of Literary Criticism of the Czech Republic, członek Komitetów Naukowych: Faculty Arts of Masaryk University, Palacký University (Ołomuniec), Slavonic Library (Praga), redaktor naczelny i członek komitetów redakcyjnych kilku czasopism naukowych czeskich i zagranicznych (Polska, Słowacja, Słowenia, Rosja); wyróżnienia i nagrody: Silver Medal of Masaryk University, The Honorary Plaque of L'udovit Štúr (Slovak Academy of Sciences), Leopold Vrla Prize, Josef Jungmann Medal (Czech Association of Russian Studies); autor

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

i współautor ponad 40 książek oraz setek opracowań i artykułów naukowych. – Kontakt: Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, Arna Nováka 1, 602 00 Brno, Česká republika; tel. 00420549496240, e-mail: Ivo.Pospisil@phil.muni.cz

Wydział II Historyczno-Filozoficzny

Alfredas Bumblauskas, dr hab. nauk humanistycznych (historia, 2007), prof.; specjalność naukowa: historia (kultury, historiografii); stanowisko, miejsce pracy: profesor Uniwersytetu Wileńskiego; inne stanowiska i funkcje: publicysta i autor programów litewskiej TV; wyróżnienia i nagrody: litewska Narodowa Nagroda Kultury i Sztuki (za program telewizyjny *Sekrety przeszłości*, 1998), Nagroda Obojga Narodów Polsko-Litewskiego Zgromadzenia Parlamentarnego za wybitny wkład we współpracę kulturalną obu narodów (2001), Nagroda im. Aleksandra Giejsztora (przyznawana przez naukowe czasopismo Przegląd Wschodni, Warszawa, 2007), Nagroda Forum Współpracy i Dialogu Polska-Litwa w kategorii historia (Polska, 2019); odznaczenia: Krzyże Kawalerski (1998), Oficerski (1999) i Komandorski (2009) Orderu Zasługi Rzeczypospolitej Polskiej, Krzyż Kawalerski Orderu Witolda Wielkiego (Litwa, 2003), Komandoria Orderu Korony (Belgia, 2006), Komandoria Orderu Oranje-Nassau (Holandia, 2008); według badań socjologicznych w latach 2016–2020 najbardziej wpływowa postać w społeczeństwie litewskim. – Kontakt: Vilnius University, Faculty of History, Universiteto street 7, 01513 Vilnius, Lithuania; e-mail: alfredas.bumblauskas@if.vu.lt

Wydział V Lekarski

Janusz Rak, prof. dr hab.; specjalność naukowa: medycyna, badania nad nowotworami; stanowisko, miejsce pracy: profesor pediatrii, medycyny eksperymentalnej, biochemii, genetyki i onkologii McGill University (Montreal), kierownik Jack Cole Chair in Pediatric Hematology/Oncology oraz Research Institute of McGill University Health Centre (Montreal, Quebec); inne stanowiska i funkcje: profesor Uniwersytetu Masaryka w Brnie; członkostwo w towarzystwach i stowarzyszeniach naukowych: Rosalind and Morris Goodman Cancer Institute (Associate Member), McGill University (Montreal, Quebec), International Society for Extracellular Vesicles – ISEV (członek zarządu i skarbnik z wyboru, 2012), Polska Akademia Nauk (członek zagraniczny, 2017); na-

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

grody i wyróżnienia: Fullbright-Hays Postdoctoral Scholarship (1988), National Cancer Institute of Canada Scientist Award (2002), Discovery of the Year, Quebec Science (2008), Prix d'excellence (Recherché), Montreal Children's Hospital Foundation (2010), Third Simon Karpatkin Memorial Lecturer, ICTHIC, Italy (2014). – Kontakt: The Research Institute of the McGill University Health Centre, Glen Site, 1001 Decarie Blvd, Office # E M1 2244, Montreal, Quebec, H4A 3J1, tel. (514) 412-4400, biuro: 76240, laboratorium: 76220, fax (514) 412-4331, e-mail: janusz.rak@mcgill.ca

Alexei Verkhratsky, prof.; specjalność naukowa: neurobiologia, fizjologia; stanowisko, miejsce pracy: profesor neurofizjologii University of Manchester (UK); inne stanowiska i funkcje: zastępca dyrektora Achucarro Basque Centre for Neuroscience (Bilbao), profesor (Visitor Professor) China Medical University (Shenyang, Chiny), profesor (Honorary Professor and Chair), przewodniczący (Chairman) Academic Committee of the Key Laboratory of Sichuan Province for Acupuncture & Chronobiology, Chengdu University of Traditional Chinese Medicine (Chengdu, Chiny); członkostwo w towarzystwach i stowarzyszeniach naukowych: Academia Europaea (2003, wiceprezydent od 2016), German National Academy of Sciences Leopoldina (2013), Real Academia Nacional de Farmacia of Spain (2012), Polska Akademia Nauk (2017), Slovenian Academy of Sciences and Arts (członek korespondent, 2019), The Dana Alliance for Brain Initiatives (2012); wyróżnienia i nagrody: Copernicus Gold Medal, Copernicus Visiting Professor of the University of Ferrara. – Kontakt: The University of Manchester, Oxford Road, M13 9PT, Manchester, UK, tel: +44 1612755414, e-mail: Alexej.Verkhratsky@manchester.ac.uk

David H. Vesole, prof.; specjalność naukowa: medycyna, hematologia, onkologia medyczna, dyskrazja komórek plazmatycznych, transfuzjologia i transplantologia macierzystych komórek szpiku kostnego oraz terapia komórkami efektorowymi; stanowisko, miejsce pracy: współdyrektor Myeloma Division, John Theurer Cancer at Hackensack Meridian School of Medicine, dyrektor Myeloma Research tamże, profesor medycyny Hackensack Meridian School of Medicine, dyrektor Myeloma Program, Medstar Georgetown University Hospital, profesor medycyny Georgetown University School of Medicine; inne stanowiska i funkcje: członek Blood, Marrow Transplant and Effector Cell Therapy at Hackensack UMC and MedStar Georgetown University; członkostwo w towarzystwach i stowarzyszeniach naukowych: American Society of

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Hematology, American Society of Clinical Oncology, International Myeloma Working Group, American College of Physicians; autor ponad 250 publikacji w recenzowanych czasopismach medycznych, ponad 20 książek, ponad 250 abstraktów. – Kontakt: John Theurer Cancer Center, 92 Second Street, Suite 340, Hackensack, NJ 07601 USA, tel. 551 996 8704, e-mail: david.vesole@hmhn.org

Christoph Zielinski, prof.dr hab., specjalność naukowa: medycyna, choroby wewnętrzne, onkologia, immunologia kliniczna; stanowisko, miejsce pracy: dyrektor medyczny Viener Privatklinik oraz Central European Cancer Center (Wiedeń); inne stanowiska i funkcje: prezydent Central European Cooperative Oncology Group, redaktor naczelny ESMO Open – Cancer Horizons; doktor honoris causa Titu Maiorescu University (Bukareszt). – Kontakt: Central European Cooperative Oncology Group, Ohmanngasse 26, Wiedeń, Austria, tel. +431 4097725/26, e-mail: christoph.zielinski@cecog.at

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Posiedzenia Wydziałów PAU w 2021 roku[1]

Wydział I Filologiczny

15.01 – prof. dr hab. Stanisław Stabryła, *Inspiracje antyczne w poezji Józefa Łobodowskiego*
12.02 – prof. dr hab. Maria Korytowska, *Czy warto pisać podręcznik?*
12.03 – prof. dr hab. Wojciech Bałus, *Surrealizm jako doświadczenie rzeczywistości. Tadeusz Kantor w Paryżu w 1947 roku*
16.04 – prof. dr hab. Maciej Włodarski, *Średniowieczna proza łacińska w Polsce*
14.05 – prof. dr hab. Lucjan Suchanek, prof. dr hab. Jacek Popiel, prof. dr hab. Jarosław Ławski, prof. dr hab. Bogusław Dopart, *Rok Romantyzmu. Założenie programowe i organizacyjne*
15.10 – prof. dr hab. Jerzy Jastrzębski, *Patriotyzm a nacjonalizm*
12.11 – prof. dr hab. Sergiusz Michalski, *Unikalna malarska wizja zagrożonej Rzeczypospolitej wiosną roku 1792*
17.12 – prof. dr hab. Bogusław Dopart, *Polskie badania nad formą romantyczną*

Wydział II Historyczno-Filozoficzny

28.02 – ks. dr hab. Szymon Fedorowicz, *Ewangeliarze biskupa Piotra Tomickiego*
7.10 – prof. dr hab. Janusz Kruk, *Działalność Wydziału Historyczno-Filozoficznego PAU w latach 2019–2021*

Wydział IV Przyrodniczy

27.01 (wspólne z Wydziałem V Lekarskim) – prof. dr hab. Barbara Płytycz, *Aktualności COVID-19: szczepionki mRNA*

---

[1] Posiedzenia Wydziału III odbywały się jedynie w trzech Komisjach. Wydział VI nie organizował posiedzeń.

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

W styczniu 2021 roku liczba stwierdzonych zakażeń SARS-CoV-2 przekroczyła 100 milionów, a śmiertelność z powodu COVID-19 przekroczyła dwa miliony w skali globalnej. Dzięki wiedzy i umiejętnościom nabytym podczas poprzednich pandemii wywołanych przez koronawirusy (SARS w roku 2002 i MERS w roku 2012) możliwe było szybkie opracowanie szczepionek przeciwko SARS-CoV-2, z których najwcześniej wprowadzono do użytku szczepionki typu mRNA. Wyprodukowane w laboratoriach fragmenty mRNA, stanowiące matrycę do syntezy białek S wirusa (kluczowych do zainfekowania komórek człowieka), są otoczone lipidami (firmy PfizerBioNTech i Moderna) lub zamknięte w wektorze adenowirusowym (Uniwersytet w Oksfordzie i AstraZeneca). Skuteczność preparatów PfizerBioNTech i Moderna jest wyższa (95%) niż szczepionek AstraZeneca (62–90%), choć u żadnej zaszczepionej osoby przebieg choroby nie jest groźny. Zaletą szczepionek AstraZeneca jest możliwość przechowywania ich w lodówce (2–8°C), co jest logistycznie znacznie łatwiejsze niż zamrażanie szczepionek pozostałych koncernów. Wszystkie firmy sprawdzają obecnie, czy ich szczepionki będą skuteczne w stosunku do pojawiających się na całym świecie nowych wariantów wirusa SARS-CoV-2; stosowane tu technologie pozwolą na sprawne przestawienie produkcji na nowe warianty.

3.03 – prof. dr hab. Krzysztof Turlejski, *Współczesne spojrzenie na teorię Haeckel'a rekapitulacji etapów ewolucji kręgowców w czasie ich rozwoju, cz. I*

24.03 (wspólne z Wydziałem V Lekarskim) – prof. dr hab. Barbara Płytycz, *Aktualności COVID-19, trzecia fala, szczepienia w toku, warianty wirusa*

12.10 – prof. dr hab. Krzysztof Turlejski, *Ewolucja układu nerwowego, cz. II*

6.11 – prof. dr hab. Leszek Marks, *Współczesne wyzwania stratygrafii i paleogeografii czwartorzędu Polski*

25.11 – prof. dr hab. Adam Szewczyk, *Mitochondrialne kanały potasowe: nadzieja cytoprotekcji?*

7.12 (wspólne z Wydziałem V Lekarskim i Komisją Nauk Rolniczych, Leśnych i Weterynaryjnych) **–** prof. dr hab. Zygmunt Pejsak, *Zakażenia koronawirusowe u zwierząt – wiedza, zwalczanie i zdobycze nauk weterynaryjnych*

Wydział V Lekarski

14.04 – prof. dr hab. Władysław Lasoń, *Poszukiwanie leku neuroprotekcyjnego – nadzieje i rozczarowania*

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

1.06 – prof. dr hab. Piotr Trzonkowski, *Od czego zależy dobra odpowiedź na szczepienia? Jakie lekcje dała nam grypa, jaką lekcję daje SARS-COV2?*

26.10 – prof. dr hab. Wojciech Wojakowski, *Terapia zawału serca i udaru mózgu w pandemii COVID-19*

17.11 – prof. dr hab. Józef Dulak, *Komórki macierzyste w medycynie: możliwości, nadzieje, złudzenia*

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Posiedzenia Komisji Naukowych PAU w 2021 roku

KOMISJE WYDZIAŁOWE

WYDZIAŁ I FILOLOGICZNY

Komisja Filologii Klasycznej PAU

19.01 – prof. dr hab. Tomasz Polański, *Poezja miłosna, kult ikon, wystrój kościołów – lampki w literaturach greckiej, koptyjskiej i syryjskiej*
16.02 – dr hab. Agnieszka Heszen**,** *Koncepcja miłości w hymnach Symeona Nowego Teologa*
16.03 – dr Krzysztof Nowak, *Metafora pojęciowa w polskiej łacinie średniowiecznej*
20.04 – prof. dr hab. Krzysztof Narecki, *Mneme w najstarszych greckich źródłach literackich*
18.05 – prof. dr hab. Marek Wilczyński, *Tajemnicze okoliczności chrztu Burgundów*
19.10 – prof. dr hab. Bożena Stawoska-Jundziłł, *Poślubione śmierci*
16.11 – dr hab. Tomasz Mojsik, *Orfeusz i mitografia: jak dziś czytać mity greckie ?*
14.12 – dr Krzysztof Nowak, *Polska łacina średniowieczna w świetle badań korpusowych. Rekonesans*

Komisja Neofilologiczna PAU

17.03 – dr hab. Anna Walczuk prof. UJ, *Taniec jako strategia retoryczna w dyskursie literackim*

Liczne w literaturze opisy i nawiązania do tańca skłaniają do badania jego znaczenia i funkcji. Refleksja nad obecnością tańca w dyskursie literackim nasuwa porównanie z opisami dzieł sztuk plastycznych, malarskich czy rzeźbiarskich, wbudowanych w dzieło literackie. Analogicznie do ekfrazy można

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

więc zaproponować określenie choreofrazy, gdyż obie strategie retoryczne, zarówno opisy malarskie, jak i opisy tańca, dobitnie świadczą o tym, że wszystkie sztuki są systemem naczyń połączonych, które razem współtworzą znaczenie. Funkcja tańca jako strategii retorycznej niesie w sobie podobieństwo do pisarstwa mitotwórczego, bo analogicznie do mitu buduje narrację, która z płaszczyzny bezpośredniej fabuły przenosi odbiorcę w podtekstowy wymiar dyskursu, dla którego fabuła jest niczym trampolina, od której należy się odbić, by na płaszczyźnie recepcji wejść w domenę tego, czego na poziomie emocji, pozarozumowej percepcji czy transcendencji nie można wyrazić słowami. Przynależne pisarstwu mitotwórczemu sięganie do istoty bytu jest także cechą charakterystyczną retoryki tańca. Dyskurs literacki przywołuje więc taniec, aby wyrazić fundamentalne, choć niewyrażalne doświadczenia człowieka. W referacie zostało to zilustrowane przykładami z poezji Williama Wordswortha, W. B. Yeatsa oraz powieści G. K. Chestertona i C. S. Lewisa.

21.04 – dr Anna Paluchowska-Messing, *Tancerka – metafora kobiety, aktorki, pisarki w XVIII-wiecznej Anglii*

Artykuł przedstawia kobiecy taniec – ważny element życia społecznego w Anglii XVIII wieku oraz motyw często pojawiający się w tekstach kultury tego okresu – jako swoistą metaforę społecznej pozycji kobiety tamtych czasów. Podobnie bowiem, jak w tańcu, tak i w obrębie społecznych zachowań mamy do czynienie z mnogością figur, które przechodzą płynnie od eleganckiej powściągliwości do lubieżnego wyuzdania, czy też w przypadku twórczyń: od trzymania się przyjętych reguł sztuki pisarskiej czy aktorskiej do swobodnej ekspresji ciała i umysłu. Artkuł powołuje się na przykłady opisów tańca w powieściach i sztukach uznanych osiemnastowiecznych autorek Frances Burney i Hannah'y Cowley, na biografie znanych tancerek tamtego okresu oraz na portrety kobiet w tańcu, by wskazać na dążenie tancerek i twórców do przedstawienia ciała w tańcu jako ciała ujarzmionego, ucywilizowanego, partycypującego w racjonalnej rozrywce, i tym samym utrwalającego zastany porządek rzeczy. Artykuł pokazuje jednak także, iż taniec – i szerzej: kreatywna twórczość kobiet – rozbudzały trudne do okiełznania emocje w twórczyniach i odbiorcach, i w rzeczywistości zamiast utrwalać przyjęte normy, wciąż je rozciągały, zamazywały lub pozwalały całkiem poza nie wykraczać.

19.05 – prof. dr hab. Marta Gibińska, *Konstantego Piotrowskiego przekład sonetów Szekspira*

Sylwetka i dorobek Konstatntego Piotrowskiego (1790–1863?), poety, tłumacza i masona związanego z Żytomierzem, zostały przypomniane, ponieważ jest on autorem pierwszego przekładu 24 sonetów Williama Szekspira. W referacie omówiono krótko tom jego wierszy z roku 1836, w którym

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

znajduje się pierwszych 10 przełożonych sonetów Szekspira. Główna uwaga skierowana była jednak na tom wydany w roku 1850, w którym Piotrowski zawarł razem 24 sonety Szekspira. Przekłady Piotrowskiego zostały pokazane w kontekście jego oczytania w literaturze angielskiej, a także w odniesieniu do tekstów Szekspira pod kątem problematyki adresata, formy sonetu i efektów interpretacyjnych, wynikających z decyzji tłumacza.

16.06 – prof. dr hab. Barbara Sosień, *„Poloneza czas zacząć". Kilka refleksji o tańcu w „Panu Tadeuszu" Adama Mickiewicza*

Polonez, taneczny korowód na zaręczynach Tadeusza i Zosi, dystyngowane zaloty i rodzaj pantomimy, angażującej tancerza i jego partnerkę, a także ich oboje w relacji z pozostałymi tancerzami, stanowi apogeum akcji dramatycznej eposu. Zgodnie z historią i faktografią jest – metaforycznie – tańcem nad przepaścią. Z punktu widzenia symbolicznych znaczeń antropologiczno-kulturowych linia tańca, wyznaczona przez tancerza przywódcę, wijąca się wężowo, kołująca, lecz kręgu niezamykająca, może być odczytywana jako znak potencjalnego rozwoju, lub zgoła możliwości wyjścia z zamkniętego kręgu przeznaczeń. Jednak *ja* poety, obecne w poemacie, na poziomie fakto-biograficznym zaświadcza o całkowitej utracie wszystkiego. A polonez, jak wiele innych postaci i ważnych sekwencji – jest w *Panu Tadeuszu* ostatni.

20.10 – dr hab. Joanna Gorecka-Kalita prof. UJ, *Od cudzołożnicy do mistyczki: Żona Putyfara w tradycji chrześcijańskiej, judaistycznej i islamskiej*

W moim referacie analizuję postać żony Putyfara w kontekście międzykulturowym i międzyreligijnym. Punktem wyjścia jest opowieść założycielska, pochodząca z Księgi Rodzaju, następnie funkcjonowanie postaci w tradycji chrześcijańskiej (*Moralia* Grzegorza Wielkiego, średniowieczne „Biblie moralizowane" itd.) oraz żydowskiej (*Testamenty Dwunastu Patriarchów*, midrasze itd.), a wreszcie muzułmańskiej („Sura Józefa" w Koranie, komentarze koraniczne, *Opowieści Proroków* itp.). Szczególną uwagę poświęcam tekstom perskim z okresu średniowiecza, które fundamentalnie reinterpretują postać bohaterki: lubieżna i perfidna kobieta zmienia się w nich w cierpiącą, zakochaną dziewicę, by ostatecznie stać się platonizującą alegorią duszy poszukującej Boga w słynnej XV-wiecznej powieści sufickej Dżamiego *Yusuf i Zulejka*.

17.11 – prof. dr hab. Katarzyna Dybeł, *O leczeniu melancholii w średniowiecznych powieściach arturiańskich*

Autorka analizuje starofrancuskie powieści arturiańskie jako przykład *locus medicinalis* – miejsce spotkania fikcji artystycznej i doświadczenia

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

medycznego epoki, w której powstawały. Teksty literackie jawią się wówczas jako szczególne świadectwo *l'art de guérir*, sztuki uzdrawiania, i proponują konkretną terapię wpisaną w słowo, adresowaną bezpośrednio do postaci fikcyjnego uniwersum, a pośrednio do czytelników. Przedmiotem szczególnej uwagi średniowiecznych powieściopisarzy staje się melancholia, której idea zbliżona jest do idei acedii, patologicznego stanu duszy i umysłu, przejawiającego się smutkiem, obojętnością, zmęczeniem i wyczerpaniem serca, a przypisywanego działaniu demona acedii, nazwanego przez Kasjana i Ewagriusza z Pontu *daemon meridianus*.

Poddane analizie utwory zawierają próbę zdiagnozowania przyczyn melancholii, opisy jej symptomów i wskazania terapeutyczne, w których istotną rolę odgrywa holistyczna, chrześcijańska wizja człowieka, opierająca się na założeniu, że stan ducha, ciała i umysłu wpływają na siebie wzajemnie, i że aby uzdrowić ciało, trzeba najpierw uzdrowić duszę. O wiele ważniejsze niż maści, balsamy, medykamenty i upust krwi okazują się w arturiańskim świecie: oczyszczający płacz i uzdrowienie pamięci, szczera rozmowa i obecność bliskiej osoby, radość pokonująca smutek, modlitwa, spowiedź i nawrócenie. Istotne są też kategorie wędrówki i pielgrzymowania, które – poprzez związane z nimi kategorie próby i przygody – ułatwiają zahartowanie woli, odzyskanie równowagi ducha, poczucia własnej wartości i pragnienia działania.

Komisja Kultury Słowian PAU

22.01 – ks. prof. dr hab. Aleksander Posacki, *Infiltracja ideologii gnostyckich i ezoterycznych w kulturze rosyjskiej. Włodzimierz Sołowjow i inni*

19.02 – prof. dr hab. Nikołaj Baranow, *Portrety ideologiczne najważniejszych rosyjskich partii politycznych* (wykład w języku rosyjskim)

19.03 – prof. Françoise Lesourd, *Współczesne spojrzenie na nauki Nikołaja Fiodorowa (Современный взгляд на учение Николая Фёдорова)* (wykład w języku rosyjskim)

23.04 – dr Tomasz Rawski, *Budowanie narodu. Boszniacka polityka pamięci po 1995 roku*

28.05 – dr Irina Władimirowna Woroncowa, *Reformizm religijny inteligencji rosyjskiej pocz. XX wieku. Религиозный реформизм русской интеллигенции начала XX в.* (wykład w języku rosyjskim)

25.06 – dr hab. Urszula Cierniak prof. UJD, dr Alicja Bańczyk, *Słowiańszczyzna w ideach rosyjskich jezuitów w dziewiętnastowiecznej Francji*

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

22.10 – mgr Daria Serebrennik, *Детская книга и борьба за формирование идеала советского человека (1918–1930). Literatura dziecięca w walce o formowanie ideału człowieka radzieckiego (1918–1930)* (wykład w języku rosyjskim)
26.11 – prof. dr hab. Bogusław Dopart, *Idea wzajemności słowiańskiej w „Prelekcjach paryskich" Adama Mickiewicza*
17.12 – prof. dr hab. Hanna Kowalska, *Kulturowe uwarunkowania polskiej rusofobii*

Komisja Historii Sztuki PAU

14.01 – dr Dobrosława Horzela, *„Maria – Krzew Gorejący". W poszukiwaniu źródeł typu ikonograficznego i przyczyn jego popularności w małopolskim malarstwie witrażowym początku XV w.*
11.02 – prof. dr hab. Jan Ostrowski, *Z problematyki technologicznej rzeźby lwowskiej w. XVIII*
11.03 – dr hab. Marek Walczak prof. UJ, *Czy Jan Długosz czytał Witruwiusza?*
8.04 – dr Magdalena Kunińska, *Sztuka. Zarys jej dziejów (1872): dyscyplinarny i polityczny kontekst podręcznika przeglądowego Józefa Łepkowskiego*
13.05 – dr Tomasz Szybisty, *Półmrok, ćwiczenie oka i dar botanika. Kilka uwag o młodzieńczej apologii Goethego „Von deutscher Baukunst" (1772)*
10.06 – dr Joanna Utzig, *Przeszklenia witrażowe cystersów w XII i 1. połowie XIII w. jako wyraz „starożytnej prostoty zakonu"*
14.10 – prof. dr hab. Piotr Krasny, *Zakażenie bólem ofiar i nadzieja pokładana w religii. Przedstawienia zarazy w sztuce nowożytnej*
25.11 – dr hab. Jakub Adamski, dr Piotr Pajor, *Dzieje budowy gotyckiej katedry krakowskiej (1320–1364) w świetle najnowszych badań*
9.12 – dr hab. inż. arch. Jacek Czechowicz prof. PK, Krzysztof Czyżewski, dr Marcin Szyma, dr hab. Marek Walczak prof. UJ, *Grób i nagrobki św. Jacka do końca XVI w.*

Komisja Etyki Komunikacji PAU

10.12 – prof. dr hab. Mirosław Karwat, *Ideologia, ideologizacja, doktryna*

Referent omówił naukowe i potoczne rozumienie terminu *ideologia* oraz sposoby jego używania w przestrzeni publicznej. Wskazał różnice między ideologią a doktryną oraz przedstawił zjawiska myślenia ideologicznego

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

i ideologizacji dyskursu. W dyskusji poruszono także problem redefiniowania pojęć jako egzemplifikację podporządkowywania języka kryteriom ideologicznym.

WYDZIAŁ II HISTORYCZNO-FILOZOFICZNY

Komisja Środkowoeuropejska PAU

19.01 – dr Paweł Nowakowski, *Międzyepokowe echa husytyzmu*
16.02 – dr hab. Tomasz Graff, dr Elżbieta Elena Wróbel, dr Bartłomiej Wołyniec, *Stan badań nad biografią Mikołaja Zebrzydowskiego*
16.03 – prof. Maciej Czerwiński, *Chorwacja – dziedziczka romańskiej Dalmacji (imaginacje, paradygmaty, modele pamięci)*
20.04 – dr hab. Tomasz Stryjek prof. CC, *Współczesny populizm historyczny: Polska i Węgry na tle regionu*
18.05 – dr Stylianos Ioannis Tzagkarakis, *Conceptualization and practical dimensions of social welfare: fundamental perspectives and new challenges*
15.06 – prof. dr hab. Marek Kornat, *Pokój ryski a sowieckie i niemieckie opinie o przyszłości Polski*
– dr hab. Jacek Bruski, *Pokój ryski – perspektywa ukraińska*
– dr Marcin Jarząbek, *Traktat ryski – interpretacje przez stulecie*
16.11 – dr Mateusz Sokulski, *Jugosławia w polityce państw Bloku Wschodniego na przełomie lat 60. i 70. XX w.*
14.12 – dr Konrad Kuczara, *Problem autokefalii Kościoła w niepodległej Grecji (1833–1850)*

Komisja Wschodnioeuropejska PAU

22.02 – dr hab. Helena Duć-Fajfer, dr Bogdan Horbal, dr hab. Ewa Michna, Damian Nowak, dr hab. Andrzej Zięba, *Łemkoznawstwo w XXI w. rekonesans krytyczny* (debata)

Debata poświęcona była omówieniu stanu badań nad kulturą i dziejami Łemków w ostatnich dwóch dekadach. Nawiązywała do opublikowanej w 1997 roku pracy zbiorowej pt. *Łemkowie i łemkoznawstwo w Polsce* (Kraków), która stanowiła tom 5 serii „Prace Komisji Wschodnioeuropejskiej PAU". Prelegenci skoncentrowali się na wybranych pracach, dziedzinach badawczych i metodologiach. Bogdan Horbal przedstawił wyniki swych prac bibliograficznych w tym zakresie i statystykę publikacji naukowych. Helena Duć-Fajfer omówiła dorobek w zakresie literaturoznawstwa

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

i językoznawstwa, a Andrzej A. Zięba – historiografii, Ewa Michna skoncentrowała się na recenzji książki pt. *Łemkowszczyzna (od końca XIX do lat trzydziestych XX wieku): etnopolityka i tożsamość*, Damian Nowak – na prezentacji najnowszych badań nad dziedzictwem materialnym i duchowym Łemków.

Po debacie odbyła się dyskusja z udziałem przysłuchujących się widzów (debata odbywała się on-line). Podjęto wniosek o poświęceniu temu zagadnieniu szerszej uwagi w Komisji, zaproszeniu także specjalistów z innych dziedzin i przygotowaniu tomu zbiorowego, który obejmie komentarze i omówienia dorobku łemkoznawczego z perspektyw ćwierćwiecza od chwili ukazania się pracy *Łemkowie i łemkoznawstwo w Polsce*.

29.03 – dr hab. Andrzej Betlej prof. UJ, *Klasztor bernardyński w Sokalu. Przypadki badawcze*
26.04 – dr hab. Jakub Sadowski prof. UJ, *Radzieckie filmy animowane dla dzieci w rosyjskiej pamięci społecznej*
31.05 – dr hab. Andrzej Zięba, *„Ruski" Kraków – zapoznane dziedzictwo*

Zastosowana tu terminologia nie tyle nawiązuje do spotykanego często wśród użytkowników języka polskiego określenia potocznego, dedykowanego narodom o rodowodzie wschodniosłowiańskim: „ruscy", „ruski", „Rusek", ile wydaje się najwłaściwsza dla oddania skomplikowanej rzeczywistości historycznej, w jakiej kształtowała się przez wieki kultura wschodnich sąsiadów Polski – Słowiańszczyzny Wschodniej – aż osiągnęła postaci dzisiaj nam znane. To, co obecnie jest podzielone na rosyjskie, ukraińskie, białoruskie, rusińskie czy łemkowskie, było kiedyś przestrzenią jednej kultury, jednego państwa i jednej religii, określanych mianem Rusi. Właśnie to miano jest etymologicznym uzasadnieniem zacytowanych wyżej polskich form językowych, i do niego, jako zbiorowego i fundamentalnego, nawiązuje tytuł wykładu.

Również Kraków to pojęcie wieloznaczne, zmieniające swą treść wielokrotnie w przeciągu wieków. Jednak w tym wypadku ewolucja miała i ma nadal charakter odwrotny niż schizmogeneza kultury Rusi, bo scalający i wzrostowy. Kraków rodził się jako zespół wzajemnie powiązanych osad, powstałych w wyniku koncentracji budowlano-gospodarczej wokół rezydencji władców plemiennych, a następnie państwowych, aż w czasach najnowszych stał się jednym „wielkim Krakowem".

W takim wielorakim Krakowie, od średniowiecza aż po naszą współczesność, zawiązywały się relacje z kulturą „ruską", jej nosicielami i twórcami. Relacje również zróżnicowane w charakterze i formie. Z różnorodnego świata ruskiego do zmiennego w czasie i kulturowej treści Krakowa przybywali z Rusi – Rosji/Ukrainy/Białorusi/Łemkowszczyzny – ludzie w różnych

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

celach i funkcjach oraz przywożone były produkty ich kultury różnych gatunków. Jednych przyciągał dwór, katedra, siedziba władz państwowych, stołeczność tego miejsca, drugich – uniwersytet i pozostałe krakowskie szkoły, innych jeszcze – samo miasto jako ośrodek handlu, rzemiosła, przemysłu. Jedni byli tylko chwilowymi gośćmi, drudzy zakorzeniali się i stawali mieszkańcami, trzeci pełnili ponurą rolę – byli agresorami, choć często ukrywającymi się pod retoryką sojuszników lub wyzwolicieli. Pozostawili w Krakowie ślady: ikony i dzieła sztuki, rękopiśmienne księgi i starodruki, poezje i studia naukowe, groby i symbole, a niekiedy – zniszczenia. Kraków jako strefa kultury w każdym jej aspekcie – ekonomii, religii, języka, sztuki, nauki, edukacji, polityki, teatru, literatury, obyczaju, kuchni, codzienności – oferował tym przybyszom cząstkę siebie. Były to spotkania międzykulturowe, ale daleko niejednoznaczne. Skutkujące zarówno oswajaniem inności czy rodzeniem się relacji „innych wśród swoich", jak i obcą przemocą, okupacją, najazdem. Również mit Krakowa – jeden z najbardziej rozbudowanych i wpływowych mitów polskich – nasiąkał elementami „ruskimi", choć dziś niewiele z nich jest pamiętane, może poza jednym wątkiem, choć i on gaśnie, mimo że kiedyś był intensywnie eksploatowany – wątkiem pod tytułem „Lenin w Krakowie".

Referat objął następujące problemy: pierwsze kontakty (słowiańskie zaranie – dynaści – ślady Rusi Kijowskiej w topografii miasta), bliższe poznania w dobie Jagiellonów (królowa Zofia Holszańska – liturgia słowiańska w Krakowie – kaplica Świętokrzyska w katedrze wawelskiej – królowa Helena Moskiewska), handel i uniwersytet, religia (ikony w zbiorach krakowskich – prawosławie i grekokatolicyzm w Krakowie – ekumeniczna kaplica łagiewnicka), najeźdźcy (Rosjanie od konfederacji barskiej do pierwszej wojny światowej – Ukraińcy za niemieckiej okupacji w dobie drugiej wojny światowej – sowieci oraz sowieckie ślady i mity w Krakowie), stworzeni przez Kraków (Wasyl Stefanyk, Wasyl Łepki, Ołeksander Nowakiwski i inni malarze, studenci ukraińscy, łemkowscy i białoruscy), zainteresowania słowiańskim Orientem w nauce i sztuce krakowskiej.

28.06 – dr Adam Świątek, *Twórczość publicystyczna i literacka Platona Kosteckiego jako wyzwanie edytorskie*

Platon Kostecki (1832–1908) jest znany przede wszystkim jako wieloletni redaktor lwowskiej „Gazety Narodowej", w której pracował od 1862 r. aż do swojej śmierci. Jako Rusin z pochodzenia i jednocześnie zwolennik polsko-ruskiego braterstwa często zabierał głos w kontekście relacji polsko-ruskich, występował przeciw rusofilom, angażował się w działalność wielu stowarzyszeń w Galicji. Zasłynął zwłaszcza *Naszą mołytwą* – utworem poetyckim, w którym podkreślał łączność Polski, Rusi i Litwy. Wiersz ten stał się niejako manifestem idei *gente Rutheni, natione Poloni* – kształtu

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

tożsamości galicyjskich Rusinów poczuwających się do łączności z konceptem już nie dwu-, a trójczłonowej Rzeczypospolitej. Zdecydowana większość dorobku Kosteckiego pozostaje jednak wciąż nieznana nauce, głównie z racji zaginięcia archiwum domowego literata i duże rozproszenie jego tekstów. Przeprowadzony rekonesans galicyjskich (i nie tylko) tytułów prasowych oraz liczne kwerendy archiwalne pozwoliły na zebranie twórczości literackiej i publicystycznej Platona Kosteckiego, pisanej po polsku i rusku, a w tym drugim przypadku zarówno cyrylicą, jak i łacinką. W trakcie wystąpienia ukazano trudności edytorskie związane z planowaną edycją dzieł Kosteckiego. Zwrócono uwagę szczególnie na sprawę trudności z ustaleniem autorstwa niektórych tekstów oraz specyfikę używanego przez Kosteckiego języka i stosowanej pisowni ruskich wyrazów. Poddano pod dyskusję kwestię zasad edytorskich, według których można przygotować zebrane teksty do wydania.

25.10 – dr hab. Magdalena Nowak prof. UG, *O potrzebie dalszych badań nad postacią metropolity Andrzeja Szeptyckiego*

Badania nad postacią Andrzeja Szeptyckiego mają kluczowe znaczenie dla rozumienia relacji polsko-ukraińskich, ukraińsko-rosyjskich oraz miejsca Ukrainy w Europie. Działalność metropolity wpisuje się w procesy zachodzące w środkowej i wschodniej części tego kontynentu na przełomie XIX i XX wieku. Pod względem wagi zagadnień oraz wielowątkowości badania nad Szeptyckim mogą być porównywane do tych dotyczących takich postaci, jak Tadeusz Kościuszko czy Mychajło Hruszewski. W ostatnich latach można odnotować wzrost zainteresowania Szeptyckim wśród przedstawicieli różnych dyscyplin naukowych, przede wszystkim historyków i teologów. Publikacje na temat metropolity są bardzo liczne i zróżnicowane (m.in. prace Andria Krawchuka, Johna-Paula Himki, Augustyna Babiaka, Liliany Hentosh, Andria Mykhalenko i Magdaleny Nowak). Dotychczasowe badania nie wyczerpały zagadnień związanych z metropolitą. Wiele z nich zostało zaledwie zaznaczonych, a inne wymagają ponownej analizy i ujęcia z odmiennych perspektyw badaczy. Wszystko to oraz aktualność tematyki ukraińskiej na świecie wskazuje na potrzebę dalszych studiów nad postacią metropolity.

29.11 – dr Tomasz Jacek Lis, *Diaspora ukraińska w Bośni od drugiej połowy XIX wieku do wybuchu II wojny światowej*

Gdy Bośnia i Hercegowina po Kongresie Berlińskim znalazła się pod austro-węgierską kuratelą, kraj ten stał się miejscem wzmożonej migracji osób z terenów całej monarchii, w tym również z Galicji. Na Bałkany przybywali urzędnicy, lekarze, przedsiębiorcy, jak również chłopi, którzy zachęceni rządową kolonizacją mogli liczyć na 10-hektarowe działki, które otrzymywali od państwa. Wielu z nich było grekokatolikami, którzy, licząc na lepsze warunki

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

życia na Bałkanach, decydowali się związać swoje losy z tym krajem. Diaspora rusińska, która przybyła do Bośni i Hercegowiny, była bardzo zróżnicowana. Mieliśmy więc osoby, które pracowały w administracji centralnej, jak Miron Zarzycki, piastujący urząd komisarza rządowego ds. stolicy, jak również lekarzy, jak Epifanius Gramatowicz czy wielu innych przedstawicieli inteligencji. Najliczniej reprezentowani byli natomiast chłopi, którzy mieszkali w mieszanych polsko-rusińskich wioskach (później także czysto rusińskich). W ich przypadku władze obawiały się przechodzenia na prawosławie i wzmacniania elementu serbskiego na prowincji, dlatego zdecydowano się wpierw na misje duchownych grekokatolickich, a następnie w 1910 r. – ustanowienie hierarchii kościelnej, która czuwała nad Rusinami. Wśród duchownych na szczególną uwagę zasługuje Józef Grodskyj (Гродський Йосип), który w 1909 r. wydał we Lwowie swoje wspomnienia z pobytu wśród mieszkańców rusińskich wiosek w Bośni i Hercegownie. Diaspora rusińska pozostała w Bośni i Hercegowinie po I wojnie światowej. Większość elit uległa asymilacji, jednak chłopi wciąż kultywowali swoją odrębność narodową. Ich potomkowie, żyjący dzisiaj w okolicach Prnjavora, stanowią część wielonarodowej mozaiki, zamieszkującej tereny Republiki Serbskiej wchodzącej w skład Bośni i Hercegowiny.

Komisja Prawnicza PAU

11.01 – prof. dr hab. Jan Widacki, *Nieznana działalność Samodzielnego Referatu Technicznego Oddziału II WP w latach 30. Narkoanaliza i testowanie broni bakteriologicznej i trucizn na żywych ludziach. Szerokie granice kontratypu „szczególnych uprawnień”*

8.11 – prof. dr hab. Monika Florczak-Wątor, *Analiza wyroku TK z 7.10. 2021 r., K 3/21 i jego potencjalnych skutków prawnych*

Komisja Historii i Kultury Żydów PAU

13.01 – prof. dr hab. Adam Kaźmierczyk, dr Przemysław Zarubin, *Permanentny kryzys. Samorząd żydowski w Koronie 1648–1764*

Celem wystąpienia było ukazanie funkcjonowania żydowskiego samorządu terytorialnego w okresie głębokiego kryzysu państwa polsko-litewskiego (1648–1764) i przyjrzenie się, w jaki sposób warunki polityczne i ustrojowe wpływały na jego kształt i działanie. Żydzi w Rzeczypospolitej stanowili wyjątkową grupę społeczną ze względu na swą liczebność, posiadane przywileje prawne i wyznawaną religię. Jednakże z punktu widzenia

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

państwa polsko-litewskiego, zainteresowanego utrzymaniem armii i struktur administracyjno-sądowniczych, najważniejsze były ich zobowiązania podatkowe. Ewolucja i dekompozycja terytorialnej organizacji Żydów koronnych zaprezentowana zostanie w świetle źródeł nieżydowskich, opublikowanych w tomie: *Żydowski Samorząd Ziemski w Koronie (XVII–XVIII wiek). Źródła.* Autorzy przybliżą także trudności związane z tłumaczeniem i edycją materiałów źródłowych, ostateczną redakcją tekstu oraz prowadzeniem kwerend archiwalnych.

10.03 – dr Andrzej Czyżewski, *Pamięć niechciana. O manipulowaniu dziejami łódzkiego getta w okresie PRL*

Autor podjął próbę odpowiedzi na pytanie, jakie miejsce w ramach oficjalnie budowanego w czasach PRL przekazu pamięciowego o II wojnie światowej odgrywały losy drugiego co do wielkości getta na ziemiach polskich i jego więźniów. Interesował go głównie problem odgórnego wpisywania opowieści o łódzkiej „dzielnicy zamkniętej" w konkretne ramy interpretacyjne, jak i kwestia tego, kiedy zjawisko to przybierało szczególnie na sile. Innymi słowy, starał się znaleźć odpowiedź na pytanie, na ile specyfika realiów łódzkiego getta miała szansę zaistnieć w przestrzeni publicznej PRL? Naturalnym kontekstem podjętych rozważań była także kwestia oficjalnego promowania konkurencyjnych wobec motywu łódzkiego getta wątków pamięci zbiorowej na temat czasów okupacji, zarówno w skali lokalnej, jak i ogólnopolskiej.

14.04 – dr Magda Sara Szwabowicz, *Hebrajskie życie literackie w międzywojennej Polsce*

Celem badań było ukazanie działalności kulturalnej i literackiej polskich Żydów w opozycji do popularnych wśród krytyków i badaczy literatury hebrajskiej opinii, w myśl których centrum literackie w międzywojennej Polsce miało się ku zmierzchowi na długo przed wybuchem drugiej wojny światowej, znaczącej ich fizyczny koniec.

W monografii, która powstała na bazie projektu, opisano hebrajskie życie kulturalno-literackie w najważniejszych dla rozwoju ruchu hebrajskiego polskich miastach (Warszawa, Wilno, Kraków, Lwów) w okresie międzywojennym, warunki, w jakich znajdował się ruch hebrajski w polskiej diasporze, kwestie teoretyczne związane z ówczesną twórczością hebrajskojęzyczną oraz wybrane tematy literatury pięknej.

12.05 – dr hab. Adam Kopciowski, *Początki żydowskiej przestępczości zorganizowanej na ziemiach polskich w XIX w. Przypadek lubelskiej szajki „Kojech gejers"*

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Wykład poświęcony został początkom żydowskiej przestępczości zorganizowanej na ziemiach polskich na przykładzie działalności funkcjonującej w Lublinie w latach 80. i 90. XIX w. szajki zwanej „Kojech-gejers". Była to prawdopodobnie najstarsza i największa w kraju żydowska grupa kryminalna typu miejskiego, której struktura i formy działalności nosiły wyraźne cechy przestępczości typu mafijnego.

Wykład składał się z dwóch części: opisowej i analitycznej. W pierwszej z nich przedstawiono stan badań i wykorzystane źródła, a także historię szajki, w tym genezę jej powstania, kwestie nazewnicze, pochodzenie społeczne członków, wewnętrzną organizację, formy działalności, stosunki z władzami i w końcu likwidację – aresztowania i proces. W drugiej została podjęta próba zdefiniowania charakteru bandy według ówczesnych oraz współczesnych zapisów i wykładni prawa (krajowych, europejskich i amerykańskich), wyjaśnienia różnorodnych przyczyn powstania szajki (ekonomicznych, społecznych i historycznych), a także wskazania jej charakterystycznych cech, wyróżniających ją na tle innych żydowskich grup przestępczych, funkcjonujących na ziemiach polskich w XIX i pierwszej połowie XX w.

9.06 – dr Wojciech Tworek, *Jesziwy Chabad-Lubawicz w międzywojennej Polsce*

Na okres dwudziestolecia międzywojennego przypadł gwałtowny rozwój sformalizowanej edukacji chasydzkiej, w tym rozpowszechnienie się sieci jesziw, prowadzonych pod auspicjami rozmaitych ruchów chasydzkich. Jedną z bardziej dynamicznych instytucji tego typu była jesziwa Tomche temimim, która z jednej, dwunastoosobowej klasy w 1921 r. rozrosła się pod koniec lat trzydziestych do sieci jesziw, do których uczęszczało ponad siedmiuset studentów.

Jesziwa ta, funkcjonująca pod patronatem Josefa Jicchaka Schneersohna (1880–1950), cadyka ruchu Chabad-Lubawicz, powstała z inicjatywy miejscowej społeczności chabadzkiej, ale wkrótce zmiany polityczne uczyniły z niej centrum ruchu i główny czynnik jego przetrwania i ekspansji. Na początku lat dwudziestych centrum Chabadu, jego cadyk i główna jesziwa znajdowali się w Związku Radzieckim. Antyreligijna polityka ZSRR zdławiła działalność instytucji chasydzkich i zmusiła wielu chasydów do emigracji. Wielu z nich osiedliło się w Polsce. Również rebe Schneersohn widział w Polsce, siedzibie trzymilionowej społeczności żydowskiej, odpowiednie miejsce do odbudowy Chabadu. Ponieważ jednak Chabad był jedynie marginalną grupą na polskiej scenie chasydzkiej, przeszczepienie ruchu wymagało ogromnych zmian w jego organizacji i ideologii. Przyszłość Chabadu zależała teraz od przybyszów z różnych innych dworów chasydzkich, którym wartości, nauki i praktyki lubawickie wpajano w instytucjach tego ruchu. Warszawska

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

jesziwa stała się kuźnią nowych elit ruchu i nowoczesnym narzędziem kształtującym nową tożsamość chabadzką: tożsamość, w której wspólne doświadczenie edukacyjne, a także wpojone przez edukatorów obyczaje, tradycje i wartości zastąpiły wychowanie w rodzinie chabadzkiej.

Prelegent omówił rolę, jaką odegrała warszawska jesziwa w odrodzeniu Chabadu w międzywojennej Polsce. Szczególną uwagę zwrócił na profil społeczny studenta oraz na formacyjny charakter jesziwy Tomche temimim. Argumentował, że jesziwa przygotowała ideologiczny grunt pod odnowę Chabadu jako transnarodowego ruchu ortodoksyjnego i utworzyła nowe elity, które przeniosły swoje doświadczenie i wiedzę z Polski do powojennej Ameryki i Izraela.

13.10 – dr Paula Ansaldo, *Jewish life and culture in Argentina during the first half of the XXth Century*

During the first half of the Twentieth Century, a large population of Yiddish-speaking Jews settled in Argentina, escaping difficult living conditions and anti-Semitism in Europe. From 1889 to 1940, approximately 225.000 Jews immigrated to Argentina. Almost as soon as they arrived in the country, the Jewish immigrants began developing their own Jewish cultural circuit: they published books, founded newspapers and journals, libraries, theatres, clubs, schools, and residents' societies. This conference explored the development of Jewish cultural institutions in Argentina and showed how they helped to consolidate Jewish identity in the diasporic context by maintaining the immigrant's connection with the Jewish cultural world.

10.11 – dr Anna Jakimyszyn-Gadocha, *Opieka higieniczno-lekarska nad żydowskimi uczniami w okresie II RP. Przykład lwowski*

Wykład poświęcony został przedstawieniu działań na rzecz rozwoju opieki higieniczno-lekarskiej nad uczniami żydowskimi. Badania objęły lwowską społeczność żydowską w okresie II Rzeczypospolitej. W ich toku udało się wskazać działania podejmowane przez administrację państwową oraz wyróżnić czynności zainicjowane przez środowisko żydowskie w stosunku do współwyznawców. Wskazano placówki szkolne uczestniczące w przedsięwzięciach prozdrowotnych, odniesiono się do liczby personelu medycznego oraz grona uczniów objętych opieką, nadto wyróżniono formy pomocy, wskazując jednocześnie, które z nich mogły być kontynuowane poza murami szkolnymi.

8.12 – prof. dr hab. n. med. Aleksander B. Skotnicki, *Krakowscy Żydzi uratowani przez konsula Chiune Sugihara*

W lipcu i sierpniu 1940 roku konsul Cesarstwa Japonii w Kownie, Chiune Sugihara, wystawił tranzytowe wizy japońskie dla ponad 2000 uchodźców

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

z Polski, głównie pochodzenia żydowskiego, którzy dotarli na Litwę po klęsce wrześniowej. Miało to miejsce już po zajęciu wolnej Litwy przez wojska sowieckie (15 czerwca 1940 r.). Dzięki temu posiadacze wiz uniknęli zsyłki do gułagów na Syberię, a po czerwcu 1941 roku – terroru Holokaustu. Te „wizy życia" umożliwiły im przejazd Koleją Transsyberyjską do Władywostoku (10 000 km), skąd wyruszali w dalszą podróż do Japonii, a następnie do Australii, Nowej Zelandii, USA i Kanady. Wśród 2139 osób z „Listy Sugihary" było ok. 50 mieszkańców Krakowa. Podczas wykładu przedstawiono losy rodzin Feldblumów, Aleksandrowiczów, Schenkerów, Laxów, Franklów, Steinów.

Komisja Prehistorii Karpat PAU

18.10 – dr Paweł Madej, *Grupa pleszowska kultury mierzanowickiej*

30.11 – prof. dr hab. Renata Madyda-Legutko, dr Anna Lasota-Kuś, *Importy rzymskie na terenie Podkarpacia. Uwagi na bazie przygotowywanego tomu „Corpus der römischen Funde im europäischen Barbaricum"*

Referat dotyczył badań napływu importów rzymskich na teren Podkarpacia, a właściwie na teren województwa podkarpackiego, prowadzonych w ramach projektu badawczego *Corpus der römischen Funde im europäischen Barbaricum* (*Korpus znalezisk rzymskich z europejskiego Barbaricum*), realizowanego przez Römisch-Germanische Kommission Niemieckiego Instytutu Archeologicznego (RGK-DAI) z siedzibą we Frankfurcie nad Menem oraz Międzynarodowego Komitetu *Tabula Imperii Romani* (TIR-FOR), działającego pod auspicjami Międzynarodowej Unii Akademii (UAI) z siedzibą w Brukseli. Zaprezentowano wyroby wykonane na terenie rzymskiego cesarstwa, tj. na terenie Italii i prowincji, w czasie od drugiej połowy I wieku przed Chr. do początku okresu wędrówek ludów. Uwagę poświęcono naczyniom brązowym, szklanym, *terra sigillata* oraz innym naczyniom glinianym niebędącym *terra sigillata*, częściom stroju, elementom uzbrojenia, ozdobom oraz innym pojedynczym znaleziskom, takim jak przykładowo lampka oliwna, figurka brązowa. Określono fazy chronologiczne napływu importów oraz ich strukturę, a także rozprzestrzenienie na terenie Podkarpacia. Pewna koncentracja importów w niektórych regionach Podkarpacia może być wiązana z miejscowymi elitami.

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Komisja Nauk Ekonomicznych PAU

28.01 – prof. dr hab. Jan W. Wiktor, dr Katarzyna Sanak-Kosmowska, *Asymetria informacji w reklamie on-line a manipulacja zachowaniem e-konsumenta*

25.02 – dr Piotr Hadrian, *Strategiczna kontrola marketingu, teoretyczne dylematy i praktyczne uwarunkowania*

18.03 – prof. dr hab. Adam Sagan, mgr Elena Borgardt, *Analiza efektów mediacji w zintegrowanym modelu ścieżkowym łańcuchów środków celów (EMEC)*

22.04 – prof. dr hab. Roman Niestrój, *Produktywność kapitału znaków towarowych – ujęcie makroekonomiczne*

20.05 – dr Fryderyk Falniowski, *Złożone zachowania wynikające z prostej reguły. Brak optymalności i stabilności algorytmów wykorzystywanych w aukcjach online na przykładzie prostej gry*

17.06 – prof. dr hab. Józefa Famielec, *Cele oraz działania zrównoważonego rozwoju i zrównoważonego finansowania – wyniki ewaluacji przez studentów*

Komisja Etnograficzna PAU

21.01 – dr Joanna Kulczyńska-Kruk, *Kraków –„symfonia wielkiego miasta”*

Tytuł referatu nawiązuje do niemego filmu montażowego *Berlin. Symfonia wielkiego miasta* (*Berlin: der Simphonie der Großstadt*, 1927) w reżyserii Waltera Ruttmanna. Obraz, określany mianem dokumentu lirycznego, należy do postekspresjonistycznego kina Nowej Rzeczowości (*Neue Sachlichkeit*) i grupy tzw. „filmów ulicznych” (*Straßenfilme*), które charakteryzuje styl paradokumentalny, będący również własnością wielu utworów literackich powstałych w latach międzywojennych. Pojemną metaforą miejskiej symfonii można określić niektóre teksty epickie, liryczne lub synkretyczne (najczęściej poematy), łączące partie epickie z lirycznymi i dramatycznymi, których tematem jest doświadczanie miasta. W wielu utworach dostrzegalne są inspiracje literaturą faktu, gatunkami publicystycznymi oraz techniką montażu filmowego.

Metaforę miejskiej symfonii zastosowano w celu zwrócenia uwagi na wielość sposobów obrazowania miasta w poezji. Formalne i estetyczne odmienności w kreowaniu wizerunku Krakowa uzależnione były m.in. od osobistego stosunku autora do miasta, jego przynależności do ugrupowania poetyckiego i wynikającej stąd poetyki, jak również poglądów i zaangażowania w sprawy społeczno-polityczne.

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

W badaniach uwzględniono utwory, w których aluzje do Krakowa są jednoznaczne. Interesujące są również poetyckie reprezentacje Krakowa autorstwa wielu twórców, związanych z miastem poprzez edukację, zawodowe wybory i literackie doświadczenia, uczestnictwo w życiu społecznym i kulturalnym. Najczęściej utwór poetycki przybiera formy zbliżone do wizualnego fotomontażu czy kolażu, złożonego z fragmentów notatek prasowych, fotografii, reprodukcji obrazów i pocztówek. Natomiast doświadczanie krakowskiej przestrzeni zwykle zogniskowane bywa w przeżyciu artystycznym, estetycznym lub intymnym oraz kwestiami społecznymi.

Wielkość Krakowa w poezji międzywojennej konstytuowana jest przede wszystkim przez związek z narodową historią i kulturą. Terytorialny rozmiar miasta nie jest już tak istotny. Podobnie niezbyt ważny wydaje się dla poetów rozwój cywilizacyjny, na który wskazują historycy Krakowa, piszący o znaczeniu uprzemysłowienia. W wierszach krajobraz industrialny jest zazwyczaj zestawiany z nędzą środowisk zamieszkujących uboższe dzielnice miasta i podporządkowany przekazowi perswazyjnemu. W przeżyciu ideowym i emocjonalnym mieści się suma doświadczeń historycznokulturowych o wymiarze indywidualnym oraz zbiorowym. To one składają się na dziedzictwo, za które jednostka staje się odpowiedzialna wobec siebie, przestrzeni, którą zamieszkuje, oraz przyszłych pokoleń. Pielęgnowanie dóbr kultury kształtuje tożsamość, ich poznanie umożliwia rozwój człowieka. Kraków jest tu przestrzenią doświadczaną w ciągłym procesie, wciąż stającą się, zasiedlaną i zagospodarowywaną w ciągu wieków przez pokolenia różnych narodowości, dla których pozostał „wiecznym domem". Traktowany w sposób uniwersalny bywa symbolem patriotycznych uczuć, ale i niekiedy negatywną alegorią instytucji państwowej.

Topomastyka krakowska w poezji wzmacnia poczucie rzeczywistości, wiąże przekaz artystyczny z miastem konkretnym i powszechnie znanym wielu odbiorcom. Miasto jest tworzone przez ludzi, od ich percepcji zależy jego ogląd. Jest dookreślane w doświadczeniu indywidualnym i zbiorowym, zarówno realnym, jak i fikcyjnym. Referat przygotowano na podstawie częściowych wyników badań zamieszczonych w rozprawie doktorskiej pt. *Paradokumentalizm w polskiej poezji dwudziestolecia międzywojennego* (Wydział Polonistyki UJ, Kraków 2018).

25.02 – dr hab. Stanisława Trebunia-Staszel, *Kłopoty z historią. Niemieckie badania rasowe na Podhalu w czasie okupacji*

25.03 – dr Agnieszka Bednarek-Bohdziewicz, *Spór o kaszubskiego ducha*

Wykład dotyczył relacji tożsamości kaszubskiej z religijnością katolicką. W świetle większości opracowań, a także w samym autostereotypie Kaszubów religijność (wyznanie rzymskokatolickie) jest od dawna trzonem

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

kaszubskiej tożsamości. Pozytywny stosunek Kaszubów do religii katolickiej, łączonej z kaszubskim etosem/tradycją, jest w istocie pozytywnym stosunkiem do swojej grupy etnicznej. Coraz częściej jednak tożsamościowych kotwic zaczyna się szukać poza Kościołem i religią (np. w literackich próbach rekonstrukcji kaszubskiej mitologii i/lub związanym z nią rodzimowierstwie), a także dyskutować dotąd powtarzany autostereotyp, niepodzielny monolit: Kaszuba katolik. Omówiłam pojawiające się dyskusje o tym, co jest, a co nie jest kaszubską tradycją, a także wybuchające raz po raz spory o jej „prawdziwość", „autentyczność".

Bazą rozważań były badania terenowe, które sukcesywnie prowadzę na Kaszubach od 2012 roku (ostatnio przy okazji projektu „Tradycja dla rozwoju – w poszukiwaniu potencjałów pomorskich kultur regionalnych", realizowanego w latach 2018–2020 przez Pomorskie Centrum Badań nad Kulturą UG, Nadbałtyckie Centrum Kultury oraz Instytut Kaszubski).

29.04 – dr hab. Monika Golonka-Czajkowska, *Rewolucjoniści na rubieży. Antropologii bezpieki ciąg dalszy*

W badaniach nad dziejami walk antykomunistycznego zgrupowania partyzanckiego „Błyskawica" z aparatem bezpieczeństwa uwaga badaczy zazwyczaj koncentruje się na opisie tej strony barykady, którą dowodził Józef Kuraś „Ogień". Tymczasem warto zauważyć, że „bezpieka" z jej personelem, kulturą organizacji i praktykami działania była jednym z najistotniejszych punktów na mapie społecznych światów Podtatrza w okresie komunistycznej rewolucji 1945–1947. Wiedza o ludziach pracujących w nowotarskim Powiatowym Urzędzie Bezpieczeństwa Publicznego jako aktywnych jednostkach, które wchodziły nieustannie w rozmaitego rodzaju interakcje z otoczeniem społecznym i starały się modelować rzeczywistość wokół siebie, stanowi jeden z kluczowych kontekstów dla praktyk oporu i dominacji stosowanych przez „Ogniowców". Szczegółowe rozpoznanie tej kwestii, oparte na szeroko pojętej tradycji badawczej interakcjonizmu symbolicznego, jest niezbędne, by móc sensownie opisać złożoność rzeczywistości podhalańskiego powojnia. Pozwala również lepiej zrozumieć przebieg tego bratobójczego konfliktu, którego ślady do dzisiaj przepracowywane są na rozmaite sposoby przez wyobraźnię społeczną mieszkańców Podtatrza.

W referacie zaprezentowano wyniki projektu badawczego NCN „Józef Kuraś «Ogień» i jego podkomendni w wyobraźni społecznej. Antropologiczne studium przeżywania przeszłości" (Grant OPUS 2016/21/B/HS3/02921).

27.05 – mgr Leonia Brzozowska, *Konteksty kulturowe Zalipia*

Zalipski ośrodek sztuki ludowej, niegdyś doceniony przez etnografię i eksploatowany przez politykę kulturową, wraz z powstaniem nowej etno-

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

logii polskiej zaczął funkcjonować jako przykład pseudoludowej stylizacji. Tymczasem lokalne zdobnictwo nieustannie rozwija się i ewoluuje – pojawiają się kolejne pokolenia malarek i malarzy, którzy regularnie dekorują swoje domy, a samo Zalipie przeżywa renesans popularności i staje się jednym z emblematów polskości w Internecie.

Po wielu latach marginalizowania Zalipia przez etnologię wznowienie badań terenowych w tradycyjnym rozumieniu pozwoliło na zgromadzenie materiałów empirycznych, które umożliwiają aktualizację wiedzy o tym ośrodku. Wykorzystanie nowych paradygmatów antropologicznych daje szansę na indywidualizację i pogłębione jednostkowe badania biografii i twórczości. Istotnym elementem zaproponowanej interpretacji jest uwzględnienie zarówno historii samego ośrodka, jak i przemian na gruncie etnografii i etnologii, które nie pozostawały bez wpływu na zalipską twórczość i jej wizerunek.

24.06 – prof. dr hab. Ryszard Vorbrich, dr hab. Adam Pomieciński prof. UAM, *Człowiek i piroga. Rybactwo rzemieślnicze w Senegalu*

Wystąpienie poświęcone było specyficznemu typowi rybołówstwa, które funkcjonuje w Senegalu i na całym obszarze Afryki Zachodniej, nazywanemu rybołówstwem rzemieślniczym. Wywodzi się ono od rybołówstwa tradycyjnego i niekiedy wciąż tak bywa nazywane. W Senegalu rybołówstwo jest działalnością o ważnym znaczeniu gospodarczym, społecznym i kulturowym. Codziennie ponad 20 tysięcy łodzi eksploruje zasoby oceaniczne i akweny słodkowodne w poszukiwaniu ryb, krewetek, homarów. Rybołówstwo rzemieślnicze, symbolizowane przez pomalowane na jaskrawe kolory drewniane łodzie, zwane pirogami, pozostaje silnym elementem tożsamości narodowej, w której rozpoznaje się wielu Senegalczyków. Referat stanowił podsumowanie kilkuletnich badań etnograficznych autorów, prowadzonych w Senegalu w latach 2012–2020. Zasadnicza część pracy terenowej odbywała się w regionie Casamance (południowy Senegal), Dakarze, na wyspie Gorée oraz w mieście Saint-Louis, położonym przy ujściu rzeki Senegal. Miejsca badań wyznaczone zostały linią Oceanu Atlantyckiego oraz obszarami wokół dwóch wielkich rzek: Casamance i Senegal.

Autorzy zaprezentowali kilka aspektów związanych z kulturą rybaków senegalskich. Punktem wyjścia stało się rybołówstwo tradycyjne, którym zajmowała się ludność Lebou, Dioula, Nyominka, Serer i Wolof. Każda z tych grup wypracowała własne umiejętności związane z połowami i szkutnictwem. Momentem przełomowym była modernizacja piróg (lata 50.–70. XX wieku), która wyposażyła łodzie w silniki motorowe, wypierając używane dotąd żagle i wiosła. Tym samym rybołówstwo tradycyjne przekształciło się w rybołówstwo rzemieślnicze. Pomimo tych przemian piroga wciąż

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

stanowi istotny element kultury rybaków zarówno w wymiarze materialnym, jak i duchowym. Budowanie łodzi pozostaje skomplikowanym procesem technologicznym, wymagającym podziału pracy. Pirogi senegalskie wykonywane są dzisiaj na zamówienie rybaków przez rzemieślników przekazujących swoją wiedzę z pokolenia na pokolenie. Autorzy zwrócili również uwagę na formy zdobienia łodzi, a także praktyki religijne i magiczne, które nierozerwalnie związane są z budowaniem piróg oraz ich codzienną eksploatacją.

Kolejnym poruszanym wątkiem była organizacja pracy na lądzie. Porty i plaże, w których rybacy rzemieślnicy wyładowują swoje zdobycze, są charakterystycznymi przestrzeniami łączącymi ocean i ląd. W miejscach tych wybudowana została specjalna infrastruktura, pozwalająca na wyładunek, a także na sprzedaż i przetwórstwo ryb. To tutaj odbywa się suszenie ryb, które umieszcza się na specjalnie do tego przeznaczonych matach. Ryby suszą się na otwartej przestrzeni, w pełnym słońcu. Obok suszarni wybudowane zostały wędzarnie, w których wędzi się różne gatunki ryb na potrzeby lokalnej ludności lub na eksport. Osobami, które pracują w suszarniach i wędzarniach, są często migranci z Gwinei, Gambii, Mali, Burkina Faso. Ryby, które nie trafiają bezpośrednio do suszarni i wędzarni, są sprzedawane na miejscu lub transportowane w głąb lądu samochodami chłodniami. Na koniec referatu autorzy poruszyli zagadnienie kryzysu rybołówstwa rzemieślniczego w Senegalu, który spowodowany został nadmierną eksploatacją zasobów rybnych. Spadek dochodów z rybołówstwa rzemieślniczego spowodował znaczące zmiany w mentalności rybaków, czego wymownym przykładem w ostatnich latach stały się nielegalne migracje rybaków senegalskich do Europy.

Prezentowane przez profesorów Adama Pomiecińskiego i Ryszarda Vorbricha z Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu badania afrykanistyczne mogły zostać zrealizowane dzięki europejskiemu programowi Erasmus Plus. Zagadnienia, które zostały przez nich omówione w ramach spotkania Komisji Etnograficznej PAU w Krakowie, stały się częścią wystawy etnograficznej, prezentowanej w Muzeum Etnograficznym im. Marii Znamierowskiej-Prüfferowej w Toruniu, oraz książki zatytułowanej *Człowiek i piroga. Rybołówstwo rzemieślnicze w Senegalu*.

25.11 (posiedzenie wspólne z Komisją Antropologii Miasta Komitetu Nauk Etnologicznych PAN) – dr Agnieszka Szczepaniak-Kroll, *Dziedzictwo poznańskich Bambrów – między naturalnym procesem a kreacją. Propozycja projektu badawczego*

W 2019 r. potomkowie imigrantów z Bambergu świętowali jubileusz 300 lat obecności grupy w Poznaniu. Osadników zaproszono na początku

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

XVIII w., by zasiedlili i zagospodarowali wsie otaczające miasto, będące jego zapleczem żywnościowym, zniszczone w XVII w. w wyniku wojen. Przybysze z powodzeniem wypełnili przydzielone im zadania. Bezproblemowo zintegrowali się z mieszańcami swoich miejscowości (dziś dzielnic Poznania), choć spolonizowali się dopiero pod koniec XIX w. Imigranci i ich potomkowie mieli swój znaczący wkład w kulturę Poznania. W 2018 r. tradycje kulturowe Bambrów Poznańskich wpisane zostały na Krajową listę niematerialnego dziedzictwa kulturowego.

Do spopularyzowania tej grupy przyczyniła się poznańska Pracownia Etnologii IAE PAN, która w latach 90. XX w. podjęła badania nad nią. Zrekonstruowano historię Bambrów, zbadano ich w wkład w kulturę miasta, przeanalizowano przemiany tożsamości, nakreślono drzewa genealogiczne, zebrano zdjęcia, dokumenty osobiste, pamiątki rodzinne. Pracownia Etnologii miała swój udział w powstaniu Towarzystwa Bambrów Poznańskich (1996 r.), a następnie Muzeum Bambrów Poznańskich (2003 r.). Jubileusz obchodzony w 2019 r. stanowił bodziec do pogłębienia zainteresowań tą grupą, tym razem związanych z zachodzącymi w niej obecnie zjawiskami. W Pracowni Etnologii PAN powstał projekt skoncentrowany na bamberskim dziedzictwie, jego rozwoju, kształtowaniu, zarządzaniu i wykorzystywaniu przez otoczenie, który został przedstawiony podczas posiedzenia.

Komisja Historii Wojen i Wojskowości PAU

12.10 – dr Krzysztof Popek, *Struktura wyznaniowo-narodowościowa armii bułgarskiej przed I wojną światową*

9.11 – mgr Krzysztof Pięciak, *Powstanie i działalność Brygad Górskich Strzelców we wrześniu 1939 roku*

14.12 – dr hab. Krzysztof Filipow prof. UwB, *Ordery i odznaczenia II RP*

Komisja Archeologii Krajów Śródziemnomorskich PAU

18.01 – dr hab. Tomasz Derda prof. UW, *Marea/Hawwarija Północna. Bizantyńskie miasto nad Jeziorem Mareotis*

Referat prezentował najważniejsze odkrycia polskiego projektu badań archeologicznych w Marei/Hawwariji Północnej, dokonane w ostatnich latach. Przedstawiono zarówno ogólne obserwacje dotyczące układu urbanistycznego miasta, jak i szczegółowe rezultaty wykopalisk prowadzonych w różnych jego częściach.

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

15.02 – dr Piotr Kołodziejczyk, dr Michał Wasilewski, dr hab. Marek Nowak prof. UJ, dr Marcin Czarnowicz, dr Barbara Witkowska, Jacek Karmowski, Agnieszka Brzeska-Zastawna, Justyna Zakrzeńska, dr Katarzyna Radziwiłko, *Badania nad okresem późnej prehistorii w południowej Jordanii. Projekt HLC w latach 2014–2019*

W 2014 roku Instytut Archeologii zainicjował badania powierzchniowe na obszarze departamentu At-Tafileh w południowej Jordanii oraz w rejonie miasta Shawbak. Przedmiotem badań prowadzonych w ramach projektu Heritage – Landscape – Community jest rozpoznanie na tym terenie stanowisk z wczesnej epoki brązu na tle aktywności człowieka w okresach wcześniejszych i zmian środowiskowych (ok. 3700–1950 p.n.e.).

Od 2017 roku rozpoczęły się regularne badania wykopaliskowe Instytutu Archeologii UJ na terenie południowej Jordanii. W ramach projektu HLC (Heritage – Landscape – Community) rozpoczęto prace na dwóch stanowiskach – Faysaliyya i Munqata'a, zlokalizowanych w południowej części Jordanii. Oba stanowiska zostały przebadane sondażowo i dostarczyły informacji stratygraficznych. Na stanowisku Faysaliyya odkryto szereg struktur kamiennych, zabytki krzemienne, kamienne i ceramiczne, które pozwalają na wstępne datowanie tych znalezisk na okres neolitu i przełomu wczesnej i środkowej epoki brązu, a także bardzo liczne zabytki z dolnego i środkowego paleolitu. Z kolei na stanowisku Munqata'a zidentyfikowano pozostałości po konstrukcjach osadniczych oraz szereg zabytków (m.in. groty strzał i fragmenty ceramiki) datowanych wstępnie na okres funkcjonowania kultur zaliczanych do horyzontu PPNB-C oraz Jerycho IX. Odkrycia te pozwalają określić Munqata'ę jako najdalej wysunięte na południowy wschód stanowisko archeologiczne z zabytkami tego horyzontu. W latach 2018–2019 przeprowadzono także badania powierzchniowe i sondaże wykopaliskowe na kilku innych stanowiskach, na bazie których wytypowano kolejne miejsca do szerszych prac. Niestety, wybuch epidemii na początku roku 2020 zatrzymał te plany.

15.03 – dr hab. Radosław Karasiewicz-Szczypiorski, *Garnizon Apsaros w początkach II w. n.e. Nowe ustalenia na podstawie stempli na ceramice budowlanej*

Obsada rzymskich fortów, rozmieszczonych w okresie Pryncypatu na wybrzeżu Kolchidy, wciąż stanowi przedmiot dociekań i sporów badaczy. Problem ten dotyczy także Apsaros. Arrian, który jako namiestnik Kapadocji wizytował ten garnizon w 131 lub 132 roku, wspomina o stacjonujących tam pięciu kohortach. Niestety, nie dodaje żadnego komentarza, który wyjaśniłby, jakie to oddziały i dlaczego w jednym forcie było ich aż 5! Współcześni badacze starają się rekonstruować skład wspomnianego garnizonu. Zazwyczaj

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

do sytuacji z początku lat 30. II w. odnoszą wszystkie informacje na temat oddziałów, które mogły kiedyś stacjonować w Apsaros. Wzmianki pochodzące z różnych źródeł są jednak trudne do datowania. Tym trudniej jest je ze sobą łączyć w celu rekonstrukcji składu garnizonu z czasów Arriana. Zabieg taki wydaje się Autorowi prezentacji pochopny i zupełnie nieuzasadniony. Inny nurt badań skupia się na nielicznych dyplomach wojskowych, dotyczących armii kapadockiej z początków II w. W tym wypadku mamy wykaz oddziałów pomocniczych, ale większości z nich nie jesteśmy w stanie wiarygodnie połączyć z żadnym konkretnym garnizonem. Odkrycia dokonane w Apsaros w ostatnich latach wydają się przybliżać nas do wyjaśnienia zagadki obsady tego fortu.

– dr Piotr Jaworski, *Jak upadł rzymski fort Apsaros? Numizmatyczne świadectwa morskiej inwazji Boranów*

Fundamentalnym źródłem dotyczącym dwóch morskich inwazji Boranów na wybrzeża Kolchidy, mających miejsce w latach 50. III w. n.e., jest *Nowa historia* Zosimosa. Chociaż ten konstantynopolitański historyk, działający na przełomie V i VI w., nie wspomina wprost o ataku barbarzyńców na rzymski fort Apsaros, tym niemniej istnieją poważne przesłanki, pozwalające sądzić, że trasa floty bosporańskiej, z pomocą której Boranowie dotarli aż do Trapezuntu, wiodła wzdłuż wschodnich wybrzeży Morza Czarnego. Zdaniem bizantyńskiego historyka skutkiem niszczycielskich najazdów Boranów było całkowite spustoszenie Kolchidy. Badacze starożytnego Apsaros już od pewnego czasu uważają morskie najazdy Boranów za prawdopodobną przyczynę opuszczenia przez armię rzymską znajdującego się tamże fortu i jego zniszczenia, które nastąpiło około połowy III w. Przypuszczenie to zdaje się znajdować potwierdzenie w znaleziskach numizmatycznych ostatnich lat, zarówno w przypadku monet luźnych, jak i skarbów odkrytych w warstwach związanych z pożarem, po którym nastąpił blisko 250-letni hiatus osadniczy.

19.04 – dr Dagmara Wielgosz-Rondolino, *Marmora Asiatica. Sprawozdanie z projektu*

Marmora Asiatica to zrealizowany w latach 2013–2019 interdyscyplinarny projekt Instytutu (obecnie Wydziału) Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego, sfinansowany przez Narodowe Centrum Nauki (DEC-2012/07/E/HS3/03971). Celem projektu było przeprowadzenie badań najważniejszych kamieniołomów marmuru, eksploatowanych w czasach starożytnych w Azji Mniejszej. Projekt połączył klasyczne badania archeologiczne z najnowszymi technikami i metodami archeometrycznymi. W zespole pracowali archeolodzy, geolodzy i materiałoznawcy z Polski, Turcji, Włoch i Stanów Zjednoczonych.

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Cztery kampanie terenowe, przeprowadzone w kamieniołomach starożytnego Dokimeionu, Altıntaş, Afrodyzji, Göktepe, Prokonezu i Efezu, zaowocowały sporządzeniem dokładnych map kamieniołomów, starannym zadokumentowaniem pozostałości archeologicznych oraz pobraniem materiału skalnego. Próbki marmuru poddano wielowymiarowym badaniom analitycznym, a ich wyniki posłużyły do stworzenia nowej, obszernej bazy danych, zbierającej właściwości petrograficzne i geochemiczne białych i szarych marmurów.

Jesteśmy przekonani, że dzięki naszemu projektowi znacząco zwiększy się stopień pewności identyfikacji marmuru w starożytnych zabytkach. Istotnym celem naszych badań było określenie skali antycznej eksploatacji. Przeprowadzone za pomocą skanera laserowego 3D pomiary umożliwiły oszacowanie objętości wydobytego kamienia i stworzenie dokładnych trójwymiarowych modeli dla czterdziestu kamieniołomów. Nasze obliczenia wskazują, że w niektórych przypadkach starożytne użycie tych marmurów zostało przeszacowane, a ich wydobycie miało znaczenie raczej tylko lokalne. Wiele z badanych kamieniołomów jest do dziś intensywnie eksploatowanych, a ślady starożytnego wydobycia znikają z roku na rok. Tym większe zatem jest znaczenie naszej dokumentacji geologicznej i archeologicznej, szczególnie trójwymiarowych skanów, które utrwalają obraz ważnej gałęzi starożytnej gospodarki.

17.05 – dr hab. Krzysztof Misiewicz prof. UW, dr hab. Tomasz Waliszewski prof. UW, dr hab. Jerzy Żelazowski, *Miasta antyczne w Afryce Północnej w polskich badaniach geofizycznych (Mustis, Ptolemais)*

Tematem wystąpienia były polskie badania geofizyczne w antycznych miastach w Afryce Północnej, należących do odmiennych tradycji kulturowych – z jednej strony Mustis (Tunezja), ośrodek numidyjsko-punicko-rzymski, z drugiej strony Ptolemais (Libia), ośrodek libijsko-grecko-rzymski. Różne tradycje nie przeszkodziły jednak tym miastom uczestniczyć w globalnych procesach unifikacyjnych świata grecko-rzymskiego.

18.10 – dr hab. Agata Ulanowska, *Nie tylko szaty... Produkcja włókiennicza i tekstylia w świetle wyników badań nad relacjami pomiędzy włókiennictwem a pieczęciami i praktykami stemplowania w Grecji epoki brązu*

W referacie przedstawiono najważniejsze wyniki badawcze projektu „Tekstylia i pieczęcie. Relacje pomiędzy produkcją włókienniczą a pieczęciami i praktykami stemplowania w Grecji epoki brązu", finansowanego przez NCN (UMO-2017/26/D/HS3/00145, konkurs SONATA 13, https://textile-seals.uw.edu.pl/pl/) i realizowanego na Wydziale Archeologii UW w latach

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

2018–2021 (z przedłużeniem do 2022). Celem projektu jest rozpoznanie struktury i znaczenia tytułowych relacji, poprzez analizę praktyki znakowania i stemplowania narzędzi włókienniczych, głównie ciężarków tkackich; określenie sposobów wykorzystania i cech funkcjonalnych tzw. tekstyliów technicznych, zachowanych w formie odcisków na spodach glinianych plomb, oraz rozpoznanie odniesień do produkcji włókienniczej w ikonografii gliptyki egejskiej. Szczegółowe informacje o trzech głównych rodzajach badanych pozostałości, tj. stemplowanych narzędziach, odciskach wyrobów tekstylnych oraz ikonografii produkcji włókienniczej, znajdują się w wolnym dostępie, w bazie danych „Textiles and Seals", która powstała specjalnie na potrzeby projektu we współpracy z Centrum Kompetencji Cyfrowych UW (https://textileseals.uw.edu.pl/pl-baza-danych/).

29.11 – prof. dr hab. Janusz Czebreszuk, prof. dr hab. Ewdoksia Papuci-Władyka, *Komunikat o oficjalnym otwarciu Polskiego Instytutu Archeologicznego w Atenach (PIAA)*

W dniu 26 października 2021 r. nastąpiło oficjalne otwarcie Polskiego Instytutu Archeologicznego (PIAA) w Atenach, które miało miejsce w Archeologicznym Narodowym Muzeum w stolicy Grecji. Prof. Janusz Czebreszuk, dyrektor PIAA, poinformował w swoim wystąpieniu o przebiegu tej uroczystości. Prof. Ewdoksia Papuci-Władyka, wicedyrektor PIAA, przedstawiła zawartość wystawy posterowej pt. „Filhellenizm oraz archeologia klasyczna i pradziejowa Grecji w badaniach polskich", która towarzyszyła uroczystości otwarcia. Wystawa miała na celu przybliżenie szerokiej publiczności, w sposób przystępny i w trzech językach (polski, grecki i angielski), dużego zasięgu geograficznego oraz różnorodności merytorycznej projektów, współtworzonych przez badaczy z Polski na terenie samej Grecji i w obszarze oddziaływania kultury helleńskiej (np. Morze Czarne, Cypr).

– prof dr hab. Janusz Czebreszuk, dr Jakub Niebieszczański, Maria Pappa, prof. Stelios Andreou, prof. Konstantinos Vouvalidis, *Anthemous Valley Archaeological Project w północnej Grecji. Etap realizowany w ramach Polskiego Instytutu Archeologicznego w Atenach*

Projekt zatytułowany „Anthemous Valley Archaeological Project" (AVAP) realizowany jest przez trzy podmioty: Eforat Starożytności Regionu okolic Salonik, Uniwersytet Arystotelesa w Salonikach i Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Jego początki sięgają roku 2010 i wiązały się z problematyką dynamiki osadnictwa w okresie od neolitu po początki epoki żelaza (VI–II/I tys. p. Chr.) w dolinie rzeki Anthemous (o powierzchni ok. 400 km^2), która jest usytuowana bezpośrednio na wschód od aglomeracji Salonik. Najpierw rozpoznane zostały przejawy osadnictwa w każdej

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

z badanych epok. Zastosowano do tego metody badań nieinwazyjnych w postaci rozpoznań powierzchniowych całej doliny, szczegółowych badań powierzchniowych stanowisk archeologicznych oraz badań geomagnetycznych. Szczególną cechą doliny jest najgęstsza w całym północnym obszarze Egei sieć osadnicza w czasie epoki brązu, na którą składało się kilkanaście telli (zwanych w tym regionie tumbami). Podsumowaniem tego etapu jest monografia *The Anthemous Valley Archaeological Project. A preliminary report* (Poznań 2016), zredagowana przez S. Andreou, J. Czebreszuka i M. Pappa.

Była to odpowiednia baza merytoryczna do podjęcia kolejnych zadań, które miały już coraz bardziej geoarcheologiczny charakter. Dolina Anthemousa charakteryzuje się rozległymi obszarami aluwialnymi na swoim dnie, pod którymi zalegają ślady najwcześniejszego osadnictwa (zwłaszcza z różnych etapów neolitu). Na procesy aluwialne (niewątpliwie związane też z aktywnością człowieka) nakładają się także zjawiska tektoniczne, bowiem omawiana dolina jest położona w aktywnym uskoku tektonicznym. Powoduje on pogłębianie się doliny i jej przechylanie ku południowi. Oba te naturalne czynniki (aluwiacja i tektonika) były także aktywne w badanym odcinku pradziejów.

Na aktualnym etapie realizacji nasz projekt ma dwa wymiary innowacyjności: metodyczny i merytoryczny. W pierwszej z wymienionych perspektyw wypracowaliśmy model metodyczny badań geoarcheologicznych aluwialnych dolin w strefie egejskiej, posługujący się metodami nieinwazyjnymi, opartymi na metodzie tomografii elektrooporowej (ERT) i analizie rdzeni o nienaruszonej strukturze, pozyskanych za pomocą wiertni udarowo-hydraulicznej. Odpowiednio zanalizowane osady z takich rdzeni (stratygrafia, geochemia, 14C, palinologia itp.) pozwalają bez wbicia łopaty pozyskać informacje o osadnictwie, którego ślady znajdują się często kilka metrów pod współczesną powierzchnią.

Stosując powyższą metodykę, zbadano kilka stanowisk z dennej, aluwialnej części doliny. Są to Toumba Gona, Toumba Nea Raedestos, Toumba Loutra Thermis, Vasiliki-Kyparissi, Toumba Agia Paraskevi i Toumba Methamorfosis. Aktualnie jesteśmy na ostatnim etapie analizy rdzeni pozyskanych z powyższych stanowisk. Prace polskiego zespołu w ramach AVAP były finansowane z kilku projektów NCN (2011/01/BB/HS3/02175, 2013/09/N/HS3/01092 i 2016/21/B/HS3/00923).

20.12 – dr hab. Elena Klenina, *Od obozu legionowego do prowincjonalnego miasta Novae*

Rzymski obóz legionowy Novae w pobliżu współczesnego miasta Svishtov w Bułgarii, jedna z najważniejszych twierdz rzymskich na granicach Cesarstwa, należy do najlepiej zbadanych obiektów tego typu na obszarze Dolnego Dunaju. Dotychczasowe polsko-bułgarskie interdyscyplinarne badania

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

archeologiczne na terenie rzymskiego obozu legionowego i wczesnobizantyjskiego miasta Novae pozwoliły zidentyfikować i zbadać szereg elementów składających się na jego unikatowość urbanistyczną i architektoniczną.

Badania prowadzone w ramach wcześniejszych projektów badawczych doprowadziły do odkrycia wówczas jeszcze elementów kolejnego dużego kompleksu zabudowy w *latus praetorii sinistrum*. Dzisiaj, po kolejnych pięciu latach badań, zdecydowanie jedynego tego typu w tej części Cesarstwa Rzymskiego, reprezentującego kilka etapów budowlano-architektonicznych. Obiekt składa się z dwóch prostokątnych budynków o szerokości 8,45 m i długości 42,6 m, rozmieszczonych wzdłuż długich boków prostokątnego dziedzińca o wymiarach 20,0 m × 42,6 m. Pozyskane ruchome źródła archeologiczne, w tym znaleziska numizmatyczne, oraz wyniki badań radiowęglowych wskazują, że obiekt powstał prawdopodobnie między 124 a 129 rokiem n.e. Jego układ przestrzenny oraz unikatowe cechy architektoniczne sugerują, że służył jako arsenał (*armamentarium*) aż do końca III wieku n.e. lub początku IV wieku n.e. Kolejnym projektem budowlanym, zrealizowanym na dziedzińcu arsenału, było wzniesienie koszar legionowych. Po zniszczeniu koszar w drugiej połowie IV wieku n.e. wybudowano tutaj *horreum*. Seria analiz radiowęglowych pozwała określić, iż wczesnobizantyjskie *horreum* funkcjonowało aż do ostatniej ćwierci VI wieku.

– dr hab. Agnieszka Tomas, *Wschodnia nekropola rzymskiego obozu w Novae i jej losy w okresie późnoantycznym*

Rezultaty badań wykopaliskowych prowadzonych w latach 2016–2019 na terenie tzw. aneksu Novae zaowocowały m.in. odkryciem części nekropoli, funkcjonującej w tym miejscu przed włączeniem tego terenu w obręb fortecy. Opuszczenie cmentarza poprzedziła seria najazdów barbarzyńskich, które nasiliły się około połowy III wieku i zakończyły desakralizacją tego miejsca. Moment ten można obecnie datować na lata 60. III wieku. Włączenie nekropoli w przestrzeń miasta wydaje się fenomenem wyjątkowym w skali imperium. Odkrycia te rzucają światło na proces przekształcania rzymskich fortec legionowych w późnorzymskie miasta.

Komisja Medioznawcza PAU

19.01 – dr hab. Marek Kochan prof. Uniwersytetu SWPS, *Slogany w wyborach prezydenckich w Polsce (1990–2020)*

Podczas siedmiu elekcji prezydenckich w Polsce w latach 1990–2020 kandydaci, na których oddawano głosy, wykorzystywali 143 slogany, z tego zwycięzcy używali łącznie szesnastu sloganów. Najbardziej popularnymi

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

toposami w sloganach zwycięskich kandydatów były *Polska*, *wspólnota*, *przyszłość*, *prezydent* i *siła*. Trzy z nich (Polska, wspólnota, prezydent) były jednocześnie najbardziej popularne w całej próbie. Toposy najczęściej obecne w sloganach zwycięzców były analizowane i zestawiane z listą polskich „słów sztandarowych". Patrząc z perspektywy sloganów zwycięskich kandydatów, prezydent jawi się nie tyle jako przywódca czy menedżer (jak w USA, gdzie stosunkowo często używa się w tym kontekście słów przywódca i przywództwo – *leader* i *leadership*), lecz raczej jako ikona narodowej wspólnoty, ktoś, kto scala zbiorowość i niesie Polakom nadzieję na lepszą przyszłość.

16.02 – dr hab. Krzysztof Kaszewski, *Profilowanie pojęć jako metoda badań medialnego obrazowania świata*

Profilowanie pojęć to metoda związana z badaniami językowego obrazu świata. W referacie ukazano przydatność profilowania pojęć jako aparatury badawczej medialnego obrazowania świata, mogącej służyć lingwistom, medioznawcom, kulturoznawcom, teoretykom i praktykom public relations. Zastosowanie tej metody sprzyja obiektywizacji, precyzji i uporządkowaniu analiz, ułatwia porównywanie zrekonstruowanych obrazów rzeczywistości, a także pozwala dostrzec, co w badanych obrazach medialnych jest kopią przedstawienia utrwalonego w danym języku, a co indywidualną kreacją określonych nadawców. Działanie omawianego narzędzia zilustrowano analizą sposobów obrazowania samych siebie przez ogólnopolskich nadawców medialnych (prasowych, radiowych i telewizyjnych) we własnych przekazach informacyjnych.

16.03 – prof. dr hab. Bogusława Dobek-Ostrowska, *65 lat badań nad systemami medialnymi. Polska na mapie Europy*

Po przeszło trzydziestu latach od upadku socjalizmu w Europie Środkowo-Wschodniej można wyróżnić cztery modele systemów medialnych, oddających relacje między aktorami politycznymi a mediami masowymi. W krajach należących do Unii Europejskiej jest to model liberalno-hybrydowy (kraje bałtyckie, Czechy, Słowenia, Słowacja) oraz model mediów upolitycznionych (Polska, Węgry, Rumunia, Bułgaria i Chorwacja), które są zbliżone w swoim charakterze do systemu spolaryzowanego pluralizmu Hallina i Manciniego. Poza tym, istnieje tam model mediów w ciągłej tranzycji (obejmujący Ukrainę, Mołdowę, Albanię oraz kraje postjugosłowiańskie oraz model autorytarny (w Rosji i na Białorusi).

20.04 – dr Beata Jerzakowska-Kibienko, *Audiodeskrypcja w mediach*

Wystąpienie miało charakter informacyjny na temat wykorzystania audiodeskrypcji. Podjęto prezentację różnych sposobów prowadzenia audio-

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

deskrypcji. Osobnym aspektem, który omówiono, była autorska audiodeskrypcja, pisana na potrzeby malarstwa, a także jej wykorzystania w edukacji.

15.06 – dr hab. Weronika Świerczyńska-Głownia prof. UJ, *Pandemia COVID-19 w dyskursie medialnym w Polsce – analiza przekazów medialnych i ich społecznych skutków*

Dyskurs medialny bezpośrednio wpływa na nastroje społeczne. Może je tonować, ale również może wywołać panikę. Analiza przekazów medialnych w dobie COVID-19 – a zatem wydarzenia bez precedensu w historii współczesnego świata – pozwoliła z jednej strony na ocenę przyjętych przez badane media strategii informacyjnych, z drugiej natomiast umożliwiła określenie rekomendacji dotyczących sposobu informowania o COVID-19.

Projekt miał na celu zobrazowanie dyskursu medialnego dotyczącego COVID-19 od czasu pojawienia się pierwszych informacji o chorobie – grudzień 2019, poprzez moment wprowadzenia w Polsce przez ministra zdrowia stanu zagrożenia epidemicznego (12 marca 2020), aż do 25 marca – dnia, w którym wprowadzony został zakaz wychodzenia z domów bez wyraźnej życiowej potrzeby.

Projekt realizowany był z wykorzystaniem interdyscyplinarnej infrastruktury naukowo-badawczej CLARIN (ang.: Common Language Resources and Technology Infrastructure), który jest częścią Europejskiej Mapy Drogowej Infrastruktury Naukowej (ESFRI – European Roadmap for Research Infrastructures, European Strategy Forum on Research Infrastructures), obejmującej cyfrowe archiwa tekstów oraz zaawansowane narzędzia badawcze do ich automatycznej analizy. Współpraca naukowo-badawcza polegała na dostosowaniu istniejących narzędzi CLARIN oraz stworzeniu nowych algorytmów, pozwalających na przeprowadzenie planowanego badania. Analiza została przeprowadzona między innymi z wykorzystaniem znaczników czasowych oraz korelacji polegającej na tzw. topic modelingu – pozwalającym na wydobycie wątków tematycznych z tekstów o koronawirusie i zobrazowanie zmienności dyskursu w określonych przedziałach czasowych.

19.10 – dr hab. Klaudia Cymanow-Sosin, *Big Idea – modusy przewodnie w komunikacji perswazyjnej*

Big Idea to zestaw kluczowych, najbardziej popularnych i dominujących we współczesnej mediosferze kategorii (modusów, motywów przewodnich), poprzez które lansuje się odpowiednie wzorce i lokuje idee w celu dotarcia do określonej grupy odbiorców. Celem naukowych rozważań jest analiza dominujących idei, będących istotnym komponentem filmowych narracji reklamowych, zawartych zarówno na poziomie jawnym, jak

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

i nieuświadomionym, w przekazach, które cechuje płytki poziom percepcji. Poza analizą komunikatów opartych na badaniach ilościowych i ilościowo-jakościowych z wykorzystaniem analizy statystycznej w celu opracowania maksymalnie obiektywnego korpusu do badań, oparta została na analizie treści reklamowanego dyskursu. Zaprezentowane analizy są pochodną obiektywnych wyników, które udało się uzyskać na podstawie wieloletnich badań, oraz wynikających z tego wniosków i uogólnień.

20.12 – prof. dr hab. Maciej Kawka, *Obrazy świata a światy tekstu w badaniach mediów*

W celu zakotwiczenia tekstów w dyskursie medialnym i mozolnego odkrywania kontekstów wykorzystywano powiązanie nadrzędnych i zmetaforyzowanych pojęć, jak: „obraz", „wizerunek", „twarz", „oblicze" czy też „obrazowanie", z takimi wyrażeniami, jak: „dyskurs", „tekst", „język", wraz z towarzyszącym im „światami tekstu i dyskursu" językowymi lub tekstowymi w kontekście komunikowania medialnego. Opisowi poddawane były więc „językowe obrazy" (świata), „tekstowe obrazy świata", „dyskursywne obrazy świata" lub tylko „obrazy świata" jako zmetaforyzowane opisy zdarzeń i osób w tekstach, które w istocie nie były referencjalnymi odniesieniami do rzeczywistości, tylko jej odbiciami w języku i w tekstach, w lustrze czy też w zwierciadle języka.

Przeciwieństwem metody „językowych obrazów świata" – być może jej uzupełnieniem – jest powstała w latach 90. ubiegłego wieku „teoria świata tekstu" (Text World Theory) Petera Stockwella, Paula Wertha i Joanny Gavins. Proponowana w ich pracach teoria świata tekstu służy do analizy mentalnych (umysłowych) reprezentacji wydarzeń, jakie ludzie tworzą we wszelkiego rodzaju dyskursach, zarówno pisanych, jak i mówionych za pośrednictwem konkretnych tekstów. Teoria świata tekstu jest kognitywnym modelem przetwarzania dyskursu w celu opisania i śledzenia, w jaki sposób użytkownicy języka tworzą dynamiczne reprezentacje wydarzeń w swoich umysłach podczas czytania lub komunikowania. Jako część realizacji analiz zakłada się istnienie tekstowych światów, tj. mentalnych konstrukcji, które tworzymy w celu konceptualizacji i zrozumienia każdego typu dyskursu.

Komisja Biograficzna PAU

20.10 – dr Krzysztof Kloc, *Jak Piłsudski stawał się Wodzem, a jego współpracownicy i podkomendni piłsudczykami? Kilka refleksji o tzw. fenomenie Komendanta*

1.12 – prof. dr hab. Jerzy Zdrada, *Traugutt – konterfekt*

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

WYDZIAŁ III NAUK ŚCISŁYCH I TECHNICZNYCH

Komisja Astrofizyki PAU

13.01 – Jerzy Pryga, *CREDO*
20.01 – dr Arti Goyal, *Stochastic blazar variability*
10.03 – Gordon Wasilewski, *Problem wydobycia wody na Księżycu*
17.03 – mgr Szymon Nakoneczny, *Uczenie maszynowe w astronomii*
7.04 – Julia Ząber, *Poszlaki życia na Wenus?*
14.04 – Uladzislau Tsynkevich, *Słońce jako soczewka grawitacyjna gigantycznego teleskopu*
21.04 – Anastasiya Mikitsiuk, *Fale grawitacyjne z układu białych karłów*
28.04 – Dariusz Klimowicz, *Rój czarnych dziur w centrum gromady kulistej NGC 6397*
5.05 – dr hab. A. Odrzywołek, *Maksymalna grawitacja?*
12.05 – dr hab. Maciej Bzowski, *Gdzie kończy się Układ Słoneczny i co jest dalej?*
19.05 – mgr Kamil Ziemian, *Promieniowanie Hawkinga czarnej dziury powstałej w wyniku sferycznie symetrycznego kolapsu*
26.05 – prof. Leszek Motyka, *QCD meets gravity – on quantum effects that attract us all*
2.06 – dr Michał Drahus, *Międzygwiezdni włóczędzy 1I/'Oumuamua i 2I/Borisov*
9.06 – dr Krzysztof Kamiński, *Globalny Teleskop Astrofizyczny*
13.10 – prof. Grzegorz Michałek, *Słońce – najbliższa gwiazda*
20.10 – prof. Stanisław Mrówczyński, *Czy astrofizyka może się obyć bez eksperymentu, a kosmologia bez obserwacji?*
27.10 – dr Rameshan Thimmappa, *The Spectral Analysis of the Hotspots of Pictor A Radio Galaxy with Chandra*
3.11 – Konrad Pawlik, *Osobliwa dynamika układu obręczy i masy punktowej*
17.11 – Karol Urbański, *700 zaginionych gwiazd*
1.12 – dr hab. Marcin Kuźniak, *DEAP-3600 i poszukiwanie ciemnej materii detektorami ciekło-argonowymi*
8.12 – dr Anna Gierzkiewicz-Pieniążek, *Matematyka a zagadka ciemnej materii*
22.12 – dr Nicola Rossi, *Detection of CNB with the PTOLEMY experiment*

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Komisja Nauk Technicznych PAU

12.01 – dr hab. inż. Paweł Skruch prof. AGH, *Bezpieczeństwo pojazdów autonomicznych*

W prezentacji omówiono zasadnicze aspekty związane z bezpieczeństwem autonomicznych systemów jazdy. W szczególności przedstawiono cele i strategie bezpieczeństwa oraz sposób oceniania poziomu bezpieczeństwa. W tym kontekście bezpieczeństwo jest powiązane z ryzykiem wystąpienia niebezpiecznego zdarzenia. Ryzyko definiuje się zaś w kategoriach prawdopodobieństwa i skutków określonego niebezpiecznego zdarzenia. W prezentacji podkreślono, że nigdy nie da się osiągnąć 100% bezpieczeństwa, ale jako społeczeństwo możemy zaakceptować narażenie się na określone ryzyko, gdy jest ono akceptowalne. Dodatkowo w prezentacji przedstawiono innowacyjne podejście, pozwalające na obliczenie akceptowalnego poziomu bezpieczeństwa w sposób formalny dla systemów percepcyjnych, które są podstawowym elementem systemów jazdy autonomicznej.

19.01 – dr hab. inż. Paweł Skruch prof. AGH, dr inż. Marek Długosz, *Prace prowadzone w Zespole Systemów Dynamicznych i Teorii Sterowania – nowe możliwości i wyzwania*

W prezentacji przedstawiono Zespół Systemów Dynamicznych i Teorii Sterowania działający w ramach Laboratorium Sterowania Katedry Automatyki i Robotyki na Akademii Górniczo-Hutniczej im. Stanisława Staszica w Krakowie. Zespół tworzą pracownicy naukowo-dydaktyczni Katedry, doktoranci, studenci, a także współpracujący badacze z innych zespołów i jednostek. Głównymi obszarami badań Zespołu są zagadnienia związane z opracowaniem algorytmów sterowania dla systemów dynamicznych oraz z ich praktyczną implementacją. Do realizacji zadań dydaktycznych oraz do prac naukowo-badawczych wykorzystywane jest zaplecze laboratoryjne, wyposażone w stanowiska badawcze oraz zaawansowany sprzęt kontrolno-pomiarowy. Zasadniczą część prezentacji poświęcono omówieniu zrealizowanych projektów oraz aktualnych zagadnień badawczych, będących przedmiotem prac Zespołu. Dodatkowo krótko scharakteryzowano przyszłe kierunki badań oraz kolejne planowane inicjatywy.

9.03 – dr inż. Magdalena Smoleń, prof. dr hab. inż. Piotr Augustyniak, *System nadzorowania człowieka z adaptacyjnym udziałem sensorów*

Podczas prezentacji został przedstawiony zakres badań związanych z systemami do nadzorowania człowieka w warunkach zamieszkania (ang. *assisted living*) oraz najnowszy projekt systemu z adaptacyjnym udziałem sensorów różnych modalności. Poprzednio prowadzone badania doprowadziły do

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

wniosków, że: (1) poszczególne złożone czynności życia codziennego mogą zostać zdekomponowane do czynności elementarnych i (2) adekwatność poszczególnych sensorów jest uzależniona od rozpoznawanej czynności. Połączenie tych wniosków oraz wykorzystanie biomimetycznego przykładu neuromodulacji doprowadziło do zaprojektowania modelowego systemu, w którym zestaw wykorzystywanych sensorów jest dobierany adaptacyjnie, w celu jak najlepszego rozpoznania bieżącej czynności lub najbardziej prawdopodobnej czynności przyszłej. Przedstawiono wyniki prowadzonej na bieżąco hierarchizacji sensorów oraz studia przypadków użycia w przykładowych sytuacjach życia codziennego.

23.11 – prof. dr hab. inż. Andrzej Szarata, *Wpływ elastyczności popytu na efektywność inwestycji drogowych*

Nowe inwestycje w infrastrukturę drogową wiążą się z tendencją do wypełniania powstałych rezerw przepustowości w miarę upływu czasu. Zjawisko to nazywane jest ruchem wzbudzonym i stanowi nieodłączny efekt ciągłego pogarszania się warunków ruchu, z którym borykają się obszary zurbanizowane na całym świecie.

W ramach prezentacji przedstawiono podstawy metodyczne analizy ruchu wzbudzonego oraz zjawisk towarzyszących (twierdzenie Lewisa-Mogridge'a i paradoks Brassea). Przedmiotem prowadzonych analiz były rzeczywiste inwestycje drogowe, realizowane w Krakowie (elementy III obwodnicy, tj. Trasy Łagiewnicka, Pychowicka i Zwierzyniecka), na przykładzie których wskazano efekty funkcjonalne dla różnych scenariuszy zmian w sieci transportowej. Przedstawione wyniki bazowały na symulacjach przeprowadzonych na modelu transportowym aglomeracji krakowskiej.

16.12 (wspólne z Komisją Zagrożeń Cywilizacyjnych PAU) – prof. dr hab. inż. Ryszard Tadeusiewicz, *Zagrożenia w cyberprzestrzeni*

Truizmem jest twierdzenie, że obecnie komputerów, smartfonów i Internetu używają wszyscy, wszędzie i do wszystkiego. Coraz więcej obszarów naszej aktywności przenosi się ze świata realnego do wirtualnego, kolokwialnie nazywanego cyberprzestrzenią. Niestety, ta nowa przestrzeń niesie też nowe zagrożenia. Omówienie tych zagrożeń, a także wskazanie sposobów minimalizacji ich skutków było głównym przedmiotem referatu. Omówione zostały metody przechwytywania informacji (*spoofing*), ograniczania ich dostępności, naruszania poufności, kontroli integralności i gwarantowania niezaprzeczalności dokumentów elektronicznych. Od strony technicznej przedstawiono metody pokonywania trudności związanych z potencjalnie możliwymi awariami oraz dość obszernie omówiono zagadnienia związane z szyfrowaniem i deszyfrowaniem informacji przesyłanych przez sieć

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

oraz przechowywanych w bazach danych. Jako zagadnienie mające rosnące znaczenie opisano także sposób składania i weryfikacji podpisów elektronicznych i ich certyfikacji. Na koniec omówiono metody identyfikacji użytkowników w systemach informatycznych ze szczególnym naciskiem na metody biometryczne.

Komisja Układów Złożonych PAU

22.01 – prof. dr hab. Marcin Magdziarz, *Transformacja Lampertiego – jak radzić sobie z analizą procesów nieergodycznych*
12.03 – prof. dr hab. Adam Rycerz, K*iedy jeden dodać jeden nie równa się dwa: Topologia i łamanie symetrii w zagadnieniu przewodnictwa dwuwarstwowego grafenu*
23.04 – prof. dr hab. Szymon Malinowski, *Globalne ocieplenie: czego nie wiemy o czułości klimatu na wymuszenia i jak to badamy*
11.06 – prof. dr hab. Józef Dulak, *Komórki macierzyste – proste rozwiązanie na złożone problemy?*
29.10 – prof. dr hab. Krzysztof Sacha, *Time Crystal Phenomena*
17.12 – prof. dr hab. Józef Spałek, *Can quantum particles become distinguishable?*

WYDZIAŁ IV PRZYRODNICZY

Komisja Geoinformatyki PAU

20.01 – mgr inż. Adam Inglot, *Topologia semantyczna w funkcjonowaniu wielorozdzielczych baz danych*
10.03 – webinarium „Geoinformatyka w archeologii”, cz. 1:
– dr hab. inż. Paweł Ćwiąkała prof. AGH, *Nowoczesne techniki pomiarowe w dokumentacji prac archeologicznych*

Aktualnie prowadzenie badań archeologicznych wymaga interdyscyplinarnej współpracy, która łączy naukowców z wielu różnych gałęzi nauki. Dane przestrzenne wykorzystywane w archeologii są pozyskiwane za pomocą różnorodnych, dobranych do potrzeb metod pomiarowych. Szczególną rolę w pozyskiwaniu danych przestrzennych odgrywają metody geodezyjne, fotogrametryczne i teledetekcyjne, które pozwalają na znaczne rozszerzenie zakresu rozpoznawania stanowisk archeologicznych.

W referacie przedstawiono kilka studiów przypadków poświęconych zastosowaniu nowoczesnych technik pomiarowych na różnych etapach prac

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

archeologicznych. W prezentowanych przykładach opisano możliwości zastosowania skanowania laserowego, fotogrametrii bliskiego zasięgu oraz niskiego pułapu, zobrazowań satelitarnych, kamer sferycznych oraz nowoczesnych odbiorników GNSS, pracujących w trybie RTX w dokumentacji stanowisk archeologicznych. Szczególną uwagę zwrócono na rozwiązania pomiarowe, zastosowane do inwentaryzacji naczyń ceramicznych oraz do prowadzenia prac dokumentacyjnych w miejscach, gdzie nie ma możliwości stosowania bezzałogowych statków latających. Zaprezentowane techniki pomiarowe i sposoby ich wdrożenia w badaniach archeologicznych wykazują wysoki potencjał praktyczny i poznawczy.

– dr hab. Michał Marciak, *Z Jerozolimy do Erbilu i z powrotem: starożytna historia Izraela i Bliskiego Wschodu w ujęciu interdyscyplinarnym*

W prezentacji przedstawiono użycie technik teledetekcyjnych oraz analiz GIS w kontekście wybranych projektów historyczno-archeologicznych, prowadzonych na współczesnym Bliskim Wschodzie. W ramach wystąpienia przedstawiono ogólny kontekst badań archeologicznych w południowo-wschodniej Turcji, Iraku, Izraelu, Autonomii Palestyńskiej i Jordanii. Szczególną uwagę poświęcono projektowi Gaugamela, finansowanemu ze środków NCN, a prowadzonemu w północnym Iraku przez Uniwersytet Jagielloński we współpracy z Uniwersytetem w Udine (Włochy). W ramach projektu użyto szeregu analiz z zakresu teledetekcji i GIS: ścieżki najmniejszego kosztu, analizy widoczności, fotointerpretacji wysokorozdzielczych zdjęć satelitarnych po przetworzeniu danych w celu wzmocnienia odwzorowania, analizy geomorfometryczne. W wystąpieniu przedstawiono również współczesne trendy w ramach badań historycznych nad starożytną urbanizacją i mobilnością, zwłaszcza użycie analizy sieciowej i analiz przestrzennych. Szczególną uwagę poświęcono finansowanemu przez ERC projektowi „An Empire of 2000 Cities", prowadzonemu na Uniwersytecie w Lejdzie (Holandia) w latach 2013–2018, oraz projektowi „Podróż i mobilność w hellenistycznej i wczesnorzymskiej Palestynie", finansowanemu przez NCN i aktualnie realizowanemu na Uniwersytecie Jagiellońskim.

– dr hab. Rafał Zapłata prof. UKSW, *LiDAR i dziedzictwo kulturowe – badanie, inwentaryzacja, monitorowanie i popularyzacja*

Wykład był przekrojową prezentacją wybranych, a zarazem kluczowych zagadnień związanych z technologią skanowania laserowego w archeologii. Zagadnienie omówiono poprzez odwołanie się do przykładowych badań z terenów Polski, w ramach których m.in. dokonano licznych odkryć obiektów zabytkowych, dokładnej i zauktualizowanej identyfikacji znanych obiektów

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

wraz z ich kontekstem. Prezentacja składała się z 3 zasadniczych części: (1) wprowadzającej w problematykę LiDAR, (2) prezentującej przykłady badań, wyników itp. oraz (3) podsumowującej.

Przykłady odnoszą się do kilku projektów i wyników badań: (1) w ramach zadania „Inwentaryzacja dziedzictwa kulturowego" na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej w ramach projektów „Ocena i monitoring zmian stanu różnorodności biologicznej w Puszczy Białowieskiej na podstawie wybranych elementów przyrodniczych i kulturowych" oraz „Ocena i monitoring zmian stanu różnorodności biologicznej w Puszczy Białowieskiej na podstawie wybranych elementów przyrodniczych i kulturowych – kontynuacja", finansowanych przez Skarb Państwa – Gospodarstwo Leśne Lasy Państwowe. Główni wykonawcy: Instytut Badawczy Leśnictwa oraz Fundacja Hereditas (2016–2019); (2) w ramach projektu MWKZ – Bitwa Warszawska 1920 – „Inwentaryzacja wybranych reliktów Bitwy Warszawskiej z 1920 r." na zlecenie Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków – wykonawca Fundacja Hereditas (2020); (3) w ramach zadania „Inwentaryzacja dziedzictwa kulturowego" w ramach projektów „Ocena stanu różnorodności biologicznej w wybranych nadleśnictwach RDLP Krosno na podstawie wybranych elementów przyrodniczych i kulturowych – kontynuacja", finansowanych przez Skarb Państwa – Gospodarstwo Leśne Lasy Państwowe. Główni wykonawcy: Instytut Badawczy Leśnictwa oraz Fundacja Hereditas (2016–2021); (4) projektu naukowego pt. „Badania pradziejowych kopalń krzemienia z użyciem LIDAR" w ramach programu Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Kulturowego „Dziedzictwo kulturowe", priorytet „Ochrona zabytków archeologicznych" (2011 r.) – wykonawca: UKSW; (5) projektu naukowego „Zastosowanie skaningu laserowego oraz teledetekcji w ochronie, badaniu i inwentaryzacji dziedzictwa kulturowego. Opracowanie nieinwazyjnych, cyfrowych metod dokumentacji i rozpoznawania zasobów dziedzictwa architektonicznego i archeologicznego" w ramach programu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego pod nazwą „Narodowy Program Rozwoju Humanistyki" (2012–2016) – wykonawca: UKSW.

Podczas prezentacji przedstawiono problematykę LiDAR w kontekście badań archeologicznych – dziedzictwa materialnego, wraz z ukazaniem potencjału, jak i mankamentów towarzyszących działaniom z tytułową technologią. Całość zostanie wpisana w szeroko rozumianą geoinformatykę (geomatykę). W prezentacji ukazano (lub przynajmniej zasygnalizowano) cztery kluczowe zagadnienia: (1) badanie dziedzictwa kulturowego z zastosowaniem skanowania laserowego – m.in. rozpoznawanie obiektów zabytkowych; (2) inwentaryzowanie zasobów archeologicznych z wykorzystaniem danych i narzędzi geoinformatycznych; (3) monitorowanie, a więc praktyczne – potencjalne wykorzystanie LiDARu, jak i danych do monitorowania

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

np. zmian, jakie zachodzą na/lub w otoczeniu zabytków w związku z powstającymi zagrożeniami; (4) popularyzowanie – czyli ukazanie i takiego oblicza danych LiDARm, jak i narzędzi geomatycznych, powiązane np. z nauką obywatelską.

14.04 – webinarium „Geoinformatyka w archeologii", cz. 2:

– dr Michał Kasiński, *Przestrzeń w archeologii – archeologia w przestrzeni*

System informacji geograficznej (GIS), umożliwiający szybkie i efektywne przetwarzanie danych o charakterze przestrzennym, stanowi narzędzie stosowane coraz powszechniej w codziennej pracy archeologa. Jest ono zarówno instrumentem umożliwiającym ewidencję i ochronę dziedzictwa archeologicznego, jak również pozwala badać przestrzeń i zachodzące w niej zależności, stanowiąc bardzo często punkt wyjścia do właściwych studiów archeologicznych.

Celem referatu było z jednej strony krótkie wprowadzenie słuchaczy w specyfikę archeologii jako samodzielnej dyscypliny naukowej, omówienie jej podstawowych metod i pytań badawczych, jakie sobie stawia, z drugiej – zaprezentowanie możliwie szerokiego spojrzenia na to, jak narzędzia GIS mogą być przez archeologów wykorzystywane. Referat uzupełniony został krótką prezentacją konkretnych case studies.

– mgr Marta Korczyńska, *GIS jako praktyczne narzędzie wspierające badania sposobu życia społeczeństw pradziejowych – wieloskalowe przykłady z Polski południowej*

W referacie zaprezentowano przykłady analitycznego zastosowania metod GIS w projektach poświęconych okresowi neolitu i epoce brązu:

1) Na cmentarzysku w Janowicach nad Dunajcem, funkcjonującym pod koniec późnej epoki brązu, dzięki wieloczynnikowym analizom statystycznym i GIS możliwa była rekonstrukcja wyposażenia grobów, zniszczonych przez saltację wykrotową.

2) W przypadku badań 40-hektarowej osady Mozgawie, zamieszkanej podczas późnego neolitu, standardowe badania nieinwazyjne (prospekcja geomagnetyczna, fotografia lotnicza, badania powierzchniowe i sondaże geomorfologiczne) zostały uzupełnione o analizy przeprowadzone z wykorzystaniem logiki rozmytej i geostatystyki, dzięki którym mogliśmy prześledzić zmiany dynamiki zasięgu osady w trzech horyzontach chronologicznych.

3) Wykorzystanie metod GIS w makroskali zilustrowano modelami predyktywnymi, które stworzyliśmy w ramach projektu dotyczącego pradziejowego osadnictwa w Karpatach Zachodnich. Pierwszy – modelowanie terenów potencjalnie atrakcyjnych dla eksploatacji rolniczej, wygenerowany

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

został w oparciu o rozumowanie dedukcyjne, drugi natomiast – model predyktywny, oparty na wnioskowaniu indukcyjnym, miał za zadanie sprawdzenie, czy pewne kombinacje cech krajobrazu mogły mieć wpływ na decyzję dotyczącą lokalizacji osad.

– dr Marcin Czarnowicz, *GIS i archeologia, badania pobojowisk z pierwszej wojny światowej na Podkarpaciu*

Mimo że od końca I wojny światowej minęło już ponad 100 lat, w lasach pogranicza polsko-słowackiego wciąż napotkać można dobrze zachowane pozostałości linii frontu. Są to najczęściej fragmenty transzei czy ziemianek wykonywanych przez żołnierzy walczących armii.

W ramach prowadzonych przez nas badań opracowujemy różnego rodzaju materiały archiwalne, w tym mapy sytuacyjne, ukazujące rozlokowanie jednostek. Ponieważ teren badań jest bardzo rozległy, górzysty i mocno zalesiony, konieczne jest wcześniejsze wytypowanie „podejrzanych" miejsc. W tym działaniu świetnie sprawdzają się zobrazowania ALS. W trakcie podejmowanych działań badawczych okazało się, że w celu łatwiejszego planowania działań badawczych oraz ich późniejszej analizy konieczne jest stworzenie platformy skupiającej wszelkie dane przestrzenne. Podjęto decyzję o skompilowaniu wszelkich informacji w bazie danych GIS.

W trakcie wystąpienia pokazano, jakie efekty daje połączenie danych z lotniczego skanowania laserowego, map archiwalnych oraz danych archeologicznych. Zaprezentowano też możliwość rozbudowy naszego systemu poprzez zaproszenie do współpracy specjalistów z zakresu GIS.

– dr Jacek Karmowski, *Zastosowanie GIS w archeologicznych badaniach powierzchniowych i wykopaliskowych na terenie południowej Jordanii – Projekt HLC*

W wystąpieniu zaprezentowano zastosowanie narzędzi GIS w dokumentacji badań Instytutu Archeologii UJ na terenie południowej Jordanii (projekt HLC: Heritage – Landscape – Community). W naszych działaniach wykorzystujemy narzędzia GIS do prowadzenia bazy danych lokalizacji zabytków powierzchniowych, nawigacji w terenie z wykorzystaniem archiwalnych map geologicznych i planów stworzonych przez inne projekty archeologiczne, wizualizacji danych SRTM dla obszarów objętych badaniami oraz do tworzenia planów i wizualizacji 3D obszarów wykopaliskowych na podstawie fotogrametrii.

Z dotychczasowych badań wynika, że szczególnie przydatne okazują się metody pomiaru obiektów na podstawie modeli 3D. Umożliwiają one tworzenie opisów tzw. obiektów nieruchomych także po zakończeniu badań w danym obszarze.

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Zaprezentowano również próby wizualizacji pozycji zabytków ruchomych oraz obliczania objętości obiektów archeologicznych z wykorzystaniem algebry Boole'a. Szczególną uwagę poświęcono ogólnodostępnym i darmowym aplikacjom typu open source.

– dr hab. Radosław Palonka prof. UJ, *Zastosowanie metod GIS w badaniach kultur indiańskich prowadzonych przez Instytut Archeologii UJ w Gwatemali oraz w Kolorado (USA)*

Instytut Archeologii UJ prowadzi dwa projekty badawcze w Ameryce Północnej i Środkowej, w mieście kultury Majów Nakum i jego okolicach (departament El Peten, Gwatemala) oraz na stanowiskach prekolumbijskiej kultury Pueblo w Kolorado, USA. Badania skupione są m.in. na analizach i dokumentacji kamiennej architektury, sztuki naskalnej (malowideł i petroglifów), terenów wokół stanowisk, potencjalnych cieków wodnych i pól uprawnych, ale także elementów tzw. świętego krajobrazu.

Działania obydwóch projektów ukierunkowane są na zastosowanie nowoczesnych metod i technik dokumentacji stanowisk i zabytków z użyciem m.in. naziemnego skaningu laserowego (TLS), zdjęć z powietrza (UAV/dron), fotogrametrii i geodezji. W pewnym zakresie tworzone są analizy statystyczno-przestrzenne i integracja danych z zastosowaniem Systemów Informacji Geograficznej.

Dane analizowane są w programach Agisoft Metashape, RTI, RealityCaptures i ArcGis Pro. Wygenerowane modele trójwymiarowe mają zastosowanie m.in. do wykonania ortofotoplanów i Numerycznych Modeli Terenu (NMT), które służą na przykład do wykonania dokładnej dokumentacji rysunkowej, inwentaryzacji architektury i prac wykopaliskowych. Opracowane dane stanowią element budowanej bazy GIS, w której przeprowadzane są także analizy wykorzystujące pozyskane informacje, m.in. zmian demograficznych.

– dr Anna Kubicka, *Bazy danych GIS i modelowanie proceduralne w badaniach urbanistycznych w Nea Pafos na Cyprze – projekt MA-P*

Obecnie – w ramach projektu ,,MA-P Maloutena i Agora w planie urbanistycznym Pafos: Modelowanie miejskiego krajobrazu stolicy hellenistycznego i rzymskiego Cypru" – trwają prace nad uzupełnieniem dotychczasowego (desktopowego) rozwiązania GIS o bazę danych dostępną z poziomu strony internetowej – w tym celu wybrane zostało rozwiązanie typu opensource – arches (https://www.archesproject.org/). Druga część realizowanych obecnie prac dotyczących rozwoju systemu dokumentacji przestrzennej skupia się na budowaniu systemu HBIM, tworzonego głównie w oparciu o chmurę punktów 3D (wykonaną ze zdjęć z UAV) w środowisku Revit.

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

W zakresie badań geoinformacyjnych głównym wyzwaniem badawczym realizowanego projektu MA-P jest próba wykorzystania modelowania proceduralnego miast antycznych na planie hippodamejskim jako bazy do rekonstrukcji zabudowy w grecko-rzymskim mieście Pafos. W tym celu, bazując na opublikowanych wynikach badań archeologicznych z lepiej poznanych miast antycznych, utworzone zostaną reguły modelowania proceduralnego w CityEngine, które następnie zostaną wykorzystane do utworzenia hipotetycznych rekonstrukcji Pafos. Narzędziem do weryfikacji stawianych hipotez, obok sondażowych wykopów archeologicznych, będą wyniki analiz przestrzennych.

12.05 – dr hab. Joanna Dudzińska-Nowak prof. USz, *Badania morfodynamicznego rozwoju strefy brzegowej Południowego Bałtyku – procesy naturalne i oddziaływania antropogeniczne*

Obserwowane współcześnie zmiany klimatyczne, a w szczególności wzrost poziomu oceanu światowego i zwiększenie liczby silnych sztormów oraz występujący w wielu miejscach deficyt osadów, stanowią realne zagrożenie bezpieczeństwa brzegu. W tym kontekście precyzyjne określenie tendencji rozwoju strefy brzegowej oraz wielkości erozji w różnych skalach przestrzennych i czasowych, uwzględniające zarówno naturalne, jak i antropogeniczne czynniki sprawcze, a także opracowanie scenariuszy przyszłych zmian stanową priorytet dla szeroko rozumianego zarządzania strefą brzegową. Wykazane, na podstawie przetworzonych fotogrametrycznie zdjęć lotniczych z lat 1938–2012, znaczne czasowe i przestrzenne zróżnicowanie wielkości zmian zachodzących nawet na sąsiednich, jednorodnych pod względem uwarunkowań geologicznych i geomorfologicznych oraz tendencji rozwoju odcinkach brzegu, zwraca uwagę na fakt, jak istotny jest właściwy dobór zarówno okresu obserwacji, jak i punktów reprezentatywnych, na podstawie których określane są scenariusze przyszłych zmian. Wybór przypadkowego miejsca i zbyt krótkiego okresu obserwacji, który nie uwzględnia zmienności warunków hydrometeorologicznych, może obarczyć prognozę dużym błędem i stanowić potencjalne zagrożenie dla planowanej w tych miejscach infrastruktury.

17.11 – prof. dr hab. inż. Tomasz Szmuc, mgr inż. Piotr Pięta, *Zastosowanie zbiorów przybliżonych (Rough Sets) w analizie danych*

Teoria zbiorów przybliżonych (Rough Sets – RS), zaproponowana przez Z. Pawlaka w latach 90. ubiegłego wieku, jest ciągle rozwijana i doczekała się zastosowań w wielu dziedzinach (diagnostyka medyczna, rozpoznawanie obrazów, podejmowanie decyzji, analiza ryzyka). W dużym uproszczeniu umożliwia redukcję wymiarowości przez usunięcie nadmiarowych danych (atrybutów

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

i pewnych ich wartości). Dostarcza również efektywnych metod ekstrakcji wiedzy z danych przez analizę ukrytych relacji między obiektami i ich klasami. Po krótkim wprowadzeniu do teorii RS przedstawiono bezpośrednie zastosowania w analizie danych oraz istniejące narzędzia i środowiska implementujące. W drugiej części pokazano przykłady rozwiązań hybrydowych, tj. łączenia RS z innymi podejściami, w szczególności z sieciami neuronowymi. Jest to aktualnie rozwijany kierunek, istotny nie tylko z punktu widzenia bezpośredniego odkrywania wiedzy z danych, lecz również w kontekście interpretacji i oceny działania sieci.

Komisja Paleogeografii Czwartorzędu PAU

16.12 – mgr Olga Antczak-Orlewska, *Analiza subfosylnych Chironomidae w badaniach antropogenicznych i naturalnych zbiorników w Rozprzy*

Komisja Biologii Rozwoju PAU

22.01 – dr hab. Katarzyna Knapczyk-Stwora prof. UJ, *Wpływ neonatalnej ekspozycji na związki o aktywności hormonalnej na rozwój i funkcjonowania jajnika*
– dr hab. Małgorzata Grzesiak, *Rola witaminy D3 w fizjologii i patologii jajnika – badania na modelach zwierzęcych*
21.05 – dr hab. Anna Hejmej prof. UJ, *Współdziałanie klasycznej i nieklasycznej sygnalizacji androgenowej w komórkach Sertoliego: rola w kontroli aktywności szlaku Notch*

Komisja Nauk Rolniczych, Leśnych i Weterynaryjnych PAU

19.02 – prof. dr hab. Wojciech Grodzki, *Ochrona lasu a ochrona przyrody, kontrowersje i dylematy*
19.03 – dr Monika Trzcińska, prof. dr hab. Zdzisław Smorąg, *Nowoczesne metody diagnostyki andrologicznej*
23.04 – prof. dr hab. Stanisław Brożek, *Atlas siedlisk leśnych Polski – zawartość i przeznaczenie*
21.05 – prof. dr hab. Krystyna Koziec, *Gorzki smak otyłości*
25.06 – prof. dr hab. Władysław Migdał, *Sprzedaż bezpośrednia produktów rolniczych – relacje producent–konsument*
24.09 – prof. dr hab. Adela Maria Adamus, *Gametyczna embriogeneza i jej wykorzystanie w hodowli nowych odmian*
22.10 – dr hab. inż. Jan Szczepaniak, *Technika rolnicza wczoraj i dziś*

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

7.12 (wspólne z Wydziałami IV i V PAU) – prof. dr hab. Zygmunt Pejsak, *Zakażenia koronawirusowe u zwierząt – wiedza, zwalczanie i zdobycze nauk weterynaryjnych*

Komisja Geograficzna PAU

14.01 – prof. dr hab. Robert Twardosz, *Kontynentalne anomalie termiczne w Europie (1951–2018)*

W referacie skoncentrowano się na poznaniu częstości, lokalizacji i zasięgu przestrzennego wielkoobszarowych miesięcznych anomalii termicznych. Materiałem wyjściowym do badań były średnie miesięczne wartości temperatury powietrza z 210 stacji meteorologicznych z Europy z 68-lecia 1951–2018. Za miesiąc anomalny pod względem termicznym przyjęto taki, w którym średnia temperatura powietrza różniła się od odpowiedniej średniej z 60-lecia 1951–2010 przynajmniej o 2 odchylenia standardowe (σ). Wyróżniono miesiące: niezwykle zimne (NZ: $t \leq$ tśr. -2σ) i niezwykle ciepłe (NC: $t \geq$ tśr. $+2\sigma$). Za anomalię kontynentalną (KAT) uznano taką, która wystąpiła na co najmniej 40 stacjach, co odpowiada około jednej czwartej powierzchni Europy. Podjęto także próbę wyjaśnienia występowania KAT w powiązaniu z warunkami cyrkulacyjnymi nad Europą. Badania te doprowadziły do nowych wyników z zakresu klimatologii regionalnej Europy oraz przebiegu procesu współczesnego ocieplenia. Potwierdził się indywidualizm klimatyczny środkowej Europy – najbardziej anomalna pod względem termicznym, ze względu na uwarunkowania geograficzne. Ocieplenie w drugiej połowie 60-lecia najsilniej zachodziło w środkowej i wschodniej Europie, głównie dzięki częstości KAT+ letnich.

18.02 – dr Jarosław Działek, *Geografia sztuki. Struktury przestrzenne zjawisk artystycznych na przykładzie prywatnych galerii sztuki współczesnej w Krakowie*

Punktem wyjścia były rozważania teoretyczne na temat pozycji geografii sztuki w systemie nauk społecznych i humanistycznych – historii sztuki, socjologii sztuki i ekonomii kultury, które przyjmują odmienne perspektywy w badaniach nad sztuką. Stwierdzono z jednej strony rosnące zainteresowanie przestrzennymi aspektami zjawisk i procesów artystycznych, a z drugiej – brak spójnego, całościowego ujęcia tej tematyki. Zaproponowano koncepcję terytorialnego pola sztuki, które stanowi przestrzenne odzwierciedlenie relacji i hierarchii artystycznych. Podejście to bazuje na socjologicznej koncepcji pola sztuki P. Bourdieu. Do analizy terytorialnego pola sztuki użyto pojęć miejsca artystycznego (w skali mikro) i ośrodka artystycznego (w skali makro). Jako egzemplifikację tego ujęcia przedstawiono rozwój struktury

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

przestrzennej prywatnych galerii sztuki współczesnej w Krakowie w latach 1989–2019. Wyróżniono dwa typy skupisk tych instytucji: skupiska-rynki i skupiska-sceny, o odmiennej logice artystycznej i przestrzennej. Scharakteryzowano etapy rozwoju trzech pojawiających się kolejno skupisk galerii w Krakowie: na Starym Mieście, na Kazimierzu oraz w Starym Podgórzu i Zabłociu. Wskazano na główne czynniki i uwarunkowania wpływające na lokalizację galerii w różnych częściach miasta w ciągu trzech dekad po 1989 r.

18.03 – prof. dr hab. Mirosław Żelazny, *Zasoby wodne Tatr i Podhala w odniesieniu do antropopresji*

15.04 – dr Krzysztof Ostafin, *Problematyka integracji danych społeczno-gospodarczych z jednostkami przestrzennymi Galicji i Śląska Austriackiego w latach 1857–1910*

Dla właściwego mapowania i analiz danych historycznych potrzebne są zrekonstruowane granice jednostek administracyjnych. Od połowy XIX w. dla wielu regionów Polski i Europy wysoka jakość masowych danych kartograficznych i statystycznych sprzyja ich organizacji w rozdzielczości porównywalnej ze współczesnymi wielkoskalowymi bazami danych, jak np. Państwowy Rejestr Granic czy Bank Danych Lokalnych.

Wykorzystano 455 arkuszy map drugiego zdjęcia topograficznego z lat 1837–1864 w skali 1:28 800, aby zrekonstruować granice gmin katastralnych, odpowiednika współczesnych obrębów ewidencyjnych, dla Galicji (Ukraina i Polska) i Śląska Austriackiego (Czechy i Polska), łącznie 83 647 km^2. Pozyskano blisko 7500 historycznych gmin i dostosowywano je dla dowolnego przekroju czasowego, opierając się na historycznych materiałach spisowych od 1857 do 1910 r. Jednostki administracyjne najniższego poziomu mogą być agregowane w jednostki bardziej złożone, jak powiaty sądowe czy skarbowe. Możliwe także jest odtworzenie granic parafii, okręgów szkolnych, okręgów sanitarnych. Pozyskanie historycznych granic administracyjnych sprzyja dalszej integracji ze współczesnymi danymi, a tym samym pozwala na lepsze zrozumienie następstw procesów politycznych, demograficznych, gospodarczych.

Praca naukowa finansowana w ramach programu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego pod nazwą „Narodowy Program Rozwoju Humanistyki” w latach 2015–2021. Projekt 1aH 150324 83.

13.05 – dr hab. Małgorzata Ludwikowska-Kędzia, *Czwartorzęd Gór Świętokrzyskich z elementami geomorfologii strukturalnej*

17.06 – dr hab. Łukasz Pawlik prof. UŚ, *Biomorfodynamika stoków zalesionych w strefie klimatu umiarkowanego*

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Stoki zalesione podlegają dynamicznym zmianom głównie za sprawą zaburzeń naturalnych i antropogenicznych. Zaburzenia te prowadzą do zniszczenia lub degradacji lasów naturalnych i gospodarczych, porastających domeny geomorfologiczne stoków zalesionych. Zespół procesów powodujących zmiany geomorfologiczne pod wpływem organizmów żywych określamy ogólnym terminem „biomorfodynamika". Jednym z bardziej spektakularnych przykładów zaburzeń naturalnych są wiatrowały. W bryłach korzeniowych drzew powalonych wynoszona jest znaczna objętość materiału glebowego. Materiał ten jest następnie erodowany i transportowany w dół stoku. Na skalę tego zjawiska mają wpływ czynniki meteorologiczne, tj. magnituda i częstotliwość bardzo silnego wiatru. Innym przejawem aktywnego wpływu drzew na procesy geomorfologiczne w obrębie stoków zalesionych są procesy wietrzenia biomechanicznego i biochemicznego. Zachodzą one najintensywniej w obrębie systemów korzeniowych drzew żywych i w sposób istotny modelują procesy glebowe. Wiele z zagadnień ujętych w tej grupie procesów nie zostało jak do tej pory definitywnie wytłumaczonych i opisanych. Jednym z przykładów jest domniemany wpływ systemów korzeniowych drzew na formowanie się stoków usypiskowych w wyniku mechanicznego oddziaływania rozrastających się korzeni na spękaną skałę wychodni podłoża geologicznego.

28.10 – prof. dr hab. Tadeusz Ciupa, dr hab. Roman Suligowski, *Woda w miastach Polski – wybrane cechy obiegu, zagrożenia i wykorzystanie*

Przedstawiono wybraną problematykę funkcjonowania środowiska wodnego w miastach Polski. Dotyczyła ona: przyczyn i skutków okresowego nadmiaru wód opadowych i spływu powierzchniowego; zagrożeń powodziowych i propozycji przeciwdziałań; stanu i funkcjonowania małych cieków; zużycia wody oraz odprowadzania ścieków – z uwzględnieniem identyfikacji czynników presji oraz stanu środowiska, a także podejmowanych przez samorządy działań naprawczych. Analizą objęto 954 miasta, które zajmują 7% powierzchni Polski, a zamieszkuje w nich ok. 25 mln osób (64,5%). Wykazano, że konieczne staje się wprowadzenie lub kontynuowanie zrównoważonego rozwoju, uwzględniającego równocześnie potrzeby miast, jak i środowiska wodnego. Wymaga to m.in.: częściowego zatrzymania i wykorzystania wód opadowych w miejscu wystąpienia opadu, w tym wprowadzania w szerszym zakresie błękitno-zielonej infrastruktury; renaturyzacji małych zlewni miejskich, w tym koryt i dolin rzecznych; ochrony zasobów wodnych i terenów, w których one występują; „zwracania się miast" w stronę rzek i małych cieków; tworzenia nowych przestrzeni dla wody; kształtowania motywacji prowadzących do racjonalnego wykorzystania zasobów użytkowych wód podziemnych i powierzchniowych, a także

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

podnoszenia świadomości społecznej o ich znaczeniu w relacji: człowiek – środowisko.

18.11 – dr hab. Agnieszka Wypych prof. UJ, *Para wodna w troposferze nad Europą*
16.12 – dr hab. Monika Murzyn-Kupisz prof. UJ, *Geografia mody: perspektywy badawcze w kontekście studiów miejskich*

KOMISJE MIĘDZYWYDZIAŁOWE

Komisja Historii Nauki PAU

27.01 – dr hab. Marek Rembierz prof. UŚ, *Nauka – historia nauki – nauczanie. O roli historii nauki w twórczości naukowej i nauczaniu jako kształtowaniu samodzielności poznawczej*
17.02 – dr hab. Stanisław Domoradzki prof. URz, dr Margaret Stawiska-Friedland, prof. dr hab. Mykhaylo Zarichnyi, *O znaczeniu Księgi Szkockiej. W 85. rocznicę jej założenia*

W 2020 r. minęła 85. rocznica założenia Księgi Szkockiej, listy problemów, rozwiązań, kierunków rozwoju etc. Problemy wpisywali matematycy lwowscy, skupieni wokół Stefana Banacha, goście z kraju i z zagranicy. Nie każdy z matematyków mógł wpisywać dowolny problem, wpisywać można było tylko ten, który był akceptowany przez nieokreśloną większość. Stefan Banach i jego przyjaciel Stanisław Mazur byli filarami Lwowskiej Szkoły Matematycznej, wraz ze Stanisławem Ulamem wpisali największą liczbę problemów w Księdze. Może nas zaskoczyć, że Banach niezwykle pilnował praw autorskich, jego geniusz i zaangażowanie pozwalały na to. Umiał też docenić finezję i podejście do rozwiązania problemu przez młodych matematyków. Problemy z Księgi są niezmiennie inspiracją do nowego spojrzenia na matematykę współczesną. Wśród problemów Księgi Szkockiej stosunkowo duża liczba (27) dotyczyła funkcji zmiennej rzeczywistej. Może to świadczyć o chęci poznania własności poszczególnych funkcji przed badaniem własności całych przestrzeni. Jeden z takich problemów (17.1) rozwiązał Zygmunt Zahorski (1940; opublikowane 1947). Zahorski ukończył studia matematyczne w 1938 r. na UW, w 1939 schronił się we Lwowie. Zatem problemy Księgi wcześnie trafiały do kolejnych pokoleń matematyków. Wiele innych dziedzin matematyki było reprezentowanych w Księdze Szkockiej. Nawet dziedziny nieobecne w sformułowaniach samych problemów pojawiały się w rozwiązaniach. Przykładem jest teoria liczb, z którą

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

są związane problemy tzw. „kwadratury prostokąta”. Stanisław Ruziewicz sformułował problem 59: czy można rozbić kwadrat na skończoną liczbę samych różnych kwadratów? Rozwiązanie analogicznego problemu dla prostokątów znalazł Zbigniew Moroń, młodszy asystent na UJK (opublikowane 1925). Niektóre dziedziny matematyki zostały zapoczątkowane przez problemy Księgi Szkockiej, w tym teoria gier nieskończonych (problem 67) i teoria grafów losowych (problem 38). Część problemów Księgi Szkockiej poświęcona jest topologii i algebrze topologicznej. Świadczy to o zainteresowaniu matematyków lwowskich tymi rozdziałami matematyki. Problem Schaudera o punkcie stałym był punktem wyjścia do badań prowadzonych w XXI w. Zwracamy również uwagę na problemy Borsuka, od których zaczęła się współczesna topologia nieskończenie wymiarowa.

24.02 – dr hab. inż. Piotr Krzywiec prof. PAN, *Osiemnastowieczne „Kalendarze” czyli o nieco zapomnianych początkach geologii w Polsce*

Pierwszymi publikacjami zawierającymi wzmianki o różnego rodzaju użytecznych minerałach, występujących na obszarze Polski, były zielniki (Falimierz, 1534; Siennik, 1568; Marcin z Urzędowa, 1595). W XVII–XVIII w. opublikowano prace definiujące początek nauk geologicznych w Polsce: po łacinie (Schwenckfeldt, 1600; Helwing, 1717, 1720; Rzączyński, 1721, 1742), po niemiecku (Volkmann, 1720; Brückmann, 1727; Schober, 1750; Carosi, 1781–1784; Hacquet, 1790–1796) i francusku (Guettard, 1764). Prac opublikowanych po polsku było bardzo niewiele (Osiński, 1782; Łubieński, 1740; Chmielowski, 1754). Do grupy prac „proto-geologicznych” należy zaliczyć również *Kalendarz Polski i Ruski* Stanisława Duńczewskiego, wydawany w latach 1725–1772. Kalendarze były popularnymi publikacjami, wydawanymi od końca XV w., zawierającymi informacje astronomiczne oraz praktyczne porady gospodarskie, opisy wydarzeń historycznych i informacje o odkryciach naukowych. *Kalendarz* Duńczewskiego był najpopularniejszym kalendarzem w XVIII w. Zawierał on dodatek zatytułowany *Geografia Polska Y Wielkiego Xięstwa Litewskiego* z informacjami na temat występowania złóż kopalin użytecznych, skamieniałości, górnictwa, wód mineralnych etc. *Kalendarz* Duńczewskiego był jedną z pierwszych publikacji prezentujących tę wiedzę szerokiemu gronu czytelników po polsku. Poziom wiedzy prezentowany przez Duńczewskiego był stosunkowo wysoki, odpowiadając temu, jak ówcześnie rozumiano geologię w innych krajach, i w pełni zasługuje na to, by znaleźć się na liście prac definiujących początki nauk o Ziemi w Polsce.

26.02 (wspólne z Pracownią Naukoznawstwa IHN PAN, Komitetem Historii Nauki i Techniki PAN) – prof. dr hab. Michał Kokowski, *Problem list czasopism naukowych i pomysł PN IHN PAN nowej listy*

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

czasopism naukowych – czasopisma z historii i z historii nauki / The problem of lists of scientific journals and the idea of PN IHN PAN a new list of scientific journals. Journals on the history and history of science

W referacie wskazano liczne problemy konstruowania w Polsce list czasopism naukowych i przedstawiono ideę nowej listy czasopism naukowych Pracowni Naukoznawstwa IHN PAN Warszawa na przykładzie czasopism z historii i historii nauki.

24.03 – prof. RNDr. Martina Bečvářová Ph.D, dr hab. Stanisław Domoradzki prof. URz, *Mathematics in the interwar period in Central-Eastern Europe. A report on an international research project for the years 2018–2020*

W referacie przedstawiliśmy współpracę historyków matematyki i matematyków z Czech (M. Bečvářová, J. Bečvář, I. Netuka, A. Slavík, J. Veselý), Polski (S. Domoradzki, R. Duda), Słowacji (V. Bálint), USA (M. Stawiska-Friedland) i Ukrainy (M. Zarichnyi) na początku XXI w. Ważną rolę odegrały cykliczne konferencje: Poděbrady (Czechy, 2016, 2018, 2020) i Dickstein Forum w Krakowie (Kraków, 2017, 2019, 2021). Idea wspólnego projektu *The impact of WWI on the formation and transformation of the scientific life of the mathematical community*, który w l. 2018–2020 był wspierany przez Czech Science Foundation, wyszła od M. Bečvařovej. Nasza wieloletnia współpraca pozwoliła na wybór kierunków badawczych, które mają swoje odzwierciedlenie w monografii *The Development of Mathematics Between the World Wars*: *Case Studies, Examples and Analyses* (editor M. Bečvářová, wydawca: London: World Scientific, 2021, ss. 604), w której przedstawiliśmy następujące zagadnienia: matematykę w Niemczech między wojnami, matematykę rosyjską i jej relacje z matematyką niemiecką w l. 1914–1940, korzenie matematyki polskiej w l. 1815–1915, rolę Uniwersytetu Jagiellońskiego i rolę środowiska matematycznego w Krakowie przed i po I wojnie światowej, transformację warszawskiego środowiska matematycznego w tym samym czasie, formowanie się i niezwykłą aktywność Lwowskiej Szkoły Matematycznej, wpływ I wojny światowej na środowisko matematyczne Węgier, czeskie środowisko matematyczne w okresie międzywojennym, matematykę w końcu XIX i w pierwszych trzech dekadach XX w., teorię mnogości jako wehikuł nowoczesnej matematyki w Polsce, teorię potencjału, kombinatorykę jako przykłady transformacji matematyki między wojnami. Monografia jest o tyle ważna, że po raz pierwszy szczegółowo omawia rozwój międzywojennego środowiska matematycznego w Europie Środkowej. Wiele innych prac zostało opublikowanych w czasopismach, materiałach i monografiach czeskich, polskich, słowackich i amerykańskich. Wyniki współpracy

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

międzynarodowej były prezentowane na konferencjach w Czechach, Polsce, Austrii, Niemczech, Grecji, USA i na Ukrainie. Zespół projektowy stworzył bardzo dobrą platformę do dalszej współpracy międzynarodowej.

26.03 (wspólne z Pracownią Naukoznawstwa IHN PAN, Komitetem Historii Nauki i Techniki PAN) – prof. dr hab. Michał Kokowski, *Obiektywne mierniki dokonań czasopisma naukowego i kosztów publikacji oraz idea listy czasopism punktowanych według Pracowni Naukoznawstwa IHN PAN© / Objective measures of the achievements of a scientific journal, publication costs and the idea of a list of journals scored by the Science of Science Research Unit of the Institute for the History of Science, Polish Academy of Sciences©*

W referacie omówiono obiektywne mierniki dokonań czasopisma naukowego i kosztów publikacji oraz ideę nowej listy czasopism naukowych Pracowni Naukoznawstwa IHN PAN na przykładzie czasopism z historii i historii nauki.

31.03 – prof. dr hab. Jan Woleński, *Roman Ingarden – miejsce w fenomenologii*

Roman Ingarden był jednym z najwybitniejszych przedstawicieli fenomenologii, kierunku filozoficznego założonego przez Edmunda Husserla na początku XX w. – należał do grona uczniów Husserla z tzw. okresu getygeńskiego. Ingarden należał do nurtu tzw. fenomenologii realistycznej (świat istnieje niezależnie od aktów świadomości), stanowiska, które Husserl porzucił w dekadzie 1910–1920 na rzecz tzw. fenomenologii transcendentalnej (świat jest konstytuowany przez świadomość, ale nie indywidualną, lecz transcendentalną). Ingarden aktywnie zajmował się prawie wszystkimi zagadnieniami filozoficznymi, od logiki i filozofii języka do etyki. Sławę przyniosła mu książka *O dziele literackim*, wydana po niemiecku w 1931 r. Głównym dziełem Ingardena jest dwutomowa praca *Spór o istnienie świata*, wydana w latach 1947–1948, poświęcona obronie fenomenologii realistycznej (t. III ukazał się po niemiecku w 1974 r.). W perspektywie międzynarodowej Ingarden jest przede wszystkim postrzegany jako autor fundamentalnych prac z zakresu estetyki, co nie odpowiada rzeczywistemu znaczeniu jego filozofii.

7.04 – dr Marcin Krasnodębski, *Jacques Roger: o czterech stylach uprawiania historii nauk*

Jacques Roger (1920–1990) to jedna z najważniejszych postaci historii nauki świata francuskojęzycznego drugiej połowy XX wieku. Z wykształcenia specjalista z zakresu literatury klasycznej i literatury francuskiej, zainteresował się historią nauki, studiując dziedzictwo kultury antycznej w dobie

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Oświecenia. Jego prace na temat pioniera nauk biologicznych Buffona oraz na temat ewolucji języka naukowego zdobyły uznanie na całym świecie.

Specyfika metodologii Jacuqes'a Rogera była konsekwencją odrzucenia przez niego tak zwanej epistemologii historycznej, szkoły filozoficznej, która zdominowała praktykę historyków nauki we Francji od początku XX wieku. Sam Roger inspirował się Szkołą Annałów oraz historią mentalności, której najsłynniejszym być może przedstawicielem był Jacques Le Goff.

Najbardziej wpływowym i najczęściej cytowanym tekstem Rogera jest artykuł o charakterze metodologicznym pod tytułem *Na rzecz historycznej historii nauki*. Argumentuje on w nim, że francuska historia nauki zbyt długo zdominowana była przez naukowców, socjologów i filozofów, i czas, by rozwinęła ona swoje własne metody, inspirowane tradycyjnie rozumianą historią. Ów manifest stanowi kanon kształcenia francuskich historyków nauki aż po dziś dzień.

28.04 – dr Danuta Ciesielska, *Polscy studenci Felixa Kleina*

Niemiecki matematyk Klein (1849–1925) współtworzył w Getyndze na przełomie XIX i XX w. światowe centrum badań z zakresu fizyki i matematyki oraz ich zastosowań. Jako uczony z wielkimi sukcesami prowadził badania z zakresu matematyki teoretycznej i stosowanej. Jego wizjonerskie metody kształcenia na poziomie uniwersyteckim dały znakomite rezultaty i przyciągnęły do Getyngi studentów z wszystkich stron świata. Wśród jego uczniów znaleźli się liczni Polacy i kilka Polek, z których w przyszłości ponad 30 objęło katedry na polskich i zagranicznych uniwersytetach.

W referacie krótko przedstawiono sylwetkę i najbardziej znane naukowe osiągnięcia Kleina. Następnie zaprezentowano pełne dane statystyczne na temat udziału polskich studentów w wykładach i seminariach prowadzonych przez Kleina i jego współpracowników. Odczyt zamknęły informacje o przebiegu getyńskich studiów wybranych polskich studentów i studentek oraz o znaczeniu byłych studentów Kleina w środowisku akademickim odrodzonej Rzeczypospolitej.

12.05 – prof. dr hab. Zenon Roskal, *Akceptacja hipotezy o istnieniu księżyca Herculiny a odkrycie pierścieni Urana*

W referacie został przedstawiony przypadek odkrycia pierwszego księżyca planetoidy (532) Herculina. Istnienie tego obiektu, znanego we współczesnej astronomii jako S/1978 (532) 1, zostało jednak wykluczone w wyniku obserwacji przeprowadzonych za pomocą techniki interferometrii plamkowej oraz kosmicznego teleskopu Hubble'a na przełomie XX i XXI wieku.

Postawiona została teza, że na akceptację tego odkrycia miało wpływ medialne nagłośnienie odkrycia pierścieni wokół planety Uran, które miało

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

miejsce kilkanaście miesięcy przed ,,odkryciem'' (pierwszego) księżyca planetoidy. Dodatkowym argumentem za błędną akceptacją istnienia księżyca Herculiny było odkrycie w tym samym czasie księżyca Plutona. Odkrycie pierścieni Urana wykazało skuteczność metody zakryciowej w detekcji słabych obiektów orbitujących wokół dużo bardziej jasnych centrów grawitacyjnych, zaś odkrycie Charona dowiodło, że wokół obiektów o stosunkowo małej masie mogą znajdować się naturalne satelity. Przekonania te, szeroko rozpropagowane w środowisku astronomów, stworzyły przyjazny klimat intelektualny dla akceptacji hipotezy, która miała słabą ewidencję empiryczną. Przypadek ten pokazuje, że na akceptację hipotez empirycznych mają wpływ czynniki pozaempiryczne.

26.05 – dr Łukasz Mścisławski, *Z badań nad dziejami i spuścizną polskich filozofujących przyrodników w Kijowie w latach 1900–1919*

Referat miał na celu przedstawienie rezultatów badań nad dziejami i spuścizną trzech ważnych przedstawicieli polskiej mniejszości w Kijowie w pierwszych dwóch dziesięcioleciach XX wieku. Został zaprezentowany zarys kontekstu historycznego i społecznego, w którym przyszło żyć i pracować Czesławowi Białobrzeskiemu, Bohdanowi Szyszkowskiemu i Stanisławowi Kalinowskiemu. Nacisk położono przede wszystkim na przedstawienie prężności środowiska polskiego oraz prac, dzięki którym można wyżej wymienionych uczonych określić mianem *filozofujących przyrodników*. Dodatkowo uwzględniono także kulisy powstawania najbardziej znanej pracy tego czasu, sporządzonej przez Białobrzeskiego w Kijowie – *Sur l'équilibre thermodynamique d'une sphère gazeuse libre*.

9.06 – dr Paweł Brzegowy, *Wille profesorów Uniwersytetu Lwowskiego i Politechniki Lwowskiej jako budynki mieszkalne i miejsca pracy zawodowej*

Celem referatu było zaprezentowanie wybranych lwowskich obiektów mieszkalnych z lat 1891–1945: willi i pałacyków będących mieszkaniami i pracowniami wykładowców Uniwersytetu Franciszkańskiego/Uniwersytetu Jana Kazimierza i Politechniki Lwowskiej. W referacie omówiono architekturę, urządzenie i stylizacje wewnętrzne z uwzględnieniem pomieszczeń do prowadzenia badań i doświadczeń, budynków mieszkalnych kilku znanych przedstawicieli lwowskiego środowiska naukowego. Interesującą i wartą przypomnienia przeszłość mają wille: geologa Emila Dunikowskiego (1855–1924), zoologa Benedykta Dybowskiego (1833–1930), matematyka Placyda Dziwińskiego (1851–1936), prawnika Leona Pinińskiego (1857–1938), geografów Antoniego Rehmana (1840–1917) i Eugeniusza Romera (1871–1954) oraz architekta Jana Sas Zubrzyckiego (1860–1935).

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Wystąpienie było pokłosiem badań *in situ*, zrealizowanych w latach 2014–2019, w tym kwerend w Państwowym Archiwum Obwodu Lwowskiego (Державний архів Львівської області), przestudiowania ksiąg adresowych Lwowa i jego dokumentów oraz wywiadów ze świadkami historii.

16.06 – dr hab. Wiesław Wójcik prof. UJD/UH-P Częstochowa, *Antoni Przeborski (1871–1941) – matematyk z Charkowa i Warszawy*

W pracy omawiam dorobek organizacyjny i naukowy polskiego matematyka i fizyka Antoniego Przeborskiego (1871–1941). Ukazuję wszechstronność naukową tego uczonego i wkład, jaki miał w tworzenie środowiska naukowego w Rosji i w Polsce. Przez wiele lat był profesorem Uniwersytetu w Charkowie, Instytutu Technologicznego w Charkowie oraz tworzył i rozwijał Charkowskie Towarzystwo Matematyczne, prowadząc przy tym działalność edukacyjną i społeczną dla upowszechnienia matematyki. Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości przyjechał w 1922 roku do Warszawy i został profesorem Uniwersytetu Warszawskiego, obejmując funkcję kierownika Katedry Mechaniki Teoretycznej. Był autorem wielu podręczników matematycznych i kilku znaczących prac z równań eliptycznych, funkcji analitycznych, geometrii różniczkowej, rachunku wariacyjnego, podstaw geometrii i zastosowań do mechaniki. W referacie zwracam szczególną uwagę na wkład Przeborskiego w kształtowanie się polskiego środowiska matematycznego w drugim nurcie warszawskiej szkoły matematycznej (współpraca z Aleksandrem Rajchmanem). Jego uczniami byli: Jerzy Spława-Neyman, współtwórca współczesnej statystyki matematycznej, Aleksander Wundheiler (geometria różniczkowa), Bolesław Iwaszkiewicz (dydaktyka matematyki) i Michał Kerner (rachunek wariacyjny, geometria różniczkowa, analiza funkcjonalna, równania różniczkowe).

27.10 – dr Mateusz Hübner, *Polska Akademia Umiejętności w relacjach z Funduszem Kultury Narodowej*

W referacie przedstawiono podstawowe informacje dotyczące charakterystyki działalności Polskiej Akademii Umiejętności oraz Funduszu Kultury Narodowej. Fundusz ten powstał w 1928 roku w konsekwencji decyzji Józefa Piłsudskiego, poprzedzonej zabiegami Stanisława Michalskiego o zwiększenie kwot przekazywanych z budżetu państwa na rzecz nauki. Wykazano, że relacje PAU i FKN były utrzymywane w głównej mierze w oparciu o dobry kontakt dyrektora Funduszu Stanisława Michalskiego z sekretarzem generalnym Akademii Stanisławem Kutrzebą. Wynika to z przeprowadzonej analizy korespondencji, przechowywanej w Archiwum Nauki PAN i PAU w Krakowie. W korespondencji tej i w sprawozdaniach obu instytucji widoczne jest znaczące wsparcie Akademii przez Fundusz. Wynikało ono z ideowej

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

zbieżności obu instytucji. Ukazane zostały również mechanizmy działania Funduszu przy podejmowaniu decyzji o wsparciu Akademii. Relacji tych nie naruszyły trudności finansowe, które przeżywały ówcześnie państwo i gospodarka. Przedstawione zostały także efekty merytoryczne wsparcia Akademii przez Fundusz. Stanisław Michalski nie tylko przydzielał środki Akademii, ale też zasięgał informacji i opinii na temat oczekiwań środowiska akademickiego dotyczących polityki rządowej w dziedzinie nauki.

10.11 – dr hab. Paweł Polak prof. UJPII, *Samuel Dickstein (1851–1939), zapomniany prekursor filozofii nauki i naukoznawstwa w Polsce*

Powstanie i szybki, owocny rozwój polskiego naukoznawstwa po odzyskaniu przez Polskę niepodległości (S. Michalski) był możliwy dzięki wcześniejszej pracy przygotowawczej, dokonanej w środowisku warszawskim. Potwierdza to również stosunkowo wczesne pojawienie się dwóch dojrzałych, niekontrowersyjnych propozycji ujęć teoretycznych (F. Znaniecki, 1925; M. i S. Ossowscy, 1935 [tłum ang. 1936]). Należy więc zrewidować poglądy o prekursorskim charakterze tych dokonań i zbadać faktyczne źródła polskiego naukoznawstwa.

Źródeł polskich koncepcji naukoznawczych należy doszukiwać się w kręgu warszawskiego pozytywizmu. Szczególnie interesującą postacią jest Samuel Dickstein, znany dziś głównie jako matematyk, popularyzator matematyki, filozof matematyki albo historyk matematyki. Jedynie Jan Woleński zauważył znaczenie Dicksteina dla warszawskiego pozytywizmu, ale nie analizował jego roli w kontekście filozofii nauki. Przeprowadzone analizy historyczne i filozoficzne wskazują, że Dickstein (inspirowany poglądami J. W. Drapera) używał koncepcji „nauki wiedzy", którą można traktować jako prekursorkę koncepcji nauki o nauce. Od lat 80. XIX wieku Dickstein prowadził pionierskie analizy naukoznawcze (zwł. naukometryczne), powinien być więc uznany za jednego z prekursorów naukoznawstwa (a w szczególności naukometrii) w Polsce. W referacie wskazano również konieczność prowadzenia dalszych badań nad początkami naukoznawstwa w Polsce.

24.11 – dr hab. inż. Piotr Krzywiec prof. PAN, dr Aleksandra Arndt, mgr Krystyna Jarosz, *Georg Andreas Helwing (1666–1748) jako geolog i paleontolog*

Georg Andreas (Jerzy Andrzej) Helwing urodził się 14.12.1666 w Węgorzewie w rodzinie tamtejszego pastora. Naukę rozpoczął w lokalnej szkole węgorzewskiej, kontynuował ją w Lipniku, a od 1684 roku na Uniwersytecie Albrechta (Alberta) w Królewcu, czyli w słynnej Albertynie. W latach 1687–1691 podróżował po Europie, kontynuując edukację i nawiązując kontakty

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

z licznymi uczonymi. W Jenie w 1688 roku uzyskał stopień magistra. Zakres zainteresowań naukowych Helwinga był bardzo szeroki i obejmował medycynę, archeologię, botanikę oraz nauki o Ziemi. Był zapalonym zbieraczem wszelkiego rodzaju okazów przyrodniczych, jego gabinet „dziwów natury" odwiedził m.in. król Stanisław Leszczyński, który nabył kolekcję skamielin; zasłynął również z tworzenia zielników (http://blog.polona.pl/tagi/georg-andreas-helwing). Helwing poświęcił swoje dwie prace problematyce geologiczno-paleontologicznej: w 1717 roku wydał w Królewcu *Lithographia Angerburgica sive Lapidum et fossilium In Districtu Angerburgensi & ejus vicinia*, a w 1720 roku w Lipsku jej drugą część pt. *Lithographiae Angerburgicae pars II*. Obie te prace zawierają liczne ilustracje skamieniałości roślinnych i zwierzęcych oraz minerałów i skał. Helwing był aktywnym członkiem „republiki uczonych", pozostawał w kontakcie listownym m.in. z Johannem Jakobem Scheuchzerem z Zurychu, wybitnym przyrodnikiem, uważanym za „ojca paleobotaniki". Zachowały się 4 listy dokumentujące ich dyskusje naukowe i bliską współpracę. Helwing pomógł Scheuchzerowi uzupełnić indeks w jego wiekopomnej pracy *Herbarium Diluvianum* (1723) o polskie nazwy roślin.

15.12 – dr hab. Sławomir Łotysz prof. PAN, *Przekleństwo „doskonałej równinności". Z dziejów polskiego poznania budowy geologicznej Polesia*

W 1928 roku zostało powołane Biuro Projektu Melioracji Polesia, którego zadaniem było przygotowanie projektu inwestycji, polegającej na odwodnieniu i zagospodarowaniu około 1,5 miliona hektarów nieużytków. Punktem wyjścia do właściwych prac projektowych było przeprowadzenie szczegółowej triangulacji całego terenu oraz badań geologicznych, hydrologicznych i glebowych. Zasadniczym pytaniem było to, czy obszar, który Józef Paczoski nazywał „najdoskonalszą płaszczyzną", a Stanisław Lencewicz – „doskonałą równinnością", uda się w ogóle odwodnić. Długo pokutował pogląd, że niektóre rejony poleskiej niecki leżą poniżej poziomu Prypeci. W wyniku prac badawczych ustalono, że niedostateczna pojemność odpływu tej rzeki jest główną przyczyną zabagnienia Polesia. W referacie wykorzystano fragmenty książki *Pińskie błota. Natura, wiedza i polityka na polskim Polesiu do 1945 roku* (Kraków 2022).

17.12 (wspólne z Pracownią Naukoznawstwa IHN PAN, Komitetem Historii Nauki i Techniki PAN, Komitetem Naukoznawstwa PAN oraz Inicjatywą Obywatelską Instytutów PAN) – prof. dr hab. Michał Kokowski, *„Narodowy Program Kopernikański" a kopernikanistyka i zintegrowane naukoznawstwo*

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Referat krytycznie analizuje tematykę „Narodowego Programu Kopernikańskiego” z perspektywy kopernikanistyki i naukoznawstwa. Wskazano liczne zastrzeżenia, które dyskwalifikują pomysł tworzenia nowej polskiej akademii nauk.

– (wspólne z Pracownią Naukoznawstwa IHN PAN) – prof. dr hab. Michał Kokowski, *Boris Hessen i paradoksalna historia historiografii nauki. Komentarz do słynnego referatu Hessena, przedstawionego podczas II Międzynarodowego Kongresu Historii Nauki i Techniki w Londynie w 1931 r.*

W referacie przedstawiono krytyczną analizę słynnego wykładu Borisa Hessena, wygłoszonego podczas II Międzynarodowego Kongresu Historii Nauki i Techniki w Londynie w 1931 r., ukazano genezę i recepcję tego wykładu Hessena oraz przypomniano życiorys tego badacza. Wskazano również m.in., że: 1) naukoznawstwo jako dyscyplina akademicka zostało stworzone w Polsce (pierwsze czasopisma na świecie z tej tematyki to „Nauka Polska. Jej Potrzeby, Organizacja i Rozwój”, 1918), zanim taką problematykę podjęli badacze sowieccy, i 2) historia nauki jako dyscyplina akademicka była wcześniej rozwijana w Polsce (począwszy od Komisji Wydania Dzieł, Biografii i Bibliografii Mikołaja Kopernika (1896), Komisji Historii oraz Bibliografii Nauk Matematycznych i Przyrodniczych (1904) itd. w Akademii Umiejętności i Polskiej Akademii Umiejętności) niż w Związku Radzieckim (Komisja Historii Wiedzy przy Sowieckiej Akademii Nauk, 1921).

Komisja Spraw Europejskich PAU

25.10 – prof. Witold Klaus, *Poza prawem i bez trybu – działania władz publicznych w celu „ochrony” granicy polsko-białoruskiej*

Od sierpnia 2021 roku na granicy polsko-białoruskiej trwa kryzys humanitarny. Jest on kontynuacją wcześniejszych działań, które rozgrywały się na granicy Białorusi z Litwą i Łotwą, a wszystkie one są pokłosiem zorganizowanej przez reżim prezydenta Aleksandra Łukaszenki akcji przemytu osób z krajów Bliskiego Wchodu do Unii Europejskiej. Niestety, kraje graniczne UE, w tym przede wszystkim Polska, nie potrafią właściwie zareagować na tę sytuację. Zamiast stosować się do zapisanych w prawie polskim, unijnym oraz międzynarodowym norm i procedur wobec osób przekraczających polską granicę (niezależnie od tego, czy w sposób legalny, czy nielegalny), rząd decyduje się na używanie rozwiązań siłowych. Większość z nich jest wprost sprzeczna z przepisami. Te ostatnie władze próbują zmieniać, by zalegalizować swoje praktyki, które jednak niezależnie od tych prób nadal pozostają

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

sprzeczne z prawem międzynarodowym. Działania polskich władz pogłębiają kryzys humanitarny i przyczyniają się do śmierci migrantów i migrantek przymusowych na polskiej granicy. W trakcie wystąpienia zostały przybliżone zasady, których polskie władze powinny przestrzegać, omówione nowe regulacje prawne w kontekście przepisów prawnomiędzynarodowych, a także pokazane skutki polskiej polityki, w tym przede wszystkim krzywdę, którą ona ze sobą niesie.

Komisja Zagrożeń Cywilizacyjnych PAU

21.01 – prof. dr hab. inż. Stanisław Nagy, *Zielony ład – kontrowersje*

Specjalny raport IPCC (Intergovernmental Panel on Climate Change) dotyczący zmian klimatycznych z roku 2018 wskazuje na podniesienie się temperatury o ok. 0.87 °C w latach 2006–2015. W roku 2015 w Paryżu rządy zobowiązały się do gwałtownej redukcji emisji CO2 i wprowadzenia gospodarki zeroemisyjnej w roku 2050. Cel postawiony jest ambitny i trudny do wykonania, jeżeli nie niemożliwy. Unia Europejska jako odpowiedź na porozumienie paryskie z roku 2015 przedstawia strategię dochodzenia do neutralności klimatycznej w roku 2050. Program „Zielony Ład" zakłada głęboką dekarbonizację wszystkich sektorów gospodarki, w szczególności dekarbonizację energetyki, która docelowo ma być „neutralna klimatycznie" w oparciu o technologie odnawialnych źródeł energii (OZE), równocześnie dostarczając w sposób bezpieczny/stabilny przystępną cenowo energię. „Zielony Ład" zakłada dekarbonizację transportu, w tym głównie transportu miejskiego. Zakłada się zwiększenie roli samochodów elektrycznych, a także proponuje się wdrażanie produkcji i stosowania alternatywnych paliw o zmniejszonej emisji CO2. Strategia UE zakłada wspieranie rozwoju sieci wodorowych i technologii CCUS (wychwytu, transportu, utylizacji i sekwestracji CO2), magazynowania energii oraz integracji sektorów gazowych i energetycznych. Strategia przemysłowa UE zakłada dekarbonizację energochłonnych gałęzi przemysłu, takich jak stal, chemikalia i cement. Zakłada się zmniejszenie emisji CO2 w ciepłownictwie poprzez renowację budynków i mieszkań. Nowa strategia wspiera „liderów w dziedzinie klimatu i zasobów" w celu opracowania komercyjnych zastosowań przełomowych technologii niskoemisyjnych.

29.04 – dr hab. Urszula Jarecka prof. PAN, *Konteksty rewolucji cyfrowej*

Technologia miała służyć powiększaniu sfery wolności i jakości życia, natomiast postęp w tej dziedzinie miał poskromić niepewność życia w środowisku naturalnym. W tej wizji istotną rolę odgrywała „eliminacja żywiołowości", co prowadzić miało w wymiarze społecznym do „poprawy ogólnego bilansu szczęścia". Jednakże postęp w sferze nauki, umożliwiający rozwój

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

technologii, wiedzie do zwiększenia złożoności świata. Wzbudza niedostrzegalne powiązania między zjawiskami, których konsekwencje są nieoczekiwane, a nierzadko również niepożądane. Od czasów rewolucji przemysłowej społeczeństwa zachodnie doświadczają stopniowego uzależnienia wszystkich sfer życia od technologii i systemowych rozwiązań, a nowe fale globalizacji rozpowszechniają te rozwiązania na kolejne kraje[1].

Głębokie zmiany kulturowe, idące za wprowadzeniem jawnych i ukrytych form digitalizacji w życiu społecznym, mogą być rozumiane jako szansa i jako zagrożenie. Wdrażanie nowych technologii wyzwala niekiedy siły destrukcyjne dla psychiki człowieka, przyszłości wynalazczości i kreatywności, więzi społecznych itd., co w wymiarze globalnym prowadzić może do „totalitaryzmu cyfrowego", godzącego w wartości cywilizacji zachodniej. Przemiany technologiczne – cyfryzacja rzeczywistości społecznej, w tym rozwój sztucznej inteligencji – przyczyniają się bowiem do przekształceń nie tylko budzących lęk czy reakcji w stylu „moral panics", ale również do zmiany porządku społecznego i funkcjonowania człowieka w środowisku. Zjawiska te są badane w socjologii kultury, ekologii mediów itd. Aczkolwiek sama technologia i postęp w dziedzinie cyfrowej (w tym medialnej) są z natury neutralne, jednak wprowadzane w życie niosą dalekosiężne, niekiedy nieprzewidziane i niekorzystne z punktu widzenia dobrostanu indywidualnego i wspólnotowego konsekwencje. W wystąpieniu starano się zidentyfikować wybrane konteksty digitalizacji i rozwoju sztucznej inteligencji, a także zjawiska prowadzące do powstawania nowych sfer wykluczenia, uprzedzeń itd., skoro koncentrujemy się głównie na zagrożeniach.

27.05 – prof. Józef Chowaniec, *Skutki nadmiernej eksploatacji wód podziemnych w związku ze zmianami klimatycznymi na przykładzie największych zbiorników świata i Polski*

Omówiono problem znaczenia wód podziemnych i pokazano podstawowe definicje zasobów wód podziemnych. Przedstawiono geologiczne uwarunkowania występowania wód artezyjskich. Przedstawiono charakterystykę systemu artezyjskich piaskowców kredowych Dakoty, pokazano schemat krążenia wód w utworach kredowych (węglanowych) Basenu Paryskiego. Omówiono charakterystyki hydrogeologiczne wybranych systemów artezyjskich na obszarze Polski (piaski oligocenu niecki mazowieckiej; piaski kredy dolnej niecki łódzkiej; piaski, margle i wapienie kredy górnej subniecki

[1] W omówieniu wykorzystałam wyniki badań własnych, a także ustalenia tekstu *Sztuka odpowiedzialnej wyobraźni: Lekcje sztucznej inteligencji*, pisanego we współautorstwie z Pawłem Fortuną (KUL), przygotowanego do publikacji w pracy *Kultura (nie)odpowiedzialności*, pod. red. Małgorzaty Boguni-Borowskiej, PWN, w druku.

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

gdańskiej; utwory niecki podhalańskiej). Pokazano istniejące systemy „nieodnawialne" (Wielki Basen Australijski); piaskowiec nubijski (Egipt, Libia, Sudan i Czad); systemy północno-zachodniej Afryki (North-West Sahara Aquifers, NWSA); wody „płytkich" poziomów (High Plains Aquifer). Przedstawiono konsekwencje nadmiernej eksploatacji wód podziemnych.

28.10 – dr Marcin Galent, *Kapitalizm platform: analogie, innowacje, wyzwania*

W ostatnich latach uwagę w rozwoju gospodarczym przykuwają nowe modele biznesu, których wspólną cechą jest oparcie działalności na platformie, czyli pewnego rodzaju infrastrukturze, umożliwiającej różnym podmiotom gospodarczym wchodzenie w interakcje. Platformy chcą być postrzegane jako pośrednicy pomiędzy klientami, wykonawcami usług, producentami, dostarczycielami towarów, reklamodawcami itp. I tak, coraz więcej działalności gospodarczej znika z tradycyjnych miejsc aktywności i tam się przenosi. Największa sieć hoteli na świecie, taksówek, największy sklep z towarami czy miejsce, gdzie odbywa się najwięcej interakcji symbolicznych, mieszczą się właśnie na platformach. Google, Facebook, eBay, Uber czy Airbnb stały się znakami rozpoznawczymi nowych wygranych kapitalizmu.

Rzecz jasna, platformy odgrywały od zawsze ważną rolę w prowadzeniu działalności gospodarczej. Agora, rynek czy targ nie są niczym innym, jak właśnie tradycyjnymi platformami. Referent skupił się przede wszystkim nie na analogiach, ale na innowacjach, które umożliwiły platformom zdominowanie współczesnego kapitalizmu. Szczególna uwaga została poświęcona mechanizmom, poprzez które ten model biznesu sprzyja przywróceniu wykorzeniania (*disembedding*) działalności gospodarczej z istniejących lokalnych instytucji społeczno-kulturowych.

25.11 – prof. dr hab. inż. Kazimierz Różański, *Perspektywy zahamowania globalnego ocieplenia*

W referacie przedyskutowane zostały fizyczne aspekty ingerencji człowieka w system klimatyczny Ziemi oraz możliwości zahamowania dalszego wzrostu temperatury globalnej poprzez modyfikacje bilansu radiacyjnego naszej planety. Omówione zostały projekty bezpośredniej kontroli strumienia promieniowania słonecznego, docierającego do powierzchni Ziemi, oraz sposoby kontroli strumienia promieniowania długofalowego, emitowanego przez system Ziemia–atmosfera. Przedstawiono główne tezy Raportu Specjalnego Międzyrządowego Zespołu ds. Zmian Klimatu (IPCC) dotyczące niezbędnych działań, które należy podjąć, aby utrzymać wzrost temperatury globalnej Ziemi poniżej 1.5°C do końca XXI wieku, zgodnie z postanowieniami Porozumienia Paryskiego z 2015 r.

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

16.12 (wspólne z Komisją Nauk Technicznych PAU) – prof. dr hab. inż. Ryszard Tadeusiewicz, *Zagrożenia w cyberprzestrzeni*

Truizmem jest twierdzenie, że obecnie komputerów, smartfonów i Internetu używają wszyscy, wszędzie i do wszystkiego. Coraz więcej obszarów naszej aktywności przenosi się ze świata realnego do wirtualnego, kolokwialnie nazywanego cyberprzestrzenią. Niestety, ta nowa przestrzeń niesie też nowe zagrożenia. Omówienie tych zagrożeń, a także wskazanie sposobów minimalizacji ich skutków było głównym przedmiotem referatu. Omówione zostały metody przechwytywania informacji (*spoofing*), ograniczania ich dostępności, naruszania poufności, kontroli integralności i gwarantowania niezaprzeczalności dokumentów elektronicznych. Od strony technicznej przedstawiono metody pokonywania trudności związanych z potencjalnie możliwymi awariami oraz dość obszernie omówiono zagadnienia związane z szyfrowaniem i deszyfrowaniem informacji przesyłanych przez sieć oraz przechowywanych w bazach danych. Jako zagadnienie mające rosnące znaczenie opisano także sposoby składania i weryfikacji podpisów elektronicznych i ich certyfikacji. Na koniec omówiono metody identyfikacji użytkowników w systemach informatycznych ze szczególnym naciskiem na metody biometryczne.

Komisja Filozofii Nauk PAU

11.01 – prof. dr hab. Dominika Oramus, *Literaturoznawstwo współczesne a nauki ścisłe*

22.02 – ks. dr hab. Marek Słomka, *Poszukiwanie głębi bytu. Filozoficzno-naukowe credo J. Życińskiego*

22.03 – dr Roman Krzanowski, *Koncepcja informacji ontologicznej*

19.04 – prof. dr hab. Dominika Dudek, *Szaleństwo w dziejach*

17.05 – prof. dr hab. Jerzy Dajka, *Przeszłość cząstki kwantowej: stary problem, świeże (i żywe) kontrowersje*

14.06 – dr Marcin Trepczyński, *„Nieskończoność" w średniowieczu: mało znane przykłady i płynące z nich wnioski*

15.11 – dr hab. Radosław Kazibut prof. UAM, *Filozofia przyrody Roberta Boyle'a*

Referat poświęcony jest filozofii przyrody Roberta Boyle'a (1627–1691). Poglądy autora *The Sceptical Chymist* na temat przyrody można określić jako system filozoficzno-przyrodoznawczych przekonań, które stanowiły pozanaukowy fundament prowadzonej przez niego działalności badawczej. Jednocześnie rozważania Boyle'a z zakresu filozofii przyrody były punktem zwrotnym w dziejach filozoficznej refleksji nad przyrodą.

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

W czasach Boyle'a został zapoczątkowany proces odchodzenia od dominującego do XVII wieku spekulacyjnego sposobu prowadzenia filozoficznych rozważań nad przyrodą. Styl ten ustępował miejsca konceptualizacjom filozoficznym, które powstawały na podstawie wyników dociekań przyrodoznawczych, prowadzonych w paradygmacie mechanicystycznym i eksperymentalistycznym. Filozofia przyrody Boyle'a nie ukonstytuowała się tylko w „ogniu" krytyki metafizycznie usytuowanej tradycji arystotelesowskiej filozofii przyrody. Boyle polemizował i w ostateczności odrzucił szereg toposów tworzących korpus myślenia ezoterycznego, a tym samym wynikający z niego holistyczny obraz świata przyrody. W centrum filozoficznej uwagi Boyle'a znalazła się problematyka epistemologiczna i metodologiczna, a na drugi plan zostały odsunięte rozważania metafizyczne.

13.12 – dr Michał Wagner, *„Kryzys" darwinizmu na przełomie XIX i XX wieku z perspektywy historycznej i filozoficznej*

Wystąpienie dotyczyło szczególnego momentu w historii biologii ewolucyjnej na przełomie XIX i XX wieku, który określany jest mianem „zaćmienia darwinizmu". Pojęcie to odnosi się do okresu przed powstaniem syntetycznej teorii ewolucji, kiedy teoria ewolucji Darwina przeżywała kryzys, słabnąc wobec takich kierunków myślowych, jak neolamarkizm, mutacjonizm czy ortogeneza. Problematyczność wspomnianego okresu bierze się głównie stąd, iż „zaćmienie" zakończyło się nie z powodu jakiegoś odkrycia, które pozwoliło na utworzenie syntetycznej teorii ewolucji. W rzeczywistości jedynie na nowo zreinterpretowano znane już wcześniej dane empiryczne. Zasadniczy problem, przed jakim staje historyk i filozof nauki analizując ten okres, brzmi następująco: w jaki sposób te same dane empiryczne, które posłużyły do potwierdzenia syntetycznej teorii ewolucji, mogły być używane wcześniej do tworzenia koncepcji będących w opozycji do niej? Większość historyków, próbując odpowiedzieć na to pytanie, wskazuje na liczne czynniki pozanaukowe, które miały wpłynąć na sposób, w jaki ówcześni naukowcy oceniali darwinizm. Z kolei to, na jakie czynniki wskazują badacze, jest uzależnione od przyjętych przez nich koncepcji filozoficznych na temat rozwoju nauki w ogóle.

Komisja PAU do Oceny Podręczników Szkolnych[2]

26.01 – prof. dr hab. Barbara Płytycz, *Skąd się biorą pandemie i jak z nimi walczyć?*

[2] Materiały z posiedzeń Komisji zostaną opublikowane w czasopiśmie „Opinie Edukacyjne PAU".

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Liczba ludności świata od roku 1800 wzrosła od jednego do ponad siedmiu miliardów, a rozmieszczenie ludzi na kontynentach jest bardzo nierównomierne, od terenów o niskim zaludnieniu po ogromne skupiska ludności, w tym gigantyczne metropolie. Człowiek wkracza na tereny zielone, zajmowane dotychczas przez dzikie gatunki zwierząt, przyczyniając się do zmiany warunków środowiska, w tym ocieplenia klimatu. Prowadzi to do zachwiania osiągniętego uprzednio stanu równowagi między rozmaitymi drobnoustrojami, w tym bakteriami i wirusami, a ich gospodarzami, w tym człowiekiem. Skutkiem tego jest pojawianie się wariantów drobnoustrojów lepiej przystosowanych do nowych warunków środowiska, co może się wiązać ze zmianą gospodarza. Drobnoustroje zasiedlające nowego gospodarza są początkowo dla niego bardzo niebezpieczne, lecz stopniowo ustala się nowy stan równowagi pasożyt–gospodarz, w myśl zasady ŻYJ I DAJ ŻYĆ INNYM. Czeka nas pojawianie się lokalnych ognisk nowych chorób, przeradzających się w epidemie, które – zbyt późno rozpoznane – mogą się przekształcić w globalne pandemie. Aby spowolnić i ograniczyć te zjawiska, musimy zaprzestać dewastacji natury, nauczyć się monitorować lokalne ogniska nowych chorób i zapobiegać ich rozprzestrzenianiu.

23.02 – dr Irena Trzcieniecka-Schneider, *O pilnej potrzebie nauczania logiki i filozofii. Refleksje poczynione nad niektórymi z podręczników do języka polskiego*

Uwagi dotyczyły głównie podręcznika *Ponad słowami. Podręcznik do języka polskiego dla liceum ogólnokształcącego i technikum. Zakres podstawowy i rozszerzony. Dla absolwentów szkół podstawowych*, część 1 i 2, wyd. Nowa Era. Ten ciekawy podręcznik zawiera, niestety, dwa rozdziały (po jednym w każdej części), które ze względu na ogromną liczbę błędów, w tym informacji fałszywych, wymagają napisania na nowo. Pierwszy dotyczy sztuki argumentacji, drugi – wnioskowań. Znaczna część błędów wynika z braku definicyjnej charakterystyki omawianych pojęć. Omówienie wnioskowań dedukcyjnych ograniczono do sylogizmów, które są rzeczywiście częstymi rozumowaniami w języku naturalnym, jednak sprowadzanie indukcji wyłącznie do wnioskowań redukcyjnych (od skutku do przyczyny), zapisywanych identycznie jak sylogizmy, jest poważnym błędem. W codziennym życiu najczęściej stosowana jest indukcja enumeracyjna niezupełna, czyli uogólnianie szczegółowych obserwacji. Niektóre informacje, a zwłaszcza polecenia dla uczniów, opierane są na nieujawnionych mocnych założeniach filozoficznych, często dyskusyjnych lub wręcz fałszywych. Przy obfitości rzetelnych źródeł, także cyfrowych, dotyczących tematyki poruszanej w omawianym podręczniku, musi dziwić zarówno liczba, jak i waga popełnionych w nim błędów.

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

– Dodatkowo przedstawiono 1 recenzję podręcznika (dr Dagmara Sokołowska: Adam Ogaza, *Fizyka 1. Zakres podstawowy. Podręcznik dla szkoły ponadpodstawowej*, Wydawnictwo Pedagogiczne OPERON).

23.03 – mgr Bartłomiej Duda, mgr Piotr Milc, *Muzeum Podręcznika: misja, stan obecny, perspektywy*

Muzeum Podręcznika jest częścią zbiorów Biblioteki Głównej Uniwersytetu Pedagogicznego im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie. Kolekcja gromadzi najstarsze i najcenniejsze egzemplarze, począwszy od XIX-wiecznych wydań, aż po najnowsze z początku XXI wieku, które zostały wycofane z obowiązujących programów nauczania. Oprócz tradycyjnych podręczników szkolnych, w Muzeum gromadzone są również publikacje metodyczne, programy nauczania czy zeszyty ćwiczeń dla uczniów. Ciekawym uzupełnieniem jest kolekcja materiałów przeznaczonych do nauki dla uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Wśród blisko sześciu tysięcy książek znaleźć można publikacje wydane w kilkunastu językach i przeznaczone dla różnych systemów edukacji. Wiele egzemplarzy ma znaki proweniencyjne, które stanowią świadectwo ich użytkowania przez poprzednich właścicieli, a także wskazują nieraz zawiłą drogę, jaką przebyły woluminy, zanim trafiły do Biblioteki Uniwersytetu Pedagogicznego. Zbiory Muzeum Podręcznika mogą stanowić ciekawy materiał do badań zarówno dla historyków dydaktyki, jak i bibliologów.

– Dodatkowo przedstawiono 2 recenzje podręczników (dr Dagmara Sokołowska: A. Ogaza, *Fizyka 1. Zakres podstawowy. Podręcznik dla szkoły ponadpodstawowej*, Wydawnictwo Pedagogiczne OPERON; prof. dr hab. Sławomir Sprawski: A. Szweda, M. Pawlak, *Poznać przeszłość 1. Podręcznik do historii dla liceum ogólnokształcącego i technikum. Zakres podstawowy*, Wyd. Nowa Era).

27.04 – prof. dr hab. Dariusz Rott, *Jak zostać rzeczoznawcą podręczników szkolnych do kształcenia ogólnego?*

W komunikacie przedstawiono obowiązujący stan prawny związany z systemem podręczników szkolnych (Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty) oraz Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 3 października 2019 r. w sprawie dopuszczania do użytku szkolnego podręczników. Zaprezentowano zwłaszcza rolę i zadania rzeczoznawców, warunki wpisu na listę rzeczoznawców, dokumenty, które należy przygotować oraz informacje, od jakich instytucji i w jakiej formie można uzyskać rekomendację. Wśród tych instytucji jest Polska Akademia Umiejętności.

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Postulowano, by skorzystano z tej możliwości i rekomendowano jako kandydatów na rzeczoznawców aktywnych członków Komisji PAU do Oceny Podręczników Szkolnych. Postulat ten nie uzyskał poparcia prezydium Komisji.

– Dodatkowo przedstawiono 2 recenzje podręczników (prof. dr hab. Andrzej Essen: A. Kucharski, A. Niewęgłowska, *Poznać przeszłość 2. Podręcznik do historii dla liceum ogólnokształcącego i technikum. Zakres podstawowy*, Wyd. Nowa Era; dr Bartosz Kołoczek, dr hab. Wiktor Szymborski: R. Kulesza, K. Kowalewski, *Zrozumieć przeszłość 1. Podręcznik do historii dla liceum ogólnokształcącego i technikum. Zakres rozszerzony*, Wyd. Nowa Era).

25.05 – dr Małgorzata Skotnicka-Palka, *Renesans na kartach współczesnych podręczników dla szkół średnich (wydawnictw WSiP, Nowa Era i Operon) – jeden obraz czy trzy?*

W referacie zaprezentowano obraz renesansu na kartach podręczników do historii dla klasy drugiej liceum ogólnokształcącego i technikum, zgodnych z podstawą programową z 30 stycznia 2018 r. Pod uwagę wzięto podręczniki na poziomie podstawowym i rozszerzonym wydawnictw: Nowa Era, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne oraz Wydawnictwa Operon. Przedstawiono zestaw renesansowych autorów, dzieł i ilustracji, zaprezentowano obraz kobiet na kartach podręczników, omówiono relacje pomiędzy opisem renesansu europejskiego i polskiego, przeanalizowano dydaktyczne aspekty podręczników oraz dokonano oceny znaczenia renesansu. W efekcie wykazano, że obraz epoki jest nieco inny w zależności od tego, z jakim podręcznikiem pracuje uczeń.

22.06 – prof. dr hab. Krystyna Kowalik, dr hab. Wiktor Darasz prof. PAN, *Szkolne słowniki polskiej terminologii gramatycznej (lingwistycznej) w pięćdziesięcioleciu 1970–2020*

Przedmiotem zainteresowania w tym referacie były opracowania polskiej terminologii lingwistycznej (gramatycznej) adresowane do uczniów różnych poziomów edukacji szkolnej. Uwzględnione zostały wydawnictwa z pięćdziesięciolecia przełomu XX i XXI wieku. Omówiono istotne dla tej problematyki publikacje (typu encyklopedia, kompendium, leksykon, słownik, vademecum), poświęcone zarówno terminologii ogólnojęzykoznawczej, jak i wybranym działom wiedzy o języku i różnym subdyscyplinom, jak terminologia z zakresu dyskursu, teorii tekstu, socjolingwistyki i pragmatyki językowej. Słowniki są zróżnicowane pod względem objętości – zawierają od kilkuset do około dwóch tysięcy haseł. O ich dydaktycznym charakterze

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

zwykle informują tytuły, zawierające formy *szkolny*, *dydaktyczny*, *dydaktyka*, *nauka o języku*, lub podkreślające podręczny charakter publikacji. Liczne podają materiał dostosowany do obowiązujących programów nauczania w szkołach na różnych etapach edukacji.

– dr Grzegorz Chomicki, *Kultura języka i emisja głosu w kształceniu nauczycieli. Standardy – podręczniki – realia. Rekonesans zagadnienia i zaproszenie do dyskusji*

Od pewnego czasu problem zdrowia i higieny narządu głosu wśród nauczycieli zwraca uwagę specjalistów. Zapobieganie typowym dysfunkcjom i schorzeniom, wynikającym z nieumiejętnego posługiwania się głosem, stało się jednym z elementów kształcenia nauczycieli. Zgodnie z obecnymi standardami kształcenia przygotowującego do wykonywania zawodu, konieczne jest wprowadzenie do programu studiów osobnego modułu zawierającego kurs emisji głosu. W referacie zostały przedstawione niektóre związane z tym problemy oraz publikacje z ostatnich lat, mogące się przyczynić do skutecznej profilaktyki, a także wzrostu świadomości prozdrowotnej wśród obecnie kształconych kadr nauczycielskich.

28.09 – dr Janusz Kuczyński przedstawił 1 recenzję i 3 omówienia podręczników (A. Ogaza, *Fizyka 2* do drugiej klasy szkół ponadpodstawowych, Wyd. Operon; M. Braun, K. Byczuk, A. Seweryn-Byczuk, E. Wójtowicz, *Zrozumieć fizykę* do drugiej klasy liceum ogólnokształcącego i technikum, Wyd. Nowa Era; L. Lehman, W. Polesiuk, G. F. Wojewoda, *Fizyka 2* do drugiej klasy liceum i technikum, Wyd. WSiP; M. Braun, W. Śliwa, *Odkryć fizykę 2* do drugiej klasy liceum, Wyd. Nowa Era).

26.10 – prof. dr hab. Leszek Ziątkowski przedstawił 1 recenzję podręcznika (J. Choińska-Mika, P. Szlanta, K. Zielińska, *Historia. Podręcznik – liceum i technikum – zakres rozszerzony*, kl. II, Wyd. SiP).

23.11 – dr hab. Anna Pecio prof. UJ, dr Anna Michalik, *Jak naucza się zoologii w szkołach ponadpodstawowych? Porównanie koncepcji i treści podręczników wydawnictw Nowa Era i Operon*

Podczas wystąpienia zanalizowano treści zoologiczne i koncepcję ich nauczania na poziomie rozszerzonym w podręcznikach do nauki biologii w szkołach ponadpodstawowych wydawnictw Operon (B. Jakubik, R. Szymańska, *Biologia 3. Zakres rozszerzony*) i Nowa Era (F. Dubert, M. Guzik, A. Helmin, J. Holeczek, S. Krawczyk, W. Zamachowski, *Biologia na czasie 3. Podręcznik dla liceum ogólnokształcącego i technikum. Zakres rozszerzony*), dopuszczonych do użytku szkolnego przez MEiN. Celem było nie tylko wykazanie niepoprawności, ale przede wszystkim wskazanie sposobu

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

ich poprawy przez nakierowanie na odpowiednią interpretację treści, gdyż dla autorów spoza uczelni kontakt z najnowszymi publikacjami jest trudny, a podręczniki musi charakteryzować rzetelność naukowa i dydaktyczna oraz aktualność przekazywanej wiedzy. Ten ostatni element jest szczególnie ważny w naukach biologicznych, gdyż postęp w zakresie badań sekwencji DNA i analiz transkryptomów w istotny sposób zmienił postrzeganie pokrewieństw między grupami oraz zasady klasyfikacji w wielu taksonach. Tak więc trwanie przy nazewnictwie taksonów z czasów Linneusza i postrzeganiu doskonalenia organizmów jako celu ewolucji (np. *Ssaki – kręgowce wszechstronne i ekspansywne*) musi budzić zastrzeżenia. W referacie zwrócono uwagę na zgodność treści prezentowanych w podręcznikach z podstawą programową, szatę graficzną oraz merytoryczną i dydaktyczną wartość podręczników. Uwzględniając powyższe kryteria, zarekomendowano podręcznik wydawnictwa Nowa Era, który przedstawia zagadnienia zoologii ciekawie, jest dobrze zilustrowany, integruje wiedzę i skłania ucznia do powtórzeń i porównań.

Komisja PAU do Badań Diaspory Polskiej

28.01 – dr Ewelina Tarkowska, *Początki Wielkiej Emigracji. Polacy w Besançon w latach 1832–1833*

25.03 – dr hab. Hubert Chudzio prof. UP, *Dekada poszukiwań, odkryć i renowacji polskich nekropolii w Afryce Wschodniej i Południowej*

22.04 – Agnieszka Kulesa, dr Aneta Nisiobęcka, *Wyjazdy Polaków do Belgii i ich powroty do Polski w latach 1918–1952 – emigracyjne losy rodziny Szotków*

20.05 – mgr Krzysztof Ziomek, *Funkcja opozycyjności w prasie polonijnej w Brazylii 1892–1920*

24.06 – dr Kamil Ruszała, *Polacy na uchodźstwie podczas I wojny światowej w monarchii Habsburgów*

27.10 (wspólne z Muzeum Krakowa, Katedrą Historii XIX wieku Instytutu Historii i Archiwistyki Uniwersytetu Pedagogicznego oraz The Explorers Club) – spotkanie z prof. Davidem Frickiem (Dep. of Slavic Languages and Literatures, University of California, Berkeley), badaczem literatury i dziejów Rzeczypospolitej Obojga Narodów, wprowadzenie wygłosił prof. Jakub Niedźwiedź (UJ).

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Komisja Antropologiczna PAU

18.03 – dr hab. Aldona Mueller-Bieniek prof. UW, *Antropocen z perspektywy przyrodniczej*

W prezentacji przedstawiono pojęcie antropocenu, wprowadzone przez Paula Crutzena i Eugena Stroemera w 2000 roku (Crutzen and Stoermer 2000), oraz jak ono ulegało zmianie, m.in. w zależności od specjalności badaczy zajmujących się tym tematem (Crutzen 2002; Zalasiewicz et al. 2015, 2019; Ruddiman et al. 2016; Ruddiman 2018, 2019). Skupiono się przede wszystkim na przedstawieniu tego tematu z punktu widzenia badaczy paleośrodowiska i przeszłości człowieka (Ellis 2015; Ruddiman et al. 2016). Przedstawiono również argumenty zwolenników ostrej granicy stratygraficznej, przypadającej na 1950 i tzw. „great acceleration". Konkluzją wystąpienia, a zarazem kwestią otwartą, pozostała potrzeba wielopłaszczyznowej dyskusji nad zjawiskiem antropocenu jako okresu zdominowanego przez działalność człowieka, włączająca, poza badaczami z dziedziny geologii, również specjalistów z zakresu antropologii, archeologii, historii, filozofii, socjologii, ekonomii, geografii i paleoekologii. Powstanie takiej interdyscyplinarnej grupy postulowane było już pięć lat temu (Ellis et al. 2016), co podkreślało społeczny aspekt pojęcia antropocenu, a także konieczność szerokiej dyskusji problemów i wyzwań związanych ze zmianami klimatycznymi oraz nadmierną eksploatacją środowiska (Finney and Edwards 2016; Ruddiman et al. 2016).

16.06 – dr hab. Tarzycjusz Buliński prof. UG, *Perspektywizm indiański na przykładzie E'ñepá z Amazonii Wenezuelskiej*

W wykładzie przybliżono perspektywizm indiański, koncepcję sformułowaną przez antropologów brazylijskich prowadzących badania etnograficzne wśród Indian Amazonii (T. S. Lima, E. Viveiros de Castro, A. Vilaça). Wystąpienie oparto na współczesnych antropologicznych interpretacjach z zakresu amazonistyki oraz własnych badaniach terenowych wśród E'ñepá w Amazonii Wenezuelskiej. Na ich przykładzie zaprezentowano podstawowe reguły perspektywizmu indiańskiego: relacyjność, procesualność i skalarność. Przedstawiono świat doświadczany tychże Indian E'ñepá, zasiedlany przez ludzi, zwierzęta, rośliny oraz całe spektrum bytów niewidzialnych. Jego cechą charakterystyczną jest ontologiczna zmienność ciała i jego perspektywy na świat. Przejawia się to w podejściu do wszystkich dziedzin życia, m.in. polowania, choroby, tworzenia rodziny czy prowadzenia wojny. Przynależność do poszczególnych rodzajów bytów jest tu przejściowa i zależy od aktywności Osoby-podmiotu. Człowieczeństwo jest więc stanem wytworzonym, możliwym do osiągnięcia, ale także i do utraty, nie tylko przez tych, których określamy z euroamerykańskiej perspektywy jako ludzi (Indian, Białych,

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Metysów), ale także przez zwierzęta, władców zwierząt i inne rodzaje bytów. Takie podejście jest odmienne od koncepcji Natury i Kultury, znanych ze społeczeństw z kręgu kultur euroamerykańskich.

3.11 – prof. dr hab. Ryszard Żarów, *Pamięć o zmarłych a „tożsamość" – wspomnienie o profesor Marii Chrzanowskiej – członku Komisji Antropologicznej PAU*

W referacie poruszone były zagadnienia związane z życiem naukowym, organizacyjnym i dydaktycznym Pani Profesor Marii Chrzanowskiej, która odeszła od nas w 2021 roku. Prof. dr hab. Maria Chrzanowska (1938–2021) była wieloletnim pracownikiem Zakładu Antropologii Akademii Wychowania Fizycznego w Krakowie, w którym przepracowała 48 lat, członkiem Komitetu Antropologii PAN w okresie 1998–2015, członkiem Polskiego Towarzystwa Antropologicznego (w latach 1999–2011 Zarządu Głównego) oraz Komisji Antropologicznej PAU. W 1963 roku ukończyła biologię ze specjalnością w zakresie antropologii na Wydziale Biologii Nauk o Ziemi Uniwersytetu Jagiellońskiego. Doktorat w zakresie nauk przyrodniczych uzyskała w roku 1975 na Uniwersytecie Jagiellońskim na podstawie rozprawy pt. *Postawa ciała oraz jej związek z typem budowy ciała i poziomem rozwoju biologicznego dzieci i młodzieży*. Stopień naukowy doktora habilitowanego nauk o kulturze fizycznej w zakresie antropologii uzyskała w roku 1993 na podstawie całokształtu dorobku naukowego i pracy habilitacyjnej pt. *Biologiczne i społeczno-ekonomiczne determinanty rozwoju podskórnej tkanki tłuszczowej dzieci i młodzieży*. Tytuł profesora w zakresie nauk o kulturze fizycznej uzyskała w 2009 roku. Pracowała także w Instytucie Kultury Fizycznej Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Nowym Sączu (2004–2021) na stanowisku profesora. Pod jej kierunkiem 9 doktorantów uzyskało stopień naukowy doktora. Opublikowała 157 prac naukowych, obejmujących książki, monografie, rozprawy naukowe, artykuły, komunikaty i skrypty. Wykaz wszystkich publikacji zamieszczony jest na stronie Biblioteki Głównej AWF Kraków /publikacje pracowników do 2008 i od 2009 r. Zainteresowania naukowe Pani Profesor dotyczyły: antropologii ontogenetycznej (auksologii), antropologii społecznej, antropologii sportowej. W różnorodnym dorobku naukowym wyróżnić można 4 obszary badawcze: 1) zagadnienia pionowej postawy ciała człowieka, jej deformacje i uwarunkowania przez czynniki biologiczne i społeczno-ekonomiczne, 2) biologiczne konsekwencje procesów urbanizacji i uprzemysłowienia dla przebiegu rozwoju osobniczego, 3) rozwój biologiczny dzieci i młodzieży o różnym poziomie sprawności fizycznej, 4) zaburzenia homeostazy energetycznej ustroju w różnych fazach rozwoju osobniczego człowieka, w tym – zmiany rozwojowe otłuszczenia i dystrybucji tłuszczu w ustroju, epidemiologia nadwagi i otyłości oraz niedoborów

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

masy i otłuszczenia ciała w populacji dzieci i młodzieży oraz osób dorosłych z różnych środowisk w Polsce, uwarunkowania poziomu otłuszczenia i dystrybucji tłuszczu w organizmie przez czynniki środowiskowe (status społeczny i styl życia). Uczestniczyła czynnie w wielu konferencjach, kongresach, sympozjach i zebraniach naukowych. Do najważniejszych wyróżnień i odznaczeń, które otrzymała Pani Profesor Maria Chrzanowska, należą: Medal Komisji Edukacji Narodowej – 1978; Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski – 2003; Krzyż Oficerski Orderu Odrodzenia Polski – 2008. Pani Profesor Maria Chrzanowska była niezwykle serdeczną osobą. Aktywnie uczestniczyła w życiu Zakładu Antropologii, inspirowała i brała udział w wielu akcjach badawczych, organizowanych przez Zakład, była sumiennym, uczynnym i pogodnym pracownikiem

Komisja Ergonomii PAU

18.03 – dr hab. inż. arch. Małgorzata Drożdż-Szczybura prof. PK, *Inteligentne miasta przyszłości farmami pionowymi*

Przeobrażające się od końca XX w. w niespotykanym dotychczas tempie warunki gospodarcze i środowiskowe, wzrastająca liczba ludności oraz nasilające się znaczenie ekonomiczne rolnictwa miejskiego nakazują poszukiwanie nowych metod i kierunków pozyskiwania żywności. Nieunikniona może okazać się konieczność produkcji żywności w miastach, intensyfikacja rolnictwa miejskiego. Od początków XXI w. powstają coraz liczniejsze projekty inteligentnych miast przyszłości o funkcji i strukturze stanowiącej farmę pionową lub mieszczących na swoim obszarze takie farmy. Są to samowystarczalne żywnościowo i energetycznie inteligentne miasta przyszłości, w których piętrzące się obszary zieleni użytkowej pełnią funkcję produkcyjną, a niekiedy tworzą obszary przestrzeni publicznej lub wspólnej – semipublicznej. Miasta spełniające warunki określone przez definicje współczesnych farm pionowych pozostają na razie w sferze wizji i koncepcji. Przybierają formę otwartych, zamkniętych lub otwarto-zamkniętych struktur, tworzących farmę lub skupisko farm pionowych.

We wszystkich teoretycznych rozwiązaniach miast-farm produkcja prowadzona jest zgodnie z zasadami gospodarki obiegu zamkniętego, zwanej też gospodarką cyrkularną. Posiadają one cechy obiektów inteligentnych, a stosowane w nich systemy spełniają warunki definiujące sztuczną inteligencję. Z uwagi na to, że istnieje wiele dziedzin rolnictwa, których na razie nie da się realizować w farmach pionowych, mało prawdopodobne jest, że w najbliższym czasie znikną tradycyjne gospodarstwa rolne. Jednakże opracowywane na świecie projekty i realizacje oraz kierunek, jaki przyjmuje rozwój

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

ziemskiego społeczeństwa, wskazują na potrzebę i racjonalność zaistnienia nie tylko miejskich farm pionowych, ale również miast przyszłości – inteligentnych, ekologicznych miast-farm pionowych.

Futurystyczne wizje wytwarzających żywność, samowystarczalnych, inteligentnych miast przyszłości uzupełniają idee inteligentnych miast o elementy inteligentnego miejskiego rolnictwa, które powinno się stać stałym elementem systemów miejskich w aspekcie ich zrównoważonego rozwoju. Wzrastające w świecie znaczenie gospodarcze rolnictwa miejskiego daje impuls do poszukiwań i opracowywania nowych innowacyjnych technologii, które mogłyby być zastosowane w farmach pionowych, tworzących inteligentne ekomiasta, i w inteligentnych miastach, będących takimi farmami.

13.05 – dr hab. inż. arch. Matylda Wdowiarz-Bilska prof. PK, *Smart city – idea, realizacja i wyzwania*

Smart city jest jednym z bardziej popularnych, hybrydowych pojęć, jakie pojawiły się pośród wielu różnorodnych teorii rozwoju miasta na przełomie XX i XXI wieku. Pojęcie to posiada szereg definicji odnoszących się do rożnych aspektów życia miasta. Generalnie mianem *smart city* można określić zarówno inteligentne ekosystemy cyfrowe, zainstalowane w przestrzeni miejskiej i budujące nowy sieciowy wymiar struktury miasta, jak i samo miasto, w którym taki ekosystem funkcjonuje. Wśród najważniejszych cech miasta *smart city* wymienia się obecność innowacyjnych rozwiązań (głównie ICT), których celem jest poprawa życia w mieście i jego lepsze funkcjonowanie w każdym z wymiarów. Tworzone rankingi miast, zależne od doboru wskaźników, zaliczają do *smart city* zarówno te ośrodki, które rozwijają się równomiernie, jak i te, które intensywnie inwestują w zaawansowane technologie czy wykorzystują możliwości sztucznej inteligencji do usprawnienia życia miasta.

Rozwiązania *smart city* są wdrażane w różnych skalach i wiążą się z wprowadzeniem w przestrzeń miejską rozlicznych nowych elementów, detali w skali urbanistycznej i architektonicznej, które służą do zbierania danych, ich prezentacji, dostępu do infrastruktury sieciowej, czy też stanowią elementy zintegrowanego systemu fizyczno-sieciowego. Na przykładzie Krakowa ukazano gamę rozwiązań typu *smart*, które są implementowane w przestrzeni miejskiej. Niekontrolowane pojawienie się nowych „detali" architektoniczno-urbanistycznych może przyczyniać się do chaosu, dysharmonii i konfliktów przestrzennych w środowisku miejskim. Dotyczy to szczególnie tkanki historycznej, wymagającej ochrony, ekspozycji i kształtowania odpowiednich rozwiązań przestrzennych. Doświadczenia krakowskie pokazują, iż napływ rozwiązań budujących inteligentne środowisko oraz dążenie do miana *smart city* wymaga podjęcia szeregu działań w zakresie planowania przestrzennego i projektowania urbanistycznego.

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Komisja PAU Zarządzania Kulturą i Mediami

24.11 – dr hab. Kinga Anna Gajda, dr hab. Bożena Gierat-Bieroń, *Miejska „tarcza antykryzysowa" wobec sektora kultury w czasach pandemii. Efektywność, innowacja, solidarność*

Prelegentki przedstawiły wyniki rocznych badań jakościowych (2020), dotyczących skutków pandemii Covid-19 w sektorze kultury. Celem badania była próba odpowiedzi na pytanie o rolę samorządów miejskich w procesie radzenia sobie sektora kultury z sytuacją kryzysową.

Projekt zakładał trzy etapy realizacji: 1) wstępną inwentaryzację pola badawczego (*desk research*); 2) badania porównawcze samorządowych tarcz antykryzysowych skierowanych do środowiska kultury; 3) badania empiryczne wśród beneficjentów pomocy antykryzysowej, weryfikujące celność wsparcia. Badania przeprowadzono w sześciu dużych polskich miastach wojewódzkich: Gdańsku, Krakowie, Łodzi, Poznaniu, Warszawie i Wrocławiu. W przypadku tych miast bowiem kultura i artyści ogrywają istotną rolę promocyjną i wizerunkową.

Badaczki (Kinga Anna Gajda, Bożena Gierat-Bieroń, Joanna Szulborska-Łukaszewicz) analizowały trzy zmienne charakterystyczne dla sytuacji kryzysu: adekwatność pomocy samorządu miejskiego, innowacyjność rozwiązań i zastosowanie idei solidarności. W wystąpieniu prelegentki skupiły się na idei solidarności.

Solidarność jest przez wielu socjologów i filozofów łączona nie tylko ze zmianami społecznymi. Jest także opisywana jako jedna z metod radzenia sobie z kryzysem i transformacją kulturową oraz uzupełniania nadwerężonego potencjału. W ramach projektu solidarność zdefiniowano jako praktyczną postawę, zasadę społeczną opartą na zaufaniu i dialogu. Przyjmując (za Habermasem i Fukuyamą), że kredyt zaufania to jeden ze składników kapitału społecznego, to reguła działania i kooperacji, wątek ten poddano podczas badania szczególnej analizie. Okazuje się bowiem, że utrzymująca się od dekad „sztywna" relacja między samorządem a artystami ulegała pogłębieniu tylko w sytuacji kryzysowej. Doszło do swoistego odwrócenia czy przesunięcia ról. Artyści, zamiast polegać na pomocy samorządów (z której częściowo korzystali w pandemii), zaczęli pomagać sobie nawzajem (uruchamiając „samopomoc"), wykorzystując kryzys do tworzenia „nowej formy dialogu" czy budowania międzyśrodowiskowej, nowej sytuacji społecznej, pozwalającej pokonać trudności. Takie przesunięcie poczucia solidarności z pozycji horyzontalnej do wertykalnej można nazwać (za Tonym Judtą) „postawą porozumienia dla rozwoju". W tej kwestii na szczególną uwagę zasługuje miasto Kraków, gdzie relatywnie najwyższy odsetek osób deklarował poczucie wspólnotowości w czasach kryzysu. Rodzi się

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

zatem ostatecznie pytanie: na ile globalny kryzys wzmacnia lub osłabia lokalne więzy społeczne i tworzy nowe/nowatorskie zasady organizacji środowisk zawodowych?

Wyniki badań zostały opublikowane w książce: B. Gierat-Bieroń, K. Gajda, J. Szulborska-Łukaszewicz, *Samorządy miejskie wobec sektora kultury w czasach kryzysu pandemicznego*, Wyd. Attyka, Kraków 2021.

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Posiedzenia Stacji Naukowych i Komisji PAU działających poza Krakowem w 2021 roku[1]

Stacja Naukowa PAU w Katowicach (Wszechnica PAU w Katowicach)

KOMISJE STACJI NAUKOWEJ PAU W KATOWICACH[2]

Komisja Historii Śląska PAU w Katowicach

9.12 – mgr Bogdan Kasprowicz, *„Rocznik Lwowski" 1991–2021*

W listopadzie 1991 r. na rynku księgarskim ukazało się nowe czasopismo roczne, „Rocznik Lwowski", wydane przez Instytut Lwowski. Od tego czasu „Rocznik Lwowski", opatrzony stosowną datą roczną, ukazuje się nieprzerwanie już przez 30 lat, aż po dzień dzisiejszy, tj. grudzień 2021 r., jako jedyne naukowe czasopismo roczne poświęcone Lwowowi i Kresom Wschodnim. Instytut Lwowski powstał jako inicjatywa prywatna Janusza Wasylkowskiego, który zaprosił do współpracy przyjaciół z grona naukowców (Artur Leinwand, Oskar Czarnik, Andrzej Mierzejewski, Maciej Miśkowiec, Krzysztof Smolana), literatów, dziennikarzy, poetów (Jerzy Janicki, Witold Szolginia, Ewa Siemaszko, Bogdan Kasprowicz, Mariusz Olbromski) – ludzi związanych z Lwowem. Celem Instytutu od początku było wydawanie „Rocznika Lwowskiego" oraz publikacji o tematyce lwowskiej. W 2011 r. Janusz Wasylkowski oraz najbliżsi współpracownicy (Bogdan Kasprowicz, Krzysztof Smolana) utworzyli fundację pod nazwą **Instytut Lwowski Fundacja Ochrony Dziedzictwa Kulturowego Kresów Wschodnich.** W istocie było to przekształcenie istniejącego już 20 lat jako przedsięwzięcie prywatne

[1] W roku 2021 Komisja Przyrodniczo-Medyczna PAU we Wrocławiu z powodu pandemii zawiesiła działalność.

[2] W roku 2021, ze względu na sytuację pandemii, wszystkie wydarzenia zaplanowane przez Komisje Stacji Naukowej PAU w Katowicach: Nauk Przyrodniczych, Nauk Matematycznych oraz Prawniczą, zostały odwołane.

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Instytutu Lwowskiego w nową formę prawną. W okresie swego istnienia Instytut wydał ponad dwadzieścia tomów „Rocznika Lwowskiego" oraz kilkadziesiąt publikacji, zorganizował piętnaście wystaw, a jego współpracownicy wygłosili kilkadziesiąt odczytów, jak też wzięli udział w kilkudziesięciu konferencjach naukowych w kraju i za granicą. Instytut Lwowski działa w celu utrwalenia dziedzictwa kulturowego Lwowa i Kresów Wschodnich. Staramy się osiągnąć ten cel głównie poprzez publikację „Rocznika Lwowskiego". Składa się on z trzech zasadniczych części – naukowej, literackiej i informacyjnej. Część naukowa i literacka zawierają najczęściej oryginalne artykuły, opracowywane na zamówienie redakcji lub, w przypadku zgłaszania się autorów, po przeprowadzeniu wewnętrznych recenzji. Redakcja utrzymuje kontakt ze specjalistami, zarówno historykami, jak też literaturoznawcami, oraz z wieloma ośrodkami naukowymi, m.in. Polską Akademią Umiejętności w Krakowie, Stacją Naukową PAU w Katowicach, Ossolineum, Instytutem Myśli Polskiej im. Wojciecha. Korfantego w Katowicach i wielu innymi w kraju i za granicą.

Wszechnica Naukowo-Kulturalna w Gliwicach

24.06 – prof. dr hab. n. med. Krzysztof Składowski, prof. dr hab. Piotr Widłak, prof. dr hab. Barbara Jarząb, *Profesor Mieczysław Chorąży. In memoriam*

Na zebraniu Wszechnicy PAU w dniu 24 czerwca 2021 r., poświęconym pamięci śp. prof. Mieczysława Chorążego, odbyła się rozmowa wspominających go uczonych – prof. Krzysztofa Składowskiego, dyrektora Narodowego Instytutu Onkologii w Gliwicach, prof. Piotra Widłaka i prof. Barbary Jarząb.

Prof. Krzysztof Składowski przedstawił wielki wkład organizacyjny śp. prof. Mieczysława Chorążego w pracę Instytutu Onkologii w Gliwicach. Prof. Piotr Widłak, wieloletni kierownik zespołu utworzonego przez śp. prof. M. Chorążego, pokazał wiele zdjęć dokumentujących żywy udział śp. M. Chorążego nie tylko w pracy naukowej, ale także w życiu zespołu naukowego. Podkreślił też wspaniałe zasługi prof. M. Chorążego w tworzeniu szkoły w Gliwicach: tzw. „podchorążówki", którą ukończyło wielu znamienitych uczonych, niegdyś doktorantów Profesora.

Spotkanie zakończono postanowieniem kontynuacji wykładów na gliwickiej Wszechnicy PAU i zadanie to powierzono prof. Barbarze Jarząb.

28.10 – dr n. med. Przemysław Wilczewski, *Fakty i mity na temat epidemiologii i profilaktyki chorób serca*

Wykład przedstawia aktualną wiedzę na temat występowania chorób układu krążenia w populacji świata. Zawarte są w nim informacje o umie-

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

ralności z powodu poszczególnych schorzeń z wyeksponowaniem chorób układu krążenia, które odpowiadają w Polsce za ponad 45% zgonów, co stanowi niemal dwukrotność w stosunku do nowotworów (27%). W wykładzie przedstawiono szereg statystyk i danych GUS oraz EUROSTAT pokazujących światowe tendencje co do zróżnicowania regionalnego w zakresie zapadalności na choroby serca oraz ich wyleczalności – przedstawiono kraje niskiego ryzyka chorób serca, jak Austria, Dania czy Niemcy, oraz kraje wysokiego ryzyka, do których zalicza się Polska obok Rumunii, Czech, Węgier i innych. W wykładzie przedstawione zostały czynniki ryzyka chorób sercowo-naczyniowych oraz ich nasilenie w populacji polskiej, w której nadciśnienie tętnicze dotyczy 45% obywateli, a hipercholesterolemia aż 60%. Zawarte są tu informacje na temat możliwości wpływania na stan zdrowia populacji – przedstawiono ideę tzw. Pól Zdrowia Marca Lelonde'a, z której wynika, że największy wpływ na stan zdrowia mają styl życia (53%), środowisko naturalne (21%) oraz czynniki genetyczne (18%), zaś opieka zdrowotna decyduje o stanie zdrowia populacji zaledwie w 10%. Przedstawione są także zasady szacowania ryzyka chorób układu krążenia na przykładzie tabel SCORE. Zawarte w temacie sformułowanie fakty i mity odniesiono do wyników badań naukowych, których efektem stało się wyodrębnienie wiedzy weryfikowalnej, mogącej znaleźć zastosowanie w praktyce prozdrowotnej czy klinicznej. Omówiono zasady EBM (medycyny opartej na faktach), która, przy zastosowaniu metod naukowych, takich jak podwójnie randomizowana, ślepa, kontrolowana placebo próba, pozwalają na określenie przydatności danego leku czy metody terapeutycznej. Tego typu rozwiązania pozwoliły na oddzielenie mitów od faktów, czego przykładem może być wykluczenie aspiryny jako leku chroniącego populację przed zawałem serca. Przedstawiono ciekawe informacje na temat witamin, których suplementacja nie przynosi efektów, z wyjątkiem witaminy D3. Omówiono także diety, z których wyodrębniono te dające efekty prozdrowotne, jak dieta DASH czy śródziemnomorska, w odróżnieniu od tych jednoznacznie szkodliwych, jak dieta ketogenna czy dieta Dąbrowskiej. W zakresie czynników ryzyka zawału serca udokumentowano w wykładzie ich siłę, gdzie wykazano, że największy niekorzystny wpływ na stan zdrowia ma niska aktywność ruchowa, wyprzedzając na przykład nadciśnienie tętnicze czy nałóg palenia papierosów. Odnosząc się do poszczególnych zagadnień popularnych, w dyskusji publicznej przedstawiono, na czym polega szkodliwość e-papierosów, jak działa zanieczyszczenie środowiska na zapadalność na choroby sercowo-naczyniowe oraz przedstawiono ciekawe wyniki badań naukowych, wykazujące korzyści z sauny, morsowania oraz regularnego wypoczynku.

9.12 – prof. dr hab. Krzysztof Pyrć, *Leczenie COVID-19. Wzloty i upadki*

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

STACJA NAUKOWA PAU W GDAŃSKU

Komisja Kaszubska

20.04 (wspólne z Instytutem Kaszubskim) – dr Paweł Migdalski, *Słowiańszczyzna północno-zachodnia między Polską, Rzeszą i Danią*

29.09 – *„Spotkanie z Mistrzem Nauki”* – gościem był prof. dr hab. n. med. Jan Lubiński

17.11 – dr hab. n. med. Beata Lipska-Ziętkiewicz prof. GUMed, *Piętno przodków wyczytane w genach – efekt założyciela na przykładzie wybranych chorób występujących w populacji kaszubskiej, polskiej i zachodniosłowiańskiej*

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Czasopisma i książki wydane w 2021 roku

Czasopisma

„Acta Archaeologica Carpathica", t. LV: 2020
„Acta Militaria Mediaevalia", t. XVI: 2020 – współwyd. Muzeum Historyczne w Sanoku
„Acta Physica Polonica", 2021, s. B, vol. 52, nr 1–12; Supplement vol. 14, nr 1–3 – współwyd. Instytut Fizyki UJ
„Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych", R. XXIV: 2020, z. 2–4; R. XXV: 2021, z. 1; – współwyd. Krakowski Instytut Prawa Karnego. Fundacja
„Folia Historiae Artium", t. 19: 2021
„Kultura Słowian", t. XVI: 2020; t. XVII: 2021
„Kwartalnik Filozoficzny", t. XLVII: 2019, z. 3–4; 2020, z. 1–2 – współwyd. Instytut Filozofii UJ
„Kwartalnik Prawa Prywatnego", R. XXX: 2021, z. 1–4
„Lehahayer: czasopismo poświęcone dziejom Ormian polskich", 2020, vol. 7 – Ośrodek Badań nad Kulturą Ormiańską w Polsce, Wydawnictwo Księgarnia Akademicka
„Nowy Filomata", R. XXIV: 2020, nr 2
„The Polish Review", vol. 66: 2021, nr 1–4, współwyd. PIASA
„Prace Geograficzne", 2020, z. 162–163; 2021, z. 164–165 – współwyd. Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej UJ
„Rocznik Biblioteki Naukowej PAU i PAN w Krakowie", R. LXV: 2020
„Rocznik Polskiej Akademii Umiejętności", R. 2020
„Studia Geomorphologica Carpatho-Balcanica", vol. LIII/LIV: 2019/2020; vol. LV: 2021 – współwyd. Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej UJ
„Studia Historiae Scientiarum", t. 20: 2021
„Studia Migracyjne – Przegląd Polonijny", 2020, z. 4; 2021, z. 1–2 – współwyd. Wydział Studiów Międzynarodowych i Politycznych UJ
„Studia Środkowoeuropejskie i Bałkanistyczne", t. XXX: 2021

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

„Wszechświat”, t. 122: 2021, nr 1–12 – współwyd. Polskie Towarzystwo Przyrodników im. Kopernika

Wydawnictwa seryjne

Acta Nuntiaturae Polonae, T. XXIII: *Antonius Santa Croce (1627–1630)*, vol. 2: *(1 VIII 1628–31 III 1629)*, wyd. Henryk Litwin i Paweł Duda

Acta Nuntiaturae Polonae, T. XXXIV: *Opitius Pallavicini (1680–1688)*, vol. 9: *(1 VII 1684–30 XII 1684)*, wyd. Maria Domin

Biblioteka „Lehahayer”, t. 3: Tomasz Krzyżowski, *Archidiecezja lwowska obrządku ormiańskokatolickiego w latach 1902–1938*

Biblioteka „Lehahayer”, t. 4: Mowses Chorenacy, *Historia Armenii w trzech księgach*, red. Andrzej Pisowicz, przeł. Stanisław Ulaszek

Corpus Antiquitatum Americanensium. Polonia-Perú; t. II: Józef Szykulski i in., *Funerary contexts from Pre-Columbian cemeteries within the Tambo River Delta, Southern Coast of Peru*

Corpus Epistularum Ioannis Dantisci, part I, vol. 2: *Ioannes Dantiscus' Latin Letters, 1538–1539*, pod red. Jerzego Axera i Anny Skolimowskiej – współwyd. Wydział Artes Liberales UW

Prace Komisji Filologii Klasycznej, Nr 50: *Antyczne źródła kultury współczesnej*, pod red. Kazimierza Korusa

Wydawnictwa pozaseryjne

Debiuty Mickiewicza, debiuty romantyków. Studia. W 200. rocznicę debiutu wieszcza 1818–2018, red. naukowa Jarosław Ławski i Łukasz Zabielski

Poland and Ukraine. Poles and Ukrainians. Relations after 1990, ed. by Volodymyr Horbatenko, Agnieszka Kastory

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Sprawozdanie z działalności Archiwum Nauki PAN i PAU w Krakowie w 2021 roku

Archiwum Nauki Polskiej Akademii Nauk i Polskiej Akademii Umiejętności w Krakowie działa zgodnie z Ustawą z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz. U. z 2019 poz. 553 z późn. zm.) oraz statutem Archiwum Nauki PAN i PAU z 9 czerwca 2016 r.

Rada Naukowa, w składzie: prof. dr hab. Ryszard Nycz (przewodniczący), prof. dr hab. Jan Machnik (wiceprzewodniczący), mgr Ewa Dziurzyńska (sekretarz); członkowie: prof. dr hab. Andrzej Białas, prof. dr hab. Barbara Godzik, prof. dr hab. Adam Kotarba, prof. dr hab. Wojciech Krawczuk, dr Rita Majkowska, dr hab. Tomasz Pudłocki prof. UJ (dyrektor), prof. dr hab. Krzysztof Stopka, prof. dr hab. Michał Turała, prof. dr hab. Wacław Uruszczak, obradowała dnia 17 III 2021 r. w siedzibie Oddziału PAN w Krakowie.

Obsada etatowa wynosi 9,5 (PAN) i 2,5 etatu (PAU).

Zadania Archiwum Nauki, realizowane w roku 2021, przedstawiają się następująco:

1. Kształtowanie narastającego zasobu archiwalnego: udzielono 4 konsultacji w sprawach kancelaryjno-archiwalnych, przeprowadzono 2 ekspertyzy w archiwach zakładowych instytutów PAN w Krakowie. Zaopiniowano 2 projekty normatywów kancelaryjno-archiwalnych oraz 3 wnioski o brakowanie dokumentacji w jednostkach organizacyjnych PAN w Krakowie.
2. Gromadzenie zasobu: przejmowano wytypowane materiały archiwalne z archiwów zakładowych instytutów PAN (1,37 mb.) i kancelarii PAU (0,60 mb.), a także spuścizny naukowców (łącznie 6,37 mb. akt). Stan zasobu archiwalnego na dzień 31 XII 2021 r. wynosił 1739,74 mb. akt. Księgozbiór biblioteki Archiwum na dzień 31 XII 2021 r. liczył 14 376 jednostek inwentarzowych.
3. Zabezpieczanie i konserwacja zbiorów: kontynuowano przepakowywanie zasobu w pudła i teczki bezkwasowe. Zostały zakupione specjalne opakowania na ok. 7000 klisz szklanych ze spuścizny W. Goetla.

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Konserwacji poddano powojenny indeks kancelaryjny PAU i 21 vol. książek. Zdigitalizowano karty przedwojennego indeksu kancelaryjnego PAU (oznaczone literami od K do M). Prowadzono stałą kontrolę warunków przechowywania archiwaliów (pomiary temperatury i wilgotności).

4. Opracowanie zasobu: zakończenie prac nad inwentarzem zespołu Polskiego Towarzystwa Językoznawczego (K I-22), prowadzenie prac porządkowych w spuściznach: A. K. Banacha, A. i Z. Bocheńskich, W. Felczaka, W. Goetla, Z. Grodzińskiego, K. Lanckorońskiej, S. Łukasika, S. Kutrzeby, K. Nitscha i K. Wolskiego. Kontynuacja prac nad ponadzespołową kartoteką fotografii; jej stan na koniec 2021 r. wynosi: 31 773 skatalogowane zdjęcia.
5. Udostępnianie: w Pracowni Naukowej zanotowano 328 wizyt, udostępniono 4038 jednostek archiwalnych, 263 vol. książek oraz 266 vol. czasopism. Pracownia Naukowa była zamknięta od początku stycznia do 16 lutego i od 19 marca do 11 maja w związku z wysokim zagrożeniem epidemicznym. W formie cyfrowej udostępniano archiwalia i fotografie, w sumie 376 skanów. Wykonano 80 kwerend dla instytucji i osób prywatnych. Ponadto wypożyczono obiekty na wystawy w Muzeum Narodowym w Lublinie i Muzeum Historii Polski.
6. Ewidencja: na bieżąco tworzono spisy przyjmowanych materiałów, głównie pochodzenia prywatnego (spuścizny). Prowadzono również prace w zakresie skontrum zasobu, sprawdzono 40,97 mb. akt, jednocześnie tworząc ewidencję elektroniczną sprawdzanych zespołów w liczbie 1293 j.a.
7. Działalność wydawnicza i naukowa: Archiwum Nauki wydało 3 własne publikacje; ponadto wyniki swoich badań opublikowali: J. Laskosz, M. Łyszczarz, T. Pudłocki i B. Wilk. Uczestniczono w pracach Komisji Historii Nauki PAU oraz Stowarzyszenia Archiwistów Polskich Oddział w Krakowie. Wzięto udział w pięciu konferencjach naukowych, na których wygłoszono referaty.
8. Popularyzacja: na profilu Facebook zamieszczono 62 posty, na bieżąco aktualizowano stronę internetową. Przygotowano dwie wystawy stacjonarne:
   - *Koperty Pierwszego Dnia Obiegu – FDC (First Day Cover) z kolekcji Jana Leńki*
   - *W poszukiwaniu piękna przyrody. Podróże Walerego Goetla i Piotra Chrząstowskiego*
9. Współpraca krajowa: prowadzono współpracę z UJ i UP (w zakresie organizacji praktyk studenckich i pokazów archiwalnych), z To-

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

warzystwem Przyjaciół Nauk w Przemyślu oraz innymi placówkami kulturalnymi i edukacyjnymi w Polsce.

10. Współpraca zagraniczna: kontynuowano współpracę zagraniczną z Instytutem Masaryka i Archiwum Akademii Nauk Republiki Czeskiej, z Wydziałem Historii i Archeologii Mongolskiej Akademii Nauk oraz Zakładem Turkologii i Ludów Azji Środkowej Wydziału Orientalistyki Uniwersytetu Warszawskiego. Dyrektor zapoznał się z funkcjonowaniem Archiwum Uniwersytetu im. Św. Cyryla i Metodego w Sofii.

Opracował
Maciej Łyszczarz

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Sprawozdanie z działalności Fototeki Lanckorońskich PAU w 2021 roku

Ważnym aspektem działalności Fototeki Lanckorońskich Polskiej Akademii Umiejętności w roku 2021, szczególnie podczas utrzymującej się pandemii, było udostępnianie on-line (w domenie publicznej) fotografii stanowiących istotną część opracowywanego zasobu. Kontynuowano prace nad przygotowaniem do publikacji w *Katalogu zbiorów artystycznych i naukowych Polskiej Akademii Umiejętności* (www.PAUart.pl) kolejnej części zbioru fotografii Karola Lanckorońskiego. W opracowaniu 2489 fotografii w roku 2021 brał udział zespół, sprawdzony już w poprzednich latach, w składzie: Jolanta Marcisz (skanerzysta), Anna Olchawska (fotograf), a także Marcin Biernat (historyk sztuki), Natalia Koziara (historyk sztuki), Rafał Ochęduszko (historyk sztuki), Ewa Skotniczna (historyk sztuki) i Adam Korczyński (historyk archiwista).

Realizacja projektu *PAUart-5. Katalog zbiorów naukowych i artystycznych. Źródła ikonograficzne i ich kontekst dokumentacyjny*, do którego swój akces zgłosiła Fototeka Lanckorońskich Polskiej Akademii Umiejętności, w dalszym ciągu oczekuje na decyzję ekspertów i przedstawicieli Rady Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki.

Opracowywanie zasobu Fototeki Lanckorońskich Polskiej Akademii Umiejętności jest kontynuowane i koncentruje się obecnie na układzie tematycznym nieopracowanej dotychczas części zbioru, a także (przede wszystkim w ramach pracy zdalnej) na korektach i uzupełnieniach informacji w rekordach opisowych, znajdujących się w bazie danych od roku 2014.

W roku 2021 z zapowiadanych w poprzednim sprawozdaniu artykułów ukazał się jedynie tekst wspólnego autorstwa Ewy Skotnicznej i Adama Korczyńskiego: *Josef Wlha, fotograf i dokumentalista zabytków Monarchii Austro-Węgierskiej w zbiorze Karola Lanckorońskiego* [w:] *Dzieje polsko-austriackiego transferu kulturowego. Animatorzy życia artystycznego – tłumacze – instytucje kultury*, red. Justyna Radłowska i Edward Białek, Wrocław 2021, s. 47–66. Pozostałe teksty z przyczyn wydawniczych dotychczas nie ukazały się drukiem.

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

W lipcu 2021 roku w Fototece Lanckorońskich Polskiej Akademii Umiejętności zorganizowano zajęcia dydaktyczne na temat archiwum fotograficznego dla studentów odbywających praktykę archiwistyczną w Archiwum Nauki PAN i PAU w Krakowie. Na przełomie września i października 2021 roku, przy zachowaniu wszelkich obowiązujących obostrzeń związanych z pandemią, w Fototece Lanckorońskich Polskiej Akademii Umiejętności praktykę archiwistyczną II stopnia odbywał student kierunku historia z Instytutu Historii Uniwersytetu Jagiellońskiego. W grudniu natomiast, również przy zachowaniu podstawowych zasad bezpieczeństwa, miały miejsce zajęcia dydaktyczne z udziałem dwojga studentów i opiekuna naukowego kierunku ochrona dóbr kultury z Instytutu Historii Sztuki Uniwersytetu Jagiellońskiego. Podczas trwania zajęć zaprezentowane zostały m.in. dzieje i tematyka zasobu Fototeki Lanckorońskich.

Opracował
Adam Korczyński

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Sprawozdanie z działalności Ośrodka Badań nad Kulturą Ormiańską PAU w 2021 roku

Badania

W 2021 roku aktywność w zakresie prowadzenia zagranicznych kwerend archiwalnych była znacząco utrudniona w porównaniu do lat poprzednich ze względu na obostrzenia sanitarne związane z pandemią COVID-19. Mimo to pracownicy Ośrodka prowadzili badania archiwalne i pozyskiwali nowe źródła.

Dr Marcin Łukasz Majewski przeprowadził kwerendę w Archiwum Akt Dawnych w Warszawie, poszukując armeników w Archiwum Zamojskich, Archiwum Radziwiłłów oraz Archiwum Potockich (korespondencja Ormian z ważnymi osobistościami sceny politycznej Rzeczypospolitej polsko-litewskiej, przywileje gmin ormiańskich, prowenty kościoła ormiańskiego w Horodence z końca XVIII wieku) i Metryce Koronnej (wpisy dotyczące Ormian zamojskich i kamienieckich z XVII i XVIII wieku), w Archiwum Państwowym w Przemyślu (jarosławskie księgi jarmarczne), w Archiwum Państwowym oraz Bibliotece Wojewódzkiej im. Hieronima Łopacińskiego w Lublinie (akta Trybunału Zamojskiego z XVII i XVIII wieku, księgi exactorskie Zamościa z końca XVII i lat 30. XVIII wieku, księga podatkowa zamojska z lat 50. XVII wieku), w Archiwum Archidiecezjalnym w Lublinie (wstępne rozpoznania lubelskich ksiąg metrykalnych z XVI–XVIII wieku), w Archiwum Państwowym w Łodzi (listy Abgara Sołtana w Archiwum rodziny Bartoszewiczów); w Lwowskiej Narodowej Naukowej Bibliotece im. Stefanyka we Lwowie (księga metrykalna parafii ormiańskiej w Zamościu z przełomu XVII i XVIII wieku, inwentarz kościoła ormiańskiego w Zamościu z XVIII wieku, księga handlowa spółki kupieckiej Nikorowiczów w Stambule z XVIII wieku, odpisy i regesty dotyczące spraw majątkowych Bernatowiczów z XVII i XVIII wieku, akta dotyczące Ormian lwowskich z XVI–XVIII wieku, spuścizna Teodora Torosiewicza, akta majątkowe Augustynowiczów, opis cudu w kościele ormiańskim w Mohylowie Podolskim z XVIII wieku, sumy kościoła ormiańskiego w Stanisławowie z XVIII wieku). Ponadto

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

uczestniczył w grancie badawczym Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki „Transfer kultury arabskiej w dziejach Polski", realizowanym przez Wydział Orientalistyczny Uniwersytetu Warszawskiego.

Dr Franciszek Wasyl wykonał kwerendy drogą zleceń (m.in. we Lwowie pozyskał skany cyfrowe zespołu magistratu m. Stanisławowa). Zbierał materiały do pracy habilitacyjnej *Ormianie polscy i geografia ich osiedlenia* i do artykułu o garncarzach na Pokuciu w XVIII i XIX wieku. Ponadto zaprojektował rejestr elit urzędniczych w Kutach – głównym siedlisku Ormian na ziemiach dawnej Polski od przełomu XVIII i XIX wieku – na podstawie schematyzmów galicyjskich (wstępne efekty: https://mykutczanie.pl/index.php?title=Elity_urz%C4%99dnicze_w_Kutach) i prowadził zaprojektowaną przez siebie stronę internetową www.mykutczanie.pl, która stanowi genealogiczną bazę danych mieszkańców miasteczka od jego założenia w 1715 roku do przymusowego exodusu części ludności po 1945 roku. Na platformie tej znajdują się obecnie blisko 2 tysiące powiązanych na kształt sieci not genealogicznych. Zawierają one informacje o dacie urodzenia danej osoby, zawodzie, obrządku, koligacjach rodzinnych, przemieszczaniu się, okolicznościach śmierci, miejscu pochówku. Biogramom towarzyszą unikatowe fotografie oraz fragmenty dokumentów archiwalnych z zasobów publicznych i prywatnych. W 2021 roku baza danych wzbogaciła się o 536 metryk ślubów (rzymskokatolicka parafia w Kutach 1875–1941) oraz zakończono przepisywanie metryki chrztów tej samej parafii (3143 metryki). Udało się pozyskać informacje genealogiczne i materiały archiwalne ze źródeł prywatnych od Mateusza Neckera (z rodziny Kajetanowiczów), prof. Tadeusza Dubickiego, Beaty Zalewskiej, Jacka Tomaszewskiego, Agnieszki Hradyk, Czesława Ditricha, Piotra Kaczmarczyka (z rodziny Rudków), Elżbiety Lisowskiej, Sławomira Dziducha, dr Anny Staszewskiej, Teresy Bublewicz, Michała Spólnickiego oraz Teresy Czeczko Della-Ratta (z Nowego Jorku). Dr Wasyl prowadzi także internetowy profil FB „MyKutczanie", który skupia 148 obserwatorów, w większości potomków tamtejszych mieszkańców (https://www.facebook.com/mykutczanie).

Dr Tomasz Krzyżowski przeprowadził kwerendy archiwalne w Gdańsku (Archiwum parafii św. Piotra i Pawła, Archiwum Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego, Archiwum Archidiecezji Gdańskiej, Archiwum Kurii Metropolitalnej), Gliwicach (Archiwum Diecezji Gliwickiej), Krakowie (Archiwum Kurii Metropolitalnej, Archiwum Narodowe, Archiwum Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego, Archiwum Polskiej Prowincji Dominikanów, Archiwum Nauki PAN i PAU, Ormiańskie Towarzystwo Kulturalne), w Toruniu (Oddział Rękopisów Biblioteki Uniwersytetu Mikołaja Kopernika), w Wieliczce (Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej), we Wrocławiu (Archiwum Archidiecezjalne, Archiwum Polskiego Towarzystwa

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Ludoznawczego, Zakład Narodowy im. Ossolińskich). Ponadto pozyskiwał metodą wywiadów relacje Ormian oraz osób związanych ze środowiskiem ormiańskim. Materiały archiwalne oraz wywiady stanowią podstawę źródłową do opracowania poświęconego Ormianom i Kościołowi ormiańskiemu w Polsce po roku 1945.

Ośrodek podjął też prace nad pozyskaniem i opracowaniem rękopiśmiennych ksiąg sądu prawa ormiańskiego jurydyki św. Jana za murami miasta Lwowa. Mieszkańcy tej jurydyki zostali w roku 1415 dekretem króla Władysława Jagiełły przeniesieni z prawa ruskiego na ormiańskie. Odtąd mieli własnego wójta (Ormianina) i sąd, złożony z dwóch ławników ormiańskich, dwóch polskich (tj. katolickich) i jednego ruskiego (tj. prawosławnego). Księgi sądowe jurydyki prowadzone były głównie w języku łacińskim, czasem pojawiały się w nich wpisy kipczackie, potem notariusze sądowi stosowali już język polski. Pierwsza zachowana księga rozpoczyna się w roku 1537, ostatnia znana kończy się na roku 1817, czyli sporo lat po likwidacji przez władze austriackie gminy i sądu ormiańskiego w samym mieście Lwowie. Księgi jurydyki świętojańskiej są bardzo cennym i nieprzebadanym źródłem do historii Ormian żyjących w innych warunkach społecznych, ekonomicznych i prawnych niż Ormianie lwowscy, wśród społeczności mieszanej etnicznie, ale spojonej prawem ormiańskim. Dziś księgi te są bardzo rozproszone. Poszczególne ich tomy znajdują się w różnych archiwach i bibliotekach w Polsce i na Ukrainie. Najstarszą posiada wrocławskie Ossolineum, kolejne przechowywane są w Centralnym Państwowym Archiwum Historycznym Ukrainy we Lwowie, Bibliotece Narodowej w Warszawie, a jedna, z lat 1600–1605 – w Archiwum Państwowym w Przemyślu. Prace nad tym zagadnieniem będą kontynuowane.

Seminaria

Pierwsze w trybie stacjonarnym seminarium OBKOP w roku 2021, po dłuższej przerwie spowodowanej przez pandemię, odbyło się 25 czerwca. Prelegentami byli edytorzy kolejnego tomu *Pomników dziejowych polskich Ormian* – prof. Krzysztof Stopka i dr Marcin Łukasz Majewski. Zreferowali oni swe prace nad odczytem, translacją na współczesny język polski oraz krytycznym opracowaniem ważnego źródła do dziejów Ormian polskich, przechowywanego obecnie w bibliotece klasztoru mechitarystów w Wiedniu. Jest nim *Metryka katedry ormiańskiej we Lwowie za lata 1635–1732*, spisana w językach kipczacko-ormiańskim, staropolskim i łacińskim, która zawiera dane na temat chrztów, a niekiedy także ślubów i zgonów. W dyskusji poruszono różne aspekty potencjału badawczego, jaki oferuje to źródło w zakresie analiz obyczajowości, antroponimii, genealogii, demografii

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

i migracji Ormian polskich, a także polskiego języka kresowego, stosunków etnicznych i procesów akulturacyjnych w dawnej Polsce.

Tematem seminarium 3 września był projekt encyklopedyczny, dedykowany dorobkowi kulturowemu Ormian polskich, którego kierownikiem jest Andrzej A. Zięba. Jest to obecnie zadanie główne środowiska armenologicznego w Polsce, obliczone na 5 lat. Ma skupić reprezentatywne grono specjalistów z różnych dziedzin, przede wszystkim historyków i językoznawców, ale także badaczy sztuki, literatury, folkloru, rzemiosła artystycznego, politologów i socjologów. Dyskusja dotyczyła struktury planowanej encyklopedii oraz potencjalnych jej współpracowników. Realizacja projektu odbyć się ma we współpracy zespołu Ośrodka Badań nad Kulturą Ormiańską z Fundacją Kultury i Dziedzictwa Ormian Polskich. Encyklopedia ukaże się w dwóch wersjach językowych: polskiej i angielskiej.

Prelegentem na seminarium 22 października był Wojciech Aleksander Siwek ze Szkoły Doktorskiej Nauk Humanistycznych Uniwersytetu Warszawskiego, który zaprezentował swój projekt badawczy, poświęcony Ormianom w miastach prywatnych nowożytnej Rzeczypospolitej polsko-litewskiej, ze szczególnym uwzględnieniem procesu akulturacji i asymilacji. Wystąpienie p. Siwka wywołało dyskusję na temat modeli integracji Ormian polskich w dawnej Polsce i jej różnych kontekstów społecznych, ekonomicznych, politycznych i rodzinnych.

W dniu 19 listopada prof. Ewa Siemieniec-Gołaś z Instytutu Orientalistyki Uniwersytetu Jagiellońskiego, członek Rady Ośrodka, wygłosiła prelekcję na temat języka kipczackiego Ormian polskich i dorobku badawczego prof. Edwarda Tryjarskiego w tej dziedzinie. Omówiła dotychczasowe badania nad językiem kipczacko-ormiańskim, wspominając m. in. prace Ödöna Schütza, Timofieja Grunina, Jeana Deny'ego, Omelijana Pritsaka, Mariana Lewickiego, Ołeksandra Harkawca i ostatnio Nadejdy Chirli. Na tym tle nakreśliła znaczenie osiągnięć prof. Tryjarskiego, który językowi kipczacko-ormiańskiemu poświęcił wiele lat pracy i jest autorem fundamentalnych edycji, m.in. *Słownika ormiańsko-kipczackiego na podstawie trzech rękopisów ze zbiorów wiedeńskich* (1968), *Zapisów sądu duchownego Ormian miasta Lwowa za lata 1625–1630 w języku ormiańsko-kipczackim* (2010) i *Zapisów sądu duchownego Ormian miasta Lwowa za lata 1564–1608 w języku ormiańsko-kipczackim* (2017). Artykuły profesora poświęcone temu zagadnieniu, opublikowane w przeszłości w wielu periodykach naukowych na świecie, zostały zebrane w tomie pt. *Armeno-Kipchak studies. Collected papers* (2017). Prof. Siemieniec-Gołaś poruszyła także temat postulatów badawczych, których jest wiele, gdyż po tym martwym dziś etnolekcie pozostała obfitość zabytków piśmienniczych w różnych domenach kultury: sakralnych, literackich, ekonomicznych, metrykalnych. Są to zarówno zabytki języka, jak też

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

zabytki unikatowej kultury etnicznej. Dyskusja nawiązywała do wątków poruszonych w prelekcji. Zebrani dzielili się swoimi refleksjami na temat tez badawczych prof. Tryjarskiego, dyskutowali o hipotezie Gerarda Clausona, odnoszącej się do etnogenezy kipczackojęzycznych Ormian, poruszali problem dziedzictwa kulturowego, do którego przyznaje się dziś nie tylko Polska, gdzie powstało piśmiennictwo kipczacko-ormiańskie, i nie tylko polscy Ormianie, potomkowie wspólnoty, która wspomnianym etnolektem na co dzień mówiła, posiłkowała się nim jako medium komunikacyjnym w handlu orientalnym i dyplomacji, a co najważniejsze pisała od co najmniej XV aż do początków XVIII wieku. Kulturowe dziedzictwo polskich Ormian budzi zainteresowanie także w Turcji, Kazachstanie, Kirgistanie, czyli na niemal całym turkijskim obszarze językowym.

Na kolejnym seminarium, które odbyło się 17 grudnia, ksiądz Mirosław Cichoń, prefekt Wyższego Seminarium Duchownego Archidiecezji Krakowskiej, przedstawił wyniki swych prac nad spuścizną homiletyczną przypisywaną św. Grzegorzowi Oświecicielowi Armenii, które są pokłosiem jego studiów w Rzymie i Eczmiadzynie, i stanowią temat doktoratu. Przedmiotem analizy księdza Cichonia jest zbiór kazań zatytułowanych *Yačaxapatum* (wymowa fonetyczna: Haczachapatum), spisanych w grabarze. Pierwsze kopie rękopiśmienne zbioru pochodzą z VII wieku, z czasów katolikosa Komitasa. Część pierwsza zbioru zawiera siedem kazań o charakterze teologicznym, które dotyczą Trójcy św., stworzenia człowieka i jego przeznaczenia, relacji między naturą wiary a łaską. Część druga to kazania o tematyce ascetycznej (grzech, pokuta, błogosławieństwa, zmysły, pokusy). Część trzecia dotyczy kwestii eschatologicznych (śmierć, zbawienie, potępienie, eucharystia, rola świętych). Część czwarta to podsumowanie tematów omawianych w kazaniach. Kazanie 23. ma szczególny charakter, gdyż jest to jakby reguła monastyczna. Prelegent przedstawił efekty filologicznej analizy tekstów oraz hipotezy co do ich autorstwa i datacji. Przebadał większość z 20 manuskryptów, które się zachowały w Matenadaranie (9), w zbiorach klasztoru mechitarystów w Wenecji (4), a także w bibliotekach klasztoru św. Jakuba w Jerozolimie i uniwersytetu w Princenton, Bodleian Library i Bibliothèque nationale de France. Kazania z tego zbioru cytuje Grzegorz z Nareku, prawdopodobnie o nich pisał Grigor Magistros, a także Grigor Sarkawag. O czasie powstania zbioru można domniemywać z analizy cytowanych w nim pism. Autor kazań najczęściej przywołuje Biblię w pierwszej redakcji ormiańskiej, a także autorytety Kościoła syryjskiego. Również terminy, sformułowania i dogmaty teologiczne pozwalają umiejscowić *Yačaxapatum* w czasie. Powstał on zaprawne po sformułowaniu dogmatu o Trójcy Świętej (381), a przed sporami chrystologicznymi (431). Nie wszystkie kazania musiały powstać w tym samym okresie, zwłaszcza 23. kazanie sprawia wrażenie

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

późniejszego dodatku. Co do adresatów kazań, w nauce panują różne opinie. Jedni badacze opowiadają się za nowicjuszami zakonnymi, inni zwracają uwagę na misyjny aspekt kazań, co sugeruje, że mogły być pouczeniem dla misjonarzy. Co do autora, odrzuca się przekaz zawarty w rękopiśmiennych kopiach zbioru, że napisał je św. Grzegorz, stawiane są zaś hipotezy, że autorem mógł być Mesrop Masztoc albo anonimowy pisarz, działający pomiędzy V a VII wiekiem, świetny znawca Pisma Świętego oraz dzieł teologów syryjskich. Niewykluczone, że oryginalny tekst autorski podlegał późniejszym redakcjom i w tej już wyłącznie formie jest dziś znany. O funkcjonowaniu *Yačaxapatum* nie ma wielu danych. Edycji zbioru dokonano w 1894 roku (Eczmiadzyn), a po raz kolejny w wieku XX podjęli się jej mechitaryści. Istnieją dziś tłumaczenia na języki: niemiecki, rosyjski i współczesny ormiański, zapowiadany jest druk tłumaczenia angielskiego.

Wydawnictwa

W roku 2021 ukazał się kolejny rocznik czasopisma „Lehahayer" (8, ss. 261), poświęconego dziejom i kulturze Ormian polskich. Tom zredagował Andrzej A. Zięba. Zawiera następujące teksty:

Marcin Łukasz Majewski, *Karta ze stosunków rodzinnych Ormian zamojskich: sprawa morderstwa Heleny Kistesterowiczowej (1680)*

Monika Agopsowicz, *Ormianie kamienieccy w ostatniej ćwierci XVII wieku – uzupełnienie spisu imiennego na podstawie kolejnych źródeł*

Maksym Potapenko, *Ormianie Mohylewa Podolskiego pod koniec XVIII i w połowie XIX wieku (na podstawie badań statystycznych ludności)*

Ewa Grin-Piszczek, *Z materiałów źródłowych do dziejów Ormian w zasobie Archiwum Państwowego w Przemyślu: biskupa Franciszka Ksawerego Zachariasiewicza wypisy i szkice do „Wiadomości o Ormianach w Polszcze"*

Marek Miławicki OP, *Przyczynek do ormiańsko-polskiego rodowodu Ajwazowskich: list arcybiskupa Gabriela Ajwazowskiego do ojca Sadoka Barącza*

Stefania Krzysztofowicz-Kozakowska, *Raumkunst autorstwa Teodora Axentowicza*

Grzegorz Pełczyński, *Grisza Aszwajanc i inni Ormianie w trylogii ukraińskiej Józefa Łobodowskiego*

Tomasz Krzyżowski, *Jan Hasso Agopsowicz (1915–1982) – Ormianin, bibliofil, twórca ekslibrisów*

Andrzej Pisowicz, *Tajemniczy napis z obrazu Matki Boskiej Ormiańskiej w Kamieńcu Podolskim*

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Kazimierz M. Pudło, *Refleksje o Ormianach polskich na marginesie pracy „Ormiańska Polska”*

Jakub Osiecki, *Omówienie wybranych anglojęzycznych publikacji armenistycznych z roku 2020*

Andrzej A. Zięba, *Konferencja naukowa on-line „Axentowicz. Kraków. Armenia”, 30 listopada 2020*

Jako tom czwarty serii Biblioteka „Lehahayer” ukazało się ważne źródło do dziejów Armenii – *Historia Armenii* Mojżesza Chorenacego. Tłumaczenia dokonał dr Stanisław Ulaszek, przypisami, komentarzami, wstępem i indeksami opatrzył prof. Andrzej Pisowicz. Publikację tomu ułatwiła hojna dotacja pana Zbigniewa Manugiewicza, członka Rady OBKOP. Tak jak tomy poprzednie, także i ten został wydany przez Księgarnię Akademicką w Krakowie.

Pod patronatem Ośrodka Badań nad Kulturą Ormiańską w Polsce ukazała się też w wydawnictwie Brill Ferdinand Schöningh przygotowywana od roku 2020 praca Franciszka Wasyla pt. *Armenians in Old Poland and Austrian Galicia. A Demographic and Historical Study*.

Pracownicy Ośrodka wnieśli walny wkład w zbiorową monografię, wydaną staraniem Fundacji Kultury i Dziedzictwa Ormian Polskich, pod tytułem *Niewiasty z pastorałami. Portrety ksień klasztoru benedyktynek ormiańskich we Lwowie: historia, konteksty, konserwacja*. Tom ten jest pokłosiem prac restauracyjnych nad portretami ksień, które zostały wykonane w Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego. Ukazuje się pod redakcją Andrzeja A. Zięby. Zawiera następujące teksty:

Andrzej A. Zięba, Joanna Sławińska, *Biogramy założycielki i ksień benedyktynek ormiańskich we Lwowie*

Joanna Sławińska, *Portrety ksień benedyktynek ormiańskich ze Lwowa na tle historii klasztoru*

Tomasz Krzyżowski, *Ze Lwowa na Śląsk Dolny: wojenne i powojenne losy benedyktynek ormiańskich*

Andrzej A. Zięba, *Mniszki św. Rypsymy i benedyktynki ormiańskie – fenomen pobożności etnicznej*

Monika Agopsowicz, Tomasz Krzyżowski, Marcin Łukasz Majewski, Marek Stasiowski, Andrzej A. Zięba, *Ormiańskie benedyktynki w świetle dokumentów historycznych (wybór)*

Jolanta Pollesch, *Stan badań nad techniką, technologią oraz konserwacją portretów*

Marcin Łukasz Majewski i Andrzej A. Zięba ukończyli przygotowanie do druku edycji instruktarza celnego Daniela Zarugowicza (1691/1692), który ukaże się w 2022 roku jako kolejny tom serii Biblioteka „Lehahayer”.

Publikacje etatowych pracowników Ośrodka w czasopismach:

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

T. Krzyżowski, *Ksiądz dr Józef Depowski (1879–1939) – kapłan lwowskiej archidiecezji ormiańskiej, nauczyciel, wychowawca i społecznik*, „Resovia Sacra", 27, 2020, s. 343–370

T. Krzyżowski, *Ksiądz Adam Bogdanowicz (1898–1941) we wspomnieniach Marii Kapri (1894–1985)*, „Nasza Przeszłość", 135, 2021, s. 233–303

T. Krzyżowski, *Przyjaciel Ormian polskich – Janusz Saryusz Kamocki (1927–2021)*, „Awedis", 49, 2021, s. 10–11

J. Osiecki, *Armenian Church in Soviet Armenia. Brief summary*, „Journal of the Society for Armenian Studies", 27, 2021, s. 245–250

J. Osiecki, *Arcach. Kilka uwag o genezie konfliktu*, „Przegląd Wschodni", 62, 2021, s. 275–289

M. Ł. Majewski, *Ormianie w procesie przepływu kultury Orientu muzułmańskiego do dawnej Rzeczypospolitej* [w:] *Ogniwa transferu. O roli pośredników między kulturą arabską a polską*, 2, red. A. S. Nalborczyk, M. Switat, Warszawa 2019 (druk 2021), s. 55–170

Udział w konferencjach naukowych

Dr Jakub Osiecki uczestniczył w konferencjach on-line: 1) Association Internationale des Etudes Arméniennes General Congress, Martin Luter University, Halle–Wittenberg, 2–4 września (referat pod tytułem *The Armenian Church Property Seized in Soviet Russia after October Revolution. The Case of the Armenian Chalice Veil from Surb Karapet Monastery (Muş) found in Poland*), 2) University of Berkeley Armenian Studies Program, 17 listopada (referat pod tytułem *Destroying the Church and Religion: The Soviets and the Armenian Church*).

Współpraca

Dnia 22 sierpnia zmarł w Stanach Zjednoczonych profesor George Bournoutian, członek Rady Ośrodka Badań nad Kulturą Ormiańską w Polsce. Łączyła nas z nim kilkuletnia współpraca, rozpoczęta jeszcze w 2018 roku, gdy wziął udział w Krakowie w konferencji pt. „Polscy Ormianie w drodze do niepodległej Polski". Profesor, wraz z małżonką (historykiem Kościoła ormiańskiego), był naszym gościem podczas inauguracji prac Ośrodka i doradcą w prowadzonych przez nas projektach badawczych. Wspólnie planowaliśmy dalszą współpracę.

Ośrodek podtrzymywał też współpracę z członkami swej Rady. Naszymi działaniami interesowali się i wspomagali je radami lub współuczestniczyli w nich zwłaszcza: prof. Andrzej Pisowicz (Kraków), prof. Lidia Matynian

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

(Kraków), prof. Ewa Siemieniec-Gołaś (Kraków), pani Monika Agopsowicz (Sulejówek–Warszawa), prof. Claude Mutafian (Paryż), pan Armen Checzojan (Mińsk–Moskwa–Erewań), ks. prof. Józef Naumowicz (Warszawa), prof. Ara Sayegh (Wrocław), pan Zbigniew Manugiewicz (Jelenia Góra). Oczywiście, stale uczestniczy w pracach Ośrodka przewodniczący Rady, prof. Krzysztof Stopka.

Swą roboczą współpracę z Ośrodkiem przy konkretnych projektach kontynuowali lub podjęli: były ambasador Armenii w Polsce dr Edgar Ghazaryan (Erywań), filolog Hripsime Mamikonyan (Malta), teolog dr Gevorg Kazaryan (Uniwersytet w Atenach), historyk dr Maksym Potapenko (Uniwersytet w Niżynie, Ukraina), slawista dr Stanisław Ulaszek (Gdańsk), historyk dr Andrzej Gliński (Wrocław), historyk o. Marek Miławicki OP (Dominikański Instytut Historyczny), historyk sztuki dr Stefania Krzysztofowicz-Kozakowska (Kraków), historyk Ewa Grin-Piszczek (Archiwum w Przemyślu), socjolog i etnolog prof. Grzegorz Pełczyński (Uniwersytet Wrocławski), socjolog dr Kazimierz M. Pudło (Wrocław), pan Vigen Yeremyan (Praga–Kraków), oraz pracownicy Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego: Jolanta Pollesch, Joanna Sławińska, Jacek Karmański, Marcin Banaś. Nawiązaliśmy też współpracę z prof. Candanem Bademem, badaczem tureckim pracującym w zakresie historii Armenii w XX wieku, represjonowanym w Turcji i w związku z tym przebywającym na różnych uniwersytetach europejskich w ramach międzynarodowego programu „Scholars at Risk" (SAR).

Od 20 do 27 września 2021 roku dr Jakub Osiecki, pracownik Ośrodka, przeprowadził w Erywaniu serię rozmów z przedstawicielami instytucji naukowych i rządowych Armenii. Ich celem było zainicjowanie lub utrwalenie współpracy z Narodowym Archiwum Armenii (Հայաստանի ազգային արխիվ), Muzeum Rękopisów im. Mesropa Masztoca i Instytutem Badawczym „Metanadaran" («Մատենադարան» Մեսրոպ Մաշտոցի անվան հին ձեռագրերի գիտահետազոտական Ինստիտուտ), Ministerstwem Edukacji, Nauki, Kultury i Sportu Republiki Armenii (Կրթության, գիտության, մշակույթի և սպորտի նախարարություն), a także z Biblioteką Narodową i Biblioteką oraz Muzeum Katolikosatu. W organizację spotkań z tymi partnerami włączyła się Ambasada RP w Erywaniu, co okazało się znaczącym wsparciem naszych działań. Rozmowy z dr. Grigorem Arszakjanem, dyrektorem Narodowego Archiwum Armenii, były kontynuacją konsultacji z 2019 roku, które nie zostały wtedy zakończone – jak planowano – podpisaniem umowy, ze względu na wojnę o Arcach i ograniczenia epidemiologiczne związane z pandemią. Podczas spotkania przekazane zostały najnowsze publikacje Ośrodka i nakreślone nasze potrzeby w kontekście badań nad relacjami polsko-ormiańskimi. Dyrektor Arszakjan podjął propozycję podpisania dwustronnego porozumienia, którego celem ma być wymiana pracowników,

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

organizacja wyjazdów badawczych, a przede wszystkim kopiowanie i digitalizowanie dokumentów posiadanych przez archiwum. W Departamencie ds. Stosunków Międzynarodowych i Diaspory przyjął dr. Osieckiego dyrektor Arkadij Papojan. W rozmowach uczestniczyła również p. Marianna Karakejan z Ambasady RP w Erywaniu. Był to pierwszy kontakt naszego Ośrodka z przedstawicielami ministerstwa. Zaprezentowana została bieżąca działalność Ośrodka, a także przekazane zostały publikacje angielskojęzyczne pracowników OBKOP. Arkadij Papojan wsparł propozycję udziału Ośrodka w programie ministerialnym, dedykowanym instytutom armenistycznym z Europy. Z Matenadaranem relacje naszego środowiska trwają od lat. Prof. Wahan Ter Ghewondjan, dyrektor Matenadaranu, już na wstępie rozmowy podziękował za dotychczasową współpracę i przesyłanie czasopisma „Lehahayer". Na ręce naszego przedstawiciela przekazał najnowsze wydawnictwa Matenadaranu, w tym ostatnie numery czasopisma „Matenadarani Banber". Dr Osiecki spotkał się także z dyrektorem Biblioteki Katolikosatu Eczmiadzyńskiego, o. Ter Araratem, oraz dyrektorem Muzeum Ludobójstwa Ormian, prof. Harutiunem Marutianem.

Ośrodek nadal współpracował z Fundacją Kultury i Dziedzictwa Ormian Polskich, uczestnicząc zwłaszcza w kontynuacji projektu edytorskiego pod tytułem *Pomniki dziejowe Ormian polskich* (grant Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki), w ramach którego do druku przygotowywane były kolejne trzy tomy (*Zapiski podróżne* Symeona Lehacego, *Chronologia, czyli roczniki kościelne* Stefana Roszki i *Podróż do Polski i innych krajów, w których żyją wygnańcy z miasta Ani* Minasa Bższkianca). W pracach tych uczestniczyli: Tatevik Sargsyan, Hripsime Mamikonyan, Krzysztof Stopka, Andrzej Pisowicz, Andrzej A. Zięba. Ponadto pracownicy Ośrodka uczestniczyli w nowym projekcie Fundacji związanym z konserwacją i badaniami nad portretami ksień benedyktynek ormiańskich (odczyt na wernisażu wystawy w Muzeum Archidiecezjalnym w Warszawie i przygotowywanie publikacji – Andrzej A. Zięba). Dr Krzyżowski przygotował 8 tekstów naukowych do wydawanego przez Fundację *Kalendarza Ormian polskich* na rok 2021.

Ośrodek nawiązał współpracę z redakcją *Polskiego słownika biograficznego*, oferując przygotowanie życiorysów Ormian polskich. W roku 2021 powstały życiorysy: Franciszka, Emila i Mikołaja Torosiewiczów (autorstwa Franciszka Wasyla), Włodzimierza Ter Gazarowa, Józefa i Teodora Torosiewiczów (autorstwa Andrzeja A. Zięby) oraz arcybiskupa Mikołaja Torosowicza (autorstwa Krzysztofa Stopki).

Współpraca z Instytutem Piramowicza we Wrocławiu polegała na współuczestnictwie dr. Wasyla w produkcji filmu dokumentalnego pt.: *Ormianie we Wrocławiu* (https://www.facebook.com/instytutpiramowicza/videos/

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

1025060018249455) oraz w przygotowaniu wystawy „Ormianin to dwa razy Polak” i wygłoszeniu odczytów podczas jej wernisażu przez dr. Wasyla i dr. Krzyżowskiego (październik).

Nagrody

W 2021 roku w XXVIII edycji konkursu „Przeglądu Wschodniego” na najlepszą książkę roku 2020 kapituła, w której skład wchodzą wybitni historycy polscy, przyznała nagrodę w kategorii „Dzieła krajowe” pracownikowi Ośrodka Badań nad Kulturą Ormiańską w Polsce, Tomaszowi Krzyżowskiemu. Nagrodzona praca nosi tytuł *Archidiecezja lwowska obrządku ormiańskokatolickiego w latach 1902–1938*, a ukazała się nakładem OBKOP w krakowskim wydawnictwie naukowym Księgarnia Akademicka.

Upowszechnianie nauki

Warszawskie Radio Wnet poświeciło dzień 10 lutego tematyce ormiańskiej. W audycjach tych z dziennikarzami radia rozmawiali kolejno prof. Krzysztof Stopka i Andrzej Zięba.

W ramach serii odczytowej pt. „Moja Armenia, moi Ormianie”, rozpoczętej w 2020 roku, odbyły się kolejne prelekcje i spotkania:

25 stycznia – Witold Repetowicz, analityk zagadnień bezpieczeństwa oraz przemian demograficznych i politycznych na Bliskim Wschodzie, mówił o konflikcie o Arcach;

22 lutego – Jadwiga Nowakowska, dziennikarka i reżyserka filmów dokumentalnych, w tym filmu pt. *Kraj wojny i marzeń* o ludziach Arcachu, od lat żyjących w poczuciu zagrożenia, wspominała lata 2014–2017, spędzone w Armenii w charakterze małżonki ówczesnego ambasadora Polski;

29 marca – były ambasador Polski w Erywaniu, dr Tomasz Knothe, oraz jego małżonka Anna Maria Knothe, dawniej wykładowczyni języka polskiego na Erywańskim Uniwersytecie Językowym im. Briusowa, opowiadali o swych doświadczeniach i refleksjach z pobytu w Armenii w latach 2004–2009;

26 kwietnia – prof. Candan Badem przedstawił swoje spotkania z Armenią i jej historią;

31 maja – o swych tradycjach rodzinnych, edukacji ormiańskiej i pracy w społeczności Ormian polskich opowiadał ksiądz wardapet Tadeusz Isakowicz-Zaleski, w latach 2002–2009 duszpasterz Ormian w Polsce Południowej, od roku 2009 do 2017 proboszcz ormiańskokatolickiej parafii południowej pw. św. Grzegorza Oświeciciela Armenii z siedzibą w Gliwicach,

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

w latach 2009–2014 przedstawiciel mniejszości ormiańskiej w Komisji Wspólnej Rządu i Mniejszości Narodowych i Etnicznych;

28 czerwca – dr Vahram Mkhitaryan, reżyser, wykładowca Międzywydziałowego Studium Fotografii Akademii Sztuk Pięknych w Gdańsku, mówił o swych związkach z kulturą Armenii i doświadczeniach Ormianina, który osiadł i pracuje twórczo w Polsce;

27 września Ośrodek wyemitował archiwalną rozmowę z prof. Georgem Bournoutianem, nagraną dwa lata wcześniej przez dr. Osieckiego i do tej pory nieprezentowaną, w której opowiadał on o swym życiu i związkach – nie tylko z Armenią, ale też z Polską, ojczyzną jego matki.

Prace organizacyjne

W ramach kontynuacji prac nad organizacją Ośrodka w roku 2021 przeprowadzone zostały następujące zadania: rozbudowa biblioteki (zakup 158 książek, sporządzenie katalogu komputerowego ok. 500 woluminów – wykonał Tomasz Krzyżowski przy współpracy Jakuba Osieckiego); rozbudowa infrastruktury technicznej (sieć komputerowa, aparatura do prezentacji); wykonanie galerii portretów Ormian i Ormianek polskich.

Opracował dyrektor OBKOP
dr hab. Andrzej A. Zięba

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Wyciąg z protokołu posiedzenia Komisji Stypendialnej PAU do rozdziału stypendiów Fundacji Lanckorońskich i Fundacji z Brzezia Lanckorońskich na 2022 rok

Dnia 28 czerwca 2021 odbyło się dwudzieste szóste posiedzenie Komisji Stypendialnej PAU, którego przedmiotem było rozpatrzenie podań o stypendia Fundacji Lanckorońskich i Fundacji z Brzezia Lanckorońskich. Zebranie, z powodu pandemii COVID–19, przeprowadzono w trybie konferencji internetowej na platformie ZOOM. W posiedzeniu udział wzięli: prof. Andrzej Borowski (przewodniczący Komisji), mgr Katarzyna Dzięgło (PAU, sekretarz Komisji), prof. Marcin Fabiański (delegat PAU), prof. Kazimierz Lewartowski (delegat UW), Piotr Piniński (prezes Fundacji), prof. Leszek Ziątkowski (delegat UWr), prof. Edward Dąbrowa (delegat UJ), prof. Bogusław Dybaś (delegat UMK) i prof. Elżbieta Wesołowska (delegat UAM). Rozpatrzono 47 podań o sfinansowanie wyjazdu do Rymu, 37 – do Londynu, 22 – do Wiednia oraz 27 – o stypendia pieniężne.

W wyniku postępowania kwalifikacyjnego stypendia na rok 2022 otrzymali:

STYPENDIA FUNDACJI LANCKOROŃSKICH

Rzym (jednomiesięczne)

1. Marek Bebak, dr, Instytut Muzykologii, Zakład Muzyki Dawnej UJ, adiunkt, nauki o sztuce (historia muzyki, muzykologia); **2.** Jan Stanisław Ciechanowski, dr hab., Wydział Artes Liberales UW, adiunkt, historia najnowsza; **3.** Ewelina Drzewiecka, dr, Katedra Historii Literatury Staropolskiej UJ, asystent z doktoratem, literatura dawna, neolatynistyka; **4.** Rafał Eysymontt, dr hab., Instytut Historii Sztuki UWr, prof., średniowiecze, urbanistyka, konserwatorstwo i ochrona zabytków; **5.** Maria Jaworska, mgr, UW, doktorantka, archeologia śródziemnomorska, lychnologia; **6.** Juliusz Jędrzejczak, mgr, Szkoła Doktorska Nauk Humanistycznych, Teologicznych

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

i Artystycznych Artium Humaniorum przy UMK, doktorant, historia; **7.** Tomasz Krzyżowski, dr, Ośrodek Badań nad Kulturą Ormiańską w Polsce przy PAU, pracownik naukowo-badawczy, historia, archiwistyka; **8.** Agnieszka Teresa Markuszewska, dr, UMK, adiunkt, historia literatury polskiej, historia edytorstwa źródeł i tekstów literackich; **9.** Stanisław Nabywaniec, ks. prof. dr hab., URz, Kolegium Nauk Humanistycznych, Instytut Historii, prof., pełny etat, historia Kościoła unickiego, historia Kościoła XVI–XVIII w.; **10.** Jakub Niedźwiedź, prof. dr hab., Wydział Polonistyki UJ, prof., historia literatury, historia kartografii, historia piśmienności, historia edukacji; **11.** Agnieszka Patała, dr, Instytut Historii Sztuki UWr, adiunkt, historia sztuki, dzieje sztuki średniowiecznej; **12.** Agnieszka Smołucha-Sładkowska, mgr, Muzeum im. Emeryka Hutten-Czapskiego, adiunkt (1/2 etatu); Dom wydawniczy IRSA: redaktor (2/5 etatu), historia sztuki, sztuka wczesnego renesansu, medalierstwo włoskie w XV i XVI w., medalierstwo polskie.

Na liście rezerwowej znalazł się:

Łukasz Włodarski, mgr, UMK, doktorant, historia.

Wiedeń (jednomiesięczne)

1. Łukasz Cholewiński, dr, Niepubliczna Szkoła Podstawowa w Kamieńskich Młynach, nauczyciel, historia wojskowości nowożytnej; **2.** Joanna Giel, dr, Instytut Filozofii UWr, pracownik badawczo-techniczny, filozofia i literaturoznawstwo; **3.** Oliwia Gromadzka, mgr, UAM, doktorantka, historia; **4.** Julia Harasimowicz, mgr, Instytut Historii Sztuki UW, doktorantka; Centrum Sztuki Współczesnej Zamek Ujazdowski, kuratorka, nauki o sztuce, nauki o kulturze; **5.** Wawrzyniec Kowalski, dr, Instytut Historyczny UWr, adiunkt, historia (mediewistyka i historia Europy Środkowej i Południowo-Wschodniej); **6.** Aleksander Łupienko, dr, Instytut Historii PAN, adiunkt, historia kulturowa miast i przestrzeni miejskiej w XIX w.; **7.** Maciej Polak, mgr, URz, doktorant, historia prawa i dyplomacji; **8.** Błażej Stanisławski, dr hab., Instytut Archeologii i Etnologii PAN, prof. nadzw. PAN, umowa o pracę; Instytut Studiów Klasycznych, Śródziemnomorskich i Orientalnych UWr, wykładowca, archeologia; **9.** Anna Tarnowska, dr hab., Wydział Prawa i Administracji UMK, prof. UMK, historia prawa i ustroju, historia administracji

Stypendia pieniężne

1. Agnieszka Fulińska, dr, kierownik grantu NCN w projekcie OPUS 15 w Instytucie Historii UJ, historia (historia kulturowa XIX w., recepcja antyku)

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

klasyczna; **2.** Dorota Grabowska-Pieńkosz, dr, Wydział Filozofii i Nauk Społecznych UMK, adiunkt, historia wychowania; **3.** Anna Jakimyszyn-Gadocha, dr, Instytut Judaistyki UJ, historia – judaistyka; **4.** Norbert Kasparek, prof. dr hab., Instytut Historii UWM, prof., historia; **5.** Paweł Kaźmierczak, mgr, Instytut Historii i Archiwistyki UMK, asystent, literaturoznawstwo – historia literatury skandynawskiej; **6.** Dominika Maria Macios, dr, Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie, edukatorka, ikonografia Ludobójstw Negowanych, historia XIX/XX wieku; **7.** Maciej Manikowski, prof. dr hab., Instytut Filozofii UWr, filozofia (filozofia religii, filozofia człowieka, teologia); **8.** Anna Michałowska-Mycielska, dr hab., Instytut Historyczny UW, adiunkt; kierownik Centrum Badania i Nauczania Dziejów i Kultury Żydów w Polsce im. M. Anielewicza, historia Żydów w Rzeczypospolitej w XVI–XVIII wieku; **9.** Adam Perłakowski, dr hab., Instytut Historii UJ, prof. uczelni, historia nowożytna Polski i powszechna XVI–XVIII w.

Na liście rezerwowej znalazła się:

Iwona Słomak, dr hab., Instytut Literaturoznawstwa UŚ, prof. uczelni, literaturoznawstwo – latynistyka.

STYPENDIA FUNDACJI Z BRZEZIA LANCKOROŃSKICH

Londyn (jednomiesięczne)

1. Stanisław Boridczenko, mgr, Instytut Historyczny USz, doktorant, historia; **2.** Michał Bzinkowski, dr hab., Instytut Filologii Klasycznej UJ, prof. uczelni, filologia klasyczna, hellenistyka, filologia nowogrecka; **3.** Hadrian Ciechanowski, dr, UMK, adiunkt, archiwistyka, historia archiwów; **4.** Tomasz Grzebyk, mgr, URz, doktorant, historia Anglii i Polski w XVI i XVII w. (stypendium dwumiesięczne); **5.** Marcin Hylewski, mgr, UO, doktorant, historia; **6.** Katarzyna Kasprzycka, mgr, Wydział Nauk o Kulturze i Sztuce UW, doktorantka, archeologia (stypendium dwumiesięczne); **7.** Tomasz Korban, mgr, Szkoła Doktorska UP, historia XX w.; **8.** Barbara Krysztopa-Czupryńska, dr hab., Instytut Historii UWM, adiunkt, historia nowożytna powszechna, relacje polsko-angielskie w epoce nowożytnej; **9.** Andrzej Krzak, dr hab., Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy im. J. Długosza w Częstochowie, prof., historia (historia wojen i wojskowości); **10.** Apolonia Kuc, mgr, Instytut Judaistyki UJ, doktorantka, judaistyka; **11.** Tomasz Jacek Lis, dr, Wyższa Szkoła Kultury Społecznej i Medialnej w Toruniu, wykładowca, historia; **12.** Krzysztof Łapiński, dr hab., Instytut Filozofii UW, adiunkt, filozofia

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

starożytna; **13.** Adrianna Madej, mgr, Szkoła Doktorska Nauk Humanistycznych UW, archeologia starożytnego Egiptu, egiptologia (stypendium dwumiesięczne); **14.** Natalia Micygała, mgr, Instytut Historii UJ, doktorantka, historia; **15.** Mikołaj Murkociński, mgr, Akademia Ignatianum, specjalista ds. współpracy międzynarodowej UJ, doktorant, historia najnowsza (stypendium dwumiesięczne); **16.** Monika Opalińska, dr hab., Instytut Anglistyki UW, pracownik naukowo-dydaktyczny, językoznawstwo historyczne, historia języka i literatury angielskiej; **17.** Aleksandra Pawlikowska-Gwiazda, mgr, UW, doktorantka, archeologia Egiptu i Bliskiego Wschodu w okresie rzymskim i bizantyjskim; **18.** Jakub Pigoń, dr hab., Instytut Studiów Klasycznych, Śródziemnomorskich i Orientalnych UWr, prof. uczelni, filologia klasyczna, latynistyka; **19.** Anna Pomierny-Wąsińska, dr, Instytut Historii PAN, adiunkt, historia średniowiecza, historia miast włoskich; **20.** Joanna Pyczel, mgr, Instytut Historyczny UWr, doktorantka, historia; **21.** Klaudia Rogowska, mgr, Szkoła Doktorska Nauk Humanistycznych UW, doktorantka, historia społeczna, historia przestępczości; **22.** Łukasz Rozmarynowski, mgr, Instytut Historii Sztuki UAM, doktorant, historia sztuki; **23.** Jarosław Stolicki, dr hab., Instytut Historii UJ, prof. UJ, historia nowożytna Polski; **24.** Marta Szada, dr, Katedra Filologii Klasycznej UMK, asystent, historia i literatura późnego antyku; **25.** Tomasz Szwaciński, dr, Biblioteka Narodowa, adiunkt naukowo-badawczy, p.o. kierownika Instytutu Książki i Czytelnictwa, historia; **26.** Martyna Świerk, mgr, UWr, doktorantka, historia starożytna, filologia klasyczna; **27.** Dorota Katarzyna Zaprzalska, mgr, Szkoła Doktorska Nauk Humanistycznych UJ, doktorantka, historia sztuki bizantyńskiej; **28.** Aleksandra Ziober, dr, Instytut Historyczny UWr, adiunkt, dzieje polityczne, gospodarcze, życie codzienne oraz mentalność szlachty i magnaterii Wielkiego Księstwa Litewskiego w XVII stuleciu.

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

WYKŁADY

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Marek SANAK

Genetyka pandemii COVID-19[1]

Historia pandemii COVID-19

Stan pandemii COVID-19, choroby spowodowanej zakażeniem koronawirusem SARS-CoV-2, trwa już prawie dwa lata. Powoduje to poważne skutki społeczne i gospodarcze w skali całego świata, porównywalne do globalnych konfliktów zbrojnych.

Historycznego podobieństwa obecnej sytuacji epidemicznej można się doszukać w pandemii wywołanej wirusem grypy A1H1 (hiszpanki) w latach 1918–1920. Chorowało wtedy około 500 milionów ludzi, czyli 1/3 ówczesnej populacji. Grypa hiszpanka spowodowała śmierć od 17 do 50 milionów ludzi. W latach 1890–1892 inny koronawirus spowodował również pandemię, nazywaną wtedy rosyjską grypą. Przechorowało około 300–800 milionów ludzi, zmarło przypuszczalnie milion chorych. Ten historyczny koronawirus sprzed 120 lat nadal jest obecny w populacji człowieka. Nazywa się OC43 i z czasem się zmienił, obecnie powodując łagodne zakażenia układu oddechowego, nieodróżnialne od innych przeziębień.

---

[1] Pełny tekst artykułu, będącego pokłosiem wykładu w Polskiej Akademii Umiejętności, wygłoszonego 20 marca 2021 (nagranie dostępne na Platformie Wymiany Naukowej PAU), ukazał się w zeszycie pt. *Pandemie* czasopisma „Kosmos” (nr 3 z 2021 r.), wydawanym przez Polskie Towarzystwo Przyrodników im. Mikołaja Kopernika. Jest dostępny pod adresem https://kosmos.ptpk.org/index.php/Kosmos/article/view/2821/2710

Serdecznie dziękuje Pani prof. Krystynie Skwarło-Sońta, Redaktor Naczelnej czasopisma za zgodę na przedruk. Dziękuję również Pani prof. Barbarze Płytycz za opracowanie zeszytu *Pandemie* i mobilizację mnie do napisania manuskryptu.

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Pierwsze zakażenia wirusem SARS-CoV-2 u ludzi, czyli początek obecnej pandemii, stwierdzono w chińskim Wuhan pod koniec listopada 2019. W tej dużej aglomeracji miejskiej oraz stolicy prowincji Hubei znajduje się ośrodek badań wirusologicznych – Wuhan Institute of Virology. Zbieżność miejsca wybuchu pandemii z obecnością wirusologicznego ośrodka badawczego spowodowała spekulacje dotyczące pochodzenia wirusa SARS-CoV-2. Analiza częstości wykorzystania kodonów poszczególnych aminokwasów w sekwencji wirusa przeczy spiskowej teorii wyprodukowania SARS-CoV-2 w warunkach laboratoryjnych. Są jednak inne niepotwierdzone doniesienia o pobieraniu przez pracowników Instytutu z Wuhan próbek z populacji dzikich nietoperzy do badań naukowych. Przypadkowe zakażenie pracownika byłoby bardziej prawdopodobną okolicznością pojawienia się „pacjenta zero", niż podejrzenia dotyczące handlu żywymi zwierzętami na targu w Wuhan. Do rozprzestrzenienia wirusa SARS-CoV-2 przyczyniły się podróże lotnicze. Ogniska zakażenia wybuchały również na statkach morskich, czy to były luksusowe wycieczkowce, czy też wojskowe okręty, ale tam można było sytuacje łatwo zlokalizować. Główną przeszkodą w ograniczeniu rozprzestrzeniania się pandemii spowodowanej COVID-19 – nazwę choroby zaproponowała Światowa Organizacja Zdrowia od ang. *coronavirus disease-2019* – był dość częsty (około 20%), bezobjawowy lub łagodny przebieg zakażenia, który przypominał przeziębienie. Dodatkowo potwierdzono zakażanie innych osób już w okresie wylęgania choroby, co najmniej dobę przed pojawieniem się objawów. W celu ograniczenia tempa rozprzestrzeniania choroby wprowadzono ograniczenia w skali niespotykanej w ostatnich dekadach. Było to podyktowane obawami dotyczącymi ograniczonych zasobów szpitalnych, potrzebnych do ratowania osób chorujących ciężko.

Czas, jaki upływa między ekspozycją na wirusa a pojawieniem się objawów zakażenia i zakaźności dla innych, wynosił początkowo średnio 6 dni. Tłumaczy to szybkość rozprzestrzeniania się pandemii. Bez sanitarnych ograniczeń dorosła populacja Polski uległaby w całości zakażeniu w ciągu 22 tygodni. Podczas pandemii zaobserwowano takie początkowe tempo rozprzestrzeniania się wirusa w kilku krajach, np. w Brazylii i USA. W Europie szybki przyrost liczby chorych pojawił się w początkowym etapie epidemii we Włoszech i Hiszpanii, w mniejszym stopniu w Wielkiej Brytanii.

O tempie rozprzestrzeniania się nowego wirusa SARS-CoV-2 w nieodpornej populacji decyduje jego podstawowy wskaźnik reprodukcji (R_0), czyli uśredniona liczba osób zakażających się od jednego chorego. Dla SARS-CoV-2 ten współczynnik został oszacowany na około 2,4–3,1. Tyle osób ulegało zakażeniu po kontakcie z jednym chorym, uwalniającym drogą kropelkową zakaźne cząsteczki wirusa podczas mówienia, kichania lub kaszlu. Dla porównania, w sezonowej grypie R_0 jest zazwyczaj około 1,4.

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Współczynnik ten ma oczywiście inną wielkość w obszarach wiejskich o małej liczbie kontaktów międzyludzkich, a inną w dużych zakładach pracy albo podczas imprez zbiorowych. Dobrze udokumentowano zjawiska super-przenoszenia i super-przenosicieli SARS-CoV-2. W rozgrywce piłkarskiej Ligi Mistrzów 19 lutego 2020 spotkały się w Mediolanie zespoły Atalanta Bergamo i hiszpańskiej Valencii CF. To zdarzenie, związane z udziałem blisko 50 tys. kibiców włoskich, świętujących po meczu zwycięstwo swojej drużyny, przyniosło około 7 tys. nowych zakażeń. Objęły one również połowę składu piłkarskiego drużyny z Walencji. Przykładem zakażenia przez super-przenosiciela licznych osób była przebywająca w domu opieki w Kirkland, stan Waszyngton, 73 letnia kobieta (pacjentka zero). Zakaziło się od niej łącznie 129 osób, w tym 81 innych pensjonariuszy, 34 pracowników i 14 odwiedzających ten zakład opieki. Badania naukowe wykazały, że podczas kichania, kaszlu, również śpiewania, a nawet głośnego mówienia liczba uwalnianych cząsteczek aerozolu z dróg oddechowych wzrasta ponad kilkudziesięciokrotnie, co sprzyja rozsiewaniu wirusa. Brak jest natomiast wiarygodnych dowodów na udział w szerzeniu pandemii wirusa przenoszonego przez przedmioty. W szczególności komentowane w codziennych gazetach odkrycia obecności wirusa na opakowaniach produktów żywnościowych nie wydają się znaczącą drogą jego transmisji.

Źródło wirusa SARS-CoV-2

SARS-CoV-2 jest przedstawicielem beta-koronawirusów. Zakaźne dla człowieka wirusy z tego rodzaju pojawiły się wskutek międzygatunkowego przeskoku od nosicieli zwierzęcych. Dwa gatunki, poza wspomnianym OC43 również HKU1, są przyczyną sezonowych nieżytów oddechowych. Podobnie dwa alfa-koronawirusy (NL63 i 229E) również krążą w populacji człowieka, powodując objawy przeziębienia. Pierwotnymi nosicielami koronawirusów są ssaki, rzadziej ptaki. Nietoperze są szczególnym naturalnym rezerwuarem dla koronawirusów. Kolonie nietoperzy tworzą duże skupiska w miejscach odpoczynku i podczas zimowania. W tych koloniach dochodzi do wzajemnego zakażania się zwierząt. Nietoperze są dobrze przystosowane do nosicielstwa koronawirusów i same nie chorują. Warto podkreślić, że wśród zwierząt zidentyfikowano dotychczas kilkaset koronawirusów. Koci koronawirus (FCoV) jest alfa-koronawirusem spotykanym nawet u 80% zwierząt. Psy zakażają się dwoma koronawirusami: psim jelitowym koronawirusem (alfa-koronawirus CECoV, powoduje biegunkę, zwłaszcza u szczeniąt) i psim oddechowym koronawirusem (beta-koronawirus CRCoV, do 60% zwierząt). Ptasi gamma-koronawirus zakaźnego zapalenia oskrzeli (IBV) może

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

spowodować nawet 100% śmiertelność drobiu hodowanego w fermach. Opisane zostały zakażenia psów i kotów wirusem SARS-CoV-2 podczas obecnej pandemii, jednakże przebieg takiego zakażenia jest bezobjawowy.

Cechy epidemicznego zakażenia koronawirusowego

Wirus może spowodować zapalenie płuc, akronim SARS oznacza zespół ciężkiej, ostrej niewydolności oddechowej. Chory z ciężkim przebiegiem COVID-19 nie może samodzielnie podtrzymać wymiany gazowej w płucach, polegającej na wchłanianiu tlenu do krwiobiegu i wydychaniu dwutlenku węgla. Szanse na wyzdrowienie daje wspomaganie czynności oddechowych przez podawanie tlenu lub, w najcięższych przypadkach, wentylacja mechaniczna z użyciem respiratora. U dużego odsetka (40–70%) tych chorych dochodzi do nieodwracalnego uszkodzenia płuc, niewydolności krążenia, nerek i śmierci. Przebiegowi COVID-19 towarzyszy zwiększone ryzyko wykrzepiania krwi w naczyniach krwionośnych, powodujące występowania zatorowości i udarów.

W ostatnich latach już dwukrotnie zdarzyły się epidemiczne zachorowania, spowodowane innymi koronawirusami o zdecydowanie mniejszej zakaźności. Po raz pierwszy zdarzyło się to w Chinach (SARS-CoV-1, 2002). Wirus dokonał przeskoku na człowieka od wiwer palmowych, przy czym był to tzw. gatunek pośredniczący, bowiem pierwotnym źródłem były nietoperze. Po raz drugi inny koronawirus zaatakował w Arabii Saudyjskiej (MERS, 2012), gatunkiem pośredniczącym były wielbłądy. Oba te wirusy charakteryzowała duża śmiertelność z powodu zapalenia płuc u osób zakażonych. Niewydolność oddechowa spowodowana zapaleniem płuc miała charakterystyczny obraz radiologiczny płuc, śmiertelność wynosiła od 10 do 40% chorych. Jednak łączna liczba chorych na SARS i MERS nie przekroczyła 10 tysięcy. Było to spowodowane niewielkim podstawowym współczynnikiem reprodukcji tych wirusów R_0 (0,1–0,4). Z tej perspektywy można tłumaczyć zaskoczenie Światowej Organizacji Zdrowia oraz krajowych organizacji zdrowia szybkością rozprzestrzeniania i rozmiarem obecnej pandemii COVID-19. Pandemia ujawniła również brak przygotowania przemysłu farmaceutycznego do produkcji leków przyczynowo zwalczających chorobę. Podczas szczytu pandemii zabrakło w chińskich, włoskich, brazylijskich i indyjskich szpitalach łóżek i respiratorów w oddziałach intensywnej terapii. Leki, których rozwój rozpoczęto w związku z SARS-CoV-1 po 2002 roku, nie zostały przebadane klinicznie ani zarejestrowane. Było to nieopłacalne ze względu na małą populację chorych na SARS albo MERS. Z tej samej przyczyny badaniami podstawowymi nad koronawirusami zajmowały się nieliczne ośrodki wirusologiczne na świecie.

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Obecny stan epidemiczny w Polsce

Łączna liczba osób zakażonych SARS-CoV-2 w Polsce, począwszy od 4 marca 2020, kiedy zidentyfikowano pierwszy przypadek, wynosi 2 miliony 922 tysięcy (stan na 10 października 2021). Badanie laboratoryjne wykrywa zakażenie na podstawie polimerazowej reakcji łańcuchowej (PCR – ang. *Polimerase Chain Reaction*), powielającej fragment materiału genetycznego wirusa. Jest wykonywane po wyizolowaniu RNA z wydzieliny górnych dróg oddechowych. Opracowane zostały również szybkie testy antygenowe, wykrywające w tym samym materiale obecność białek kodowanych przez RNA wirusa. Badanie słabo rozróżnia osoby zakażone i aktywnie uwalniające cząsteczki zakaźne wirusa od osoby, która jeszcze jest nosicielem materiału genetycznego wirusa lub białkowego, lecz zakażenie już zwalczyła. Przebycie zakażenia powoduje pojawienie się w krwi przeciwciał, dających co najmniej czasową odporność na nowe zakażenie. Przesiewowe badania populacji polskiej na obecność przeciwciał w krwi sugerują, że zakażenie SARS-CoV-2 przebyło co najmniej 20% populacji, natomiast niewiele ponad 50% osób powyżej 12 roku życia ma przeciwciała nabyte po szczepieniu. Ten łączny współczynnik (70%) uodpornienia populacji polskiej charakteryzuje znaczna zmienność geograficzna. Aktualnie (październik 2021) najwięcej nowych zakażeń jest obserwowanych w regionach Polski, których mieszkańcy niechętnie się szczepili. W miejscach, w których zachorowała więcej niż co dziesiąta osoba w populacji (np. Floryda, USA), proporcja osób niezdiagnozowanych w czasie zakażenia sięga 20%, co koreluje zarówno z częstością przebiegu bezobjawowego, jak i z oszacowaniem nabytej odporności pozakaźnej w Polsce. Problem identyfikacji chorych na COVID-19 wynika z pospolitości objawów, które są wspólne dla wielu zakażeń wirusowych, podobnych do sezonowej grypy. Poza uczuciem zmęczenia i pobolewaniem mięśni, są to gorączka i suchy kaszel. Jako jeden z bardziej swoistych objawów wymieniało się utratę powonienia i uczucie braku smaku potraw, co mogło trwać około 2 tygodnie. Ze względu na zmiany genetyczne wirusa aktualnie występujące jego warianty rzadziej dają utratę powonienia, częściej natomiast dołączają się objawy obejmujące układ pokarmowy – biegunka, ból brzucha i wymioty. Wskazaniem do hospitalizacji chorego na COVID-19 jest pojawienie się duszności, chory zgłasza brak tchu oraz niezdolność do podejmowania wysiłku fizycznego. Osoby bez duszności i cech zapalenia płuc w badaniach RTG mogą się leczyć w domu, o ile nie mają współistniejących chorób sercowo-naczyniowych lub onkologicznych. Z przyczyn sanitarno-epidemiologicznych, jeśli nie jest możliwa izolacja domowa, osoby lekko chore umieszczane były w izolatoriach. Kwarantanna domowa obowiązuje wszystkich, którzy pozostawali w kontakcie z chorym, przy czym zrezygnowano z wymogu

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

uzyskania ujemnego wyniku badania wymazu z gardła po 2 tygodniach od ostatniego kontaktu. Arbitralnie wyznacza się czas kwarantanny na 10 dni. Strategia zwalczania choroby, polegająca na izolacji osoby zakaźnej, jest skuteczna, jeżeli uwzględnia wszystkie osoby z kontaktu z chorym. Jest jednak zupełnie nieskuteczna, jeśli osoba zakażona nie czuje się chora i nie ma objawów choroby. Stąd zalecenia dotyczące przesłaniania nosa i ust, mycia rąk i utrzymywania dystansu w kontaktach społecznych. Jak wszystkie choroby zakaźne dróg oddechowych, COVID-19 przenosi się drogą kropelkową. Najbardziej zakaźne są kaszlące osoby z aktywnymi objawami zakażenia. Obecność wirusa można wykryć na powierzchni przedmiotów, ubrań oraz ciała wystawionych na osiadanie aerozolu produkowanego podczas kaszlu. Jest możliwe, że zakaźność cząsteczek wirusa na przedmiotach i ubraniach przetrwa kilkadziesiąt godzin. Ze względu na lipidową otoczkę wirusa, zwykłe detergenty i mydło, nie wspominając o alkoholowych roztworach odkażających, są dla wirusa zabójcze.

Mechanizm zakażenia i odpowiedzi odpornościowej

Wirus SARS-CoV-2 wnika do komórek nabłonka dróg oddechowych, wykorzystując obecność na ich błonie komórkowej białka ACE2. Jest to błonowy enzym, który trawi peptydy angiotensyny II do angiotensyny 1-7, cząsteczki działającej przeciwstawnie do angiotensyny II – zbudowanej z 9 aminokwasów. Białko kolca wirusa (S – ang. *spike*) pasuje do N-terminalnej domeny peptydazowej ACE2. Po związaniu z komórką kształt wirusowego kolca zmienia się, wyzwalając proces połączenia się otoczki wirusa z błoną komórkową. Uczestniczą w tym własne enzymy proteolityczne komórki nabłonka oddechowego. Powstaje pęcherzyk cytoplazmatyczny, w którym rozłożona na składniki cząsteczka wirusa uwalnia swoje RNA do cytoplazmy. Cząsteczka RNA wirusa jest zbudowana z 30 tysięcy rybonukleotydów. Ma sygnał lokalizacji rybosomalnej i dzięki niemu bezpośrednio koduje białka (nić dodatnia albo sensowna). Największym genem wirusa jest tzw. otwarta ramka odczytu 1ab. Gen *orf1ab* koduje większość białek potrzebnych do replikacji wirusa. W wyniku jego translacji rybosomy uwalniają długi polipeptyd, który zostaje pocięty przez zakodowany na samym jego początku enzym – proteinazę wirusową, podobną do papainy. Jest to enzym proteolityczny, rozpoznający sekwencję cięcia w miejscach aminokwas hydrofobowy–arginina lub lizyna. W ten sposób powstaje 14 białek niestrukturalnych wirusa, wśród których enzym polimeraza RNA, zależna od RNA, i helikaza są niezbędne dla kopiowania i namnożenia RNA wirusa (genomu). Liczba kopii genomu SARS-CoV-2 może wynosić wiele tysięcy

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

na komórkę. Wśród innych białek niestrukturalnych są egzorybonukleaza oraz endorybonukleaza, odpowiedzialne za oporność wirusa na wiele leków, będących analogami nukleotydowymi, stosowanymi w zakażeniach wirusami RNA. Pozostałe odcinki genomu SARS-CoV-2 kodują białka strukturalne, takie jak wspomniane już S – białko kolca, N – nukleoproteinę, tworzącą kompleks z genomowym RNA w zakaźnych cząsteczkach wirusa, białko błonowe – M oraz małe białko otoczki – E. Składanie cząsteczek zakaźnych wirusa ma miejsce w pęcherzykach cytoplazmatycznych, z których wirus może być uwalniany przez egzocytozę bez uszkodzenia komórki, albo masywnie zakażona komórka nabłonka oddechowego się rozpada, uwalniając tysiące zakaźnych cząsteczek. Wirus może zakazić również inne komórki mające na powierzchni ACE2, w tym makrofagi i komórki śródbłonka naczyń. Jednakże replikacja wirusa w innych komórkach nie zachodzi lub jest słaba. Większość objawów ogólnoustrojowych jest spowodowana uwalnianiem przez zakażone komórki substancji białkowych, nazywanych prozapalnymi cytokinami. Są wśród nich interleukiny, np. odpowiedzialna za zwyżkę ciepłoty ciała interleukina-6 oraz interleukina-8, powodująca napływ granulocytów z naczyń włosowatych do zrębu płuca. Komórki wrodzonego układu odporności człowieka, do których należą monocyty oraz osiadłe w tkankach makrofagi, uwalniają cytokiny prozapalne, ponieważ obecność wirusowego RNA jest rozpoznawana przez obecne w ich cytoplazmie receptory. Są to receptory wzorca patogenu, nazywane w języku angielskim *toll-like receptors*, np. TLR-3 i TLR-8. Po kilku dniach od zakażenia białka wirusowe prezentowane jako obce antygeny przez komórki dendrytyczne pobudzają limfocyty T. Limfocyty pomocnicze T powodują namnożenie limfocytów B, zdolnych do produkcji swoistych przeciwciał, początkowo klasy IgM, a po upływie około 2 tygodni pojawiają się w krążeniu przeciwciała klasy IgG. Te właśnie przeciwciała silnie wiążą się z białkami wirusa, blokując w ten sposób jego możliwość wnikania do komórek. Nazywane są przeciwciałami neutralizującymi. W samoistnym wyleczeniu się z COVID-19 uczestniczą również wyspecjalizowane limfocyty T cytotoksyczne, które rozpoznają zakażone komórki i je zabijają. Szczepienia ochronne naśladują zakażenie poprzez dostarczenie do komórki instrukcji dotyczącej syntezy białka kolca – S. W szczepionkach RNA jest to zoptymalizowany w kierunku efektywnej translacji na rybosomach gen strukturalny S, w szczepionce wektorowej ten sam gen jest ulokowany w niezdolnym do namnażania w komórkach człowieka adenowirusie. Po szczepieniu pojawiają się również limfocyty cytotoksyczne, jednakże pomiary ich aktywności są bardziej skomplikowane niż oznaczenia poziomu przeciwciał przeciwko białku S wirusa we krwi.

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Zmienność genetyczna człowieka a przebieg COVID-19

Porównania sekwencji genomu jądrowego osób, które przebyły ciężkie zakażenie COVID-19, z osobami chorującymi łagodnie ujawniły predyspozycje genetyczne do nasilenia klinicznego zakażenia. Mają na nie wpływ nawet dziedziczone przez człowieka grupy krwi, jednakże ich efekt jest bardzo niewielki. Geny człowieka o najsilniejszym oddziaływaniu ochronnym przed ciężkim zachorowaniem na COVID-19 znajdują się na chromosomie 12. Jest to klaster genów OAS, kodujących syntazę oligoadenylową. Cząsteczki składające się z 2 do 5 nukleotydów adenylowych połączonych wiązaniem fosfodiestrowym 2'-5' indukują w komórce aktywność rybonukleazy L, enzymu degradującego wirusowe RNA i hamującego jego replikacje. Warianty genetyczne odcinka DNA kontrolującego ekspresję genów OAS mogą powodować niedobór syntaz oligoadenylowych, zwiększając kilkakrotnie ryzyko niewydolności oddechowej u zakażonej osoby.

Ciężki przebieg zakażenia koreluje z nasileniem zapalenia płuc i niewydolności nerek, przy czym stwierdza się nadmierną produkcję przez komórki odporności wrodzonej wspomnianych cytokin prozapalnych. Śmiertelność osób z udokumentowanym zakażeniem COVID-19 jest oceniania globalnie na 0,4%, może jednak przekraczać 5% (w Polsce aktualnie 2,6%), jeśli liczyć jedynie zakażonych objawowo COVID-19. Istnieje silny związek między wiekiem osoby zakażonej a śmiertelnością. Dotyczy to zwłaszcza seniorów (po 60 roku życia), u których aktywność układu odporności jest mniejsza, natomiast częstość w tej grupie wiekowej chorób przewlekłych wzrasta. Szczególnie silnym czynnikiem ryzyka dla ciężkiego przebiegu COVID-19 jest cukrzyca oraz otyłość.

Zmienność genetyczna SARS-CoV-2 w czasie pandemii

Poznano wiele szczegółów dotyczących właściwości genetycznych wirusa SARS-CoV-2. Wirus zmienia swoją sekwencję RNA podczas replikacji dość często z powodu niedokładności polimerazy RNA, jednak obserwowane tempo mutacji w próbkach izolowanych od chorych jest wolne. Jest tak, ponieważ większość przypadkowych mutacji nie sprzyja utrzymaniu aktywności zakaźnej wirusa albo jest wobec niej neutralna. Opisywane warianty zakaźne, różniące się wobec pierwotnego szczepu Wuhan, pojawiają się podczas transmisji wirusa do nowych regionów świata. Naturalny mechanizm mutacji zostaje wtedy wzmocniony procesem selekcji pozytywnej, prowadząc do dominacji w indywidualnych krajach i podczas różnych fal zakażeń nowych wariantów. Początkowo w Europie dominował nieznacznie bardziej zakaźny wariant z mutacją kwasu asparaginowego na glicynę

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

w pozycji aminokwasowej 614 białka S (D614G).Większość nowych wariantów SARS-CoV-2 pojawia się wskutek mutacji jego białka S. Losowe zamiany aminokwasowe w sekwencji tego białka zwiększają zakaźność wirusa przez lepsze dopasowanie kolca wirusa do cząsteczki ACE2. Po pierwszej fali zakażeń w Europie, spowodowanej podczas wiosny 2020 wariantem D614G, pojawiły się nowe mutacje. Po raz pierwszy zidentyfikowany na Wyspach Brytyjskich, a obecnie nazywany alfa, wariant spowodował jesienią 2020 dużą liczbę zakażeń (tab. 1). W Polsce zarejestrowano szczyt zakażeń spowodowanych wariantem alfa pod koniec marca 2021. Równolegle z wariantem alfa w 2020 roku pojawił się zakaźny wariant beta, bardziej odporny na przeciwciała neutralizujące. Został zidentyfikowany po raz pierwszy w Republice Południowej Afryki, natomiast nie rozprzestrzenił się w Europie. Wariant gamma wywołał falę zakażeń w Ameryce Południowej.

Tabela 1. Najważniejsze warianty wirusa powodujące najliczniejsze zachorowania na świecie

Nazwa WHO	Nazwa Pango	Gałąź ewolucyjna GISAID	Zamiany aminokwasów	Najwcześniej wykryta próbka	Kraj odkrycia wariantu wirusa
Alfa	B.1.1.7	GRY	L18F N501Y A570D D614G	18 grudnia 2020	Wielka Brytania
Beta	B.1.351	GH/501Y.V2	K417N E484K N501Y D614G A701V	18 grudnia 2020	Południowa Afryka
Gamma	P.1	GR/501Y.V3	K417T E484K N501Y D614G H655Y	11 stycznia 2021	Brazylia
Delta	B.1.617.2	G/478K.V1	L452R T478K D614G P681R	październik 2020	Indie

WHO – Światowa Organizacja Zdrowia, Pango – ang. *Phylogenetic assessment of named global outbreak*, GISAID – Globalna Inicjatywa Wymiany Danych dotyczących Grypy, analizująca również dane wirusa SARS-CoV-2. Użyto jednoliterowych kodów aminokwasów dla sekwencji białka kolca wirusa (S).

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Obecne zachorowania są spowodowane wariantem delta, który po raz pierwszy zidentyfikowano w Indiach. W obu Amerykach stwierdza się obecnie występowania wariantu mu, rzadko spotykanego w Europie. Zaproponowane przez WHO nazwy, pochodzące od liter greckiego alfabetu, miały uwolnić kraje, w których po raz pierwszy zidentyfikowano nowe warianty wirusa, od negatywnych skojarzeń. Preferowana klasyfikacja nowych szczepów zakaźnych wirusa na podstawie wyników sekwencjonowania ich genomu jest bardziej precyzyjna i opiera się na klastrach podobieństwa sekwencji. Przykładowo, wariant brytyjski – alfa to B.1.1.7, natomiast najczęstszy wariant indyjski – delta to B.1.617.2 (tab. 1). Warto zaznaczyć, że izolowane od chorych próbki wirusa często się różnią innymi pojedynczymi nukleotydami sekwencji, poza genem S. Dla uznania ich za warianty obaw (ang. *variant of concern*) istotne jest wykazanie zwiększonej zakaźności lub oporności na przeciwciała poszczepienne albo produkowane przez ozdrowieńców. Przykładami mutacji, z zapisem jednoliterowych kodów aminokwasów białka S, zwiększających zakaźność są: D614G i N501Y, podczas gdy zamiany aminokwasowe L452R, E484K korelują z gorszym blokowaniem wirusa przez przeciwciała neutralizujące. Ze względu na brak leków zaprojektowanych do hamowania namnażania wirusa SARS-CoV-2, do leczenia COVID-19 zarejestrowano pojedyncze preparaty, stosowane w leczeniu innych chorób wirusowych. Takim lekiem jest analog nukleotydowy o nazwie remdesiwir, skracający czas zakażenia COVID-19. Lek ten został pierwotnie zarejestrowany do leczenia Eboli i jego skuteczność wobec koronawirusa jest ograniczona.

Kiedy koniec pandemii?

Po wybuchu pandemii COVID-19 załamał się transport lotniczy, turystyka oraz masowa kultura i sztuka. Edukacja praktycznie przez cały rok szkolny odbywała się zdalnie. Następstwa wirtualnego nauczania uczniów i studentów poznamy dopiero za jakiś czas. Już teraz można natomiast oszacować finansowe skutki ograniczenia ruchu transgranicznego, wzrostu kosztów transportu publicznego, obsługi urzędów, a przede wszystkim ochrony zdrowia. Opóźnione diagnozy chorób, odłożone wizyty i zabiegi lekarskie będą rzutować przez następne lata na zdrowotność społeczeństwa. Zakładając rychły koniec pandemii COVID-19, ponieważ historyczne pandemie trwały zazwyczaj 2–3 lata, pojawia się pytanie, czy można było jej zapobiec. W poszukiwaniu przyczyn pandemii w skali globalnej warto przypomnieć, że Światowa Organizacja Zdrowia ostrzegła o stanie zagrożenia dla zdrowia publicznego o zasięgu międzynarodowym już 30 stycznia 2020. COVID-19

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

nazwano pandemią 11 marca 2020. Tradycyjne i znane od setek lat procedury izolacji chorych oraz osób z kontaktu zakaźnego okazały się mało skuteczne. Poza wspomnianym zmiennym stopniem nasilenia choroby i jej dużą zakaźnością, epidemiologiczne restrykcje prawdopodobnie nie spełniły oczekiwań z powodu ich częstego naruszania. Program szczepień ograniczył liczbę osób wymagających hospitalizacji z powodu ciężkiego przebiegu COVID-19 i był w praktyce dostępny od stycznia 2021. Pozostaje zatem mieć nadzieję na szybkie naturalne wygaśnięcie obecnej pandemii. SARS-CoV-2 zapewne dołączy do kilku innych sezonowo zakażających koronawirusów. Pozostaną jednak obawy, czy w przyszłości kolejny wirus, pokonując barierę międzygatunkową, nie poczyni podobnego spustoszenia wśród ludzi. Przecież podatność człowieka na zakażenia wirusowe, chęć podróżowania, kontestacja narzucanych ograniczeń sanitarnych i bezkrytyczna wiara we własne zdrowie jest zapisana w naszych genach.

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Maria KORYTOWSKA

O dziedzictwie Romantyzmu[1]

W 2022 roku przypada dwusetna rocznica wydania I tomu *Poezji* Adama Mickiewicza, zawierającego między innymi *Ballady i romanse*; data uznawana powszechnie za początek polskiego Romantyzmu. To dobra okazja, żeby zastanowić się nad rolą, jaką ta epoka, ta formacja odegrała w dziejach europejskiej i oczywiście polskiej kultury.

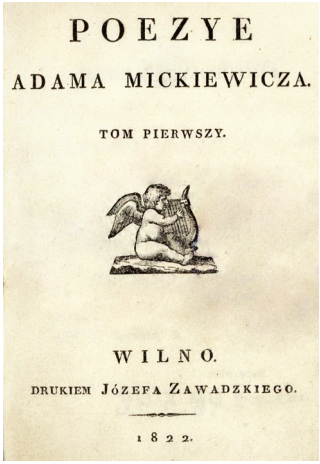

POEZYE

ADAMA MICKIEWICZA.

TOM PIERWSZY.

WILNO.

DRUKIEM JÓZEFA ZAWADZKIEGO.

1822.

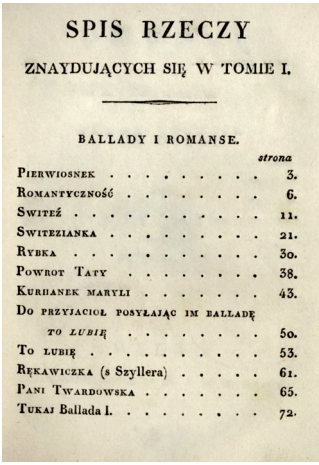

SPIS RZECZY

ZNAYDUJĄCYCH SIĘ W TOMIE I.

BALLADY I ROMANSE.

strona

Pierwiosnek . . . . . 3.
Romantyczność . . . . . 6.
Switeź . . . . . 11.
Switezianka . . . . . 21.
Rybka . . . . . 30.
Powrot Taty . . . . . 38.
Kurhanek maryli . . . . . 43.
Do przyjaciół posyłając im balladę to lubię . . . . . 50.
To lubię . . . . . 53.
Rękawiczka (s Szyllera) . . . . . 61.
Pani Twardowska . . . . . 65.
Tukaj Ballada I. . . . . 72.

Określenie Romantyzm jest w istocie umownym określeniem całego zespołu zjawisk, jakie zaszły w licznych krajach naszego kontynentu na

[1] Wykład wygłoszony podczas Walnego Zgromadzenia PAU 19 czerwca 2021; nagranie dostępne na Platformie Wymiany Naukowej PAU.

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

przestrzeni około stu lat. Ich początek sytuuje się w II połowie wieku XVIII i bywa określany jako preromantyzm, sentymentalizm, zaś w odniesieniu do Niemiec jako okres Burzy i Naporu (*Sturm und Drang*, od lat 70. XVIII wieku), koniec Romantyzmu przypada zaś na II połowę XIX wieku.

W jednych krajach, takich jak Anglia, Niemcy, rozpoczął się wcześniej, w innych – jak Francja, Polska oraz pozostałe, w których rok 1830 stanowił kulminację Romantyzmu, później. To nie chronologia zjawisk ma jednak znaczenie, lecz dziedzictwo, jakie Romantyzm nam pozostawił: w naszej rodzimej i w innych kulturach.

Przejście od formacji poprzedzającej, XVIII-wiecznej, oświeceniowej, do romantycznej miało miejsce zwłaszcza w dziedzinie gnoseologii i estetyki oraz dwojaki charakter: z jednej strony powolnego rozwoju, z drugiej – przełomu.

Zmianę w podejściu do kwestii poznania może ilustrować *Zur Farbenlehre*, 1810 (*O barwach*) Johanna Wolfganga Goethego, który, gwałtownie odrzucając odkrycie Isaaka Newtona dotyczące rozszczepienia światła białego, stworzył własną koncepcję spektrum kolorów, od żółcieni do błękitu, i położył nacisk na udział oka ludzkiego w postrzeganiu barw.

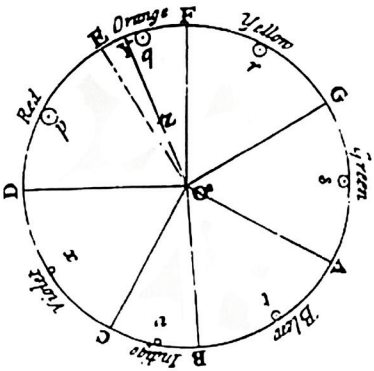

Koło barw Isaaka Newtona

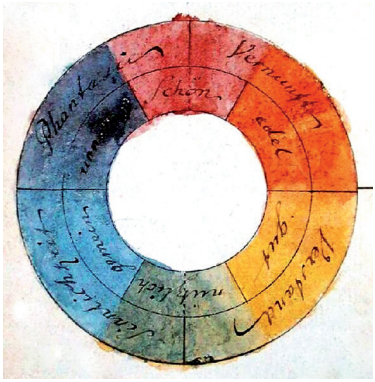

Koło barw Goethego
z odpowiadającymi barwom uczuciami
i cechami człowieka

Filozofia nowej **teorii poznania**, uwzględniająca **subiektywizm poznawczy**, dotyczyła przede wszystkim udziału zmysłów i wywodziła się z długiej tradycji, wiodącej od Arystotelesa, poprzez św. Tomasza (*nihil est in intellectu quod non prius fuerit in sensu*), później Johna Locke'a, sensualistów (Anthony Ashley Shaftesbury, Etienne de Condillac), którzy stworzyli

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

pojęcie „zmysłu wewnętrznego” (*inner sense*) bliskiego intuicji, a następnie rozmaitych „afektów” czyli uczuć, również traktowanych jako narzędzia poznania. Jak widzimy, uczucie nie stanowiło dla romantyków jedynie elementu przeżywania, ale też – poznawania świata. Skrótowo określił to Adam Mickiewicz w balladzie *Romantyczność*: „czucie i wiara silniej mówią do mnie, niż mędrca szkiełko i oko” – akcent pada tu na emocjonalny charakter poznania oraz subiektywizm poznawczy. Przez niektórych romantyków rozum został nie tylko „zdetronizowany”, ale, w przypadku Williama Blake’a, uosobiony jako Urizen i przeciwstawiony wyobraźni (*Imagination, divine Vision*): przez innych romantyków przeciwstawiany był także pozazmysłowym sposobom poznania, takim jak sen, wizja, olśnienie, a niekiedy nawet szaleństwo.

William Blake, Urizen, 1794

Nie oznacza to jednak, że romantycy ograniczali do nich swoją postawę poznawczą. Wielu z nich interesowało się bowiem prężnie rozwijającą się, zwłaszcza od wieku XVIII, nauką: należeli do nich choćby tacy poeci, jak Novalis, Juliusz Słowacki, Samuel Taylor Coleridge, Ernst Theodor Amadeus Hoffmann, o czym się na ogół nie pamięta, przywołując jedynie

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Goethego z jego „kością międzyszczękową” (rzecz jasna jej odkryciem), czy wymyślonym przezeń ponoć terminem „morfologia”. Tymczasem przyrodoznawstwo – magnetyzm, elektryczność, chemia, mineralogia i wiele innych dziedzin – stało się przedmiotem zainteresowania tych poetów, którzy usiłowali powiązać swój światopogląd poetycki z naukowym.

Szczególnym przedmiotem poznania dla ludzi tamtej epoki stała się Natura. Była ona dla nich jednak nie tylko ważnym przedmiotem poznania, ale też jego źródłem: źródłem poznania przede wszystkim człowieka i Boga. Przykłady znaleźć można w utworach Williama Wordswortha, Samuela Taylora Coleridge’a, Alphonse’a de Lamartine, Adama Mickiewicza.

Refleksja gnoseologiczna romantyków wiązała się z **nową koncepcją człowieka**. Przełomowy charakter w jej kształtowaniu miały publikacje w latach 70. XVIII wieku dwóch powieści: *Nowej Heloizy* Jana-Jakuba Rousseau i *Cierpień młodego Wertera* Johanna Wolfganga Goethego, później zaś utworów George’a Gordona Byrona.

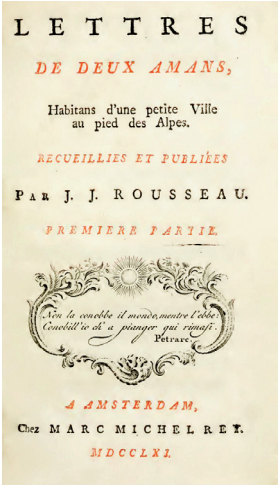
LETTRES
DE DEUX AMANS,
Habitans d'une petite Ville
au pied des Alpes.
RECUEILLIES ET PUBLIÉES
PAR J. J. ROUSSEAU.
PREMIERE PARTIE.
Non la conobbe il mondo, mentre l'ebbe
Conobill'io ch' a pianger qui rimasi.
Pétrarc.
A AMSTERDAM,
Chez MARC MICHEL REY.
MDCCLXI.

Jean-Jacques Rousseau, *Listy dwojga kochanków, mieszkańców małej wioski u podnóża Alp* (tytuł pierwszego wydania *La Nouvelle Héloïse*), 1761

Dzieła te odegrały ważną rolę w pojmowaniu człowieka, ale jako istoty całkowicie podległej swoim emocjom, instynktom, chęciom niczym nieograniczanym. Wbrew jednak częstemu przekonaniu, to nie one zdominowały Romantyzm.

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

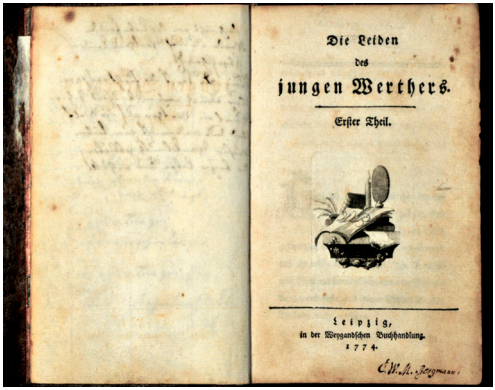
Die Leiden
des
jungen Werthers.
Erster Theil.
Leipzig,
in der Weygandschen Buchhandlung.
1774.

Johann Wolfgang Goethe, *Cierpienia młodego Wertera*, 1774, pierwodruk

Ze zmianą praktyczną w dziedzinie **estetyki** wiązała się jedna z idei pozytywnych dotyczących roli i powołania człowieka – było nią powołanie artysty. Idea ta szła w parze z obyczajem chętnego obcowania ze sobą przedstawicieli różnych dziedzin sztuki, muzyki i literatury, z wzajemnym motywowaniem się do tworzenia. Przytoczyć można dla przykładu zażyłość – przyjaźń Fryderyka Chopina i Eugène'a Delacroix, o której możemy przeczytać w dzienniku tego malarza, a jej efekt zobaczyć na portretach kompozytora jego pędzla.

Eugène Delacroix, *Portret Chopina*, 1838

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Chopin z kolei przyjaźnił się z Mickiewiczem i, jak twierdził już Robert Schumann, od niego miał wywieść nazwę swoich *Ballad*, z których zresztą ballada F-dur swoją muzyczną narracją odzwierciedla w pewnym sensie narrację ballady *Świteź* (bądź *Świtezianki*, jak chcą niektórzy). Takich mariaży sztuk, później, już po okresie Romantyzmu, określanych mianem ich „korespondencji" (korespondencji sztuk, *correspondance des arts*), było w kulturze romantycznej o wiele więcej.

Szczególnym przykładem wiązania się muzyki ze słowem były jednak liczne **umuzycznienia poezji romantycznej** przez wybitnych kompozytorów, takich jak Franz Schubert, Johannes Brahms, Ferenz Liszt, Felix Mendelssohn, Carl Loewe i wielu innych. Powstał w ten sposób odrębny niejako gatunek, zwany *das Lied* (pieśń). Jego przykładem może być wiersz Josepha von Eichendorffa *Frühlingsnacht* (*Noc wiosenna*), umuzyczniony przez Roberta Schumanna:

Überm Garten durch die Lüfte
Hört' ich Wandervögel zieh'n,
Das bedeutet Frühlingsdüfte,
Unten fängt's schon an zu blühn.
Jauchzen möcht' ich, möchte weinen,
Ist mir's doch, als könnt's nicht sein!
Alte Wunder wieder scheinen
Mit dem Mondesglanz herein.
Und der Mond, die Sterne sagen's,
Und im Traume rauscht's der Hain
Und die Nachtigallen schlagen's:
Sie ist Deine, sie ist Dein![2]

Takich romantycznych liryków oraz ich umuzycznień są tysiące: powyższy przykład dowodzi, że bywają również wśród nich wiersze optymistyczne, mówiące o miłości w innym tonie niż ten, który uważa się za typowy dla Romantyzmu, a uwidoczniony choćby w muzycznym cyklu Franza Schuberta *Winterreise* (*Podróż zimowa*).

Umuzyczniano także liczne **ballady** (Goethego, Friedricha Schillera, Mickiewicza – znakomite *Czaty* Stanisława Moniuszki), zaś utwory dramatyczne lub narracyjne (takich autorów jak Walter Scott, Friedrich Schiller, Victor Hugo, Alexandre Dumas, Antonio García Gutierrez) stawały się często punktem wyjścia do tworzenia librett operowych oraz, rzecz jasna,

[2] Muzyka Robert Schumann, śpiew Dietrich Fischer-Dieskau, https://youtu.be/eJc4AGN-B5Xo

Przypisy zawierające adresy internetowe z YouTube'a odnoszą się do odtworzonych w czasie wykładu nagrań omawianych pieśni.

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

komponowania do nich muzyki – zarówno już w czasie trwania Romantyzmu jak i później. Oto przykłady:

Gioacchino Rossini
La donna del Lago, 1819 (Walter Scott, *The Lady of the Lake*, 1810, *Pani Jeziora*)
Vincenzo Bellini
Norma, 1831 (Alexandre Soumet, *Norma, ou L'infanticide*, *Norma, czyli dzieciobójczyni*)
Gaetano Donizetti
Lucia di Lammermoor,1835 (Walter Scott, *The Bride of Lammermoor*, 1819, *Narzeczona z Lammermoor*)
Giuseppe Verdi
Ernani, 1844 (Victor Hugo, *Hernani*, 1829)
I masnadieri, 1847 (Friedrich Schiller, 1781, *Die Räuber*, *Zbójcy*)
Rigoletto, 1851 (Victor Hugo, *Le roi s' amuse*, 1832, *Król się bawi*)
Il Trovatore, 1853 (Antonio García Gutierrez, *El Trovador*, 1851, *Trubadur*)
La traviata, 1853 (Alexandre Dumas, *La dame aux camélias*, 1848, *Dama kameliowa*)
Don Carlos, 1867 (Friedrich Schiller, *Dom Karlos*, *Infant von Espanien*, 1787, *Don Carlos, książę Asturii*)

Takich związków i wędrówek romantycznych tekstów i muzyki po Europie od dawnych czasów po dziś dzień jest wiele – do bardziej intrygujących należy tytuł *Totenfeier*, skomponowanego w 1888 roku poematu symfonicznego (przyszłego fragmentu symfonii C-dur) Gustava Mahlera, powstałego, być może, pod wpływem opublikowanego o rok wcześniej niemieckiego tłumaczenia *Dziadów* Mickiewicza.

Wszystkim znana jest natomiast zapewne skomponowana przez Franza Schuberta muzyka do niemieckiego tłumaczenia pieśni Ellen (*Maiden mild*) z *The Lady of the Lake* (*Pani Jeziora*) Waltera Scotta, później – do dziś – już z tekstem łacińskim wykonywana w kościołach, zwłaszcza na ślubach, jako *Ave Maria* Franza Schuberta[3].

Ave Maria! maiden mild!
Listen to a maiden's prayer!
Thou canst hear though from the wild;
Thou canst save amid despair.

Ave Maria! Jungfrau mild,
Erhöre einer Jungfrau Flehen,
Aus diesem Felsen starr und wild
Soll mein Gebet zu dir hin wehen.

[3] Na ogół wykonywana przez sopran, rzadziej przez głos męski: tu José Carrerasa https://www.youtube.com/watch?v=SjsG70wYm38. Ze względu na ograniczenia czasowe nie była odtwarzana w czasie wykładu.

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Safe may we sleep beneath thy care,
Though banish'd, outcast and reviled –
Maiden! hear a maiden's prayer;
Mother, hear a suppliant child!
Ave Maria!

Ave Maria! undefiled!
The flinty couch we now must share
Shall seem with down of eider piled,
If thy protection hover there.
The murky cavern's heavy air
Shall breathe of balm if thou hast smiled;
Then, Maiden! hear a maiden's prayer,
Mother, list a suppliant child!
Ave Maria! (…)

Wir schlafen sicher bis zum Morgen,
Ob Menschen noch so grausam sind.
O Jungfrau, sieh der Jungfrau Sorgen,
O Mutter, hör ein bittend Kind!
Ave Maria!

Ave Maria! Unbefleckt!
Wenn wir auf diesen Fels hinsinken
Zum Schlaf, und uns dein Schutz bedeckt,
Wird weich der harte Fels uns dünken.
Du lächelst, Rosendüfte wehen
In dieser dumpfen Felsenkluft.
O Mutter, höre Kindes Flehen,
O Jungfrau, eine Jungfrau ruft!
Ave Maria! (…)

W drugą stronę szło **uwielbienie muzyki w poezji**. Przykładem może być wiersz mniej znanego poety (Franza von Schobera) *An die Musik* (*Do muzyki*), który Franz Schubert podniósł do rangi pieśni znanej z inwokacji oraz incipitu *Du holde Kunst…*, a która powędrowała aż po wiek XX, zaś w polskiej kulturze znalazła swoje odzwierciedlenie w wierszu Juliana Tuwima *Przy okrągłym stole* oraz w pieśni śpiewanej przez Ewę Demarczyk.

Du holde Kunst, in wieviel grauen Stunden,
Wo mich des Lebens wilder Kreis umstrickt,
Hast du mein Herz zu warmer Lieb' entzunden,
Hast mich in eine beßre Welt entrückt!

Oft hat ein Seufzer, deiner Harf' entflossen,
Ein süßer, heiliger Akkord von dir
Den Himmel beßrer Zeiten mir erschlossen,
Du holde Kunst, ich danke dir dafür![4]

Malarze romantyczni, podejmujący różnorodną tematykę, najczęściej kojarzeni z malowniczymi lub dramatycznymi widokami przyrody czy ruin, samotnych postaci (Caspar David Friedrich, Otto Runge, Carl Gustav Carus), nie pozostawali obojętni także na literaturę: czy to jako ilustratorzy (wspomniani William Blake, Eugène Delacroix czy Gustave Doré), czy też traktując ją jako źródło inspiracji dla tematyki swoich obrazów.

Chociaż muzyka i malarstwo poprzez oddziaływanie na nasze zmysły słuchu i wzroku, jak widzieliśmy, mogły nieść za sobą jakieś wartości, nie tylko estetyczne czy emocjonalne, to jednak literatura, posługując się słowem, była najlepszym narzędziem bezpośredniego przekazu idei.

[4] Muzyka Franz Schubert, śpiew Dietrich Fischer-Dieskau, https://www.youtube.com/watch?v=RxsFgJF6XS4

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Caspar David Friedrich: 1818, 1825–1830, 1809–1810, 1818

Romantyzm był formacją licznych wewnętrznych sprzeczności. Wiele idei, zjawisk i cech, takich jak egotyzm, nienawiść, okrucieństwo, zemsta, wolność bez granic, niekoniecznie było godnych naśladowania. Obok nich koniecznie trzeba wspomnieć te, które określić można mianem wartościowego dziedzictwa Romantyzmu.

Jedną z nich była **religijność** – liczni romantycy byli religijni i dawali temu wyraz w swojej twórczości literackiej, muzycznej, malarskiej… Antyreligijność Byrona, Percy Bysshe Shelleya, José de Espronceda czy agnostycyzm Goethego nie powinny uchodzić za reprezentatywne dla całego Romantyzmu – stanowiły raczej wyjątek. Edward Young, René de Chateaubriand, Alphonse de Lamartine, William Wordsworth, Samuel Taylor Coleridge, Alessandro Manzoni, José Zorilla, Joseph von Eichendorff czy Clemens Brentano to tylko niektóre postaci znane ze swojej religijności. Szczególny jest przypadek Włocha Silvia Pellico, który, przez 10 lat więziony przez Austriaków, zachował spokój i godność, życzliwość dla innych oraz niewzruszoną wiarę, czego przykład dał w swoich wspomnieniach *Le mie prigioni*, 1832 (*Moje więzienia*).

Kolejną ideą należącą do sfery romantycznego etosu była wrażliwość na **dążenie do wolności i samostanowienia narodu,** tak własnego jak innych;

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

współodczuwanie i zrozumienie tragicznego losu uciśnionych. Przykłady tego dało nawet malarstwo: Eugène'a Delacroix *Rzeź na Chios* (*Massacre à Chios*, 1824) upamiętnia rzeź 20 000 Greków, zabitych przez wojska osmańskie (50–60 000 zostało wywiezionych).

Eugène Delacroix, *Rzeź na Chios*, 1824

Obraz *Uchodźcy z Pargi* (*I profughi di Parga*, 1831) Francesco Hayeza ilustrował natomiast tragedię Greków po tym, jak Brytyjczycy sprzedali wyspę Pargę wraz z jej mieszkańcami temuż imperium osmańskiemu. To zdarzenie było już uprzednio tematem sztuki włoskiego pisarza Giovanniego Berchet z 1823 roku, pod tym samym tytułem. Jak widzimy, tak literatura jak malarstwo reagowały niemal natychmiast na krzywdę i cierpienie ludzi.

Innym dowodem empatii mogą być liczne dzieła literackie, poetyckie, dotyczące **walki o wolność czy cierpienia innych nacji**. Szacunek dla waleczności i pragnienia wolności można uznać za jedną z przyczyn powstania tak licznych wierszy – pieśni – innych gatunkowo utworów za temat mających powstanie listopadowe – określonych wspólnym mianem *Polenlieder*, autorstwa antyprusko nastawionych poetów niemieckich, stawiających swym rodakom za przykład dzielność Polaków. Podobnie pisali o Polsce i Polakach też inni – Victor Hugo, Alphonse de Lamartine. Spośród powstałych na temat tego powstania pieśni warto przytoczyć Juliusza Mosena *Die letzten*

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Francesco Hayez, *Uchodźcy z Pargi*, 1831

Zehn vom viertem Regiment (w tłumaczeniu Jana Nepomucena Kamińskiego jako *Walecznych tysiąc opuszcza Warszawę*), poświęconą Czwartakom:

In Warschau schwuren Tausend auf den Knien
Kein Schuss im heil'gen Kampfe sei gethan!
Tambour, schlag an! Zum Schlachtfeld laß' uns ziehen,
Wir greifen nur mit Bajonetten an!

Und ewig kennt das Vaterland und nennt
Mit stillem Schmerz sein viertes Regiment!

Und als wir dort bei Praga blutig rangen
Kein Kamerad hat einen Schuss gethan,
Und als wir dort den argen Blutfeind zwangen,
Mit Bajonetten ging es drauf und dran!

Fragt Praga, das die treuen Polen kennt,
Wir waren dort das vierte Regiment

Drang auch der Feind mit tausend Feuerschlünden
Bei Ostrolenka grimmig auf uns an
Doch wußten wir sein tückisch' Herz zu finden,
Mit Bajonetten brachen wir uns Bahn!

Fragt Ostrolenka, das uns blutend nennt,
Wir waren dort das vierte Regiment

Und ob viel wack're Männerherzen brachen,
Doch griffen wir mit Bajonetten an!

Walecznych tysiąc opuszcza Warszawę,
Przysięga klęcząc: naszym świadkiem Bóg!
Z bagnetem w ręku pójdziem w świętą Sprawę,
Śmierć hasłem naszem, niechaj zadrży wróg!

Już dobosz zabrzmiał, już sojusz zawarty,
Z panewką próżną idzie w bój Pułk Czwarty.

Wiadoma światu ta sławna Olszyna,
Gdzie nieprzyjaciel twardym murem stał,
Paszcz tysiąc zieje, bój się krwawy wszczyna,
Już mur zwalony, nie padł ani strzał.

Ogromny postrach padł na tłum rozżarty,
Spokojnie wrócił do Pragi pułk czwarty.

Pod Ostrołęką wróg się tłumny zżyma,
Otacza naszych dzikiej hordy zwał.
Śmierć albo życie, tu wyboru nie ma.
Z bagnetem w ręku, nie padł ani strzał.

I już dla naszych odwrót jest otwarty.
I któż to zdziałał? To był nasz pułk czwarty.

On to po ciężkiej i krwawej rozprawie,
Jak groźny piorun, jako bitny pan,

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Und ob wir auch dem Schicksal unterlagen,
Doch hatte keiner einen Schuß gethan!

Wo blutigrot zum Meer die Weichsel rennt
Dort blutete das vierte Regiment!

O weh, das heil'ge Vaterland verloren!
Ach fraget nicht, wer uns das Leid getan!
Weh allen, die in Polenland geboren!
Die Wunden fangen frisch zu bluten an!

Doch fragt ihr, wo die ärgste Wunde brennt?
Ach, Polen kennt sein viertes Regiment!

Ade, ohr Brüder, die zu Tod getroffen
An unsrer Seite dort wir stürzen sah'n!
Wir leben noch, die Wunden stehen offen,
Und um die Heimat ewig ist's gethan;

Herr Gott im Himmel, schenk'ein gnädig End'
Uns letzten noch vom vierten Regiment!

Von Polen her im Nebelgrauen rücken
Zehn Grenadiere in das Preußenland
Mit düstr'em Schweigen, gramumwölkten Blicken
Ein „Wer da?" schallt – sie stehen fest gebannt!

Und Einer spricht : „Vom Vaterland getrennt –
Die letzten Zehn vom vierten Regiment!"

Julius Mosen

Wracał ponuro ku tęsknej Warszawie,
Krew obmył w Wiśle już z przeschniętych ran.

Czerwono płynie w morze prąd niestarty –
Krew to walecznych: przelał ją pułk czwarty.

Daremne męstwo, Ojczyzna zgubiona.
Ach, nie pytajcie, kto spełnił ten czyn.
Zabójczy potwór wyszedł z matki łona,
Ojczyzny zgubą jest wyrodny syn.

W kawałki znowuż Polski kraj rozdarty,
Krwawymi łzami zapłakał pułk czwarty.

Żegnajcie bracia, których nam przy boku
Za świętą sprawę wzięła śmierci dłoń,
Wam lepszy udział dostał się w wyroku,
Nam chytra zdrada wzięła z ręki broń.

Jak biedny tułacz na kiju oparty,
W kraj obcy idzie na zawsze pułk czwarty.

Dziesięciu mężów obłąkanym wzrokiem
Przechodzi chwiejnie przez graniczny słup,
Ciekawym zewsząd patrzą na nich okiem,
Z nich każdy idzie, jak bez życia trup.

„Kto idzie?! Stójcie!" – krzykną pruskie warty,
„My to dziesięciu, cały nasz pułk czwarty".

tłum. Jan Nepomucen Kamiński

a także znaną wszystkim *Warszawiankę* (*La Varsovienne*) Francuza Casimira Delavigne (w przekładzie Karola Sienkiewicza jako *Warszawianka z roku 1831*).

La Varsovienne

Il s'est levé, voici le jour sanglant;
Qu'il soit pour nous le jour de délivrance!
Dans son essor, voyez notre aigle blanc
Les yeux fixés sur l'arc-en-ciel de France
Au soleil de juillet, dont l'éclat fut si beau,
Il a repris son vol, il fend les airs, il crie:
„Pour ma noble patrie,
Liberté, ton soleil ou la nuit du tombeau!"

Warszawianka z roku 1831

Oto dziś dzień krwi i chwały,
Oby dniem wskrzeszenia był!
W tęczę Franków Orzeł Biały
Patrząc, lot swój w niebo wzbił.
Słońcem lipca podniecany
Woła do nas z górnych stron:
„Powstań, Polsko, skrusz kajdany,
Dziś twój tryumf albo zgon!"

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Polonais, à la baïonnette!
C'est le cri par nous adopté;
Qu'en roulant le tambour répète:
À la baïonnette!
Vive la liberté!

Guerre! À cheval, cosaques des déserts!
Sabrons, dit-il, la Pologne rebelle:
Point de Balkans, ses champs nous sont ouverts;
C'est le galop qu'il faut passer sur elle.
Halte! n'avancez pas! Ses Balkans sont nos corps;
La terre où nous marchons ne porte que des braves,
rejette les esclaves
Et de ses ennemis ne garde que les morts

Pour toi, Pologne, ils combattront, tes fils,
Plus fortunés qu'au temps où la victoire
Mêlait leurs cendres aux sables de Memphis
Où le Kremlin s'écroula sous leur gloire:
Des Alpes au Thabor, de l'Ebre au Pont-Euxin,
Ils sont tombés, vingt ans, sur la rive étrangère.
Cette fois, ô ma mère!
Ceux qui mourront pour toi, dormiront sur ton sein.

Viens Kosciusko, que ton bras frappe au cœur
Cet ennemi qui parle de clémence;
En avait-il quand son sabre vainqueur
Noyait Praga dans un massacre immense?
Tout son sang va payer le sang qu'il prodigua,
cette terre en a soif, qu'elle en soit arrosée;
Faisons, sous sa rosée,
Reverdir le laurier des martyrs de Praga.

Allons, guerriers, un généreux effort!
Nous les vaincrons; nos femmes les défient.
O mon pays, montre au géant du nord
Le saint anneau qu'elles te sacrifient.
Que par notre victoire il soit ensanglanté;
Marche, et fais triompher au milieu des batailles
L'anneau des fiançailles,
Qui t'unit pour toujours avec la liberté.

À nous, Français! Les balles d'Iéna
Sur ma poitrine ont inscrit mes services;
À Marengo, le fer la sillonna;
De Champ-Aubert comptez les cicatrices.
Vaincre et mourir ensemble autrefois fut si doux!
Nous étions sous Paris... Pour de vieux frères d'armes

Hej, kto Polak, na bagnety!
Żyj, swobodo, Polsko, żyj!
Takim hasłem cnej podniety
Trąbo nasza wrogom grzmij!
Trąbo nasza wrogom grzmij!

Na koń, woła Kozak mściwy,
Karać bunty polskich rot,
Bez Bałkanów są ich niwy,
Wszystko jeden zgniecie lot.
Stój! Za Bałkan pierś ta stanie,
Car wasz marzy płonny łup,
Z wrogów naszych nie zostanie,
Na tej ziemi, chyba trup.

Droga Polsko, dzieci Twoje,
Dziś szczęśliwszych doszły chwil,
Od tych sławnych, gdy ich boje,
Wieńczył Kremlin, Tybr i Nil.
Lat dwadzieścia nasze męże,
Los po obcych ziemiach siał,
Dziś, o Matko, kto polęże,
Na Twem łonie będzie spał.

Wstań Kościuszko! Ugodź serca,
Co z litością mamić śmią,
Znałże litość ów morderca,
Który Pragę zalał krwią?
Niechaj krew tę krwią dziś spłaci,
Niech nią zrosi grunt, zły gość,
Laur męczeński naszej braci
Bujniej będzie po niej rość.

Tocz Polaku bój zacięty,
Ulec musi dumny car,
Pokaż jemu pierścień święty,
Nieulękłych Polek dar,
Niech to godło ślubów drogich,
Wrogom naszym wróży grób,
Niech krwią zlane w bojach srogich,
Nasz z wolnością świadczy ślub

O Francuzi! Czyż bez ceny
Rany nasze dla was są?
Spod Marengo, Wagram, Jeny,
Drezna, Lipska, Waterloo
Świat was zdradzał, my dotrwali,
Śmierć czy tryumf, my gdzie wy!

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

N'aurez-vous que des larmes?
Frères, c'était du sang que nous versions pour vous

O vous, du moins, dont le sang glorieux
S'est, dans l'exil, répandu comme l'onde,
Pour nous bénir, mânes victorieux,
Relevez-vous de tous les points du monde!
Qu'il soit vainqueur, ce peuple; ou martyr comme vous,
Sous le bras du géant, qu'en mourant il retarde,
Qu'il tombe à l'avant-garde,
Pour couvrir de son corps la liberté de tous.

Sonnez, clairons! Polonais, à ton rang!
Suis sous le feu ton aigle qui s'élance.
La liberté bat la charge en courant,
Et la victoire est au bout de ta lance.
Victoire à l'étendard que l'exil ombragea
Des lauriers d'Austerlitz, des palmes d'Idumée!
Pologne bien-aimée,
Qui vivra sera libre, et qui meurt l'est déjà!

Casimir Delavigne

Bracia, my wam krew dawali.
Dziś wy dla nas nic – prócz łzy

Wy przynajmniej coście legli,
W obcych krajach za kraj swój,
Bracia nasi z grobów zbiegli,
Błogosławcie bratni bój.
Lub zwyciężym – lub gotowi,
Z trupów naszych tamę wznieść,
By krok spóźnić olbrzymowi,
Co chce światu pęta nieść.

Grzmijcie bębny, ryczcie działa,
Dalej! dzieci w gęsty szyk,
Wiedzie hufce wolność, chwała,
Tryumf błyska w ostrzu pik.
Leć nasz orle, w górnym pędzie,
Sławie, Polsce, światu służ!
Kto przeżyje wolnym będzie,
Kto umiera, wolny już!

tłum. Karol Sienkiewicz

Warto wspomnieć też o tych, którzy walczyli o wspomniane wartości nie tylko piórem: takich jak Węgier Sándor Petöfi, adiutant generała Józefa Bema, poległy w powstaniu węgierskim 1849 (ma pomnik w Warszawie), czy młody Polak Rajnold Suchodolski (brat malarza Januarego), który, ranny pod Ostrołęką i powtórnie w Warszawie, na wieść o jej ostatecznym upadku zerwał bandaże i wykrwawił się. Nie jest pamiętany z nazwiska, ale jego napisane w czasie powstania pieśni *Polonez Kościuszki* (*Patrz, Kościuszko, na nas z nieba*), *Mazur*(*ek*) *Trzeciego Maja* (*Witaj, majowa jutrzenko*), czy też *Dalej bracia, do bułata* są znane.

W powstaniu listopadowym walczyli też inni liczni polscy poeci, z których najbardziej znany jest zapewne Seweryn Goszczyński oraz (już nie poeta, trzykrotnie ranny) Maurycy Mochnacki.

To ten **patriotyczny etos romantyczny** spowodował zapewne, że liczne państwa i kraje (by wymienić tylko Danię, Szwecję, Grecję, Włochy, Węgry, Słowację) mają obecnie hymny napisane (a niekiedy też skomponowane) w okresie Romantyzmu, niekiedy zresztą odwołujące się do losów innych narodów.

Niektórzy pisarze i poeci angażowali się jako politycy. Subtelny poeta francuski Alphonse de Lamartine, jako – przez krótki okres – minister spraw zagranicznych, deklarował stanowczo konieczność przywrócenia Polsce niepodległości, a jako poeta poświęcił jej, podobnie jak Grecji, poruszające i patetyczne wiersze.

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Talpra magyar hí a haza!
Itt az idő, most vagy soha!
Rabok legyünk vagy szabadok?

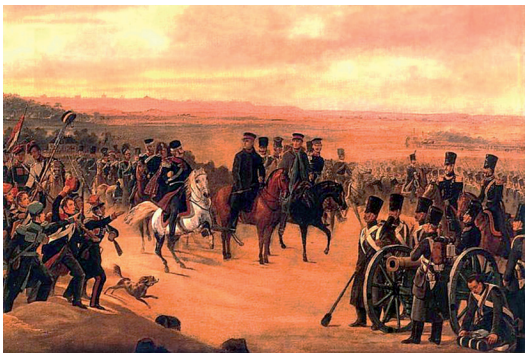

Rajnold Suchodolski, 1797–1875, *Generał Chłopicki z Wojskiem Polskim*, 1831

Najwybitniejszy portugalski pisarz romantyczny, João Baptista Almeida Garrett, zaangażowany politycznie, był autorem manifestu-rozprawy (*Portugal na balança da Europa*, 1830, *Portugalia na szali Europy*), w której

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

charakteryzował stan Europy, przywołując przykłady krajów zniewolonych, podbitych, a także tych, które były winne dokonania tych podbojów. Wspominał także Polskę: „infeliz e heroica Polonia retalhada (…) entre os tres grandes despotas do Norte" [nieszczęśliwa i bohaterska Polska rozdarta przez trzech wielkich despotów z Północy], by na zakończenie dokonać apologii jedności, która przezwyciężyła wojnę domową w Portugalii i pozwoliła jej odzyskać pozycję języczka u wagi na szali Europy.

W kontekście choćby tych dwóch postaci nie powinno dziwić polityczne zaangażowanie Adama Mickiewicza piórem i czynem – mam na myśli jego wyprawę do Turcji…

Poza etosem obywatelskim i patriotycznym, realizowanym i opiewanym, romantycy tworzyli również bohaterów literackich o takich przymiotach osobistych jak **godność, honor** (*Hernani* Victora Hugo), a także, co chciałabym mocno podkreślić, **ideał podnoszenia się z upadku**. *Zbójcy* Schillera czy *Giaur* Byrona, apologizujące zemstę czy nienawiść, to tylko margines, dziecięca choroba Romantyzmu. Liczniejsze utwory romantyczne, o czym rzadko się pamięta, mają za temat winę, błąd czy grzech bohatera, z którego może się on podźwignąć, jeśli dokona skruchy, pokuty i potrafi wznieść się ponad własny upadek. Nawet jeżeli nie zdoła naprawić skutków swojej winy, jak Faust, to, jeśli ją uzna, stanie przed szansą jej odkupienia, jak Mickiewiczowy bluźnierca Konrad, idący na zesłanie. Jak don Álvaro Angela Saavedry księcia de Rivas, który wyznaje (z pewną przesadą): „Soy un enviado del infierno, soy un demonio exterminador" [Jestem wysłannikiem piekła, jestem niszczycielskim demonem], a także – jak Don Juan Tenorio José Zorilli, który mówi:

pues me abre el purgatorio
un punto de penitencia,
es el Dios de la clemencia
Dios de Don Juan Tenorio.

[jako że czyściec mi otwiera
miejsce skruchy i pokuty
jest On Bogiem miłosierdzia
Bogiem Don Juana Tenorio]

Don Juan Zorilli – jakże odmienny od Byronowego.
Warto wymienić także tytułem przykładów takie dzieła, jak:

S. T. Coleridge, *Rime of the Ancient Mariner*, 1798
J. W. Goethe, *Faust* cz. I, 1808
Joseph von Eichendorff, *Ahnung und Gegenwart*, 1815

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

A. Dumas, *Le Comte de Monte Cristo*, 1844–1846
A. Manzoni, *Il Conte di Carmagnola*, 1820, *I promessi sposi*, 1827
De Rivas (Ángel de Saavedra y Ramírez de Baquedano), *Don Álvaro o la fuerza del sino*, 1835
M. Lermontow, *Demon*, 1826–1836
J. Zorilla, *Don Juan Tenorio*, 1844
J. Espronceda, *El estudiante de Salamanca*, 1840
A. G. Gutierrez, *Simón Bocanegra*, 1843, *El trovador*, 1846
Almeida Garrett, *Frei Luís de Sousa*, 1843
A. Mickiewicz, *Dziady* cz. III, 1831,
Pan Tadeusz, 1834
itd….

Literatura (i sztuka) krajów europejskich okresu Romantyzmu jest niezwykła – wyrasta daleko, tak liczebnie jak pod wszelkimi innymi względami poza to, co o niej na ogół wiemy. Jest kopalnią tematów, gatunków, rozwiązań intelektualnych i estetycznych. Powstaje pytanie, jakie miejsce pośród literatur romantycznych (angielskiej, szkockiej, duńskiej, niemieckiej, francuskiej, włoskiej, hiszpańskiej, portugalskiej, greckiej, węgierskiej i pozostałych) zajmuje **literatura polska**. Moim zdaniem, należy ona do literatur najważniejszych, tak ze względu na swój charakter, tematykę, jak, w wielkim stopniu, na jej rolę w dalszym rozwoju naszej kultury. Przez te dwa stulecia stanowiła ona punkt odniesienia – w naszej literaturze, teatrze, filmie, w polityce, ale i w życiu wielu indywidualnych ludzi…

Polska literatura (nie tylko trzech wieszczów, gdyż współtworzyło ją wielu innych) sytuuje się w głównym nurcie europejskiego Romantyzmu i jego wartości, tak estetycznych jak etycznych, czy może raczej – **etosowych**. Charakteryzuje ją wyrazista, choć, na tle innych, często nieortodoksyjna religijność, zanurzenie w historii, bardzo mocno zaznaczony patriotyzm. Pośród wspomnianych literatur wyróżnia się ona wszakże czymś szczególnym.

Żadna inna literatura nie ma dzieła tak kompletnego jak *Pan Tadeusz* – *summy* kultury narodowej, obyczajów, zalet i wad rodaków, przyrody ojczystej, i historii; dzieła łączącego wzniosłość z humorem, wzruszenie z kpiną i żartem, a wszystko to spojone ogromną, wyrażoną artystycznie i jawnie zadeklarowaną miłością do ojczyzny jej autora. Dzieła, które się nigdy nie zestarzało.

Pod jeszcze jednym względem *Pan Tadeusz* jest wyjątkowy: dotyczy to **winy, skruchy i pokuty bohatera**, Jacka Soplicy. Zbrodnia popełniona w życiu prywatnym, z powodu arystotelesowego *thymos*, może być w pełni naprawiona nie tylko w życiu prywatnym, lecz ponadto służbą publiczną, w interesie społeczności, narodu (co potem podjął Henryk Sienkiewicz,

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

kreując postać Kmicica). Mimo licznie obecnej w Romantyzmie tematyki patriotycznej, nie znam innego przykładu tak dobitnego jak Jacek Soplica, pokutujący jako ksiądz Robak „pod kapturem mnicha", ale zarazem działający na rzecz narodu jako emisariusz Napoleona.

Dziedzictwo Romantyzmu…

Czym bylibyśmy dzisiaj bez romantycznej muzyki? Bez *Du holde Kunst*, bez pieśni Schuberta? Bez ballad Chopina? Czy nadal zachwycałyby nas i zwracały tak samo uwagę ruiny i szczególne widoki natury, zachody lub wschody słońca, księżyc w pełni, gdyby nie obrazy Friedricha, Carusa, innych malarzy? Czy wyobrażamy sobie literaturę bez *Sonetów krymskich*, liryków lozańskich, a także – a może zwłaszcza – bez *Dziadów* i *Pana Tadeusza*?

Nani gigantum humeris insidentes

Jesteśmy karłami stojącymi na ramionach olbrzymów. Widzimy więcej i patrzymy dalej niż oni, nie dzięki bystrzejszemu spojrzeniu czy wyższej posturze, lecz dlatego, że trzymają nas oni na swoich ramionach.

Ta łacińska gnoma przypisywana jest najczęściej Bernardowi z Chartres (XI/XII wiek), jednak przyjęli ją za swoją dewizę także inni wielcy: Blaise Pascal:

> Nous sommes des nains juchés sur les épaules de géants; nous voyons plus qu'eux, et plus loin; non que notre regard soit perçant, ni élevée notre taille, mais nous sommes élevés, exhaussés, par leur stature gigantesque.,

czy Isaac Newton:

> We are dwarfs standing on the shoulders of giants. We can see more and further than they did, not because our sight is superior, or because we are taller than they, but because we are raised up and borne on high by their giant stature.,

a w wieku XIX nawet amerykański myśliciel Henry David Thoreau.

Nie wszyscy romantycy byli gigantami, ale Romantyzm, jako całość, jako formacja kulturowa, jak być może niewiele innych epok, wyniósł nas wysoko na swych ramionach i, jak pokornie twierdzili przywoływani myśliciele, jeśli dziś patrzymy dalej i widzimy więcej, to nie tylko dzięki nam samym, ale dzięki otrzymanemu dziedzictwu. Dziedzictwu Romantyzmu także – a może szczególnie.

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Marek SAFJAN

Konstytucja marcowa – konstytucja paradoksów[1]

Najczęściej okrągłe rocznice skłaniają do wygłaszania pochwał, wyrazów podziwów i uznania. W odniesieniu do tematu dzisiejszego wykładu owe uroczyste i pochwalne słowa powinny być adresowane do twórców Konstytucji marcowej, do tych, którzy jako członkowie konstytuanty podejmowali decyzję o jej uchwaleniu. Ale czy to jest uzasadnione? – spróbuję na to pytanie odpowiedzieć. W wypadku Konstytucji marcowej przemawiałyby za tym określone racje historyczne, kontekst, w którym została ona przyjęta, i wiązane z nią nadzieje. Była to przecież pierwsza konstytucja Rzeczypospolitej po odzyskaniu niepodległości po 123 latach, które upłynęły od uchwalenia trzeciego rozbioru Polski w 1795 r., tworząca podstawy ustrojowe nowego państwa, zakreślająca ramy, w jakich miały następować konieczne procesy rozwoju i funkcjonowania państwa w skomplikowanych warunkach politycznych, istniejących w Europie po zakończeniu I wojny światowej i przyjęciu traktatu wersalskiego. Polska w owym czasie była ciągle państwem *in statu nascendi* – w momencie uchwalania Konstytucji marcowej z 17 marca 1921 Rzeczpospolita pozostawała ciągle jeszcze w stanie wojny z Sowietami (formalnie pokój ryski miał zostać podpisany dopiero za kilka dni), nie było jeszcze rozstrzygnięcia referendum w sprawie Górnego Śląska, państwo pod względem prawnym przedstawiało mozaikę systemów, a nawet sama „obywatelskość" była pojęciem dla sporej części społeczeństwa nieznanym i nierozumianym (myślę o tej licznej grupie Polaków, wśród których wiele osób mogło jeszcze pamiętać pańszczyznę). Przypomnienie tego kontekstu, owych

[1] Wykład wygłoszony podczas Uroczystego Posiedzenia Naukowego PAU w dniu 20 listopada 2021 r.; nagranie dostępne na Platformie Wymiany Naukowej PAU.

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

uwarunkowań historycznych jest ważne po to, aby lepiej zrozumieć oczekiwania, które w takim momencie dziejowym wiązano z konstytucją. Istnieje pewna, chciałoby się rzec, odwrócona analogia z Konstytucją 3 maja 1791 r. – łącznikiem jest wyjątkowość sytuacji, chociaż wektory historycznych przemian działały w każdej z tych sytuacji w odwrotnym kierunku. Konstytucja majowa to konstytucja upadającego państwa, które pozostawiało po sobie swoisty testament polityczny, zapis ważnych dążeń, idei i postulatów, przechowując ducha narodu i wyrażając w ten sposób symboliczne przesłanie dla przyszłych pokoleń. Konstytucja marcowa była – odwrotnie – ważnym krokiem do odbudowy polskiej państwowości i miała tworzyć solidne podstawy funkcjonowania demokratycznego społeczeństwa. Obie te konstytucje zbliżał zapewne fakt, że wyrażając ideały wolności i suwerenności narodu (podkreślmy – w Konstytucji marcowej zwierzchność narodu nawiązuje do formuły Konstytucji majowej[2], art. 2. Konstytucji marcowej stanowił bowiem: „Władza zwierzchnia w Rzeczypospolitej Polskiej należy do Narodu. Organami Narodu w zakresie ustawodawstwa są Sejm i Senat…”) – nie do końca trafiły na swój czas. Konstytucja majowa była aktem wielkim, ale mocno spóźnionym, ostatnim tchnieniem upadającego państwa – nie mogła już zapewnić jego przetrwania, procesy rozkładu i upadku były zbyt mocno już zaawansowane. Konstytucja marcowa opierała się, jak podkreślają znawcy tematu, na nazbyt idealistycznych założeniach, nie odpowiadała poziomowi kultury politycznej społeczeństwa, świadomości prawnej i konstytucyjnej elit, pozwalających na podporządkowanie jej stosowania w praktyce zasadom uczciwości i dobrego obyczaju konstytucyjnego[3]. Była uchwalona w wyniku chwilowego zjednoczenia się polskiej sceny politycznej, które już nigdy później w okresie dwudziestolecia się nie pojawiło. Tego dnia: 17 marca 1921, zapanował w stolicy prawdziwie świąteczny nastrój – jak pisały gazety ówczesne – i tak jak po uchwaleniu Konstytucji 3 maja, uroczysty orszak najważniejszych osobistości w państwie, ministrów, posłów, wyższych urzędników, z udziałem także – podkreślmy – najbardziej zawziętego krytyka konstytucji – Józefa

---

[2] Rozdz. V Konstytucji majowej brzmiał następująco: „Wszelka władza społeczności ludzkiej początek swój bierze z woli narodu. Aby więc całość państw, wolność obywatelską i porządek społeczności w równej wadze na zawsze zostawały, trzy władze rząd narodu Polskiego składać powinny i z woli prawa niniejszego na zawsze składać będą, to jest władza prawodawcza w stanach zgromadzonych, władza najwyższa wykonawcza w królu i straży i władza sądownicza w jurysdykcjach, na ten koniec ustanowionych, lub ustanowić się mających”.

[3] Zob. np. P. Sarnecki, *Konstytucja marcowa a rozwój konstytucjonalizmu polskiego*, „Przegląd Sejmowy” (2) 43, 2001, s. 22; także A. Burda, *Rozwój i rola polityczno-ustrojowa najwyższego organu przedstawicielskiego w państwie socjalistycznym* [w:] *Sejm Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej. Studium prawno-polityczne*, red. A. Burda, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1975, s. 49.

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Piłsudskiego. Mieszkańcy Warszawy rzucali bukiety kwiatów przed dostojnie kroczącymi osobistościami[4].

Koncepcje ustrojowe przyjęte w Konstytucji marcowej, nawiązując do rozwiązań francuskich III Republiki (jak zauważa profesor M. Kruk-Jarosz, nawiązania takie w państwie niezwykle silnie przenikniętym kulturą prawną Francji – *vide* obowiązywanie kodeksu Napoleona na znacznej części terytorium Polski od czasów Księstwa Warszawskiego), wydawały się czymś normalnym[5] i opierały się konsekwentnie na zasadach demokracji parlamentarnej ze zdecydowaną przewagą władzy ustawodawczej (dwuizbowego parlamentu) i silnym uzależnieniem rządu od istniejących w sejmie konstelacji politycznych, na zasadzie podziału władzy (chociaż bez wyraźnego nawiązania do mechanizmu *check and balances*), z prezydentem – głową państwa, wybieraną przez Zgromadzenie Narodowe. Konstytucja marcowa wyrażała, jak wspomniałem wyżej, zasadę zwierzchności narodu jako suwerena (do tej koncepcji nawiązuje także dzisiaj konstytucja obowiązująca z 1997 r., ale już nie nawiązywała – co warto zauważyć – Konstytucja kwietniowa, która w miejsce „narodu" ustanawiała zwierzchnictwo Prezydenta).

Jak na swój historyczny czas, konstytucja wprowadzała relatywnie szeroki wachlarz praw podstawowych i wolności, gwarantując m.in. ochronę życia, wolności i mienia, respektowanie równości wobec prawa, prawo do ochrony sądowej, prawo własności, nietykalność mieszkania, swobodę wyrażania swoich myśli i przekonań, wolność prasy, tajemnicę korespondencji i wypowiedzi, wolność zgromadzeń, ochronę mniejszości narodowych, wolność sumienia i wyznania, wolność badań naukowych, a także prawo do opieki państwa nad pracą obywatela, prawo do opieki państwa wobec dzieci bez opieki rodzicielskiej, ochronę macierzyństwa, gwarancje dla nieodpłatności szkolnictwa państwowego i samorządowego, wreszcie – na co zwracam szczególną uwagę – prawo do wynagrodzenia szkody, jaką wyrządziły mu organy władzy państwowej, cywilnej lub wojskowej, przez działalność urzędową, niezgodną z prawem lub obowiązkami służby. Prawa i wolności były sprzęgnięte z obowiązkami obywatela wobec państwa szanowania konstytucji i praw Rzeczypospolitej, ponoszenia wszelkich ciężarów i świadczeń publicznych ustanawianych przez ustawy, szanowania władzy prawowitej i sumiennego spełniania obowiązków publicznych. Profesor Paweł Sarnecki pisał, że „pozycję obywatela charakteryzowały przede wszystkim «status pasywny», czyli sformułowane obowiązki wobec państwa, oraz «status

---

[4] Por. S. Zakroczymski, *Konstytucja marcowa. Takiej jedności polska scena polityczna już nie zobaczyła*, „Newsweek. Historia" z 21 sierpnia 2018.

[5] Por. M. Kruk-Jarosz, *Siła i słabość konstytucji RP z 17 marca 1921 r. Rozważania w 100-lecie uchwalenia polskiej Konstytucji marcowej*, „Ius Novum" 2/2021, s. 9.

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

negatywny» (obywatel jest wyposażony w rozmaite wolności od ingerencji władzy publicznej)”[6]. Sposób ujęcia w Konstytucji marcowej zasady zwierzchności narodu i pozycji obywatela wobec państwa był przedmiotem krytyki, formułowanej przez prawników i polityków, podkreślających, że w tym ujęciu zabrakło elementów interesu i dobra wspólnego, a społeczeństwo jawi się nie jako wspólnota, ale zbiorowość jednostek, realizujących swoje indywidualne cele i interesy[7]. Szczególnie ostrym krytykiem takiego sposobu kształtowania relacji jednostka–państwo był profesor Wacław Komarnicki (przypomnijmy – członek PAU), który pisał o „pełnej parlamentaryzacji, przewadze społeczeństwa nad państwem” jako o „reminiscencjach narodu z epoki niewoli, podczas której państwo było narzędziem ucisku i z którym społeczeństwo walczyło...”. Trudno mi się zgodzić z taką krytyką, ponieważ akceptacja odwrotnego modelu prowadzić mogła, i może do dzisiaj, do niebezpiecznego odwrócenia relacji pomiędzy państwem i społeczeństwem oraz jednostką, tworząc absolutną dominację państwa i ograniczając w ten sposób autonomię jednostki i społeczeństwa. Nie wydaje się zresztą, mówiąc na marginesie, by akurat ta część Konstytucji marcowej była przyczyną jej mocno zdeformowanego stosowania w późniejszej praktyce konstytucyjnej (o czym niżej) i politycznej państwa.

Spoglądając dzisiaj z perspektywy nowoczesnych ujęć konstytucyjnych, wydaje się natomiast uzasadniona teza, że Konstytucja marcowa, ustalając zestaw praw i wolności, wprowadziła po raz pierwszy do polskiego konstytucjonalizmu katalog praw i wolności nieistniejący nawet w zbliżonej postaci w żadnej z wcześniejszych polskich konstytucji, a przede wszystkim w Konstytucji 3 maja, co było zresztą, nawet w tamtej epoce, jej istotną słabością w stosunku do francuskiej Deklaracji Praw Człowieka i Obywatela z 1789 r., do dzisiaj – przypomnijmy – stanowiącej ze względu na pełną aktualność tzw. *bloc de constitutionnalité* francuskiego systemu konstytucyjnego o praktycznym znaczeniu w realizacji gwarancji praw podstawowych. Warto zwrócić uwagę na to, że wśród praw gwarantowanych przez Konstytucję marcową były także prawa zaliczane dzisiaj do tzw. trzeciego koszyka: prawo do pracy, do ubezpieczenia społecznego czy zakaz pracy zarobkowej dzieci i młodzieży. W perspektywie tradycyjnych regulacji konstytucyjnych, przeważających w owej epoce w Europie, gwarancje konstytucyjne tych praw były istotną wartością dodaną (przypomnijmy w tym miejscu, że polskie prawodawstwo było zresztą prekursorem pierwszych europejskich rozwiązań w dziedzinie ubezpieczeń społecznych czy szerzej rozumianego

---

[6] P. Sarnecki, *op.cit*., s. 36.

[7] Por. M. Mohyluk, *Wacław Komarnicki o Konstytucji marcowej*, Miscellanea Historico-Iuridica, tom XIV, 2015, z. 2, s. 148 i n.

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

ustawodawstwa socjalnego, o czym świadczy już m.in. dekret o obowiązkowym ubezpieczeniu na podstawie choroby z 11 stycznia 1919, a także ustawa z 19 maja 1920 o obowiązkowym ubezpieczeniu na wypadek choroby, czy wreszcie konsekwentnie rozbudowywany system ustawodawstwa socjalnego w późniejszym okresie, w tym ustawa o urlopach dla pracowników zatrudnionych w przemyśle i handlu z 16 maja 1922, ustawa z lipca 1924 r. o ochronie pracy młodocianych i kobiet, które wyprzedzały większość krajów europejskich)[8]. Kapitalne znaczenie miało bez wątpienia jednoznaczne potwierdzenie równości praw politycznych kobiet i mężczyzn (zauważmy, że jednym z pierwszych aktów prawnych odrodzonej Rzeczypospolitej był dekret Piłsudskiego o ordynacji wyborczej z grudnia 1918 r., który zapewniał kobietom równą partycypację w wyborach, co było rewolucją w stosunku do wszystkich ustawodawstw obowiązujących wcześniej na terenie Rzeczypospolitej – austriackiego, niemieckiego, rosyjskiego). Ustanowienie gwarancji konstytucyjnej miało więc w tym zakresie kapitalne i bynajmniej nie tylko symboliczne znaczenie. Wreszcie fundamentalną rolę dla kształtowania relacji państwo–jednostka mogła odegrać z pewnością zasada wyrażona w art. 121. Konstytucji marcowej, nowoczesna w swojej treści, wyrażająca koncepcję odpowiedzialności władzy publicznej w stosunku do obywatela za szkody wyrządzone niezgodnie z prawem (jak stanowił ten przepis: „Każdy obywatel ma prawo do wynagrodzenia szkody, jaką mu wyrządziły organy władzy państwowej, cywilnej lub wojskowej, przez działalność urzędową niezgodną z prawem lub obowiązkami służby…”). Taka formuła, przynajmniej formalnie, otwierała pole do bardzo szerokiego i znaczącego ujęcia odpowiedzialności także za działania państwa-legislatora, co było mocno podkreślane w wypowiedziach wybitnych prawników dwudziestolecia międzywojennego. Profesor J. S. Langrod widział w tym instrumencie prawdziwą gwarancję dla tworzenia państwa praworządnego i pisał w 1926 r.:

> Państwo praworządne rządzi się prawem i że w państwie praworządnym nie rządzi, a przynajmniej rządzić nie powinno nic innego jak tylko prawo; **prawo więc jako zasada życia zbiorowego, jako żądanie oddania każdemu tego, co mu się słusznie należy**, jest w państwie praworządnym podstawą całego ustroju [9].

Niestety, pomimo dostrzegania przez pewną część doktryny istotnego znaczenia tego mechanizmu pozostał on *de facto* – wobec niezrealizowania

---

[8] Por. w tej kwestii A. Jarosz-Nojszewska, *Ubezpieczenia emerytalne robotników w Polsce w latach 1918–1939* [w:] *Z dziejów przemysłu przed 1945 rokiem*, red. J. Chumiński, M. Zawadka, Wrocław 2012, s. 271–278.

[9] J. S. Langrod, *Praworządność w problemie odszkodowania (O odpowiedzialności państwa za naruszenia prawa przez jego organy)*, Warszawa 1926, s. 286; tenże, „Gazeta Sądowa Warszawska” nr 21, 1926.

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

upoważnienia do jej uregulowania ustawowego – literą martwą. Nie oznacza to jednak, że idea tak ujętej odpowiedzialności władzy publicznej wobec obywatela nie zakiełkowała w późniejszym okresie, w 70 lat później, pozwalając na ustanowienie w polskim systemie prawnym bodaj najdalej idących przesłanek odpowiedzialności państwa (w porównaniu do innych państw europejskich), także z tytułu tzw. bezprawności normatywnej, a więc także bezprawności ustawodawcy!, i – co warto zauważyć – także w związku z ustawami sprzecznymi z prawem Unii Europejskiej[10]. Odwołanie się do tego wzorca Konstytucji marcowej pojawiało się w dyskusjach nad kolejnymi projektami konstytucji III RP, a w rezultacie tych dyskusji koncepcja odpowiedzialności państwa za bezprawne działania została wpisana do konstytucji (art.77) i w wyniku orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego[11] doprowadziła do radykalnej w tym zakresie zmiany prawa cywilnego i administracyjnego, a przede wszystkim do istotnej zmiany relacji pomiędzy państwem a obywatelem.

Konstytucja marcowa ujmuje, jak już wskazano wyżej, mocno pozycję ustrojową władzy sądowniczej, zapewniając szeroki dostęp do ochrony sądowej i gwarantując niezawisłość sędziów, podlegających tylko ustawie (art. 77) oraz ich nieusuwalność (art. 78), wprowadzona została kontrola legalności aktów (decyzji) administracyjnych poprzez ustanowienie Najwyższego Trybunału Administracyjnego (art. 73), a także odpowiedzialność konstytucyjną członków rządu przed Trybunałem Stanu (art. 59). Istotnym rozwiązaniem, zapewniającym skuteczną ochronę praw jednostki wobec bezczynności władzy publicznej, był także Trybunał Kompetencyjny (art. 86), co miało znaczenie szczególnie w wypadku odmowy przyjęcia sprawy do rozpoznania zarówno przez sądy, jak i organy administracyjne. Konstytucja marcowa określała także relacje pomiędzy władzą ustawodawczą, wykonawczą a sądowniczą, z jednej strony zakazując zmiany orzeczenia sądowego przez władzę wykonawczą lub ustawodawczą, a z drugiej – wyłączając z kompetencji sądów prawo badania ważności ustaw należycie ogłoszonych (art. 81). Pierwszą z tych zasad – mówiąc na marginesie – należałoby dzisiaj przypomnieć z całą determinacją, zważywszy na nieuprawnione wkraczanie władzy wykonawczej w sferę ekskluzywnych kompetencji władzy sądowniczej. Można było to zauważyć w sposób najbardziej dramatyczny w grudniu 2015 r., kiedy rząd odmówił wykonania wyroku Trybunału

---

[10] Zob. M. Safjan, K. J. Matuszyk, *Odpowiedzialność odszkodowawcza władzy publicznej,* wyd. 2, Warszawa 2009, s. 15 i n; M. Safjan, *Ewolucja odpowiedzialności władzy publicznej – od winy funkcjonariusza do bezprawności normatywnej,* Zeszyty Prawnicze UKSW nr 3, 2003.

[11] Zob. przede wszystkim wyrok TK z 4 grudnia 2001 w sprawie SK 18/00 OTK 2001/8 poz. 256.

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Konstytucyjnego[12] na podstawie twierdzenia, że jest on niezgodny z prawem. Potem takich wypadków nierespektowania wyroków sądowych[13], a więc niczego innego, jak uzurpowania sobie przez inne władze prerogatyw władzy sądowniczej, było znacznie więcej, w tym odmowa wykonania orzeczeń Naczelnego Sądu Administracyjnego i Sądu Najwyższego w związku z tzw. postanowieniami zabezpieczeniami, mającymi zapobiec procedurze mianowania nowych sędziów przez Prezydenta RP do czasu rozstrzygnięcia pytań prejudycjalnych do TSUE[14]. Obecnie drastycznym i niebezpiecznym w swych konsekwencjach problemem staje się odmowa wykonania przez władzę ustawodawczą i wykonawczą wyroków europejskich z powołaniem się na orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego[15]. Za prawdziwy eksces należy uznać uchylenie przez Trybunał Konstytucyjny uchwały 3 Izb Sądu Najwyższego z 25 stycznia 2020 (chodziło o status Izby Dyscyplinarnej), które też jest wyraźnym przejawem niedopuszczalnego wykraczania poza swoje kompetencje przez Trybunał, któremu nie przysługuje prawo zamiany lub uchylenia rozstrzygnięcia sądowego[16].

Ale powróćmy do Konstytucji marcowej. Zakaz kontroli konstytucyjności ustaw przez władzę sądowniczą, sformułowany *expressis verbis* w tekście samej konstytucji marcowej (art. 81: „Sądy nie mają prawa badania ważności ustaw należycie ogłoszonych”), stał się z jednej strony przedmiotem krytyki części środowiska prawniczego[17], a z drugiej – powodem napięć i poważnych rozbieżności w orzecznictwie sądowym, jednocześnie brak takiej kontroli skłaniał władzę wykonawczą do nadużywania kompetencji

---

[12] Wyrok TK z 3 grudnia 2015 w sprawie K 34/15, OTK ZU 11/A/ 2015, poz.185; por. też pracę *Konstytucyjny spór o granice zmian organizacji i zasad działania Trybunału Konstytucyjnego: czerwiec 2015–marzec 2016*, red. P. Radziewicz, P. Tuleja, Warszawa 2017, s. 36 i n.

[13] Warto zauważyć, że w 2016 r. zdarzały się systematyczne odmowy publikacji wyroków TK, a przede wszystkim wyroku TK z 9 marca 2016, K 47/15, OTK ZU 31/A /2018, następowały one na podstawie wyraźnej decyzji premier Beaty Szydło, por. „Dziennik Gazeta Prawna” z 1 grudnia 2017.

[14] Por. np. postanowienie SN z 2 sierpnia 2018 o zawieszeniu stosowania przepisów nowej ustawy o Sądzie Najwyższym.

[15] Zob. wyrok TK z 14 lipca 2021, P 7/20 (w sprawie nieobowiązywania orzeczeń TSUE o tzw. środkach tymczasowych), oraz wyrok TK w sprawie K 3/21 z 7 października 2021 w sprawie niekonstytucyjności przepisów Traktatu o UE.

[16] Zob. wyrok TK z 20 kwietnia 2020 w sprawie U/20.

[17] Por. M. Mohyluk (*op.cit*., s. 148) i cyt. tam wypowiedź W. Komarnickiego, który za istotny brak Konstytucji marcowej uznawał „nierozwinięcie systemu sądownictwa administracyjnego oraz nieistnienie Trybunału Konstytucyjnego, który by stał na straży konstytucji”; zob. też w tej kwestii M. Strus, *„Byle polski sejm zaciszny, byle polski sejm spokojny”. Budowa i wygaszanie państwa prawa w II Rzeczypospolitej*, „Przegląd Prawa Konstytucyjnego” nr 3, 2021, s. 86 i n.

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

regulacyjnych poprzez przyjmowanie rozporządzeń z mocą ustawy (wymagających zatwierdzenia przez sejm), które obejmowały niekiedy niezwykle istotne dla funkcjonowania demokratycznego społeczeństwa kwestie, takie jak np. regulacje prawa prasowego. W okresie obowiązywania nieprecyzyjnych w tym zakresie postanowień Konstytucji marcowej utrzymywał się nieustannie stan niepewności co do statusu rozporządzeń z mocą ustawy, a także uchwał sejmowych uchylających takie rozporządzenia[18]. Taki był właśnie przypadek prawa prasowego rozporządzenia Prezydenta RP z 10 maja 1927, które zostało uchwałą sejmu uchylone, a rząd odmówił opublikowania treści uchwały, powołując się na to, że w Dzienniku Ustaw uchwały nie są co do zasady publikowane. W efekcie rozporządzenie o prawie prasowym, dotykające materii o kapitalnym znaczeniu dla mechanizmów demokratycznego państwa prawa, uznane przez sejm za niemożliwe do utrzymania w porządku prawnym i z tych powodów uchylone uchwałą sejmu, obowiązywało przez ponad dwa i pół roku[19]. Część orzecznictwa najwyższych instancji sądowych opowiadała się jednak wprost na rzecz kontroli rozporządzeń z mocą ustawy, wychodząc z założenia, że to nie są ustawy, a więc nie obejmuje ich zakaz kontroli ustaw przez sąd, wyrażony w art. 81. konstytucji[20]. Ostatecznie na rzecz wyłączenia kontroli sądowej rozporządzeń z mocą ustawy opowiedziało się orzecznictwo Sądu Najwyższego[21]. Na marginesie wypada zauważyć, że to nie w samej naturze rozporządzeń tkwiło niebezpieczeństwo i ryzyko, ale w praktyce związanej z ich zatwierdzaniem, niektóre rozporządzenia, wprowadzające np. kodyfikację prawa karnego (1932), prawa zobowiązań (1933) czy prawa handlowego (1934), były na swój sposób w polskim systemie prawnym regulacjami pomnikowymi.

Łatwo zauważyć, że jeśli nawet dzisiaj ramy konstytucyjne kwestii zakresu kontroli konstytucyjności są całkiem inne, to podobne napięcia i nadużycia (związane po części z regulacjami niedostatecznie precyzyjnymi, ale bardziej jednak z motywacją polityczną niż prawną), pojawiają się z całą ostrością. W jakimś sensie emblematycznym wręcz przykładem takich podobieństw, związanych z pytaniem, czy „uchwała sejmu" może stanowić przedmiot kontroli konstytucyjności prawa, była dyskusja w Trybunale Konstytucyjnym w 2016 r. w odniesieniu np. do kwestii dopuszczalności kontroli

---

[18] Por. w tej kwestii R. Jastrzębski, *Konstytucyjność aktów ustawodawczych w judykaturze II Rzeczypospolitej*, „Przegląd Sejmowy" nr 2 (97), 2010, s.75 i n; zob. także M. Wiącek, *Wpływ Konstytucji marcowej na treść i praktykę stosowania Konstytucji z 1997 r.*, „Państwo i Prawo" nr 11, 2018, s. 39 i n.

[19] Por. M. Wiącek, *op.cit*., s. 47.

[20] Tak np. orzeczenie Naczelnego Trybunału Administracyjnego z 18 lutego 1928, por. R. Jastrzębski, *op.cit*., s. 95.

[21] Tak orzeczenie SN z 17 czerwca 1931, zob. jw. przyp. 20.

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

uchwał sejmowych dotyczących wyboru sędziów konstytucyjnych. Wiemy, że w 2016 r. TK odmówił przyjęcia do kontroli tego rodzaju uchwał jako aktów indywidualnych[22], a nie regulacyjnych, mimo że spora część prawników (mogę dodać od siebie, że również podzielałem ten pogląd) opowiadała się za dopuszczalnością takiej kontroli. Być może brak sięgnięcia do praktyki obowiązywania Konstytucji marcowej w momencie prac Komisji Konstytucyjnej sprzed 1997 r. sprawił, że ten problem nie został dostatecznie dostrzeżony i przedyskutowany w momencie prac ustawodawczych nad nową konstytucją w latach dziewięćdziesiątych, z wielką szkodą dla stabilizacji państwa. Kończąc ten wątek należy zauważyć, że dzisiaj z perspektywy historycznej okazuje się wielką słabością Konstytucji marcowej i późniejszych regulacji konstytucyjnych w okresie międzywojennym brak generalnego mechanizmu kontroli konstytucyjności ustaw[23]. Kwestia ta była dyskutowana przed przyjęciem Konstytucji marcowej, sięgano do wzorów przede wszystkim systemu kelsenowskiej kontroli (pierwszy sąd konstytucyjny w Europie powstał w 1920 r.), ale także wskazywano na rozwiązania czechosłowackie (kontrolę konstytucyjności prawa przewidywała konstytucja nowo powstałego państwa z 1920 r.)[24]. W Polsce idea kontroli konstytucyjności pojawiła się m.in. w pismach późniejszego senatora Józefa Buzka (brat dziadka późniejszego premiera Jerzego Buzka), który występował z ideą implementacji koncepcji kelsenowskiej[25].

Jako swoiste antidotum na brak tego mechanizmu w samej Konstytucji marcowej pojawiała się w orzecznictwie i doktrynie idea, ale niemająca jednak większego przełożenia na praktykę, incydentalnej kontroli konstytucyjności ustaw, a więc związanej z oceną stosowania ustawy w konkretnej sprawie. I znowu interesująca powtórka z historii – pomysł ten dzisiaj powraca jako instrument pozwalający na wypełnienie luki spowodowanej utratą wiarygodności przez obecnie funkcjonujący Trybunał Konstytucyjny. Można więc zauważyć, że historia także i tu zatacza koło, skoro, podobnie jak na gruncie Konstytucji marcowej, nie istnieje kontrola konstytucyjności prawa, choć wywołana zgoła innymi przyczynami niż w tamtych czasach. Dzisiaj badanie konstytucyjności zmienia się stopniowo w praktyce sądowej na rzecz systemu kontroli incydentalnej, a więc dokonywanej w ramach rozstrzygania o indywidualnych sprawach w postępowaniach sądowych, co pozwala sądom na bezpośrednie zastosowanie norm konstytucyjnych. Tendencję tę

---

[22] Postanowienie TK z 7 stycznia 2016 w sprawie U/15.

[23] O tym pisał już w 1922 r. W. Komarnicki, por. jw. przyp. 17.

[24] Por. B. Lewandowski, *Sąd Konstytucyjny Republiki Czechosłowackiej w latach 1920–1939*, Warszawa 2020 (wyd. Trybunału Konstytucyjnego).

[25] Por. J. Buzek, *Projekt Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej oraz uzasadnienie i porównanie tegoż projektu z konstytucjami szwajcarską, amerykańska i francuską*, Warszawa 1919.

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

należy ocenić pozytywnie jako środek zapewniający realne, a nie dekoracyjne obowiązywanie konstytucji, a także, w istniejących warunkach kryzysu systemowego w Polsce, jako efektywny instrument obrony niezależności wymiaru sprawiedliwości.

Wróćmy do Konstytucji marcowej. Spoglądając z dzisiejszej perspektywy historycznej, musi zadziwiać, że pod jej rządami następowały dramatyczne zwroty polityczne i kształtował się w coraz większym stopniu stan ustrojowy państwa jakże odległy od zamysłów twórców tej konstytucji. W okresie kilkunastu lat, które upłynęły do czasu zastąpienia Konstytucji marcowej przez Konstytucję kwietniową z 1935 r., system państwowy przeżył wstrząsy i coraz bardziej zbliżał się do modelu władzy autorytarnej: Rzeczpospolita przeżyła zamach majowy z 1926 r., Berezę Kartuską i proces brzeski w latach 1931–1932, w którym przed sądem politycznie motywowanym znaleźli się wybitni politycy centrolewicy, tacy jak Herman Liberman, Adam Pragier, Adam Ciołkosz, Wincenty Witos, Władysław Kiernik, Stanisław Dubois i wielu innych. W coraz większym stopniu podlegały ograniczeniu wolności obywatelskie, prawa mniejszości narodowych, niezawisłość sądów (tu warto przypomnieć postać Władysława Seydy, pierwszego prezesa Sądu Najwyższego w latach 1924–1929, który ostatecznie został zdymisjonowany jako niepodatny na naciski ze strony władz sanacyjnych po wprowadzeniu nowej ustawy regulującej ustrój sądownictwa). Nie sposób też zapomnieć, że niechlubny ostatni akt stosowania tej konstytucji, pozornie tylko dokonany na podstawie Konstytucji marcowej, a ściślej rzecz biorąc – z jej pogwałceniem, uchylenia konstytucji i zastąpienia jej nową w 1935 r., przybrał postać *de facto* zamachu stanu (rozmyślnie bowiem, pomimo nawoływań posłów opozycji, nie poddano ustawy konstytucyjnej trzem obowiązkowym czytaniom ani też nie zachowano większości 2/3 wszystkich (a nie tylko obecnych) posłów)[26].

Przypomnijmy też, że wszyscy prezydenci Rzeczypospolitej okresu międzywojennego zostali powołani na podstawie Konstytucji marcowej, ale jakże fundamentalnie różniły się te trzy pierwsze polskie prezydentury, chociaż każdej z nich towarzyszyły wydarzenia dramatyczne: pierwszy prezydent, Gabriel Narutowicz, został zamordowany w zamachu politycznym, drugi – Stanisław Wojciechowski, zmuszony został do ustąpienia w wyniku zamachu majowego, trzeci – Ignacy Mościcki – podpisał uroczyście na zamku nowy akt konstytucyjny, przyjęty w wyniku parlamentarnego zamach stanu. Dodajmy jeszcze do tej konstelacji zdarzeń paradoksalny okres częściowego obowiązywania Konstytucji marcowej w latach 1947 (od przyjęcia tzw.

[26] Por. np. S. Zakroczymski, *Jaka konstytucja dla Niepodległej*, Zeszyty do debat historycznych, Sulejówek 2020, s. 48.

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

małej konstytucji) do 1952 (uchwalenie nowej konstytucji stalinowskiej), co było – jak słusznie zauważa się w literaturze[27] – swoistym nadużyciem, ponieważ Konstytucja marcowa nie obowiązywała *tout court*, ale poprzez dość dowolnie i arbitralnie wybrane przez nową władzę postanowienie, służące jako rodzaj zasłony dymnej dla zgoła odmiennych przemian i praktyk. Jak pisał profesor Paweł Sarnecki: „Chodziło o to, że nawiązywanie do rodzimych zasad ustrojowych miało wytrącać przeciwnikom z ręki argumenty o «sowietyzacji Polski»”[28].

Jak zauważono już wyżej, Konstytucja marcowa od samego początku wywoływała w części świata politycznego, ale i także w doktrynie prawno-konstytucyjnej silną krytykę, prowadzoną z różnych pozycji, chociaż wspólnym i powtarzającym się elementem krytyki były rozwiązania ustrojowe prowadzące do zdecydowanej nierównowagi władz ze zdecydowaną przewagą parlamentu (władzy ustawodawczej), a ze szkodą dla stabilności rządów. Według profesora Wacława Komarnickiego Konstytucja marcowa wytworzyła zjawisko „absolutyzmu parlamentarnego”[29]. Jednym z najbardziej zdecydowanych krytyków był Józef Piłsudski, który tak oto mówił o konstytucji w słynnym wywiadzie, udzielonym Miedzińskiemu 26 sierpnia 1930:

> [...] Układ konstytucyjny jest tak chwiejny i nieokreślony, napisana jest tak niechlujnie, jak niechlujnym jest umysł panów posłów. W ogóle powiedzieć panu muszę, że ta niechlujna pisanina czyni z naszej konstytucji coś w rodzaju kiepskiego bigosu, w który obok zgniłej szynki pakują nadgniłą słoninkę i kładą to obok nie dokiszonej kapusty; tak że można i należy każdy paragraf i artykuł brać zupełnie osobno, nie wiążąc go z niczym innym, z żadnym innym, z żadnym innym artykułem. Naturalnie, zgniła szynka jest dla Pana Prezydenta, nadgniła słonina dla pana rządu, no a posłom zostaje nie dokiszona kapusta. Jak pan rozumie, żołądki wtedy nie mogą nic zrobić i wychodzi z tego smród tak, że ulica Wiejska cała śmierdzi – proszę pana [...]

– i dalej dodawał w tym samym wywiadzie:

> [...] bez interpretacji iść trudno przy posiadaniu tak niechlujnej konstytucji, która śmierdzi chlewem poselskim. Wie pan, nieraz słyszałem o najrozmaitszych sposobach ujmowania konstytucji, nie szukam oparcia dla swoich twierdzeń. A ja tego,

---

[27] Por. K. Działocha, J. Trzciński, *Zagadnienie obowiązywania Konstytucji marcowej w Polsce Ludowej 1944–1952*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1977; P. Sarnecki, *Konstytucja marcowa a rozwój konstytucjonalizmu polskiego*, „Przegląd Sejmowy” nr 2 (43), 2001, s. 28.

[28] P. Sarnecki, jw. przyp. 27.

[29] W. Komarnicki, *Polskie prawo polityczne (geneza i system)*, Warszawa 1922, s. 5, cyt. za M. Kruk-Jarosz, *op.cit*., s. 21.

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

> proszę pana, nie nazywam konstytucją, ja to nazywam konstytutą. I wymyśliłem to słowo, bo ono jest najbliższe prostytuty. Pierdel, serdel i burdel[30].

Ta bezpardonowa krytyka układu politycznego pojawiła się też już wcześniej w słynnym przemówieniu z 3 lipca 1923 w Sali Malinowej Hotelu Bristol; dla uzasadnienia swej bezpardonowej krytyki Piłsudski mówił:

> Polska, sami Polacy to twierdzili, nierządem stoi. Polska to jest prywata. Polska to jest zła wola. Polska to jest anarchia. I jeśliśmy po upadku mieli sympatie dla siebie, to nigdy nie mieliśmy szacunku dla siebie. Nie zaufanie, a niepewność wzbudzaliśmy i stąd chęć narzucenia nam opiekunów wyznaczonych dla narodu anarchii, niemocy, swawoli, dla narodu, który do upadku doprowadził prywatą, nieznoszącą żadnej władzy[31].

Lejtmotywem wypowiedzi J. Piłsudskiego, pomijając tu dosadny i brutalny język, którym się posługiwał, był mechanizm oddający ogromną przewagę władzy ustawodawczej i słabość w ramach tej konstelacji – władzy wykonawczej, łącznie z wąskimi stosunkowo prerogatywami władzy prezydenta. Można tu dodać, że nawet jeśli uznać to za mankament, to był on usunięty w znaczącym stopniu przez nowelę konstytucyjną z sierpnia 1926 r., która wzmocniła w bardzo istotnym stopniu władzę głowy państwa, przyznając prezydentowi prerogatywę rozwiązania obu izb parlamentu na wniosek prezesa Rady Ministrów (bez, jak wcześniej, wymaganej zgody senatu, niemożliwej *de facto* do uzyskania ze względu na ostre wymagania kwalifikowanej większości głosów) oraz prawo do wydawania rozporządzeń z mocą ustawy. Po 1926 r. zasadniczym „mankamentem" ustrojowym staje się jednak nie sama konstytucja, ale praktyka polegająca na nadużyciach władzy i w istocie obchodzenia postanowień konstytucji, czego najbardziej charakterystycznym przejawem było blokowanie przez prezydenta – za pośrednictwem przysługującej mu prerogatywy – otwierania i zamykania sesji sejmu (zwołana sesja sejmu była np. natychmiast odraczana), w wyniku czego Izba nie mogła podjąć swoich prac (umożliwiło to m.in. zablokowanie debaty sejmowej w związku z toczącą się przed Trybunałem Stanu sprawą ministra Gabriela Czechowicza, a także zablokowanie procedury nowelizacji konstytucji, przywracającej sejmowi prawo do samorozwiązania się)[32]. Musiało to nieuchronnie prowadzić do erozji zaufania do prawa i kształtować przekonanie o instrumentalizacji prawa przez sprawujących władzę[33].

---

[30] Por. htttps://pilsudski.org/prasa-wywiady/1269-wywiad-udzielony-przez pilsudskiego--miedzinskiemu-26-sierpnia-1930

[31] Cyt. za K. Kaczorowska, *Od skrajności do skrajności. Piłsudski mówił tak, jak żył*, „Gazeta Wyborcza" (Historia) z 26 października 2017.

[32] Por. M. Wiącek, *op.cit*., s. 44.

[33] Por. tak podobnie M. Strus, *op.cit*., s. 90.

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Wracając do pytania postawionego na początku: czy powinniśmy uznawać Konstytucję marcową za ważny i znaczący akt w dziejach polskiego konstytucjonalizmu, czy wpłynął istotnie na rozwój myśli konstytucyjnej i przyczynił się do rozwoju polskiej kultury konstytucyjnej? Na pytanie to nie można odpowiedzieć w sposób jednoznaczny, ale przychylam się raczej do tezy twierdzącej. Paradoksalnie, nawet słabości czy mankamenty tkwiące w rozwiązaniach Konstytucji marcowej, o których wyżej wspomniałem, mają w sobie istotny potencjał rozwojowy dla myśli konstytucyjnej – pokazując, mianowicie, jakiego rodzaju mechanizmy wymagają bardziej precyzyjnego unormowania (np. konstruktywne wotum nieufności, konieczność procedur kontrolnych w zakresie badania konstytucyjności prawa, tworzenie realnych gwarancji dla praw i wolności, takich jak odpowiedzialność władzy publicznej, uszczelnienie kontroli administracyjnej legalności aktów administracyjnych), a więc, mówiąc inaczej, gdzie tkwią potencjalne luki i słabości w systemie gwarancji funkcjonowania systemu demokratycznego. O ile Konstytucja kwietniowa z 1935 r. była ukształtowana w wyraźnej opozycji do Konstytucji marcowej, tworzyła w ten sposób ramy dla stopniowo narastających cech systemu autorytarnego, o tyle, po odzyskaniu niepodległości w 1989 r. idee konstytucyjne wyrażone w tekście Konstytucji marcowej inspirowały do refleksji i dyskusji, choćby poprzez zwiększenie świadomości, gdzie, w jakich rozwiązaniach mogą się czaić największe zagrożenia i ryzyka. To z pewnością doświadczenia negatywne związane z istnieniem rozporządzeń prezydenta z mocą ustawy na gruncie Konstytucji marcowej, a ściślej – noweli sierpniowej z 1926 r., były mocnym argumentem na rzecz ukształtowania zamkniętego i precyzyjnie ujętego systemu źródeł prawa na gruncie konstytucji z 1997 r. z podkreśleniem fundamentalnej roli ustawy w tym systemie; podobnie precyzyjne i w sumie dobrze funkcjonujące regulacje dotyczące konstruktywnego wotum nieufności z 1997 r. wynikały z doświadczeń funkcjonowania w praktyce Konstytucji marcowej. Konstytucja z 1997 r. przejęła rozwiązania dotyczące suwerenności narodu, dwuizbowego parlamentu z wyraźną przewagą sejmu nad senatem, monteskiuszowską zasadę podziału władzy z wyraźnym dodaniem elementu równoważenia (*check and balances*), za Konstytucją marcową powtórzyła też zasadę odpowiedzialności odszkodowawczej władzy publicznej za niezgodne z prawem działania.

Bez wątpienia Konstytucja marcowa pozostawiła w polskim systemie wyraźny ślad, odbiła się na treści debat konstytucyjnych po 1989 r. i przede wszystkim może być potraktowana jako pierwowzór w polskim systemie konstytucyjnym – dla koncepcji państwa liberalno-demokratycznego, państwa opartego na koncepcji rządów prawa. Profesor Maria Kruk-Jarosz pisze:

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

> […] trudno nie przyznać ostatecznie, że była ona dowodem na istnienie w polskiej doktrynie konstytucyjnej idei demokratycznego ustroju państwa. A czy i na ile to się powiodło – wcielenie jej w życie – to musimy wciąż analizować[34].

Z prawno-historycznej oceny Konstytucji marcowej płynie, jak się wydaje, jeszcze jedna bardzo istotna myśl, nad którą warto się na chwilę zatrzymać. Otóż, wbrew niekiedy formułowanym tezom, źródłem niebezpiecznej ewolucji systemu polityczno-ustrojowego pod rządami Konstytucji marcowej nie była słabość rozwiązań czy brak instytucjonalnych gwarancji dla funkcjonowania efektywnego mechanizmów państwa demokratycznego. Konstytucja marcowa w jakimś sensie wyprzedzała swoje czasy, a niewątpliwie poziom kultury prawno-politycznej i konstytucyjnej w Rzeczypospolitej. Źródłem ewolucji systemu w kierunku autorytaryzmu była nie tyle słaba konstytucja, ale intencjonalna praktyka konstytucyjna, która mogła się bez przeszkód w tych warunkach rozwijać – obejścia prawa, nadużycia jego instytucji lub wręcz łamania przepisów konstytucyjnych. Od dawna twierdzę, że przed polityczną wolą i determinacją ukształtowania systemu autorytarnego w istocie rzeczy nie ma skutecznych zabezpieczeń w sferze prawa. Jest czystym mirażem przekonanie, że można wytworzyć absolutnie szczelny system gwarancji konstytucyjnych, który uchroni na przyszłość system od wszelkich ryzyk i dryfowania w kierunku państwa niedemokratycznego. Słusznie ostatnio przypomniano, że w okresie obowiązywania Konstytucji marcowej następował proces, który profesor Ewa Łętowska, formułując tę myśl w odniesieniu do czasów dzisiejszych, określiła jako stopniowe wygaszanie rządów prawa[35]. Nie był on wynikiem słabości regulacji konstytucyjnej, ale efektem politycznej woli i determinacji doprowadzenia do zmiany systemu ustrojowego. Może warto z tego przede wszystkim doświadczenia wyciągnąć odpowiednie wnioski na przyszłość i nie negując roli prawa, starać się bardziej o budowę świadomości i kultury konstytucyjnej w naszym społeczeństwie.

---

[34] M. Kruk-Jarosz, *op.cit*., s. 21.

[35] E. Łętowska, J. Zajadło, *O wygaszaniu państwa prawnego*, Warszawa 2020, cyt. za M. Strus, *op.cit*., s. 90.

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

ZMARLI

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Członkowie PAU zmarli w 2021 roku

WYDZIAŁ I

Krajowi

24.02.2021 – prof. Alicja Helman, członek korespondent
3.03.2021 – prof. Jerzy Limon, członek czynny
25.06.2021 – prof. Adam Małkiewicz, członek czynny
6.07.2021 – prof. Paulina Buchwald-Pelcowa, członek czynny
11.09.2021 – prof. Józef Korpanty, członek czynny
29.11.2021 – prof. Wiesław Boryś, członek korespondent

Zagraniczni

10.02.2021 – prof. Heinz Schuster-Šewc
31.03.2021 – prof. Hans Rothe
18.10.2021 – prof. Sante Graciotti

WYDZIAŁ II

Krajowi

28.05.2021 – prof. Henryk Samsonowicz, członek czynny
19.08.2021 – prof. Henryk Olszewski, członek korespondent
23.11.2021 – prof. Romuald Schild, członek czynny

Zagraniczni

22.03.2021 – prof. Winfried Schich
20.08.2021 – prof. Hans Leo Weyers[1]
23.12.2021 – prof. Dan Berindei[2]

---

[1] Nekrologu nie dostarczono.
[2] Jw.

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

WYDZIAŁ III

Krajowi

26.01.2021 – prof. Józef Nizioł, członek czynny
19.04.2021 – prof. Andrzej Szczepan Białynicki-Birula, członek korespondent
21.08.2021 – prof. Andrzej Schinzel, członek czynny
30.11.2021 – prof. Jerzy Jurkiewicz, członek czynny

Zagraniczny

4.01.2021 – prof. Martinus Veltman
29.01.2021 – prof. Rolf H. Siemssen

WYDZIAŁ IV

Krajowi

24.03.2021 – prof. Jerzy Józefat Lipa, członek korespondent
6.11.2021 – prof. Leszek Starkel, członek czynny
15.12.2021 – prof. Adam Łomnicki, członek czynny

Zagraniczni

28.01.2021 – prof. Lewis Wolpert
6.06.2021 – prof. William Richard Allen

WYDZIAŁ V

Krajowi

24.01.2021 – prof. Franciszek Kokot, członek czynny
20.02.2021 – prof. Mieczysław Chorąży, członek czynny

Zagraniczny

28.02.2021 – prof. Zbigniew Darżynkiewicz

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

WYDZIAŁ VI

Krajowi

21.03.2021 – prof. Adam Zagajewski, członek czynny
17.07.2021 – prof. Stanisław Rodziński, członek czynny

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

WYDZIAŁ I

Krajowi

Alicja Helman
19 V 1935–24 II 2021

Alicja Helman urodziła się w Radomiu. Wykształcenie wyższe zdobyła w latach 1952–1957 na Wydziale Historii Uniwersytetu Warszawskiego, były to studia muzykologiczne. Już jako studentka przez dwa lata pracowała w charakterze pomocniczego pracownika nauki w Zakładzie Historii i Teorii Muzyki w Instytucie Sztuki PAN. Z tą instytucją była związana od roku 1955 do 1973. Doktorat uzyskany w 1963 r. wyraźnie sygnalizował zmianę kierunku zainteresowań, zajmowała się w nim *Rolą muzyki jako środka wyrazowego sztuki filmowej*. Habilitacja w 1966 manifestowała jej całkowity rozbrat z uniwersyteckim kierunkiem studiów, zajmowała się *Uwarunkowaniami materiałowo-technicznymi dzieła filmowego* – recenzenci uznali ją za wybitną. Helman już od drugiej połowy lat pięćdziesiątych była aktywnym krytykiem filmowym. Od 1957 do 1960 r. była sekretarzem redakcji „Ekranu", pisma, które współtworzyła. Tę samą funkcję przez półtora roku (1960–1961) pełniła w „Kwartalniku Filmowym". Krytyką filmową, obok pracy naukowej, zajmowała się praktycznie przez całe życie (najpierw „Ekran" 1957–1962, potem „Film" 1961–1992, „Kino" 1966–2021, „Kwartalnik Filmowy" 1960–2021, krócej „Ekrany" i „Pleograf"). W latach 1973–1975 prowadziła zajęcia z zakresu filmu i telewizji na Uniwersytecie Jagiellońskim, mając zgodę na dodatkowe działania na Uniwersytecie Śląskim. W latach 1975–1986 została tam zatrudniona na pierwszym miejscu pracy i kierowała stworzonym już wcześniej Zakładem Wiedzy o Filmie. W 1986 r. powróciła do Krakowa na UJ, tu od 1996 r. przez kilkanaście lat zajmowała stanowisko dyrektora Instytutu Sztuk Audiowizualnych. Tytuł profesorski otrzymała w roku 1989. W latach 1994–2005 prowadziła równoległą działalność dydaktyczną

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

na Uniwersytecie Łódzkim. Na emeryturę przeszła w 2008 r. Zmarła w Torrevieja w Hiszpanii.

Skrótowe zestawienie faktów z biografii naukowej Alicji Helman nie daje pojęcia o jej wkładzie w rozwój polskich badań nad filmem oraz jej miejscu i znaczeniu w kształtowaniu rodzimego filmoznawstwa. W znacznym stopniu je zorganizowała i ukształtowała. Zaczynała jako jego pionierka, kończyła jako nestorka, wychowawczyni wielu pokoleń filmoznawców, miarą tego niech będzie liczba ponad 40 wypromowanych doktorów. Była erudytką, w pełni zorientowaną w kierunkach światowej myśli filmowej; niezbędne jej fragmenty tłumaczyła na język polski. Teoretyczka i historyczka filmu. Jej dorobek jest niezwykle bogaty i urozmaicony. W swych publikacjach łączyła pasje i kompetencje badaczki z fascynacją miłośniczki filmu, kina. Pozostał po niej trojaki dorobek: *stricte* naukowy, popularyzatorski i krytyczny. Początkowo interesowały ją zagadnienia teoretyczne, metodologie badań utworu filmowego, bliskie jej były propozycje strukturalizmu, zwłaszcza semiotyki, potem nie lekceważyła żadnej nowej propozycji, zależnie od potrzeby sięgała po narzędzia np. psychoanalizy, kognitywizmu, feminizmu. Za niewłaściwe uważała wiązanie się z jednym rodzajem ujęć, odwrotnie, uznawała za wskazane, a nawet konieczne uwzględnianie wielu kierunków badań, pozwalających dojrzeć pełnię walorów utworu. Charakterystyczne dla niej było rozpatrywanie nauki o filmie i filmu jako dzieła sztuki w łączności z innymi dyscyplinami naukowymi, była miłośniczką i znawczynią literatury i kultury, intrygowały ją pogranicza sztuk. Nie miała jednego ulubionego, cenionego twórcy, gatunku filmowego, tak jak nie była przywiązana do jednej metody badań. Była obdarzona talentem prowadzenia przejrzystego, jasnego, atrakcyjnego wykładu, łącząc płynnie konkret z abstrakcją docierała do różnorodnych odbiorców. Cechowała ją przy tym umiejętność tworzenia wokół siebie prężnych zespołów badawczych, wyznaczania im nowych zadań, inicjowania cyklów konferencji, serii wydawniczych. Integrowała polskie środowisko filmoznawcze, była w nim wybijającą się postacią, cieszyła się największym autorytetem.

Jej dorobek naukowy jest nadzwyczaj bogaty i ważny. Opublikowała ponad trzydzieści własnych książek (w tym kilka we współpracy ze swymi wychowankami), jako redaktor naukowy uczestniczyła w jeszcze większej liczbie tomów zbiorowych, często przez nią inspirowanych, niejednokrotnie były to owoce konferencji naukowych przygotowanych ze swymi współpracownikami. Z perspektywy czasu można dostrzec, że na początku jej publikacje składały się na podstawy wiedzy o filmie i filmoznawstwie, upowszechniała, propagowała, przekazywała przemyślenia obecne w światowej literaturze na temat zadań, rozmaitych metod postępowania filmoznawstwa oraz, w równym stopniu, o naturze, oryginalności, specyfice film jako

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

medium artystycznego. Dość przytoczyć przykładowo parę tytułów jej prac: *Co to jest kino? Panorama myśli filmowej*, *O dziele filmowym. Materiał – technika – struktura*, *Środki wyrazowe sztuki filmowej*, *Przedmiot i metody filmoznawstwa*. Szereg opracowań po latach uzupełniła i wznowiła. Na szczególną uwagę zasługuje dziesięciotomowy, niebanalnie pomyślany, ukazujący się pod jej redakcją w latach dziewięćdziesiątych *Słownik pojęć filmowych*, w którym większość haseł opracowała sama. W XXI wieku w jej badaniach pojawił się nowy obszar penetracji, wiele uwagi poświęciła wybitnym osobowościom artystycznym, przede wszystkim twórcom chińskim, Zhangowi Yimou i Chenowi Kaige, a także Hiszpanowi Carlosowi Saurze. Pierwsza w kolejności była jednak książka poświęcona życiu i twórczości włoskiego reżysera Luchina Viscontiego. Niejako wczesną zapowiedzią tego typu zainteresowań była w 1970 r. książka, której bohaterem był Japończyk Akira Kurosawa. Koniecznie należy wskazać jeszcze jeden temat trwale zajmujący badaczkę. Były to zagadnienia rodzące się w przypadku chętnie podejmowanych przez twórców filmowych adaptacji dzieł literackich. Temat „film i literatura" ujawnił się już w jednej z pierwszych recenzji Helman w roku 1957. Powracał wielokrotnie, uzyskał wszechstronne omówienie w książce wydanej w roku 1998: *Twórcza zdrada. Filmowe adaptacje literatury*. Dla Autorki stanowiła ona dalsze pogłębianie badań dotyczących pogranicza sztuk. Na druk czeka, na szczęście ukończony, ostatni jej tom *Miłosierdzie szatana. Audiowizualne adaptacje prozy Tomasza Manna*.

Jan Michalik

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Jerzy Limon
24 V 1950–3 III 2021

Profesor Jerzy Limon był anglistą, literaturoznawcą, teatrologiem, tłumaczem, eseistą, a przede wszystkim wybitnym badaczem twórczości Williama Shakespeare'a.

Urodził się 24 maja 1950 roku w Malborku. Studia ukończył w 1975 roku w Instytucie Filologii Angielskiej Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu. Tam też uzyskał w roku 1979 stopień naukowy doktora. Swój warsztat naukowy kształtował pod kierunkiem profesora Henryka Zbierskiego, wybitnego szekspirologa. Habilitował się już jednak na Uniwersytecie Gdańskim. Tytuł profesora uzyskał w roku 1993. Był związany z Instytutem Filologii Angielskiej na Wydziale Filologicznym Uniwersytetu Gdańskiego, kierował m.in. Zakładem Historii Literatury i Kultury Brytyjskiej, Katedrą Sztuk Scenicznych. Był cenionym nauczycielem akademickim, wychowawcą kilku pokoleń anglistów, dramaturgów i teatrologów, na których życiorysach pozostawił z pewnością trwały ślad.

Zainteresowanie teatrem elżbietańskim zwieńczył przełomowymi rozprawami: *Gdański teatr „elżbietański"* (1989) – książką, w której ostatecznie i ponad wszelką wątpliwość wykazał, iż począwszy od pierwszej połowy XVII wieku rezydowały w Gdańsku zawodowe trupy teatralne przybyłe na kontynent wprost z Anglii – i wydanym nakładem oficyny Cambridge University Press opracowaniem *Gentlemen of a Company: English Players in Central and Eastern Europe, 1590–1660* (1985). Opisał w nim itineraria angielskich aktorów podróżujących po Europie w poszukiwaniu zajęcia i publiczności, szlaki ich wędrówek między Elblągiem, Gdańskiem a Królewcem. Jego prace zmieniły wydawałoby się ostatecznie ustaloną przez szekspirologów mapę europejskiego teatru XVII wieku. Wymienione dzieła, obok monumentalnej monografii *The Masque of Stuart Culture* (1990), poświęconej

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

zagadnieniu maski dworskiej, stanowią swoistą *summę* wieloletnich dociekań naukowo-badawczych Jerzego Limona. Uchodzą także w powszechnym mniemaniu za jedne z najważniejszych i najbardziej przełomowych opracowań w dziejach polskiej teatrologii.

Nie były to jedyne aspekty działalności Jerzego Limona. Jego uwagę zaprzątały bowiem także historia kultury wczesnonowożytnej, związki teatru z innymi mediami (tu m.in. prace poświęcone teatrowi radiowemu i telewizyjnemu), problematyka czasu i przestrzeni w doświadczeniu teatralnym, zagadnienia gry aktorskiej. Nie stronił przy tym od tematów często lekceważonych i niejednokrotnie marginalizowanych, prowadząc choćby systematyczne, erudycyjne studia nad zmysłowością, kalamburami słownymi, fenomenem i wytworami kultury popularnej.

Publikował artykuły w renomowanych pismach, jak „Pamiętnik Teatralny", „Shakespeare Survey", „Shakespeare Quarterly", „The Elizabethan Theatre", „Comparative Drama", „English Studies", „Dialog" i „Teatr". Tłumaczył (razem z Władysławem Zawistowskim) dramaty elżbietańskie (w tym dwie sztuki Shakespeare'a) oraz Toma Stopparda.

Oprócz prac naukowych, komentarzy i wstępów do książek, a także recenzji teatralnych i felietonów, które ujmowały czytelników niewymuszoną erudycją i przystępnym językiem, Jerzy Limon pisywał książki eseistyczne i powieści (m.in. *Münchhauseniada*, 1980, *Kaszubska Madonna*, 1991, czy wydany pod pseudonimem *Wieloryb. Wypisy źródłowe*, 1998).

Profesor Jerzy Limon był cenionym organizatorem życia naukowego i kulturalno-artystycznego. Warto odnotować, że w 2017 roku zorganizował pod patronatem European Shakespeare Research Association międzynarodowy Kongres Szekspirowski, na który zjechali szekspirolodzy z całego świata.

Życiowym osiągnięciem Jerzego Limona było niewątpliwie ustanowienie Fundacji Theatrum Gedanense (1990), zajmującej się organizacją Dni Szekspirowskich (pierwsza odsłona wydarzenia miała miejsce w 1993 roku), przekształconych później w Międzynarodowy Festiwal Szekspirowski (od 1997). Tworząc te instytucje, których racją istnienia było zarówno kultywowanie najlepszych tradycji szekspirowskich, jak i wytyczanie nowych kierunków rozwoju dla teatru i kultury współczesnej (Konkurs o Złotego Yoricka czy cykl SzekspirOFF, w ramach którego prezentowane są przedstawienia eksperymentalne), podniósł Gdańsk do rangi znaczącego ośrodka teatralnego, rozpoznawanego zarówno w Polsce, jak i poza jej granicami. Wymienione inicjatywy nie tylko przeobraziły społeczną świadomość, lecz także przygotowały grunt pod założenie Fundacji Gdański Teatr Szekspirowski (2008), z której, przy życzliwym wsparciu księcia Walii Karola i Andrzeja Wajdy, wyłonił się po latach Gdański Teatr Szekspirowski (2014).

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Budynek, w którym mieści się jego siedziba, wzniesiony w miejscu dawnej Szkoły Fechtunku (powstałej ok. 1635 r.), stał się jednym z najważniejszych punktów na mapie współczesnego Gdańska. Gmach Gdańskiego Teatru Szekspirowskiego (zaprojektowany przez architekta Renato Rizziego) stanowi unikat w skali światowej. I to nie tylko dlatego, że, dzięki otwieranemu dachowi, aktorzy mogą w nim grać przy naturalnym, dziennym świetle. Jest to bowiem przede wszystkim obiekt, którego wewnętrzną, labiryntową przestrzeń modelować można w zasadzie w dowolny sposób, uzyskując – w zależności od repertuarowych wymagań – scenę elżbietańską, klasyczną, włoską scenę pudełkową lub centralną scenę-arenę, otwartą na widownię z czterech stron. Szerokie możliwości aranżacyjne sprawiają, że w Gdańskim Teatrze Szekspirowskim, któremu Limon dyrektorował do 2021 roku, organizować można nie tylko wydarzenia teatralne, lecz także koncerty, warsztaty, wykłady oraz konferencje i spotkania naukowe.

Profesor Jerzy Limon był członkiem wielu polskich i zagranicznych organizacji, instytucji i stowarzyszeń naukowych, spośród których wymienić trzeba Polską Akademię Nauk, Polską Akademię Umiejętności, Polskie Towarzystwo Szekspirowskie, Polskie Towarzystwo Historyków Teatru, International Shakespeare Association oraz European Shakespeare Research Association.

Za swoje dokonania, daleko wykraczające poza sferę działalności naukowej, otrzymał liczne nagrody, odznaczenia i wyróżnienia, m.in. Medal „Zasłużony Kulturze Gloria Artis" (2006), Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski (2011), Nagrodę PAU im. Erazma i Anny Jerzmanowskich (2015).

W 2015 roku odebrał z rąk królowej Elżbiety II Order Imperium Brytyjskiego, a w roku 2019 wręczono mu w Stratfordzie nad Avonem prestiżową Pragnell Shakespeare Birthday Award, przyznawaną za wybitne osiągnięcia w popularyzacji i pogłębianiu wiedzy na temat dzieł Williama Shakespeare'a. Było to wydarzenie bez precedensu, albowiem nagrody tej nie otrzymał przed nim żaden inny cudzoziemiec.

Profesor Jerzy Limon zmarł 3 marca 2021 roku, pochowany został 27 marca 2021 roku w Sopocie, w Międzynarodowy Dzień Teatru.

Jacek Popiel

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Adam Małkiewicz
3 II 1936–25 VI 2021

Nieliczna grupa historyków sztuki, członków Polskiej Akademii Umiejętności, poniosła niepowetowana stratę – 25 czerwca 2021 roku zmarł jej nestor, profesor Adam Małkiewicz, członek czynny Wydziału I Filologicznego PAU i przewodniczący Komisji Historii Sztuki PAU. Adam Mieczysław Małkiewicz urodził się 3 lutego 1936 roku w Krakowie. Po ukończeniu renomowanego I Liceum Ogólnokształcącego im. Bartłomieja Nowodworskiego w roku 1953 podjął studia historii na Wydziale Filozoficzno-Historycznym Uniwersytetu Jagiellońskiego. Kolejne stopnie naukowe zdobywał na macierzystej uczelni. 15 października 1958 roku uzyskał magisterium na podstawie pracy *Zespół architektoniczny na Bielanach pod Krakowem (1605–1630)*, przygotowanej pod kierunkiem prof. Adama Bochnaka. W roku 1967 Rada Wydziału Filozoficzno-Historycznego nadała mu stopień doktora nauk humanistycznych w oparciu o rozprawę *Spór o formę centralną i podłużną w architekturze włoskiej XVI wieku. Geneza i oddziaływanie układu przestrzennego kościoła il Gesù w Rzymie*, której promotorem był prof. Adam Bochnak. Habilitował się w roku 1976 na podstawie książki *Teoria architektury w nowożytnym piśmiennictwie polskim*. W roku 2001 uzyskał tytuł profesorski. W roku 2006 został członkiem korespondentem, a w roku 2014 – członkiem czynnym Wydziału I Filologicznego PAU. Od roku 2013 do śmierci był przewodniczącym Komisji Historii Sztuki PAU.

Już podczas studiów Adam Małkiewicz podejmował dorywcze prace przy inwentaryzacji zabytków, a natychmiast po uzyskaniu dyplomu został zatrudniony w Muzeum Narodowym w Krakowie jako młodszy asystent w Dziale Polskiej Sztuki Cechowej i Sztuki Cerkiewnej. Równocześnie nadal uczestniczył w pracach inwentaryzacyjnych i wykonywał dokumentacje naukowe do celów konserwatorskich.

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

1 lutego 1962 roku podjął pracę w Instytucie Historii Sztuki Uniwersytetu Jagiellońskiego, wiążąc się z tą uczelnią na ponad czterdzieści lat, kolejno uzyskując stanowiska starszego asystenta (1964), adiunkta (1969), docenta (1979) i profesora nadzwyczajnego (2001). W roku 2006 przeszedł na emeryturę. Podejmował także prace dydaktyczne w innych uczelniach: w krakowskiej Akademii Sztuki Pięknych (1997–1998) i na Uniwersytecie Papieskim Jana Pawła II jako profesor nadzwyczajny (2009) i profesor zwyczajny (2009–2016). W latach 1992–1996 pełnił funkcję wicedyrektora Muzeum Narodowego w Krakowie ds. naukowych i oświatowych.

W ciągu ponad czterdziestu lat pracy Adam Małkiewicz zrobił bardzo wiele dla Instytutu Historii Sztuki UJ i całego Uniwersytetu Jagiellońskiego. Przez kilka kadencji pełnił odpowiedzialne i czasochłonne funkcje dyrektora i wicedyrektora Instytutu, był członkiem Senatu UJ i wielu komisji uniwersyteckich, wielokrotnie podejmował się zadań specjalnych, jak opracowanie programu i nadzór nad remontem konserwatorskim Collegium Iuridicum, obecnej siedziby Instytutu.

Osiągnięcia dydaktyczne prof. Adama Małkiewicza były wręcz ogromne. W ciągu lat pracy w Instytucie Historii Sztuki UJ prowadził wszystkie zajęcia mieszczące się w zakresie nauki o metodzie oraz historii sztuki nowożytnej, a także niezliczone wykłady monograficzne. Jego seminarium cieszyło się wielkim powodzeniem, którego miarą jest wypromowanie 98 magistrów. Ponadto, na Uniwersytecie Papieskim Jana Pawła II wypromował kolejnych sześciu magistrów i dwóch licencjatów. Prof. Małkiewicz był też promotorem w siedmiu przewodach doktorskich oraz był wielokrotnie powoływany na recenzenta w przewodach doktorskich i habilitacyjnych na Uniwersytecie Jagiellońskim i w innych uczelniach. Jako promotor i recenzent odznaczał się niezwykłą umiejętnością znalezienia w tekście stron silnych i słabych, życzliwie i bezinteresownie pomagając uczniowi lub koledze autorowi w wydobyciu pierwszych i poprawieniu drugich. Był przy tym równie wyczulony na stronę merytoryczną, jak filologiczną opracowywanego tekstu. Umiejętności te sprawiały, że był też znakomitym redaktorem wydawnictw naukowych – „Prac z Historii Sztuki" (Zeszyty Naukowe UJ) oraz „Foliów Historiae Artium".

Działalność badawcza prof. Adama Małkiewicza zaowocowała 109 publikacjami naukowymi (w tym trzy książki) i obejmowała trzy główne kierunki:

1) dzieje architektury nowożytnej;
2) dzieje nowożytnej teorii sztuki;
3) dzieje historii sztuki i jej metod.

W każdej ze wskazanych dziedzin uzyskał znaczące osiągnięcia. Jego praca magisterska o kościele Kamedułów na Bielanach pod Krakowem

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

zapoczątkowała nurt badań nad architekturą monastyczną, szeroko uwzględniający reguły i przepisy budowlane poszczególnych zakonów. Niewiele późniejsza rozprawa, poświęcona jezuickiemu kościołowi ŚŚ. Piotra i Pawła w Krakowie, zyskała znaczenie pozycji klasycznej, bez której nie może być poważnie rozpatrywana problematyka nowożytnych dziejów sztuki polskiej. W pracy tej, podobnie zresztą jak i w innych, prezentował precyzyjną metodę, tak z punktu widzenia historii, jak historii sztuki, łącząc badania źródłowe z wzorową analizą struktury budowlanej i artystycznej omawianego dzieła. Wnioski opierał na sprawdzonych przesłankach, a hipotezy wysuwał ostrożnie, co niestety nie jest cnotą wielu współczesnych autorów, piszących na podobne tematy. Wejście w problematykę dziejów sztuki zakonu jezuitów doprowadziło Adama Małkiewicza do napisania rozprawy doktorskiej, poświęconej genezie i oddziaływaniu układu przestrzennego kościoła il Gesù w Rzymie. Praca ta, oparta na badaniach przeprowadzonych w archiwach i bibliotekach rzymskich, była w połowie lat sześćdziesiątych jedną z nielicznych w naszym środowisku prób zmierzenia się z wielką problematyką sztuki europejskiej, wymagającą odwagi w postawieniu problemu, przedarcia się przez materiał źródłowy i przebogatą literaturę, a wreszcie podjęcia polemiki z licznymi autorytetami światowymi. Adam Małkiewicz sprostał temu zadaniu, dając opracowanie klarowne, zdecydowanie formułujące główne tezy i wyczerpująco uzasadniające wnioski. W ówczesnych polskich warunkach odcięcia od zagranicznego materiału zabytkowego i literatury przedmiotu był to prawdziwy sukces, wytyczający sposób postępowania dla ówczesnego młodego pokolenia historyków sztuki. Jako badacz architektury Adam Małkiewicz zaznaczył się w następnych latach, publikując m.in. ważne prace poświęcone Bartłomiejowi Wąsowskiemu oraz syntezę dziejów architektury sakralnej w Krakowie w epoce renesansu i baroku.

Wątek badań nad teorią sztuki jest w twórczości naukowej Adama Małkiewicza najpełniej reprezentowany przez rozprawę habilitacyjną *Teoria architektury w nowożytnym piśmiennictwie polskim*. Praca ta wydobyła zupełnie nowe aspekty XVII- i XVIII-wiecznej teorii sztuki w Polsce, której istnienia wcześniej praktycznie nie podejrzewano. Autor wskazał na istnienie źródeł do badań nad teorią, które wcześniej nie były brane pod uwagę (np. teksty o charakterze teologicznym lub matematycznym). Sam poszedł zresztą wyznaczoną w ten sposób drogą, opracowując elementy teorii sztuki w pracach ks. Wojciecha Tylkowskiego.

Bardzo istotne znaczenie mają prace Adama Małkiewicza dotyczące dziejów polskiej historii sztuki. Przynoszą one nie tylko nowy materiał historyczny, ale przede wszystkim pogłębioną refleksję metodologiczną, pozwalającą na pełniejsze zrozumienie drogi rozwoju intelektualnego, którego kontynuacją jest działalność obecnego pokolenia badaczy.

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Również w badaniach nad malarstwem wypowiedzi Adama Małkiewicza mają istotny ciężar gatunkowy, jak np. zaproponowane przez niego uporządkowanie pojęć dotyczących portretu staropolskiego oraz złożonej problematyki relacji wzór–naśladownictwo w sztuce.

Każda praca Adama Małkiewicza przyczyniała się w swoim czasie do utwardzenia gruntu wiedzy, po którym bezpiecznie mogą się poruszać następni badacze. Jego teksty mają wysoką wartość tak z punktu widzenia ustaleń szczegółowych, jak i z punktu widzenia metody (mam tu na myśli zarówno prace poświęcone metodologii, jak wzorowe stosowanie metody w praktyce). Stosunkowo najmniej jest w jego dorobku opracowań o charakterze syntetycznym, jakkolwiek doskonałą próbkę swych umiejętności w tej dziedzinie dał w obszernym tekście *Barokowa architektura w Krakowie*, zawartym w tomie *Theoria et praxis. Studia z dziejów sztuki nowożytnej i jej teorii*.

Niezależnie od podniesionych wyżej zasług naukowych i dydaktycznych, Adam Małkiewicz był przede wszystkim życzliwym kolegą i przełożonym, wyzbytym jakiejkolwiek zawiści. To w znacznym stopniu dzięki niemu Zakład Historii Sztuki Nowożytnej przez wiele lat był zasilany nowymi, optymalnie dobranymi pracownikami, co zapewniło mu przechodzenie z sukcesem przez kolejne bariery pokoleniowe. Jako przewodniczący Komisji Historii Sztuki wpisał się w piękną tradycję, sięgającą Lucjana Siemieńskiego, Władysława Łuszczkiewicza i Mariana Sokołowskiego, a w bliższych nam czasach kontynuowaną przez Adama Bochnaka, Jerzego Szablowskiego, Lecha Kalinowskiego i Jerzego Gadomskiego. Jego odejście zrodziło lukę nie do wypełnienia we wszystkich instytucjach, z którymi był związany. W roku 2006 grono uczniów, przyjaciół i kolegów prof. Adama Małkiewicza uczciło jego zasługi, ofiarowując mu tom studiów *Praxis atque theoria*, którego tytuł stanowi nawiązanie do jego własnej książki.

Jan K. Ostrowski

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Paulina Buchwald-Pelcowa
4 VI 1934–6 VII 2021

6 lipca 2021 roku zmarła prof. dr hab. Paulina Buchwald-Pelcowa, profesor Uniwersytetu Warszawskiego i Biblioteki Narodowej, członek czynny Polskiej Akademii Umiejętności.

Urodzona w Poznaniu 4 czerwca 1934, tamże ukończyła w 1956 roku studia polonistyczne na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza; pracę magisterską napisała pod opieką prof. Romana Pollaka. Pracowała w Bibliotece Kórnickiej PAN w latach 1956–1964, od 1961 była kierowniczką Działu Starych Druków. W 1963 roku uzyskała stopień doktora na podstawie rozprawy pt. *Krytyczne opracowanie satyry „Małpa człowiek" z pierwszej połowy XVIII wieku*. W 1964 roku przeniosła się do Warszawy (po wyjściu za mąż za Janusza Pelca) i podjęła pracę najpierw krótko w Bibliotece PAN, a później w Bibliotece Narodowej, w której w latach 1975–1994 była kierowniczką Zakładu Starych Druków. Pracowała również jako profesor w Instytucie Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej Uniwersytetu Warszawskiego, wykładała też w Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej, Akademii Humanistycznej im. Aleksandra Gieysztora w Pułtusku oraz na Wydziale Polonistyki UW. Habilitację uzyskała w 1970, a tytuł profesorski w dziedzinie nauk humanistycznych w 1986 roku. W latach 1994–1999 była doradczynią dyrektora Biblioteki Narodowej ds. zbiorów specjalnych. Prof. Buchwald-Pelcowa wypromowała jednego doktora, recenzowała 3 habilitacje i 6 rozpraw doktorskich. Po przejściu na emeryturę (2004) nadal brała aktywny udział w życiu naukowym, a goście czytelni zbiorów specjalnych w Pałacu Krasińskich mogli ją spotkać pracującą przy tym samym od lat stoliku.

Przedstawione tu w wielkim skrócie *curriculum* kariery akademickiej wyznaczyło też zakres zainteresowań naukowych Uczonej. Można go podzielić na kilka łączących się ze sobą obszarów. Pierwszym jest, wynikające ze studiów uniwersyteckich, zamiłowanie do historii literatury dawnej.

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Ważne prace z tego zakresu dotyczyły XVIII wieku (książki *Satyra czasów saskich*, Wrocław 1969, i *„Drukowi winniśmy oświecenie naszego wieku”. Rola książki w drodze ku Oświeceniu*, Warszawa 2003, a także studium *„Stare” i „nowe” w czasach saskich* z 1978 roku). Prof. Pelcowa pisała też o Janie Kochanowskim oraz o autorach Renesansu i Baroku (książka *Dawne wydania dzieł Jana Kochanowskiego*, Warszawa 1993, studium *Pokolenia twórców literatury polskiej przełomu XVI i XVII wieku* z 1984 roku).

Drugą domeną, w której badania Uczonej zyskały wielkie uznanie, jest historia książki. W tej dziedzinie była ona uznanym autorytetem. Wieloletnie zainteresowanie książką jako wytworem sztuki drukarskiej, oczywiste w kontekście pracy w oddziałach starych druków dwóch ważnych bibliotek, wpływało także na historycznoliterackie studia Uczonej: widać w nich dążenie do pokazania życia tekstów w formie książkowej, zamiłowanie do śledzenia życia literackiego dawnych epok. W tym zakresie mieszczą się studia nad cenzurą (ważna monografia *Cenzura w dawnej Polsce. Między prasą drukarską a stosem*, Warszawa 1997, także inne liczne studia szczegółowe), opracowania bibliograficzne (*Katalog starych druków Biblioteki Kórnickiej*, t. 1, cz. 2, Wrocław 1969; *Emblematy w drukach polskich i Polski dotyczących XVI–XVIII wieku*, Wrocław 1981). Prof. Pelcowa była także redaktorką znanej serii Polonia Typographica Saeculi Sedecimi; sama opracowała w niej zeszyt 8, poświęcony oficynie Aleksandra Augezdeckiego (Wrocław 1972).

Dorobek prof. Buchwald-Pelcowej liczy ok. 200 publikacji. Obszerny wybór ponad 40 drobnych studiów opublikowało wydawnictwo Universitas: *Historia literatury i historia książki. Studia nad książką i literaturą od średniowiecza po wiek XVIII*, Kraków 2005.

W dorobku Uczonej ważne miejsce zajmują też edycje tekstów literackich, wśród których wyróżnia się kilka, wydanych wspólnie z Januszem Pelcem, zbiorów emblematycznych: *Emblematy miłosne…* Jacoba Catsa (1999), *Miłości Boskiej i ludzkiej skutki różne…* (2000) i *Emblemata* Zbigniewa Morsztyna (2001). Ważne są też starannie opracowane edycje bibliofilskie tekstów dawnych: Jana Kochanowskiego *Pieśń o potopie* (1982) i *Satyr* (1983), Mikołaja Sępa Szarzyńskiego *Rytmy abo Wiersze polskie* (1978), Józefa Andrzeja Załuskiego *Programma literarium* (1972).

Prof. Pelcowa została wyróżniona Krzyżem Komandorskim Orderu Odrodzenia Polski i licznymi innymi odznaczeniami.

Była członkiem Rady Naukowej Biblioteki Narodowej, Rady Biblioteki Kórnickiej, uczestniczyła w pracach Towarzystwa Naukowego Warszawskiego, Towarzystwa Badań nad Wiekiem Osiemnastym i innych stowarzyszeń naukowych. Od 2003 roku była członkiem korespondentem, a od 2016 – członkiem czynnym Wydziału I Polskiej Akademii Umiejętności.

Janusz S. Gruchała

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Józef Korpanty
15 II 1941–11 IX 2021

Pracę doktorską obronił na Uniwersytecie Jagiellońskim w 1971: *Rozwój politycznej roli jednostki w republice rzymskiej i jego odbicie w literaturze* (1971). Tytuł doktora habilitowanego otrzymał w 1977 (*Studia nad łacińską terminologią polityczno-socjalną okresu Republiki Rzymskiej*, 1976). W 1985 ukazała się praca *Obraz człowieka i filozofia życia w literaturze rzymskiej epoki augustowskiej*. W 1992 uzyskał tytuł profesora zwyczajnego. Jest autorem znakomitego, nowoczesnego *Słownika łacińsko-polskiego* (t. 1–2, 2003)[1].

W moim tekście wspomnieniowym chciałbym przede wszystkim oddać głos Profesorowi, autorowi dwóch wybitnych książek, wybranych z jego bogatej bibliografii naukowej. Pierwsza to *Rzeczpospolita potomków Romulusa. Ludzie – wydarzenia – idee* (1979). Druga: *Lukrecjusz. Rzymski apostoł epikureizmu* (1991). Pierwsza z nich pozwala nam poznać Profesora jako historyka burzliwej epoki upadku republiki i narodzin jedynowładztwa, autora dobrze rozumiejącego mechanizmy walki o władzę, zachowań zbiorowych, destruktywnych konsekwencji namiętności, takich jak żądza władzy i pieniądza, dobrze rozumiejącego związki pomiędzy historią kultury i historią polityczną. W drugiej ukazuje się nam jego natura głęboko refleksyjna i filozoficzna. Tak więc Profesor prowadzi nas od myśli politycznej do filozofii, od obywatelskich cnót rzymskiej *virtus* do ludzkiej duszy, od historii politycznej do filozofii natury. Swoją piękną książkę (1979) opatrzył własnymi tłumaczeniami mowy Cycerona przeciwko Antoniuszowi (*2 Phil.*), mowy

[1] Odsyłam Czytelnika do obszernego artykułu prof. Stanisława Śnieżewskiego, otwierającego tom pamiątkowy poświęcony profesorowi Józefowi Korpantemu, *Classica Cracoviensia* XIV, 2011, s. 19–32. Artykuł zawiera wiele informacji biograficznych oraz interesujące, całościowe wprowadzenie do twórczości Profesora.

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

w obronie Celiusza (Cicero, *Cael*.), oraz *Inwektywy* Salustiusza na Cycerona. W mowie przeciw Antoniuszowi Cyceron powiedział: „Niczym nie można usprawiedliwić zbrojnego wystąpienia przeciw ojczyźnie". Posłuchajmy komentarza Profesora: „Cyceron zginął wraz z ojczyzną, którą tak pojmował (*sc*. „wzorem Katona Starszego uważał, że kolektyw wybitnych ludzi lepiej kieruje państwem, niż najwybitniejsze nawet jednostki") i którą – wedle swych słów – wielekroć ocalił" (s. 19). O Salustiuszu: „W jego *Historiach* znalazł odbicie narastający pesymizm historyka w stosunku do natury ludzkiej, która nie doskonali się, lecz ulega coraz większemu zepsuciu, powodując upadek państwa". Po czym dodał: „Salustiusz stracił już wiarę w możliwość uzdrowienia społeczeństwa, a *nobilitas* uznał za niezdolną do rządzenia krajem, tak jak zresztą i przywódców ludowych, co do których pozbył się złudzeń już wcześniej" (s. 126). Profesor sięga daleko poza marmurowe popiersia, znane nam z galerii sztuki starożytnej, poza podręcznikowe schematy i powierzchowne fascynacje głośnymi postaciami. O Pompejuszu napisał: „Był nie tylko patronem, ale wręcz właścicielem wschodniej części imperium. Znał się i na interesach i na polityce. Wiedział, że kontrola finansowa oznacza kontrolę polityczną", a następnie dodał: „ale nie zapominajmy o największym z łupieżców – o Cezarze" (s. 91). O Galii obłożonej przez Cezara wielką kontrybucją wojenną: „Był to kraj wyniszczony i wykrwawiony wieloletnią, ludobójczą wojną" (s. 92). Tak więc z książek Profesora można się uczyć, jak poznawać, analizować i interpretować wydarzenia z zakresu historii politycznej, gospodarczej i społecznej. „Popularzy przedstawiali przeciwników jako klikę, która sprawuje rodzaj zbiorowej tyranii, patrząc jedynie swoich korzyści, i wzywali lud do obrony zdeptanej wolności. Optymaci natomiast wykazywali, że popularzy – a były to raczej wybitne jednostki niż jakaś «partia» – to ludzie otwarcie zmierzający do obalenia republiki i wprowadzenia monarchii przez demagogiczne odwoływanie się do ludu. Obie strony mieniły się więc ostoją wolności" (s. 21). Profesor, jako wytrawny historyk epoki, pozwala przemawiać wszystkim stronom: Cyceronowi, Katonowi Starszemu, Antoniuszowi, Salustiuszowi, Cezarowi, Oktawianowi, a więc zaciętym republikanom, zbuntowanym dowódcom armii i zaprzysiężonym wrogom władzy senatorskiej oligarchii. Pozwala patrzyć na epokę rozkładu i ostatecznego upadku republiki z różnych perspektyw. Dobrze zna i dobrze rozumie każde słowo, każdą frazę i każde przemilczenie, każdy wykrzyknik i każde wahanie, co jest dostępne tylko dla tych, którzy poznali język łaciński tak dobrze, jak on. W kontekście wojen z Filipem V, Antiochem III i Perseuszem, okrutnego zniszczenia Koryntu (146 przed Chr.) oraz zamiany Grecji w prowincję rzymską zauważa m.in.: „Propaganda rządzi się własnymi, niezależnymi od rzeczywistości prawami" (s. 72). Rozdział poświęcony relacjom między polityką i literaturą

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

rozpoczyna od następujących słów: „Wergiliusz i Horacy byli świadkami śmierci republiki i narodzin cesarstwa" (s. 230). O jego twórcy Oktawianie Auguście napisał coś, co pozostaje w pamięci czytelnika, ponieważ trafia w samą istotę konfliktów epoki: „Sam Oktawian budował swój pryncypat zgodnie z dewizą *festina lente*, uwzględniając ciągle aktualną sytuację i nastroje społeczeństwa" (s. 242). Pisząc o Horacym, dworskim poecie Augusta, jakby mimowolnie zauważa: „Fakt, że z szacunkiem wspomina Brutusa i Katona nie musi być wyrazem nieprzejednanego republikanizmu; są to typowo męskie, sentymentalne reminiscencje z okresu młodości, z czasów wojaczki" (s. 242). „Walka o *libertas* musiała być w jego oczach (Horacego) – by użyć słów Tacyta – próżnym miotaniem się w obronie wolności" (s. 242). I dodaje: „Poeta zaakceptował Augusta" (s. 242). Jak dobrze Profesor zna ludzką naturę! Tak więc znaleźliśmy się już w nowych czasach. W czasach, gdy wolność republikańska była zaledwie coraz bardziej zacierającym się nostalgicznym wspomnieniem. Wśród burzliwych dziejów epoki, które Profesor opisuje z epickim talentem, znajdujemy refleksję, która ma wartość konkluzji: „Jak żyjąca istota, skoro ją pozbawisz oczu, staje się bezużyteczna, tak jeżeli z historii usuniesz prawdę, reszta jej pozostaje niepotrzebną gadaniną" (Polibiusz). Tę pięknie skomponowaną książkę rozpoczyna rozdział „Teoria ustroju mieszanego", a więc opis ustroju republiki arystokratycznej, kończy przetłumaczone przez Autora *Monumentum Ancyranum*, raport Augusta z własnych rządów, dokument nowej epoki: jedynowładztwa. W latach 70. i 80. moje pokolenie studentów UJ, studentów Profesora, wyrwało się ze świata ocenzurowanej myśli politycznej i zideologizowanej kultury, czytając wydawanych nielegalnie Michaela Novaka, Raymonda Arona, autorów *Polskiego Porozumienia Niepodległościowego*, gdzie znakomite eseje pod pseudonimami pisali Jan Olszewski i Stefan Kisielewski, czytając przemycane do kraju książki Cassirera *The Myth of the State*, Poppera *The Poverty of Historicism*, Jaspersa *The Way to Wisdom*. Wszystko to wróciło do mnie, kiedy czytałem po raz drugi po kilkudziesięcioletniej przerwie *Rzeczpospolitą potomków Romulusa*, wydaną... legalnie przez wydawnictwo Czytelnik w 1979. Przecieram oczy ze zdumieniem. Dojrzałość myśli politycznej, znajomość związków pomiędzy historią polityczną, gospodarczą, społeczną i historią kultury, znajomość mechanizmów propagandy politycznej stawiają książkę Profesora obok książek wymienionych powyżej najlepszych pisarzy politycznych, filozofów kultury i języka moich czasów.

W swojej drugiej wybitnej książce *Lukrecjusz* (1991) Profesor starannie rekonstruuje treść filozoficzną nauk Epikura, interpretowanych zwykle w sposób uproszczony, również w humanistyce akademickiej. Profesor oddaje głos starannie zebranym źródłom. Sięga do listów Epikura, do Diogenesa Laertiosa, do poezji Lukrecjusza (*De rerum natura*), uzupełnionej precyzyjnymi,

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

przejrzystymi tłumaczeniami. Poznajemy poglądy ontologiczne, epistemologiczne, etyczne wybranych przez niego autorów. Oto jak cytuje Demokryta: „W rzeczywistości nie wiemy nic, bo prawda leży głęboko" (D.L. IX 72). Powraca refleksja historyczna. Tym razem w postaci filozofii historii: „Lukrecjusz przekazał pogląd Empedoklesa o «kosmicznej równowadze między tworzeniem i niszczeniem», o «niekończącej się walce między siłami kreacji i destrukcji»" (*Lukrecjusz* s. 45). Poglądy filozoficzne Epikura i ich wersję lukrecjuszową Profesor odtwarza z wielką starannością. Jego własne komentarze są rzadkie. Pojawiają się jednak w miejscach dla niego istotnych, jak np. w części poświęconej epikurejskiej filozofii języka. „Dla Lukrecjusza jako materialisty istotna jest strona fizjologiczna (...) Język w jego przekonaniu powstał ze spontanicznej potrzeby wyrażania uczuć; brak jakiegokolwiek wyjaśnienia, jak przeszli ludzie od popartego gestem bełkotu (*RN* v. 1022) do mowy zorganizowanej, mogącej służyć jako środek porozumienia" (*Lukrecjusz* s. 125). W części poświęconej filozofii natury Profesor zastanawia się wraz z Lukrecjuszem nad powstaniem życia. „Zagadnienie powstania życia i dzisiaj dalekie jest od rozwiązania (nie brak badaczy, którzy sądzą, że przy obecnym stanie wiedzy najbardziej naukowy jest pogląd, że życie stworzył Bóg)" (*Lukrecjusz* s. 122). „Ból łagodzić można wspomnieniem dawnych radości, których nic już nie potrafi nam odebrać" (*Gnomologium Vaticanum* 55). „Cierpienia duszy uważał (Epikur) za dotkliwsze od bólu fizycznego: «Ciało może doznawać bólu tylko w chwili obecnej, podczas gdy dusza może być dręczona nie tylko cierpieniami teraźniejszymi, ale również przeszłymi i przyszłymi»" (D.L. X 137) (*Lukrecjusz* s. 17). „Epikur doradzał swoim uczniom, aby «żyli w ukryciu», to jest nie brali udziału w życiu politycznym" (*Lukrecjusz* s. 18). „Działalności politycznej należało unikać m.in. z tego powodu, że niesie ona niebezpieczeństwo utraty przyjaciół; to oni dają poczucie bezpieczeństwa, a nie władza i znaczenie" (*Rotae sententiae* VII) (*Lukrecjusz* s. 19). „Wiara w pomoc przyjacielską ważniejsza jest od samej pomocy" (*GV* 34) (*Lukrecjusz* s. 19). To ona „przekształcała Ogród w wyspę ludzi szczęśliwych", zdaje się i dziś przemawiać do nas ściszonym głosem profesor Korpanty. *Et lux perpetua luceat Tibi, egregie Professor*.

Tomasz Polański

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Wiesław Boryś
4 I 1939–29 XI 2021

Profesor Wiesław Boryś urodził się 4 stycznia 1939 w miejscowości Bzin (dziś dzielnica Skarżyska-Kamiennej). W latach 1955–1960 studiował filologię słowiańską na Uniwersytecie Jagiellońskim, specjalizując się w języku serbskochorwackim, a głównym przedmiotem jego zainteresowań była etymologia słowiańska. Przez większość swego życia naukowego był związany z Pracownią Języka Prasłowiańskiego Instytutu Slawistyki w Krakowie, stworzonego w latach 50. XX wieku przez profesora Tadeusza Lehra-Spławińskiego (pod którego kierunkiem napisał pracę magisterską) oraz Franciszka Sławskiego. Obaj ci wielcy slawiści polscy podjęli ogromne dzieło rekonstrukcji całego słownictwa prasłowiańskiego. Do pracy nad *Słownikiem prasłowiańskim* zatrudnieni zostali Zbigniew Gołąb i Kazimierz Polański, a wkrótce potem Roman Laskowski, Tadeusz Szymański oraz Wiesław Boryś, któremu profesor Sławski powierzył w 1976 opiekę naukową nad Pracownią, dziś kierowaną przez profesor Mariolę Jakubowicz.

We wszystkich wydanych drukiem tomach (*A–G*, I–VIII, 1974–2001) profesor Wiesław Boryś odcisnął swoje naukowe piętno, a wypracowaną tu metodologię badawczą wykorzystał w swoim *Słowniku etymologicznym języka polskiego* (Kraków 2005). Przez zastosowanie analizy słowotwórczej i słowiańskiej geografii lingwistycznej odkrył pierwotną motywację morfo-semantyczną szeregu polskich wyrazów, ustalał ich chronologię i rozwój znaczeniowy, wskazywał na odpowiedniki słowiańskie, a przy zapożyczeniach ich pochodzenie. W ten sposób objaśnił w sposób naukowy pochodzenie współczesnego polskiego słownictwa, zwłaszcza wyrazów odziedziczonych z epoki prasłowiańskiej, innowacji historycznych polszczyzny, starszych zapożyczeń i nieznanych w języku literackim form gwarowych.

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

We współpracy z profesor Hanną Popowską-Taborską opracował jedyny słowiański etymologiczny słownik gwarowy (pisownia fonetyczna!), jakim się stał wielotomowy *Słownik etymologiczny Kaszubszczyzny* (Warszawa 1994–2010, t. I–VI) oraz jego wersja syntetyczna *Leksyka kaszubska na tle słowiańskim* (Warszawa 1996), ważna również dla dialektologii polskiej ze względu na ukazane w niej nawiązania do gwar Wielkopolski, Śląska, a nawet Małopolski (przy braku oczekiwanych ze względów fonetycznych związków z Mazowszem). Poza językiem prasłowiańskim i etnolektem kaszubskim profesor Boryś zajmował się też dawnym słownictwem polskim jako autor szeregu haseł w *Słowniku staropolskim* (t. IV–V,1963–1969).

Przez szereg lat był profesorem filologii słowiańskiej Uniwersytetu Jagiellońskiego, gdzie wykształcił m.in. dwóch dziś już wybitnych językoznawców slawistów, Zbigniewa Babika i Tomasza Kwokę. Uczestniczył w międzynarodowym życiu slawistycznym, był członkiem Komisji Etymologicznej przy Międzynarodowym Komitecie Slawistów. Jego prace są często cytowane w wydawnictwach krajowych i zagranicznych. W 2007 roku został wybrany na członka korespondenta Polskiej Akademii Umiejętności. Szczególnym uznaniem cieszył się w Chorwacji, której kultury był promotorem, a jego prace tłumaczono, m.in. *Czakawskie studia leksykalne* (Warszawa 1999) / *Čakavske leksičke studie* (Zagreb 2007), wybór prac *Odabir tekstova* (Zagreb 2009). W formie książkowej opublikował prace *Budowa słowotwórcza rzeczowników w tekstach czakawskich XV–XVI w.* (Wrocław 1969), *Studia nad dialektem czakawskim Juraja Križanicia* (Wrocław 1986).

Poza etymologią profesor Boryś zajmował się również słowotwórstwem słowiańskim, wydając m.in. pracę *Prefiksacja imienna w językach słowiańskich* (Wrocław 1975), a w swych licznych artykułach z zakresu leksykologii i semantyki podejmował też kwestie morfologiczne. Wybór najważniejszych swoich artykułów przedrukował w książce *Etymologie słowiańskie i polskie* (Kraków 2007). W sumie profesor Boryś opublikował ok. 250 pozycji naukowych (bibliografia za lata 1963–2013 w *Studia Borysiana – Etymologica diachronica slavica*, Warszawa 2014, s. 9–29). Mimo upływu czasu i nie najlepszego zdrowia do ostatnich chwil życia intensywnie pracował naukowo. Zmarł w Krakowie 29 listopada 2021 roku.

Leszek Bednarczuk

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Zagraniczni

Heinz Schuster-Šewc
8 II 1927–10 II 2021

Profesor Heinz Schuster-Šewc, członek zagraniczny Polskiej Akademii Umiejętności, urodził się 8 lutego 1927 roku na Górnych Łużycach w miejscowości Purschwitz (Poršicy) koło Budziszyna i całe życie naukowe poświęcił swojemu językowi ojczystemu. Studiował filologię słowiańską na Uniwersytecie Humboldtów w Berlinie, a w latach 1948–1953 we Wrocławiu oraz w Krakowie pod opieką naukową profesora Kazimierza Nitscha. W 1955 roku uzyskał stopień doktora filologii słowiańskiej na Uniwersytecie Berlińskim na podstawie rozprawy na temat języka Albina Mollera (autora pierwszej drukowanej książki w języku dolnołużyckim, 1574). Praca, zatytułowana *Historische und vergleichende Lautlehre der Sprache des Albin Moller* (Berlin, Akademie Verlag, 1958) została przyjęta z uznaniem w świecie slawistycznym i doczekała się kilku recenzji.

W 1955 roku doktor Schuster-Šewc został zatrudniony na Uniwersytecie w Lipsku, gdzie habilitował się w 1962 roku, a w 1964 został profesorem językoznawstwa słowiańskiego. Przez szereg lat był dyrektorem Instytutu Sorabistyki oraz kierownikiem sekcji teoretycznego i stosowanego językoznawstwa. Swoje liczne prace sorabistyczne i slawistyczne drukował głównie w periodyku „Zeitschrift für Slawistik" (Berlin) oraz w wydawnictwie „Domovina" w Budziszynie, gdzie ukazywały się jego kolejne publikacje: *Bibliographie der sorbischen Sprachwissenschaft* (1966), *Historisch-etymologisches Wörterbuch der ober- und niedersorbischen Sprache* (1978–1996), *Das Sorbische im slawischen Kontext* (2000). W 1998 roku uczestniczył w XII Międzynarodowym Kongresie Slawistów w Krakowie i został obdarzony doktoratem honoris causa Uniwersytetu Jagiellońskiego.

Największym dziełem profesora Schuster-Šewca jest wspomniany słownik historyczno-etymologiczny języków łużyckich. Z myślą o nim zorganizował w Lipsku dwa międzynarodowe sympozja etymologiczne (1972, 1976),

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

a sam uczestniczył w kolejnych międzynarodowych kongresach slawistycznych. Obok prac naukowych na uznanie zasługuje działalność organizacyjna profesora Schuster-Šewca w Instytucie Łużyckim w Budziszynie oraz dydaktyka uniwersytecka na Uniwersytecie w Lipsku, której owocem stał się podręcznik gramatyki języka górnołużyckiego (1968–1976). Profesor dokonał też edycji naukowej zabytków piśmiennictwa starołużyckiego: *Niedersorbischen Testaments des Miklawuä Jakubica von 1548* (Berlin 1967) oraz *Sorbischen Sprachdenkmäler, 16.–18. Jahrhundert* (Bautzen 1967). Zmarł 10 lutego 2021 roku w Lipsku.

Profesor Heinz Schuster-Šewc przez całe dorosłe życie był blisko związany z Polską, zwłaszcza z krakowskim środowiskiem językoznawczym. Uczestniczył w licznych konferencjach naukowych, a jego prace na temat słownictwa i etymologii języka łużyckiego (najbliższego historycznie i geograficznie polszczyźnie) są ważne również dla historii języka i dialektologii polskiej.

Leszek Bednarczuk

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Hans Rothe
5 V 1928–31 III 2021

Ostatniego dnia marca 2021 r. w Bonn zmarł Hans Rothe, profesor uniwersytetów w Berlinie, Marburgu i Bonn, wybitny i wszechstronny filolog slawista, członek zagraniczny PAU od 1991 r., doktor honoris causa Uniwersytetu Wrocławskiego. Profesor Hans Rothe urodził się 5 maja 1928 r. w Berlinie. Młodość spędził w majątku swego ojca, Karla Rothego (ziemianina i hodowcy koni), w Somoninach (Samonienen) pod Gołdapią (tu uczęszczał do gimnazjum). W latach 1947–1953 studiował filologię słowiańską, językoznawstwo indoeuropejskie oraz historię i historię Kościoła na uniwersytetach w Marburgu, Londynie i Kilonii, w której rok później na uniwersytecie Christiana Albrechta uzyskał doktorat z zakresu językoznawstwa, poświęcony składni języka staro-cerkiewno-słowiańskiego. Habilitację, już z zakresu literaturoznawstwa (rosyjskiego), uzyskał w 1963 r. na Uniwersytecie w Marburgu na podstawie monografii *N. M. Karamzins europäische Reise – der Anfang des russischen Romans* (ogłoszonej drukiem 5 lat później). Karierę profesorską rozpoczął w 1964 r. na Wolnym Uniwersytecie w Berlinie Zachodnim, kontynuował ją w Marburgu, by od 1966 r. związać się z Reńskim Uniwersytetem Fryderyka Wilhelma w Bonn, w którym aż do emerytury (1993) kierował Seminarium Slawistycznym, zyskując międzynarodowe uznanie dla swojej działalności naukowej i edytorskiej (tu głównie zabytki hymnografii słowiańskiej i współtworzenie serii wydawniczej „Biblia Slavica”).

W kręgu jego zainteresowań badawczych centralne miejsce zajmowała literatura rosyjska różnych epok i jej recepcja, ale nie stronił też od refleksji nad literaturą polską, czeską, chorwacką i starobułgarską. Jeśli chodzi o autorów polskich, interesowali Hansa Rothego Jan Kochanowski, Adam Mickiewicz, Jan Kasprowicz, Władysław Berent, Karol Irzykowski. Pozostawił też po sobie ważne prace o wpływach międzykulturowych, w tym

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

o oddziaływaniu polskiej literatury i kultury na literaturę i kulturę Ukraińców i Białorusinów. Najważniejsze monografie Hansa Rothego, z których wiele to pozycje już klasyczne, obecne na stałe w slawistycznych spisach lektur i tworzące kanon dziedziny, to: *Karamzins europäische Reise. Der Beginn des russischen Romans* (1968), *Religion und Kultur in den Regionen des Russischen Reiches im 18. Jahrhundert* (1984), *Anton Tschechow oder die Entartung der Kunst* (1990), *Die Schlucht. Ivan Gontscharov und der „Realismus" nach Turgenev und vor Dostojevskij (1849–1869)* (1991), *Was ist 'altrussische Literatur'?* (2000), *Puškin. Schicksal des Dichters, Wandlungen seiner Dichtung* (2009), *Dostojevskijs Stellung in der europäischen Literatur* (2013), *Tolstojs „Krieg und Frieden". Versuch einer Neubewertung* (2020).

Prace naukowe Hansa Rothego czyta się znakomicie. We wstępie do wydanego w Siedlcach tomu wybranych prac Profesora, zatytułowanego *Szkice o literaturze polskiej i ukraińskiej* (2011), w rzeczywistości obejmującego też tematykę rusycystyczną i ogólnoslawistyczną, Roman Mnich trafnie napisał:

> publikacje i badania naukowe Profesora Rothe wyróżniają się przede wszystkim swoją orientacją na tradycyjne zasady i metody slawistyki oraz filologii w ogóle: bardzo wnikliwe podejście do badanego tekstu, uwzględnienie kontekstu historycznego i kulturowego, precyzyjna interpretacja języka (a zazwyczaj są to wszystkie języki słowiańskie).

Późny okres twórczości Profesora jest dodatkowo naznaczony refleksją metanaukową, odnoszeniem rozpoznawanej przeszłości do teraźniejszości, a nawet przyszłości kultur słowiańskich. Zda się też, że pierwszeństwo dawał Rothe badaniom porównawczym, a miał do nich kompetencje unikatowe jako filolog wielojęzyczny, poruszający się sprawnie pomiędzy epokami, posiadający równie wysokie kwalifikacje lingwistyczne i literaturoznawcze, niestroniący od refleksji filozoficznej i społecznej.

Profesor Rothe znany był z umiejętności budowania międzynarodowej współpracy, chętnie uczestniczył w konferencjach naukowych, wyjazdach studyjnych, przyjmował zaproszenia na wykłady i naukowe debaty. Wielokrotnie gościł w Polsce, Czechosłowacji, Jugosławii, Bułgarii, Rosji (ZSRR), Ukrainie, Białorusi. Swoją slawistyczną wiedzą dzielił się podczas pobytów naukowych i wykładowych w Finlandii, Francji, Włoszech, Stanach Zjednoczonych.

Uznanie międzynarodowej społeczności slawistów zaowocowało licznymi zaproszeniami do najbardziej prestiżowych organizacji naukowych w całej Europie. Hans Rothe był członkiem m.in. Reńsko-Westfalskiej Akademii Nauk, Polskiej Akademii Umiejętności, Międzynarodowego Komitetu Slawistów, Ukraińskiej Akademii Sztuki i Nauki, Chorwackiej Akademii Nauk, Akademii Nauk w Getyndze, Słoweńskiej Akademii Nauk i Academia

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Ambrosiana w Mediolanie. W wielu z nich działał prężnie, tworząc zespoły i nimi kierując. Wielokrotnie otrzymywał najwyższe oznaczenia, między innymi medal Hlávki ČSAV w Pradze czy Złoty Medal Słowackiej Akademii Nauk w Bratysławie.

Polska nauka zawdzięcza niemieckiemu uczonemu m.in. wprowadzenie w krąg zainteresowania światowej nauki dawnych przekładów Pisma Świętego.

Opublikowane w niemieckiej serii „Biblia Slavica" cztery polskie XVI-wieczne przekłady Biblii i jeden Nowy Testament reprezentują cztery różne wyznania (katolicyzm, luteranizm, kalwinizm, arianizm). Tłumaczenia te odegrały ogromną rolę w polemikach religijnych swoich czasów i w rozwoju polszczyzny. Zasługą serii „Biblia Slavica" jest możliwość sięgnięcia do źródeł i na ich podstawie – z dostępem do najnowszych opracowań – prowadzenie dalszych badań naukowych[1].

Zasługi Hansa Rothego w tym obszarze są nieocenione – od prac koncepcyjnych i organizacyjnych, przez wielokrotne pozyskiwanie środków, po opracowania naukowych komentarzy do poszczególnych edycji.

Dziś trudno sobie wyobrazić, ile wysiłku kosztowały wyjazdy, konieczne do uzyskania zgody na wypożyczenie danego egzemplarza lub spotkania się ze współpracownikami[2].

To właśnie ten obszar działalności Hansa Rothego doceniła Polska Akademia Nauk, która podczas promocji reedycji Biblii Wujka w październiku 2002 r. uhonorowała go Medalem PAN. A przecież to ledwie wycinek z przebogatego życiorysu i dorobku tego wybitnego filologa slawisty.

Tomasz Mika

---

[1] Zob. Arleta Łuczak, *Najstarsze słowiańskie przekłady Biblii w niemieckiej serii „Biblia Slavica"*, Nauka, 2002, ss. 135–150, s.148. Autorka wielokrotnie w artykule ukazuje, że seria ta bez zaangażowania profesora Rothego w ogóle by nie zaistniała. Zob.: https://journals.pan.pl/Content/92193/mainfile.pdf (dostęp: 14.03.22).

[2] Ibidem, s. 136.

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Sante Graciotti
1 XII 1923–18 X 2021

Sante Graciotti (Osimo, 1 grudnia 1923 – Rzym, 18 października 2021) był jednym z czołowych badaczy studiów słowiańskich i środkowo-wschodnio-europejskich w ostatnich siedemdziesięciu latach, ale nie tylko. Był niezapomnianym nauczycielem kilku pokoleń studentów i przyszłych wykładowców akademickich na co najmniej trzech włoskich uniwersytetach (Uniwersytet Katolicki w Mediolanie, Genua, Rzym Sapienza), a w krótszych okresach także zagranicznych; był niestrudzonym organizatorem kultury i koordynatorem badań w różnych akademiach i instytutach naukowych, do których należał, często zajmując najwyższe stanowiska: był jednym ze współzałożycieli i pierwszym przewodniczącym Włoskiego Towarzystwa Slawistycznego AIS (początkowo Włoskiego Towarzystwa Filologii Słowiańskiej) w 1969 r.; przez wiele lat kierował Instytutem Slawistyki i Europy Środkowo-Wschodniej na Uniwersytecie Sapienza w Rzymie, gdzie w 1972 r. przeniósł się z Uniwersytetu Katolickiego w Mediolanie, by objąć – po Riccardo Picchio – Katedrę Filologii Słowiańskiej, której emerytowanym profesorem został w 1998 r., oraz naczelną redakcję rocznika „Ricerche Slavistiche" – obie założone przez jego dawnego mistrza, Giovanniego Mavera. W latach 1993–2003 współzarządzał sekcją „Wenecja i Wschód" Fundacji „Giorgio Cini" w Wenecji, z którą współpracował już od 1963 r., a w 1978 r. został wybrany wiceprezesem UNESCO MAIRKS (Międzynarodowe Stowarzyszenie na rzecz Promocji Kultur Słowiańskich). Był sekretarzem generalnym Association d'Études du Sud-Est Européen; od 1984 r. był członkiem korespondentem, a od 1993 – członkiem krajowym narodowej włoskiej Accademia dei Lincei oraz innych zagranicznych akademii nauk i towarzystw naukowych, w tym Polskiej Akademii Umiejętności (1990), Polskiej Akademii Nauk (1991), Ukraińskiej Akademii Nauk (1993) oraz

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Chorwackiej Akademii Nauk i Sztuk Pięknych (1997). Liczne uniwersytety Europy Środkowej i Wschodniej nadały mu doktoraty honoris causa (Tărnovo, 1981; Kraków – Uniwersytet Jagielloński, 1987; Wrocław, 1989; Warszawa, 1989) lub inne ważne wyróżnienia za zasługi, jak np. odznakę honorową Bułgarskiej Akademii Nauk (1984), Dyplom Honorowy Europejskiego Towarzystwa Kulturalnego (1992), Złoty Medal „Za rozwój nauk społecznych" Czeskiej Akademii Nauk (1998), Nagrodę Vatroslava Jagicia, przyznawaną co cztery lata przez Chorwackie Towarzystwo Filologiczne uczonym o międzynarodowej sławie w ramach studiów slawistycznych, itd.

„Filologia słowiańska i jedność słowiańska" – tak brzmiał tytuł jego wykładu inauguracyjnego w roku akademickim 1965 na katedrze profesora zwyczajnego, którą założył rok wcześniej na Università Cattolica del Sacro Cuore w Mediolanie. Prawie pół wieku później, podczas dnia zorganizowanego w La Sapienza z okazji jego 85. urodzin, podkreślił: „W praktyce powierzałem też swojej filologii zadanie przywrócenia jedności Słowian, która była coraz bardziej naruszana przez ich początkowe wejście do Europy podzielonej między Bizancjum i Rzym", i dodawał: „Dychotomia słowiańska mieściła się, tak jak się dalej mieści, w ramach dychotomii europejskiej. Podział Europy na dwie części był i jest dla sumienia *homo Europaeus* niedopuszczalnym *vulnus*".

Jeśli ograniczyć spojrzenie tylko do jego rozległego dorobku naukowego w dziedzinie polonistyki, poświęcony on jest również poszukiwaniu głębokich więzi, które sprawiły, że kultura polska od samych jej początków stanowiła integralną część ekumeny europejskiej. Aktywność polonistyczna Graciottiego obejmowała ponad pięćdziesiąt lat niestrudzonego organizowania włosko-polskich konferencji i spotkań (pamiętne są zwłaszcza te, które odbyły się w Wenecji w Fundacji Ciniego, i fundamentalne publikacje *Aktów*, które były ich plonem). Oprócz licznych ważnych odznaczeń otrzymanych w Polsce, z których ostatnie było wyróżnienie przyznane w kwietniu 2014 r. przez prezydenta Bronisława Komorowskiego (Krzyż Komandorski z Gwiazdą Orderu Zasługi Rzeczypospolitej Polskiej za wybitne zasługi w rozwijaniu polsko-włoskiej współpracy kulturalnej i naukowej), działalność Graciottiego na polu polonistycznym ukoronowały dwa tomy *Od Renesansu do Oświecenia* (PIW, Warszawa 1991, z tekstami w przekładzie Wojciecha Jekiela, Andrzeja Litworni, Anny Mazanek, Mirosławy Ślaskiej, Jana Ślaskiego, Tadeusza Ulewicza), pięknie i starannie zredagowane przez Marię Bokszczanin, która – z typową dla niej wielkoduszną skromnością – nie chciała nawet pojawić się na stronie tytułowej książki; a także, po piętnastu latach, książka *Braterstwo myśli i uczuć. Italia, Polska i Słowiańszczyzna w kręgu kultury europejskiej XV–XVIII wieku* (Neriton, Warszawa 2016, z przekładami Jadwigi Miszalskiej, Olgi Płaszczewskiej,

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Moniki Woźniak, Justyny Łukaszewicz), w redakcji Aliny Nowickiej-Jeżowej i Krystyny Wierzbickiej-Trwogi.

Już z tych samych wymienionych nazwisk wynika, że stosunki włosko-polskie oraz osobista przyjaźń i naukowa wymiana z polskimi uczonymi tej rangi, co Julian Krzyżanowski, Zdzisław Libera, Stanisław Mossakowski, Jerzy Axer, Tadeusz Ulewicz, Mieczysław Klimowicz, Janusz Pelc i wielu innych, zawsze znajdowały się w centrum zainteresowań naukowych Sante Graciottiego: to jemu, między innymi, zawdzięczamy odkrycie wielkiego znaczenia rzymskiej Akademii Arkadyjskiej dla całej polskiej kultury literackiej XVIII w., podkreślenie padewskiego tła powstania gatunku i nazwy fraszki oraz innych „włoskich" aspektów twórczości Jana Kochanowskiego, a także dogłębne studia nad fundamentalną postacią dla warszawskiej kultury epoki stanisławowskiej – nuncjuszem Angelem Marią Durinim. Fakt, że Graciotti poświęcił swoje główne studia polonistyczne dwóm epokom (renesansowi i oświeceniu) i ich literackim mistrzom (Kochanowskiemu i Krasickiemu), nie dziwi: klasycyzm czy lepiej uniwersalizm klasycystyczny był dla niego bardziej mentalnością niż prostą formą edukacji. Właśnie dlatego ostatnie słowa jego słynnego tekstu z 1972 r., noszącego znamienny tytuł *Patriotyzm i wartości uniwersalne w literaturze polskiej* (który symbolicznie otwierał studia zebrane w dwóch wspomnianych PIW-owskich tomach), pozostają w pełni aktualne i krzepiące, tym bardziej dla dzisiejszej Polski: „W gruncie rzeczy, pomimo swego patriotyzmu, Polacy nigdy (lub tylko w nielicznych przejawach, należących do subkultury) nie tworzyli mitu wielkiej Polski; byli w nazbyt wysokim stopniu ludźmi, aby to czynić. Również i dzisiaj przesłaniem, jakie otrzymuje Europa od polskiego patriotyzmu, jest jego zasadniczy antynacjonalizm, to znaczy jego wiara w człowieka i jego wierność dla misji europejskiej".

Ten, kto pisze to wspomnienie, miał szczęście i wielki zaszczyt być jego uczniem i przyjacielem, starając się uchwycić choć trochę owej jego bezgranicznej kultury i wielkiego, wspaniałego człowieczeństwa w filmie wywiadzie *Kochać to, co się robi i robić to, co się kocha*, opublikowanym na YouTube, również z polskimi napisami.

Luigi Marinelli

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

WYDZIAŁ II

Krajowi

Henryk Samsonowicz
23 I 1930–28 V 2021

Henryk Samsonowicz urodził się w Warszawie. Jego ojciec, Jan Samsonowicz, był profesorem paleontologii Uniwersytetu Jana Kazimierza, potem geologii Uniwersytetu Warszawskiego. Matka, Henryka Samsonowiczowa, była nauczycielką geografii w gimnazjach i liceach warszawskich. Miał starsze rodzeństwo, siostrę Annę i brata Andrzeja.

W czasie II wojny światowej rodzice Henryka Samsonowicza zaangażowani byli w nauczanie podziemne, on sam uczył się w podziemnym gimnazjum. W lecie 1944 r. był wraz z matką poza Warszawą. W powstaniu brali udział ojciec Henryka, brat, ps. „Xiążę", który zginął na Czerniakowie, i siostra, która była sanitariuszką.

Po wyzwoleniu Henryk Samsonowicz ukończył naukę w liceum i w 1947 r. rozpoczął studia w Instytucie Historycznym Uniwersytetu Warszawskiego. Pod wpływem ćwiczeń prowadzonych przez Mariana Małowista postanowił zająć się średniowieczem. Na seminarium magisterskim i potem doktorskim mistrza ukształtowała się grupa przyjaciół Samsonowicza, wśród nich byli między innymi Maria Bogucka, Bronisław Geremek, Antoni Mączak, Danuta Molendowa, Janusz Tazbir, Andrzej Wyrobisz, Benedykt Zientara. Jej członkowie do końca życia pozostawali w związku naukowym i przyjacielskim. Większość z nich była pierwszym pokoleniem tak zwanej szkoły Małowista.

W 1950 r. Henryk Samsonowicz obronił rozprawę magisterską i rozpoczął pracę w Instytucie Historycznym UW. W 1954 r. pod kierunkiem Mariana Małowista uzyskał doktorat (ówcześnie stopień kandydata nauk historycznych). Opublikował *Rzemiosło wiejskie w Polsce XIV–XVII wieku*. Książka ta i inne prace doktorskie, napisane przez wspomnianą grupę

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

badaczy, oraz praca Małowista o dziejach rzemiosł w Europie Zachodniej tworzyły opracowanie zagadnień wytwórczości rzemieślniczej i przemysłowej w Polsce oraz próbę oceny kierunku rozwoju gospodarczego ziem polskich na tle procesów zachodzących w zachodniej części kontynentu.

W *Badaniach nad kapitałem mieszczańskim Gdańska w II połowie XV wieku* (1960) Henryk Samsonowicz analizował finansową stronę działania kupiectwa. Rozprawa ta stała się podstawą jego habilitacji. Pobyty stypendialne we Francji i uczestnictwo w seminarium Fernanda Braudela stały się dla Samsonowicza bodźcem do rozszerzenia problematyki badawczej. Spotkał tam wielu przyszłych przyjaciół z licznych państw Europy, wśród nich byli Jacques Le Goff, Alberto Tenenti, Rugiero Romano, José Gentil da Silva. Poznał też Michela Mollat i Pierre'a Francastela. W *Poźnym średniowieczu miast nadbałtyckich. Studiach nad dziejami Hanzy nad Bałtykiem* (1968) Henryk Samsonowicz powiększył geograficzny obszar swoich badań oraz zajął się zagadnieniami środowiska geograficznego, w którym działały miasta hanzeatyckie, demografią, kulturą różnych grup społeczności miejskiej, w tym kulturą materialną. Z kolei *Życie miasta średniowiecznego* (1970) było syntezą ważną dla środowisk naukowych, ale przeznaczoną również dla szerszej publiczności. Książka uzyskała znaczną popularność i była kilkakrotnie wznawiana. Podsumowaniem badań nad miastami w Polsce i w Rzeczypospolitej szlacheckiej stała się obszerna synteza, napisana przez Henryka Samsonowicza razem z Marią Bogucką – *Dzieje miast i mieszczaństwa w Polsce przedrozbiorowej* (1986).

Henryka Samsonowicza interesowały różnice w poziome i kierunkach rozwoju Europy Zachodniej i Środkowo-Wschodniej. Badał też więzi i współzależności łączące poszczególne obszary. Do najbardziej znanych jego książek należy znakomita *Złota jesień polskiego średniowiecza* (1971). Podejmując dialog z dziełem Johana Huizingi (1919), ukazał zróżnicowany przebieg dziejów różnych regionów Europy XIV–XV w. Przyjął, że dzieje Europy należy uzupełnić o dzieje jej części środkowo-wschodniej. Tak jak dziejów Polski i Europy Środkowo-Wschodniej nie można rozpatrywać w oderwaniu od dziejów całej Europy.

Od końca XX w. Henryk Samsonowicz zajmował się procesami powstawania państwa polskiego w X–XI w. i jego włączaniem do chrześcijańskiej Europy. Był organizatorem ogólnopolskiej, międzydyscyplinarnej konferencji i redaktorem naukowym tomu *Ziemie polskie w X wieku i ich znaczenie w kształtowaniu się nowej mapy Europy* (2000). Następnie objął swymi badaniami proces rozszerzania Europy o inne państwa powstające w tym okresie. Opublikował *„Długi wiek X". Z dziejów powstawania Europy* (2002); w wersji niemieckiej *Das lange 10. Jahrhundert. Über die Entstehung Europas* (2009).

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Badał procesy tworzenia się Europy aż po czasy współczesne. Uwzględniał długie trwanie, w znaczeniu całego tysiąclecia, dziejów europejskich i polskich. Najważniejszym dziełem Henryka Samsonowicza z tego zakresu jest *Miejsce Polski w Europie* (1995), wydanie niemieckie *Polens Platz in Europa* (1997). Problemy peryferyjności i zmienności położenia oraz stopnia rozwoju naszego państwa opisał i analizował w *Nieznanych dziejach Polski. W Europie czy na jej skraju?* (2012).

Równolegle do powyższych badań Henryk Samsonowicz uczestniczył w ważnym dla historiografii europejskiej przechodzeniu od historii gospodarczej do historii kultury w jej ujęciu antropologicznym i społecznym. Interesowały go zjawiska kultury masowej i różne aspekty zbiorowej świadomości historycznej, zarówno w przeszłości, jak w teraźniejszości. Ukazywał przeszłość jako element głęboko zakorzeniony w kulturze masowej, dawnej i współczesnej. Najważniejsze dla tego kierunku badań są: *Dziedzictwo średniowiecza. Mity i rzeczywistość* (1991); *Historia opowiadana w polskim średniowieczu* (1992); *O „historii prawdziwej". Mity, legendy i podania jako źródła historyczne* (1997); *My o sobie: portret własny mieszkańców ziem polskich u schyłku średniowiecza* (2017).

Cieszył się długo dobrym zdrowiem, był człowiekiem bardzo pracowitym i wytrwałym. Publikował od roku 1952 do 2017. Otworzył seminarium magisterskie w roku 1964, potem doktorskie, od 1969 r. prowadzone razem z Antonim Mączakiem i Andrzejem Wyrobiszem (zwane seminarium trojaczków). Kontynuował tę pracę z innymi kolegami do 2009 r. Wypromował 11 doktorów.

*

Równoległą dziedziną pracy Henryka Samsonowicza były zajęcia organizacyjne, społeczne i polityczne. W kontaktach z ludźmi dążył do rozwiązywania konfliktów. Miał ujmujący sposób bycia. Sukcesom w działalności organizacyjnej sprzyjała jego umiejętność trafnej oceny sytuacji, w której działał.

W II połowie lat 50. pełnił funkcję adiunkta (czyli zarządzającego) Instytutu Historycznego UW i uczył się od Tadeusza Manteuffla i Aleksandra Gieysztora zasad kierowania środowiskiem Instytutu. W Polskim Towarzystwie Historycznym nawiązywał do idei Stanisława Herbsta, podjął działalność ogólnopolską. Powołał Komisję Mediewistyczną PTH, w roku 1974 został organizatorem i przewodniczącym Komitetu Głównego Olimpiady Historycznej. W latach 1978–1982 pełnił funkcję prezesa Towarzystwa.

W roku 1955 został członkiem PZPR. Pokładał nadzieję w tendencjach reformatorskich. Październik 1956 r. zdawał się ją potwierdzać. W latach następnych przyszło mu się zmierzyć, jako działaczowi, z wielkimi konfliktami wstrząsającymi Polską. W schyłkowym okresie rządów Władysława

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Gomułki, czasach stagnacji i buntu młodzieży studenckiej, Marca 1968 r., jako prodziekan chronił protestujących przed restrykcjami. Z jego udziałem środowisko Instytutu i Wydziału Historycznego nie dopuściło u siebie do jakichkolwiek przejawów antysemityzmu. Po buncie robotniczym w Gdańsku i tragicznym grudniu 1970 r. nadzieję zdawał się tworzyć program Edwarda Gierka, załamał się on jednak po około 5 latach. W tym czasie Henryk Samsonowicz kończył sprawowanie funkcji dziekana (1970–1974) i został dyrektorem Instytutu Historycznego UW (1975–1980). Kadencja ta została przerwana w 1978 r. przez rektora UW, który na rok zawiesił Samsonowicza w sprawowaniu funkcji. Była to kara za odmowę usunięcia z Instytutu pracowników związanych z KOR. W sierpniu 1980 r. był jednym z sygnatariuszy listu poparcia dla robotników strajkujących w Stoczni Gdańskiej. Wstąpił do Solidarności. Po wolnych uniwersyteckich wyborach został rektorem Uniwersytetu Warszawskiego. Powołana została komisja przywracająca do pracy na UW osoby zwolnione za działalność opozycyjną. Powstała ogólnopolska Konferencja Rektorów uczelni akademickich, której został wiceprzewodniczącym. Z jego udziałem powstał projekt ustawy o szkolnictwie wyższym. Stan wojenny uniemożliwił działania reformatorskie. Henryk Samsonowicz został usunięty z PZPR i odwołany z urzędu rektora (1982).

Został członkiem Społecznego Komitetu Nauki przy podziemnej Solidarności. W 1988 r. – członkiem Komitetu Obywatelskiego przy Lechu Wałęsie. Brał udział w obradach Okrągłego Stołu. W rządzie Tadeusza Mazowieckiego był ministrem edukacji narodowej. W latach 1991–1996 był wiceprzewodniczącym Komitetu Badań Naukowych. W 1993 r. został członkiem PAU, rok później – członkiem PAN. W Fundacji na rzecz Nauki Polskiej przyczynił się do powstania serii „Monografie" i do wspomnianej już konferencji *Ziemie polskie w X w.* W PAN pełnił w latach 1999–2006 funkcję przewodniczącego Wydziału I. Był członkiem kilku akademii międzynarodowych, Hansische Geschichtsferein, Komitetu Naukowego i zarządu Fundacji F. Datini w Prato, otrzymał prestiżową Nagrodę Historyczną miasta Münster. W roku 1981 otrzymał doktorat honoris causa Uniwersytetu Duquesne w Pittsburgu, potem liczne doktoraty h.c. uczelni polskich. Wielokrotnie odznaczany, w 2010 r. udekorowany został Orderem Orła Białego.

Interesował się kinem i literaturą. Cenił życie towarzyskie, przyrodę i sport. Przyjemność sprawiał mu brydż. Jeździł na nartach, na rowerze, pływał w Narwi – w Ostrymkole nad rzeką miał letni dom. Był pasjonatem samochodu. Lubił dobrą kuchnię i wino, chętnie spotykał się z przyjaciółmi w restauracji. Przy kawie omawiał część spraw organizacyjnych. Z małżeństwa z Agnieszką z Lechowskich miał dwoje dzieci, córkę Annę i syna Jana. Miał wnuków i prawnuczki. Był człowiekiem spełnionym także w życiu osobistym.

Michał Tymowski

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Henryk Olszewski
2 I 1932–19 VIII 2021

W dniu 19 sierpnia 2021 r. zmarł Henryk Atanazy Olszewski, profesor nauk prawnych, emerytowany profesor zwyczajny Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, członek rzeczywisty Polskiej Akademii Nauk, członek korespondent Polskiej Akademii Umiejętności, historyk ustroju i doktryn politycznych i prawnych, uczony rangi międzynarodowej, niezwykle zasłużony dla nauki i kultury polskiej.

Prof. Henryk Olszewski urodził się 2 stycznia 1932 r. w Świeciu. W 1954 r. ukończył studia na Wydziale Prawa Uniwersytetu Poznańskiego, gdzie pod kierunkiem wybitnego historyka prawa polskiego Zdzisława Kaczmarczyka przygotował i obronił w 1959 r. pracę doktorską pt. *Ustrój polityczny Rzeczypospolitej w poglądach szlachty w latach 1697–1740*. Stopień doktora habilitowanego uzyskał na podstawie pracy pt. *Sejm Rzeczypospolitej epoki oligarchii. Prawo – praktyka – teoria – programy*. Kolokwium habilitacyjne miało miejsce w 1966 r. na forum Rady Wydziału Prawa i Administracji UAM. Tytuły naukowe profesora nadzwyczajnego oraz profesora zwyczajnego nadano mu w 1966 r. i 1986 r. Na Wydziale Prawa i Administracji UAM sprawował ważne funkcje kierownicze, a mianowicie: kierownika Katedry Historii Doktryn Politycznych i Prawnych (1966–2002), prodziekana (1968–1972) i dziekana (1975–1978). Od 1959 r. był członkiem Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej.

Henryk Olszewski jest znany jako wybitny znawca historii ustroju i prawa polskiego, a w szczególności staropolskiego parlamentaryzmu. Warto przypomnieć, że badania historyczne nad dziejami parlamentaryzmu polskiego stanowią jedno z podstawowych zadań polskiej historiografii od zarania jej istnienia. Podejmowali je wszyscy najwybitniejsi polscy historycy ustroju w XIX i XX w. z Michałem Bobrzyńskim, Stanisławem Kutrzebą,

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Konstantym Grzybowskim na czele. Do badań nad dziejami staropolskiego parlamentaryzmu Henryk Olszewski wniósł bardzo istotny i trwały wkład. Jego monografia pt. *Sejm Rzeczypospolitej epoki oligarchii (1652–1763). Prawo – praktyka – teoria – programy* (Poznań 1966) stanowi do chwili obecnej najgruntowniejsze opracowanie instytucji polskiego sejmu i jego roli w mechanizmie ustrojowym Rzeczypospolitej Obojga Narodów drugiej połowy XVII i pierwszej połowy XVIII w. Uznano ją za „wzór integralnego spojrzenia w ustrój Rzeczypospolitej Obojga Narodów".

Staropolskiego sejmu dotyczy także wiele innych jego prac. Najważniejsze zostały zebrane i ogłoszone drukiem w obszernym dwutomowym dziele pt. *Sejm w dawnej Rzeczypospolitej. Ustrój i idee*, t. 1 i t. 2, Poznań 2002. W zbiorze tym wyróżniają się zwłaszcza prace o sejmie grodzieńskim z 1793 r. – ostatnim sejmie przedrozbiorowej Rzeczypospolitej. Dodajmy, że wiele swoich prac prof. Olszewski ogłaszał w językach obcych, przyczyniając się do upowszechnienia wiedzy o przeszłości ustrojowej dawnej Polski na forum nauki zagranicznej.

Drugą dyscypliną wiedzy, którą uprawiał z wielkim powodzeniem prof. Henryk Olszewski, jest historia doktryn politycznych i prawnych. Już w połowie lat pięćdziesiątych ubiegłego wieku publikował prace z zakresu tej dyscypliny, jak rozprawę o poglądach na państwo i prawo Krzysztofa Opalińskiego (1957) czy monografię pt. *Doktryny prawno-ustrojowe czasów saskich (1697–1740)* (1961). Historię doktryn politycznych i prawnych traktował jako dziedzinę integrującą nauki humanistyczne i społeczne, która wymaga od badacza dogłębnej znajomości historii ustroju i prawa, a także dużej wiedzy filozoficznej, politologicznej, socjologicznej, rozeznania w religioznawstwie i historii kultury.

Szczególnie duży wkład wniósł prof. Olszewski do badań nad niemieckim narodowym socjalizmem. W 1982 r. opublikował monografię pt. *Nauka historii w upadku. Historiografia i ideologia historyczna w imperialistycznych Niemczech*. Książka ta wzbudziła szerokie zainteresowanie środowisk naukowych w kraju i za granicą. Do tego samego nurtu badań należy też inna doniosła praca pt. *Zwischen Begaisterung und Widerstand. Deutsche Hochschullehrer und der Nationalsozialismus* (1990). Listę prac prof. Olszewskiego z zakresu historii doktryn polityczno-prawnych wzbogacają też obszerne biogramy, opublikowane w słowniku klasyków myśli politycznej, uczonych i polityków od Dantego po Martina Heideggera, a także przygotowane przez niego antologie prac wybitnych uczonych – Wernera Jochmanna, Klausa Zernacka i Jana Baszkiewicza.

Niewątpliwym osiągnięciem dużego formatu jest podręcznik akademicki *Historia doktryn politycznych i prawnych*, opracowany początkowo indywidualnie, a następnie wraz z prof. Marią Zmierczak (UAM), a potem

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

z prof. Krystyną Chojnicką (UJ). Podręcznik ten służy od lat pokoleniom polskich studentów prawa i politologii. Jest ceniony dzięki niezwykłej przystępności ujęcia i prostocie języka.

Wielką zasługą prof. H. Olszewskiego dla całego naukowego środowiska historyczno-prawnego było pełnienie przez niego od 1977 r. przez 37 lat funkcji redaktora naczelnego „Czasopisma Prawno-Historycznego". Chodzi o wydawany przez Instytut Historii Polskiej Akademii Nauk oraz Wydział Prawa i Administracji UAM w Poznaniu periodyk naukowy, ukazujący się co roku w formie dwóch obszerniejszych zeszytów. Czasopismo to zostało założone w 1948 r. Pierwszym jego redaktorem naczelnym był zasłużony badacz przeszłości Tadeusz Wojciechowski. Jego dzieło kontynuował Michał Sczaniecki, a następnie Henryk Olszewski. Dzięki wielkiemu zaangażowaniu prof. Olszewskiego „Czasopismo Prawno-Historyczne" zyskało rangę międzynarodową. Na jego łamach publikowali swoje prace najwybitniejsi polscy i zagraniczni historycy prawa.

Prof. Henryk Olszewski czynnie uczestniczył w międzynarodowym ruchu naukowym. Należał do kilku międzynarodowych organizacji i towarzystw naukowych. Jako badacz dziejów staropolskiego sejmu angażował się zwłaszcza w działalność Międzynarodowej Komisji Historyków Parlamentaryzmu (Commission Internationale pour l'Histoire des Assemblèes d'Etats et des Institutionss Parlementaires et Représentatives). Wyrazem uznania dla jego naukowych osiągnięć było wybranie go w 1998 r. na członka korespondenta Polskiej Akademii Nauk. W 2007 r. został członkiem rzeczywistym tej organizacji. W 1993 r. został wybrany na członka korespondenta Polskiej Akademii Umiejętności. Był też długoletnim prezesem kuratorium Instytutu Zachodniego im. Zygmunta Wojciechowskiego w Poznaniu. W latach 1997–2005 pełnił funkcję członka Centralnej Komisji do spraw Tytułu Naukowego i Stopni Naukowych. Jako przewodniczący kierował także pracami Rady Naukowej Biblioteki Kórnickiej PAN.

Działalność prof. Olszewskiego jako badacza i organizatora nauki była doceniana zarówno w kraju, jak też za granicą. W 1967 r. otrzymał nagrodę Marszałka Sejmu w konkursie czasopisma „Państwo i Prawo" za najlepszą pracę habilitacyjną. Był także laureatem nagrody Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego oraz wielokrotnie nagrody Rektora UAM. W 1999 r. obdarzony został godnością doktora honoris causa Europejskiego Uniwersytetu Viadrina we Frankfurcie nad Odrą, a w 2010 r. doktorat h. c. przyznał mu Senat Uniwersytetu Jagiellońskiego. Zasługi naukowe i wieloletnia praca pedagogiczna były też podstawą wyróżnienia go orderami państwowymi: Złotym Krzyżem Zasługi, Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski (1977), a także Krzyżem Komandorskim Polonia Restituta (2011). Za zasługi na polu dydaktyki

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

uniwersyteckiej przyznano mu Medal Komisji Edukacji Narodowej. Na liście odznaczeń figuruje również portugalski Krzyż Komandorski Orderu Infanta Henryka (1976). Znaczące wyróżnienia nadała mu również jego macierzysta uczelnia – Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, jak w szczególności medal Palmae Universitatis Studiorum Posnaniensis oraz medal Homini Vere Academico. Prezydium PAN odznaczyło go medalem Oswalda Balzera za całokształt twórczości w zakresie historii ustroju Polski i stosunków polsko-niemieckich.

Odejście prof. Henryka Olszewskiego, wybitnego znawcy ustroju i kultury politycznej dawnej Polski, stanowi dla nauki polskiej i europejskiej niepowetowaną stratę.

Cześć jego pamięci!

Wacław Uruszczak

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Romuald Schild
2 X 1936–23 XI 2021

Profesor Romuald Schild urodził się w 1936 roku we Lwowie. Studia archeologii na Uniwersytecie Warszawskim ukończył w 1957 roku. Doktorat obronił w roku 1962 w Instytucie Historii Kultury Materialnej Polskiej Akademii Nauk (obecnie Instytut Archeologii i Etnologii). Przez całe życie był z tym Instytutem związany. Tytuł profesora otrzymał w 1983 roku.

Jego obiektem zainteresowań naukowych było badanie najstarszych okresów pradziejów. Na całym świecie znany jest jako wybitny badacz zagadnień dotyczących prahistorii Europy Środkowej i Afryki północno-wschodniej.

W Polsce profesor Schild skierował swe zainteresowanie głównie na badania okresu wczesnej prahistorii, czyli paleolitu środkowego i późnego oraz mezolitu. Interesował się zagadnieniami podziału kulturowego i podziału tego chronologią, podstawami gospodarczymi, typem osadnictwa, organizacją obozowisk ówczesnych grup ludzkich, a także rodzajami surowców używanych do wyrobu narzędzi, sposobami zdobywania tych surowców i ich dystrybucji. Dzięki wynikom tych multidyscyplinarnych badań, tak wiele mówiących o sposobach życia łowców i zbieraczy, można było porzucić termin „przemysł", zastępując go używanym powszechnie dla późniejszych okresów prahistorii terminem „kultura".

Wynikiem wielosezonowych prac na wybranych stanowiskach są obszerne monografie. Do najważniejszych badanych stanowisk zaliczyć należy środkowopaleolityczny Zwoleń (*The Killing Fields of Zwoleń. A Middle Palaeolithic Kill-Butchery-Site in Central Poland*, 2005), Rydno w Polsce środkowej (*Rydno. Stone Age Red Ochre Quarry and Socioeconomic Center. A Century of Research*, 2011), późnopaleolityczne i mezolityczne Całowanie (*Całowanie. A Final Palaeolithic and Early Mesolithic Site on an Island in the Ancient Vistula Channel*, 2014) i późnomagdaleńskie Wilczyce (*Wilczyce.*

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

A Late Magdalenian Winter Hunting Camp in Southern Poland, 2014). Profesor Schild jest także autorem niemal 300 prac i 25 książek, których był autorem, współautorem lub redaktorem.

Bardzo ważną dziedziną badań prowadzonych przez profesora Schilda były okresy paleolitu i neolitu na terenie Egiptu, Sudanu i Etiopii. Był on jednym z pierwszych naukowców, którzy dostrzegli i opisali wpływ środowiska i zmian klimatu na życie we wczesnych społecznościach ludzkich Sahary Wschodniej.

Począwszy od 1963 roku związany był z założoną przez Freda Wendorfa z Southern Methodist University amerykańsko-polsko-egipską Combined Prehistoric Expedition, największą i najdłużej bez przerwy działającą ekspedycją prahistoryczną w Afryce. Członkowie tej ekspedycji przez ponad 50 lat nieprzerwanie prowadzili prace wykopaliskowe na terenach wymienionych wyżej krajów. W latach 1970–1999 profesor Schild był zastępcą dyrektora tej ekspedycji, a po odejściu Freda Wendorfa na emeryturę w latach 1999–2007 ekspedycja tą kierował.

Wkład profesora Schilda w badania pradziejów wschodniej Sahary był ogromny. Prócz prowadzenia osobiście badań wykopaliskowych na wielu stanowiskach, profesor Schild zajmował się też badaniami geomorfologicznymi, stratygrafią i chronologią na wielu obiektach objętych działalnością Combined Prehistoric Expedition. W dużej mierze dzięki jego wieloletniej działalności, prowadzonej we współpracy z wieloma specjalistami z nauk pomocniczych, udało się dać odpowiedź na ważne pytania dotyczące prahistorii północno-wschodniej Afryki. Ustalono, jak zmiany klimatu, a za tym i środowiska, wpłynęły na systemy społeczne na tym terenie.

Badania te wykazały, że po pięćdziesiąt tysięcy lat trwającym okresie suszy, korzystne zmiany w zasięgu monsunów niosących deszcze znad Oceanu Indyjskiego spowodowały, że rejon wschodniej Sahary stał się ponownie przyjazny. Na skutek tych zmian teren egipskiej Pustyni Zachodniej pokrył się sawanną. Dużo wilgotniejszy niż obecnie klimat na wschodniej Saharze spowodował pojawienie się tu osadnictwa ludzkiego. Około 9 tysięcy lat temu w pobliżu sezonowego jeziora nazwanego Nabta Playa pojawiły się grupy neolitycznych pasterzy, przybyłych z doliny Nilu. Badania Combined Prehistoric Expedition wykazały w tym regionie istnienie bogatych śladów osadnictwa z różnych okresów neolitu. Odkryto tu także rozległe centrum ceremonialne, będące miejscem kultowym składania ofiar. Mieszkańcy Nabta Playa około 6500 lat temu wznosili pola pamięci przodków, stawiając antropomorficzne stele kamienne w grupach, symbolizujące klany lub rozszerzone rodziny. Wznosili również zbudowane ze steli ciągi menhirów, skierowane na ważne w ich kosmologii jasne gwiazdy. Przebadano megalityczne kurhany, kryjące szczątki ludzkie, jak i pochówki krów, pola niewielkich

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

kurhanów ofiarnych, a także rodzaj obserwatorium astronomicznego, zbudowanego z kamieni, dzięki któremu oznaczano datę przesilenia letniego i zarazem początki wezbrania Nilu. W pobliżu Gebel Ramlah, w odległości 17 kilometrów od Nabta Playa, przebadano trzy rodowe cmentarzyska, liczące 63 osobniki, datowane na schyłek neolitu. Pochówki te zawierały liczne dary grobowe, w tym niektóre w typie nadchodzącej cywilizacji starożytnego Egiptu. Dzięki badaniom w Nabta Playa stwierdzono też istnienie wśród grup ludzkich w końcu neolitu wyraźnego podziału społecznego oraz systemu wodzowskiego

Przed około 6000 lat sawanna stawała się ponownie zbyt sucha dla osadnictwa ludzkiego. Jak wykazały badania, prahistoryczni pasterze, skupieni dotąd w licznych małych osadach, wyruszyli w poszukiwaniu sprzyjających do życia warunków i weszli do doliny Nilu, przynosząc ze sobą swą kulturę i wierzenia, istotne w religii starożytnego Egiptu, takie jak dbałość o zachowanie po śmierci ciała zmarłego, kult bydła, początki astronomii, świętość polarnego regionu nieba, różne rodzaje noszonych amuletów, a także wspomniane powyżej zróżnicowanie społeczne i system wodzowski.

Na podstawie badań Combined Prehistoric Expedition, w dużej mierze prowadzonych przez profesora Schilda, powstało wiele publikacji naukowych i ponad 20 książek. Do kanonu literatury archeologicznej od wielu lat należą trzy z nich. To: *Prehistory of the Nile Valley*, 1976, *Prehistory of Eastern Sahara*, 1980, oraz *Holocene Settlement of the Egyptian Sahara. The Archaeology of Nabta Playa*, Vol. 1, 2001. W listopadzie 2021 roku, tuż przed śmiercią, profesor Schild ukończył i oddał do druku dużą, wyczerpującą monografię centrum ceremonialnego z Nabta Playa.

Profesor Schild uznanie międzynarodowej społeczności naukowej zyskał nie tylko dzięki samym odkryciom, ale także dzięki swojej naukowej wszechstronności i doświadczeniu w terenie. W swoich badaniach stosował pionierskie, jak na tamte czasy, szerokie instrumentarium badawcze, stosował nowatorską tak zwaną analizę dynamiczną zespołów krzemiennych. Wykorzystywał też wciąż nowe metody datowania radiowęglowego i luminescencyjnego, skupiał się na zupełnie pomijanych wówczas zagadnieniach ewolucji klimatu oraz na zagadnieniach geomorfologii. Zawsze kierował pracami dużych, często kilkudziesięcioosobowych grup badawczych, skupiających uczonych z wielu dyscyplin. Utorował tym samym drogę innym uczonym, prowadzącym prace w rejonie północno-wschodniej Afryki.

Sam zawdzięczam Romanowi bardzo wiele. Jeszcze jako studenta, podczas badań stanowisk na terenach tak zwanego Rydna koło Skarżyska Kamiennej, uczył mnie, a także mego przyjaciela Bolka Gintera, „wiedzy tajemnej” dotyczącej typologii i technologii wyrobów krzemiennych, ich produkcji i nazewnictwa, a także metod prowadzenia badań terenowych.

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

To właśnie dzięki temu postanowiłem zajmować się w przyszłości najstarszymi okresami prahistorii. Działałem z nim podczas różnych, długich badań powierzchniowych, gdy chodziliśmy z plecakami i emaliowanym na niebiesko garnkiem, w którym podgrzewaliśmy na ognisku zawartość puszek z konserwami. Kopaliśmy też razem bogate stanowisko w Całowaniu pod Warszawą. Roman bywał też na terenie moich badań na Ziemi Lubuskiej. Bywało, że po jakimś zawodowym spotkaniu w Warszawie włóczyliśmy się razem po mieście, kiedy to nieźle je poznałem. Staliśmy się przyjaciółmi.

Później przez wiele lat razem działaliśmy w Afryce, wspólnie prowadząc wykopaliska czy zwiady terenowe i dzieląc życie obozowe podczas długich nieraz zimowych sezonów badawczych. Roman był duszą towarzystwa, choćby podczas wieczornych „beer time". W dużej mierze dzięki niemu między członkami ekspedycji, liczącej nieraz kilkanaście osób, nigdy nie doszło do jakichś kłótni czy animozji, o co zwykle ławo w nielicznej grupie, działającej przez dłuższy czas w całkowitej izolacji na pustyni.

Osiągnięcia badawcze profesora Schilda należą do jednych z największych i najważniejszych spośród badań wczesnej prahistorii specjalizujących się w archeologii Starego Świata. Jego prace prowadziły nie tylko do pogłębienia wiedzy o człowieku i jego środowisku w najstarszych okresach pradziejów, lecz również do zmiany wielu dotychczasowych poglądów na ten temat.

Profesor Schild w latach 1990–2007 był dyrektorem Instytutu Archeologii i Etnologii Polskiej Akademii Nauk. W latach 1971, 1982 i 1983 wykładał na Southern Methodist University w Dallas, a także w British Academy. Był członkiem Komitetu Nauk Pra-i Protohistorycznych Polskiej Akademii Nauk oraz członkiem czynnym Wydziału Historyczno-Filozoficznego Polskiej Akademii Umiejętności. Był pierwszym polskim uczonym, wybranym w 1998 roku do Narodowej Akademii Nauk Stanów Zjednoczonych. Był także członkiem honorowym Society of Antiquaries w Londynie oraz honorowym prezesem Society for Later Prehistory of Northeastern Africa. Od Instytutu Historii Kultury Materialnej Rosyjskiej Akademii Nauk otrzymał doktorat honoris causa.

Za wszystkie osiągnięcia naukowe w 2005 roku przyznano mu Krzyż Komandorski Orderu Odrodzenia Polski, a w roku 2020 Nagrodę Fundacji na rzecz Nauki Polskiej, tak zwanego polskiego Nobla.

Odejście profesora Schilda jest wielką stratą dla nauki i przyczyną głębokiego smutku dla przyjaciół i kolegów.

Michał Kobusiewicz

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Zagraniczny

Winfried Schich
20 I 1938–22 III 2021

Urodził się i przez większość życia oraz aktywności zawodowej związany był z Berlinem. Doktoryzował się na Wolnym Uniwersytecie Berlińskim w 1974 r. na podstawie rozprawy *Würzburg im Mittelalter. Studien zum Verhältnis von Topographie und Bevölkerungsstruktur*, opublikowanej w serii Städteforschung A, 3 (Köln 1977). Habilitował się na tymże uniwersytecie w 1979 r. z historii średniowiecznej. W latach 1982–1992 był profesorem historii średniowiecznej na uniwersytecie w Kassel, a od końca 1992 do przejścia na emeryturę w 2003 r. był ordynariuszem Historii Regionalnej (Landesgeschichte) na Uniwersytecie Humboldtów w Berlinie, tworząc z tej placówki żywy ośrodek badawczy w dziedzinie mającej w Niemczech długie i chwalebne tradycje. Niestety, po odejściu Schicha na emeryturę ośrodek ten został zlikwidowany. W. Schich był jednak zaangażowany także w innych układach organizacyjnych, był m.in. członkiem Historycznej Komisji w Berlinie, Brandenburskiej Komisji Historycznej, Historycznej Komisji dla Hesji i Landesgeschichtlichen Vereinigung für die Mark Brandenburg. To że w 2007 r. został członkiem zagranicznym PAU, ma swoje głębokie uzasadnienie, ponieważ był wytrawnym znawcą polskiej nauki historycznej i utrzymywał różnorakie stosunki z polskimi uczonymi, czego przejawem może być udział pięciu polskich autorów w poświęconej Schichowi księdze pamiątkowej *Zentrum und Peripherie in der Germania Slavica* (Stuttgart 2008).

Można wyróżnić cztery powiązane ze sobą punkty ciężkości dorobku naukowego W. Schicha: brandenburska i porównawcza Landesgeschichte, historia Germania Slavica, historia miast i osadnictwa oraz historia zakonu cystersów. Są to wszystko dziedziny z natury rzeczy interesujące naukę polską. Z ogromnego i ważnego tak w sensie merytorycznym, jak również metodycznym dorobku (nieujętym, jak dotąd, zestawieniem bibliograficznym) wymienimy niektóre znaczniejsze: zbiór prac *Wirtschaft und Kulturlandschaft.*

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Gesammelte Beiträge 1977 bis 1999 zur Geschichte der Zisterzienser und der «Germania Slavica» (Berlin 2007) (podkreślmy, że ukazały się w nim przedruki kilku prac opublikowanych pierwotnie w Polsce), *Zum Verhältnis von slawischer und hochmittelalterlicher Siedlung in den brandenburgischen Landschaften Zauche und Teltow*, *Die slawische Burgstadt und die frühe Ausbreitung des Magdeburgischen Rechts ostwärts der mittleren Elbe*, *Zum Ausschluß der Wenden aus den Zünften nord- und ostdeutscher Städte im späten Mittelalter*. Wymienić należy również przynajmniej niektóre z redagowanych (a niekiedy także inspirowanych) przez Schicha prac zbiorowych, jak *Beiträge zur Entstehung und Entwicklung der Stadt Brandenburg im Mittelalter* (Berlin/New York 1993), *Zisterziensische Wirtschaft und Kulturlandschaft* (Berlin 1998), a także współredakcję i współautorstwo dwóch pozycji o charakterze monumentalnym: *Städtebuch Brandenburg und Berlin* (2000) i *Brandenburgisches Klosterbuch. Handbuch der Klöster, Stifte und Kommenden bis zur Mitte des 16. Jahrhunderts* (t. I–II, Berlin 2007) – ten ostatni także bardzo ważny dla historii Polski, gdyż obejmuje również obszary obecnie do Polski należące.

Jerzy Strzelczyk

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

WYDZIAŁ III

Krajowi

Józef Nizioł
2 III 1938–26 I 2021

Profesor Józef Nizioł urodził się 2 marca 1938 r. w miejscowości Krzemienica w okolicy Łańcuta na Podkarpaciu. Zmarł 26 stycznia 2021 r. w Krakowie. Został pochowany na Cmentarzu Rakowickim. Był przedstawicielem polskiej szkoły mechaniki teoretycznej i stosowanej, wybitnym specjalistą w zakresie teorii drgań i dynamiki maszyn. W latach 1990–1996 pełnił funkcję rektora Politechniki Krakowskiej.

Z wykształcenia był matematykiem, zajął się jednak mechaniką teoretyczną i stosowaną, która – obok wspinaczki wysokogórskiej – stała się jego życiową pasją. Uprawiał ją zarówno w licznych publikacjach naukowych, we współpracy z ośrodkami przemysłowymi, ale nade wszystko w salach dydaktycznych, kształcąc kolejne pokolenia młodych adeptów sztuki inżynierskiej. Nie posiadał tytułu inżyniera, choć był autorem wielu znakomitych dzieł inżynierskich. Urodził się niedaleko Łańcuta na Podkarpaciu, miasta założonego w czasach Kazimierza Wielkiego, lokowanego na prawie magdeburskim, liczącego z górą 650 lat. Miasta, które może się poszczycić jedną z najznakomitszych rezydencji arystokratycznych w Europie z pierwszej połowy XVII wieku, z okresu działalności rodu Lubomirskich. Nic więc dziwnego, iż młody Józef Nizioł wybrał jako miejsce dalszego kształcenia Liceum Ogólnokształcące im. Henryka Sienkiewicza w Łańcucie. Kształcenie w tej szkole ukończył w roku 1956, a wśród jego nauczycieli był znakomity matematyk, który zaraził go pasją do przedmiotów ścisłych. Józef Nizioł brał więc z sukcesem udział w olimpiadach z zakresu matematyki, fizyki i chemii. Jako laureat olimpiady z matematyki wstąpił w mury Uniwersytetu Jagiellońskiego bez egzaminu, co podówczas było niemałym osiągnięciem. Studia ukończył na Wydziale Matematyczno-Fizyczno-Chemicznym Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie.

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

W trakcie studiów przygotował i obronił pracę magisterską pt. *Pierwszy stopień dyfuzji*. Obrona odbyła się w roku 1961, a funkcję promotora pracy magisterskiej pełnił prof. Mirosław Krzyżański, profesor zwyczajny Uniwersytetu Jagiellońskiego, wcześniej pracownik Politechniki Krakowskiej. Kontakty prof. Krzyżańskiego legły u podstaw zatrudnienia mgr. Józefa Nizioła na Politechnice Krakowskiej, gdzie zaraził się pasją do mechaniki teoretycznej – dyscypliny o bardzo mocnych podstawach matematycznych. Praca badawcza odbywała się równolegle z intensywną dydaktyką, która z czasem stała się kolejną pasją Józefa Nizioła. Determinacja młodego adepta mechaniki znalazła swój wyraz w rozprawie doktorskiej pt. *Nieliniowe probabilistyczne metody analizy drgań elementów konstrukcyjnych*, którą przedstawił i obronił z wyróżnieniem w roku 1967. W tym okresie ukształtowała się jego wieloletnia tematyka badawcza, związana z opisem drgań konstrukcji, rozchodzenia się fal w ciele stałym oraz opisem zachowania się konstrukcji w wyniku występowania zjawiska rezonansu. W jego pracach można jednak znaleźć liczne nawiązania do matematyki w postaci prób rozwiązania zagadnień silnie nieliniowych i uzyskania rozwiązań analitycznych. Po doktoracie zajął się dr Józef Nizioł tematyką związaną z dynamiką żyroskopów, która podówczas miała kolosalne znaczenie dla zagadnień utrzymania równowagi i sterowania obiektami latającymi. Dr Józef Nizioł przygotował rozprawę pt. *Dynamika żyroskopów ze szczególnym uwzględnieniem żyroskopu całkującego w nieliniowym ujęciu deterministycznym i probabilistycznym*, którą przedstawił w przewodzie habilitacyjnym. Monografia ukazała się nakładem Politechniki Krakowskiej w serii Mechanika, została wyróżniona i otrzymała nagrodę ministra. Jej autor uzyskał stopień doktora habilitowanego w roku 1975. W kolejnych latach rozwijał dr hab. Józef Nizioł badania w zakresie dynamiki maszyn, współpracując z licznymi ośrodkami przemysłowymi, które były zainteresowane wiedzą i kompetencjami młodego naukowca. Dalszy rozwój naukowy przyniósł mu dwa tytuły naukowe: tytuł profesora nadzwyczajnego w roku 1981 oraz tytuł profesora zwyczajnego w roku 1987.

Profesor Józef Nizioł zajmował się mechaniką ogólną ze szczególnym uwzględnieniem nieliniowej teorii drgań oraz problematyki generowania i rozchodzenia się fal w układach mechanicznych. W zakresie nauk stosowanych zajmował się natomiast problemami dynamiki maszyn i wibroizolacji, które utorowały drogę do współpracy z przemysłem. W tym kontekście rozwijał analizę drgań w układach ciągłych, dyskretnych oraz hybrydowych. Zajmował się także analizą drgań obiektów przemysłowych oraz maszyn budowlanych, w tym maszyn stosowanych w robotach ziemnych. Jednym ze społecznie ważnych obszarów prac badawczych były problemy wibroizolacji maszyn oraz narzędzi ręcznych używanych na stanowisku pracy. W swoich pracach dążył do zminimalizowania skutków choroby wibracyjnej oraz

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

objawów Raynauda poprzez ograniczenie przenoszenia drgań na operatora oraz właściwą modyfikację widma drgań. W tym celu stosował pasywną lub aktywną wibroizolację, aby obniżyć przenoszenie drgań do wnętrza kabin maszyn drogowych i budowlanych. Te prace miały bardzo istotny wymiar społeczny i gospodarczy. Innym ważnym obszarem badań była analiza drgań linii elektroenergetycznych wysokich napięć, która zaowocowała sformułowaniem wytycznych dotyczących projektowania tych linii. W tej grupie prac badawczych znalazły się m.in. prace nad zastosowaniem tłumików Stockbridge'a w celu tłumienia drgań w napowietrznych liniach energetycznych. Kolejne badania poświęcone były optymalizacji dynamicznych walców wibracyjnych. W tym kontekście w roku 1995 uruchomiono produkcję drogowych walców wibracyjnych o wysokiej skuteczności z uwzględnieniem nowoczesnej wibroizolacji kabin. W wyniku intensywnej współpracy z hutami udało się m.in. obniżyć poziom generowanej fali akustycznej w kabinach spycharek gąsienicowych oraz podnieść trwałość mostów przeładunkowych.

Profesor Józef Nizioł był tytanem pracy. Doceniany przez środowisko naukowe i akademickie, pełnił liczne funkcje w macierzystej uczelni. W latach 1973–1977 pełnił funkcję prodziekana Wydziału Mechanicznego Politechniki Krakowskiej. Był także – w okresie 1976–1981 – dyrektorem Międzywydziałowego Instytutu Fizyki. W niezwykle trudnych społecznie latach 1981–1987 pełnił funkcję prorektora ds. rozwoju uczelni, badań i współpracy z zagranicą oraz kształcenia kadr, a następnie – w latach 1988–1990 – był prorektorem ds. dydaktyki. W roku 1990 został wybrany na rektora Politechniki Krakowskiej i sprawował tę funkcję przez dwie kolejne kadencje do roku 1996. W tym okresie Politechnika Krakowska przeżywała swój rozkwit, którego emanacją był pozytywny wynik ewaluacji – spośród sześciu wydziałów, według klasyfikacji KBN, cztery uzyskały najwyższą kategorię A, a dwa kategorię B, co stawiało uczelnię w ścisłej czołówce w Polsce. W latach 1991–1992 rozwinęła się strategiczna współpraca Politechniki z Europejską Organizacją Badań Jądrowych CERN w Genewie, która trwa do dnia dzisiejszego. W roku 1998 powstał na Politechnice Krakowskiej Wydział Fizyki Technicznej i Modelowania Komputerowego, którego podstawę dydaktyczną stanowił program fizyki technicznej, opracowany przez profesora Józefa Nizioła. W latach 1996–2008 pełnił Profesor funkcję dyrektora Instytutu Mechaniki Stosowanej, w którym najpełniej realizował swoją pasję naukową. Był autorem lub współautorem blisko 200 publikacji, doniesień konferencyjnych, opracowań i raportów, w tym kilkunastu monografii, podręczników i skryptów akademickich. Wśród najważniejszych pozycji znajdują się takie publikacje, jak: *Vibration and damping analysis of a three-layered composite plate with a viscoelastic mid-layer*, która ukazała się w roku 1995 w „Journal of Sound and Vibration" i przyniosła 131 cytowań. Ponadto warto wymienić

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

współautorską monografię *Random Vibration of Mechanical Systems*, która ukazała się nakładem PWN oraz Ellis Horwood Limited Publishers w roku 1986. Do cieszących się niesłabnącą popularnością podręczników akademickich należy *Metodyka rozwiązywania zadań z mechaniki*, która ukazała się nakładem WNT w roku 2002. Część publikacji powstała w wyniku cyklicznie organizowanych przez profesora Józefa Nizioła międzynarodowych konferencji pt. „Wpływ wibracji na otoczenie". Profesor wypromował 22 doktorów nauk technicznych, co niewątpliwie świadczy o umiejętności przekazywania pasji naukowej kolejnym pokoleniom badaczy. Był także recenzentem licznych doktoratów i habilitacji. Wychował i wypromował wielu młodych adeptów nauki. Jego wychowankowie pełnią w kraju i za granicą ważne funkcje środowiskowe i świadczą o sile charakteru i głębokiej wiedzy swojego promotora. Osiągnięcia i pomysły naukowe Profesora żyją nadal w umysłach wychowanków i przynoszą owoce w postaci kolejnych publikacji i nowych kierunków rozwoju mechaniki. Profesor Józef Nizioł stworzył niewątpliwie rozpoznawalną szkołę naukową, której renoma i znaczenie sięgają daleko poza granice kraju.

Środowisko naukowe i akademickie odwzajemniło niestrudzone starania Profesora o podniesienie poziomu badań naukowych i kształcenia w Polsce. W roku 1992 został profesor Józef Nizioł wybrany na członka korespondenta niezwykle prestiżowej i ważnej dla środowiska naukowego Polskiej Akademii Umiejętności. Był także członkiem komitetów Polskiej Akademii Nauk, w tym – od roku 1977 – Komitetu Mechaniki. Był członkiem Rady Naukowej Centrum Badań Kosmicznych PAN, a także – w latach 1996–2000 – Polskiego Komitetu Normalizacji. Jego prace badawcze dostrzegane były również za granicą. Profesor Józef Nizioł został wybrany na członka rzeczywistego Akademii Nauk Inżynieryjnych Federacji Rosyjskiej. Z uwagi na duże zasługi na niwie akademickiej, został powołany w latach 1996–2000 na członka Rady Głównej Szkolnictwa Wyższego VI kadencji. Wielokrotnie był honorowany tytułem doktora honoris causa. W roku 1994 otrzymał ten tytuł od Akademii Chemiczno-Technologicznej w Iwanowie, a w roku 2006 tytuł doktora honoris causa nadała mu największa uczelnia techniczna w Krakowie, Akademia Górniczo-Hutnicza im. Stanisława Staszica. Macierzysta uczelnia, Politechnika Krakowska, nadała mu ten prestiżowy tytuł w roku 2008, a w roku 2009 został profesorem honorowym Politechniki Warszawskiej.

Działalność profesora Józefa Nizioła była dostrzegana także na poziomie państwowym. Za zasługi – nie tylko na polu nauki i szkolnictwa wyższego – został uhonorowany takimi odznaczeniami państwowymi, jak: Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski – w roku 1982, Krzyż Sybiraków – w roku 1994, Krzyż Oficerski Orderu Odrodzenia Polski – w roku 1996, czy wreszcie Krzyż Komandorski Orderu Odrodzenia Polski – w roku 2005. W roku

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

1983 został wyróżniony Medalem Komisji Edukacji Narodowej, a Medal Hugo Steinhausa otrzymał w roku 1989 z okazji 60-lecia działalności Polskiego Towarzystwa Matematycznego i XIII Zjazdu Matematyków Polskich. W roku 1994 otrzymał wreszcie Medal Rady Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa. Warto zauważyć, iż profesor Józef Nizioł zajmował się również działalnością społeczną, w szczególności na rzecz osób niepełnosprawnych. Ponadto, za pracę społeczną na rzecz rozwoju gminy otrzymał w roku 2008 godność Honorowego Obywatela Miasta Nowy Wiśnicz.

Profesor Józef Nizioł kochał nade wszystko góry, a jego pasją była wspinaczka wysokogórska. Chętnie wspominał czasy, kiedy z plecakiem stawał w obliczu górskiego wyzwania. W życiu zawodowym wspinał się na kolejne szczyty z pasją i zaangażowaniem. Był obecny w wielu krajowych ciałach kolegialnych i przedstawicielskich, ale nade wszystko pokochał Politechnikę Krakowską, której służył przez wiele lat jako prorektor i rektor. Politechnika stała się jego drugim domem. Cenił ten dom, a jego mieszkańców traktował jak swoją rodzinę. Był wreszcie profesor Józef Nizioł człowiekiem o wielkim sercu. Udzielał się charytatywnie, wspierał słabszych i pomagał cierpiącym. Nade wszystko jednak walczył o młode pokolenia, o poprawę ich bytu i o lepszą dla nich przyszłość. Był oparciem dla studentów i otaczał ich prawdziwie ojcowską opieką. To w sercach swoich studentów i wychowanków będzie żył jako legenda i wspomnienie o Wielkim Nauczycielu.

Profesor Józef Nizioł odszedł na wieczną wartę. Odejście Profesora stanowi dla polskiego środowiska naukowego i akademickiego niepowetowaną stratę. Odszedł znakomity naukowiec, wspaniały nauczyciel i wielki społecznik. Będzie nam wszystkim brakowało jego odwagi, uśmiechu, energii i prawdziwej naukowej pasji. Środowisko Mechaniki Teoretycznej i Stosowanej zachowa go na zawsze we wdzięcznej pamięci.

Błażej Skoczeń

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Andrzej Szczepan Białynicki-Birula
26 XII 1935–19 IV 2021

Profesor Andrzej Szczepan Białynicki-Birula jest jednym z kilkunastu matematyków wykształconych po II wojnie światowej, którzy wywarli istotny wpływ na obecny stan tej dziedziny nauki w Polsce. Stworzył uznaną na świecie warszawską szkołę geometrii algebraicznej. Jego niespodziewane odejście w kwietniu ubiegłego roku pogłębiło ogromne straty, jakie poniosła polska matematyka w ciągu ostatnich dwu lat: zmarło w tym okresie pięciu matematyków, członków PAN, w tym trzech członków PAU. Andrzej Białynicki-Birula urodził się w Nowogródku 26 grudnia 1935 roku, w dzień św. Szczepana, stąd jego drugie imię, używane przez najbliższych i przyjaciół. W 1940 roku jego rodzinie udało się przedostać przez „zieloną granicę" do Warszawy, a stamtąd, zatrzymując się na krótko kolejno w Bełżcu, Krośnie, Strzyżowie i prawie na dwa lata w Brzostku, osiedlić się w 1945 roku w Rzeszowie. Tam Andrzej ukończył szkołę podstawową, a w roku 1952 liceum (obecnie II Liceum im. Płk. Leopolda Lisa-Kuli). Jako uczeń liceum został laureatem III Olimpiady Matematycznej. Po maturze rozpoczął studia na Uniwersytecie Warszawskim na kierunku fizyka, z którego po roku przeniósł się na matematykę. Po ich ukończeniu w 1956 roku został aspirantem (czyli doktorantem), a po roku – asystentem w Katedrze Algebry Instytutu Matematycznego UW, kierowanej przez wybitnego logika prof. Andrzeja Mostowskiego. W roku 1958, dzięki kontaktom Andrzeja Mostowskiego ze swoim Mistrzem Alfredem Tarskim, wyjechał na staż na Uniwersytet Kalifornijski w Berkeley. Po dwóch latach pobytu w Berkeley uzyskał stopień doktora. Promotorem jego rozprawy doktorskiej był Gerhard Hochschild, światowej sławy algebraik. Do Uniwersytetu Kalifornijskiego w Berkeley powrócił w roku 1962 i przez dwa kolejne lata prowadził tam wykłady. Miał wtedy okazję poznać nowoczesne działy algebry, w Polsce prawie nieznane: algebrę różniczkową oraz geometrię algebraiczną, której rewolucyjny rozwój

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

dokonywał się w owym czasie, głównie dzięki przełomowym pracom Alexandra Grothendiecka, uznawanego za jednego z najwybitniejszych matematyków XX wieku. W 1964 roku Andrzej Białynicki-Birula wrócił do Polski. W tym samym roku habilitował się w Instytucie Matematycznym PAN i został tam zatrudniony na stanowisku docenta. W następnych latach, kontynuując tematykę rozpoczętą w Berkeley, skoncentrował się na badaniu działań grup algebraicznych na gładkich rozmaitościach rzutowych. Osiągnął w tej dziedzinie wiele pięknych rezultatów. Zwieńczeniem ich była praca *Some theorems on actions of algebraic groups*, opublikowana w roku 1973 w jednym z najbardziej prestiżowych czasopism matematycznych, Annals of Mathematics. Według Mathematical Reviews praca ta ma obecnie 246 cytowań i nadal jest często przytaczana: 22-krotnie w ostatnim roku, co jest niezmiernie rzadkie dla prac matematycznych. Wyniki te przyniosły mu szerokie międzynarodowe uznanie. Jego badania dotyczyły też wielu innych algebraicznych działów matematyki, szczególnie topologii algebraicznej. Opublikował łącznie przeszło 60 artykułów naukowych, cztery świetne, powszechnie znane podręczniki akademickie i jedną monografię poświęconą geometrii algebraicznej. Uzyskane rezultaty przyniosły mu wiele nagród. Najważniejsze z nich to: Medal im. Wacława Sierpińskiego (1991), Nagroda Fundacji im. Alfreda Jurzykowskiego (1998), Nagroda Prezesa Rady Ministrów (1999), Medal im. Władysława Orlicza (2009). Tytuł naukowy profesora nadzwyczajnego uzyskał w 1970 roku, a zwyczajnego osiem lat później. Na członka korespondenta PAN został wybrany w roku 1986, członkiem rzeczywistym został w roku 1989. Od 1992 roku był członkiem Academia Europaea. W 2020 roku został członkiem korespondentem PAU. Był odznaczony Krzyżem Kawalerskim (1976) oraz Krzyżem Oficerskim (2005) Orderu Odrodzenia Polski. Od początku swej kariery zawodowej Andrzej Białynicki-Birula związał się z Uniwersytetem Warszawskim; pracował tam do końca swych dni. Jego wykłady monograficzne i seminaria z geometrii i topologii algebraicznej szybko przyciągnęły wielu zdolnych studentów, późniejszych doktorantów i doktorów. W sumie wypromował 23 doktorów, a liczba jego „potomków naukowych" przekracza 70. Działające dziś prężnie ośrodki geometrii algebraicznej i topologii algebraicznej na Uniwersytecie Warszawskim, a także na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu i Uniwersytecie Adama Mickiewicza w Poznaniu, to jego i jego uczniów zasługa. W latach 1977–1980 Andrzej Białynicki-Birula był dziekanem, a w latach 1981–1984 prodziekanem Wydziału Matematyki, Informatyki i Mechaniki Uniwersytetu Warszawskiego. Natomiast w latach 1987–1990 pełnił funkcję prorektora. Przez kilka kadencji był członkiem Senatu. Za zasługi dla Uniwersytetu Warszawskiego otrzymał w roku 2015 tytuł doktora honoris causa tej uczelni. Był bardzo zaangażowany w sprawy dotyczące matematyki w Polsce, organizacji badań, studiów na

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

uniwersytetach i kształcenia doktorantów. Działał w wielu komisjach ministerialnych i w Polskiej Akademii Nauk. Był członkiem Rady Nauki w Ministerstwie Nauki i Informatyzacji. W latach 1992–1998 i 2000–2008 był członkiem Zespołu Nauk Fizyczno-Matematycznych Komitetu Badań Naukowych. W Polskiej Akademii Nauk był członkiem Prezydium w latach 1999–2002, przewodniczącym Komitetu Matematyki PAN przez trzy kadencje w latach 1990–1992, 1993–1995 i 2007–2011 oraz przez wiele kadencji członkiem jego Prezydium. Z jego inicjatywy Komitet podejmował działania na rzecz najistotniejszych dla środowiska matematycznego spraw. Za te zasługi Komitet Matematyki PAN nadał mu w roku 2019 tytuł Honorowego Przewodniczącego. W toczonych dyskusjach często jego głos był dominujący. Obecny dziekan Wydziału Matematyki, Informatyki i Mechaniki UW Paweł Strzelecki tak go wspomina: „potrafił czasem niepotrzebne dyskusje kończyć jednym celnym zdaniem, wypowiedzianym z pewnością, że tak trzeba i tak będzie słusznie; myślę że wiele osób z naszej społeczności tego doświadczyło”. Starsi warszawscy matematycy pamiętają spór, jaki toczył dziekan Andrzej Białynicki-Birula z dyrektorem Instytutu Matematycznego PAN Czesławem Olechem o kształt i rolę tego Instytutu. Spór ten, gdy dyrektorem IM PAN został w roku 1986 Bogdan Bojarski, doprowadził do głębokiej reformy tegoż Instytutu, polegającej m.in. na radykalnej redukcji zatrudnień na stałe, aby w zamian zatrudniać na czas określony matematyków z uniwersytetów. Okazało się to bardzo celnym posunięciem. Andrzej Białynicki-Birula cieszył się w środowisku naukowym i akademickim ogromnym autorytetem. Jednym z tego dowodów był wybór do Komisji ds. Etyki w Nauce, działającej przy Polskiej Akademii Nauk. Uczestniczył w jej pracach do końca swych dni.

Stanisław Kwapień, Wiesław Pleśniak

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Andrzej Schinzel
5 IV 1937–21 VIII 2021

Prof. Andrzej Schinzel urodził się 5 kwietnia 1937 roku w Sandomierzu jako syn znanego sandomierskiego lekarza społecznika Zygmunta Schinzla i Marii ze Świeżyńskich, artystki malarki. Zmarł 21 sierpnia 2021 roku w Konstancinie-Jeziornej. Został pochowany w grobie rodzinnym na Cmentarzu Katedralnym w Sandomierzu. Był wybitnym przedstawicielem Polskiej Szkoły Matematycznej, światowej sławy autorytetem w dziedzinie teorii liczb.

Swoje nadzwyczajne uzdolnienia matematyczne objawił już we wczesnej młodości, zajmując jako 14-letni uczeń pierwsze miejsce na II Olimpiadzie Matematycznej (1951). Zważywszy na trudność zagadnień, z którymi spotykają się uczestnicy olimpiady, dla wielu stało się od razu jasne, że młody laureat posiada wyjątkowy talent matematyczny, który, odpowiednio rozwinięty, może zaowocować wspaniałą karierą naukową. Dalsza droga życiowa Profesora potwierdziła te oczekiwania. Studia matematyczne na Uniwersytecie Warszawskim ukończył w wieku 21 lat. Pod wpływem swojego mistrza, prof. Wacława Sierpińskiego, jednego z czołowych przedstawicieli Warszawskiej Szkoły Matematycznej, zainteresował się teorią liczb i jej poświęcił całe swoje naukowe życie. Stopień naukowy doktora nauk matematyczno-fizycznych uzyskał w 1960 roku, w wieku 23 lat, na podstawie rozprawy *O pewnych zagadnieniach w arytmetycznej teorii ułamków łańcuchowych*, napisanej pod promotorstwem prof. W. Sierpińskiego i obronionej przed Radą Naukową Instytutu Matematycznego PAN w Warszawie. Habilitował się – również w IM PAN – zaledwie dwa lata później na podstawie rozprawy *O dzielnikach pierwszych liczb Lehmera*. Tytuł profesora nadzwyczajnego otrzymał w roku swych 30. urodzin – 1967, a tytuł profesora zwyczajnego w 1979. Od 1960 do 2019 roku zatrudniony był w Instytucie Matematycznym PAN w Warszawie. Wywarł ogromny wpływ na naukowy profil Instytutu, prowadząc intensywną

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

pracę badawczą, ale także pełniąc odpowiedzialne funkcje kierownicze. Od 1968 roku był kierownikiem Działu Teorii Liczb, w latach 1986–1989 – zastępcą dyrektora do spraw naukowych, w latach 2007–2018 – przewodniczącym Rady Naukowej, a od 2019 roku aż do śmierci – jej honorowym przewodniczącym.

Działalność naukowa przyniosła mu szereg zasłużonych zaszczytów. W 1979 roku został członkiem korespondentem PAN, zaś w 1994 członkiem rzeczywistym, od 1982 roku był członkiem rzeczywistym Towarzystwa Naukowego Warszawskiego. Od 2002 – członkiem korespondentem, zaś od 2004 – członkiem czynnym Polskiej Akademii Umiejętności. W 1976 roku został wybrany na członka Deutsche Akademie der Naturforscher Leopoldina. Od 1997 był członkiem korespondentem Austrian Academy of Sciences, a od 2001 – honorowym członkiem Węgierskiej Akademii Nauk. Był stypendystą Fundacji Rockefellera w Cambridge i Uppsali (1960–1961). Był wielokrotnie zapraszany do wygłaszania wykładów na wielu zagranicznych uniwersytetach oraz na prestiżowych konferencjach naukowych (na przykład Journées Arithmétiques, Bordeaux 1974, Caen 1976, Exeter 1980, Ulm 1987, Limoges 1997). Został również zaproszony do wygłoszenia wykładu na Międzynarodowym Kongresie Matematyków w Nicei w 1970 roku. Zaproszenie tego typu jest udziałem niewielu i w środowisku matematyków uchodzi za wyraz nadzwyczajnego uznania dla głębi uzyskanych rezultatów. Otrzymał Nagrodę Wydziału Nauk Matematyczno-Fizycznych, Chemicznych i Geologiczno-Geograficznych PAN (1962), Nagrodę Polskiego Towarzystwa Matematycznego im. Stanisława Zaremby (1969), Nagrodę Państwową II stopnia (1974), Nagrodę Fundacji Alfreda Jurzykowskiego (Nowy Jork, 1979), Medal Komisji Edukacji Narodowej (1973), Medal im. Stefana Banacha PAN (1992), Medal im. Władysława Orlicza UAM (1997), Nagrodę Prezesa Rady Ministrów za wybitny dorobek naukowy w 2003 roku oraz Papieski Krzyż Pro Ecclesia et Pontifice (1977). W 1998 otrzymał doktorat honorowy Uniwersytetu Caen, natomiast w 2012 został doktorem honoris causa Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu oraz Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. Posiadał również poważne osiągnięcia w kształceniu kadry naukowej. Wypromował 8 doktorów, w tym tak wybitne osobistości, jak Henryk Iwaniec (1972), członek korespondent PAN, profesor w Rutgers University USA, oraz Umberto Zannier (współpromotorstwo z Enrico Bombierim), profesor zwyczajny w Scuola Normale Superiore di Pisa.

Na specjalną uwagę zasługuje zaangażowanie prof. Andrzeja Schinzla w pracę edytorską w redakcji „Acta Arithmetica", czasopisma, które obok „Studia Mathematica" oraz „Fundamenta Mathematicae" tworzy trójkę klasycznych polskich wydawnictw matematycznych, będących nieformalnymi organami Polskiej Szkoły Matematycznej. Odegrały one historyczną rolę

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

w budowie międzynarodowej pozycji matematyki polskiej. „Acta Arithmetica” były pierwszym w świecie czasopismem specjalizującym się wyłącznie w teorii liczb. Cieszy się ono wysokim prestiżem i zasłużoną renomą. Założone przed II wojną światową przez Salomona Lubelskiego i Arnolda Walfisza, zostało reaktywowane po wojnie przez Wacława Sierpińskiego, który był redaktorem naczelnym aż do swojej śmierci w 1969 roku. Andrzej Schinzel kontynuował jego działalność na tym stanowisku aż do roku 2007. W tym okresie ukazało się ponad 100 tomów czasopisma. Członkiem ścisłego komitetu redakcyjnego pozostał do końca życia. Wniósł wielki wkład w kształtowanie rozpoznawalnego charakteru czasopisma i budowanie jego marki.

Działalność prof. Schinzla nie ograniczała się wyłącznie do sfery czysto naukowej. Stałą jego troską był rozwój szeroko rozumianego otoczenia nauki, obejmującego organizację życia naukowego, nauczanie, popularyzację oraz historię badań. Położył zasługi dla międzynarodowego środowiska naukowego jako członek Komitetu Nagród Fieldsa (1979–1982) Międzynarodowej Unii Matematycznej i członek komitetów naukowych kongresów Europejskiego Towarzystwa Matematycznego w Budapeszcie (1996) i Sztokholmie (2004). Dbał o zapewnienie dopływu młodej kadry naukowej, o czym świadczy jego działalność w Komitecie Głównym Olimpiady Matematycznej, którego był przewodniczącym w latach 1969–1971 i 1995–1997. Wyrazem jego zaangażowania na rzecz krajowego środowiska naukowego była działalność w Polskim Towarzystwie Matematycznym, którego był wiceprezesem w latach 1981–1983, a od 2009 – członkiem honorowym. Był jednym z twórców Towarzystwa Naukowego Sandomierza. W 2016 roku otrzymał honorowe obywatelstwo tego miasta.

Jako człowiek głębokiej wiary czynnie angażował się w życie Kościoła katolickiego. Na zaproszenie Jana Pawła II trzykrotnie (w latach 1993, 2001 i 2003) uczestniczył w letnich seminariach w papieskiej rezydencji Castel Gandolfo. Był protektorem czynnym Archikonfraterni Literackiej Niepokalanego Poczęcia NMP przy Bazylice Archikatedralnej św. Jana w Warszawie.

Otrzymał Krzyż Kawalerski OOP (1972), Krzyż Oficerski OOP (1988) oraz Krzyż Komandorski OOP w 2002 roku.

Jak wspomniano powyżej, główne zainteresowania prof. Andrzeja Schinzla dotyczyły teorii liczb, jednego z ,,najczystszych” działów matematyki, czasami zwanego ,,królową matematyki”. Jest to jednocześnie jeden z najstarszych jej działów, którego współczesna postać ukształtowała się jako wynik zbiorowego wysiłku wielu pokoleń matematyków. Warto tutaj podkreślić, że teoria liczb zawsze zajmowała w matematyce centralne miejsce, a do jej rozwoju przyczynili się najwięksi matematycy swoich czasów. Jest więc zrozumiałe, że dołożenie do tego olbrzymiego gmachu wiedzy czegoś nowego i nietrywialnego nie jest rzeczą łatwą. Tym bardziej dokonania myślicieli

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

takich, jak profesor Andrzej Schinzel budzą zrozumiały podziw i szacunek. Wystarczy wspomnieć, że jest on autorem lub współautorem ponad trzystu pięćdziesięciu oryginalnych prac badawczych oraz dwóch obszernych monografii: *Selected topics on polynomials* (Ann Arbor, Michigan, 1977) oraz *Polynomials with special regard to reducibility* (Cambridge 2000). W roku 2007 Europejskie Towarzystwo Matematyczne opublikowało dwutomowy zbiór wybranych prac Profesora pt. *Andrzej Schinzel: Selecta* w ramach serii Heritage of European Mathematics. Wraz z komentarzami liczy on ponad 1400 stron druku.

Zainteresowania naukowe prof. Schinzla obejmowały niezwykle szeroki krąg zagadnień, przy czym centralne miejsce zajmowało badanie arytmetycznych i algebraicznych własności wielomianów jednej i wielu zmiennych ze szczególnym uwzględnieniem problemów związanych z nierozkładalnością oraz miejscami zerowymi wielomianów. Poza tym jego prace dotyczą równań diofantycznych, teorii form o współczynnikach całkowitych, teorii ułamków łańcuchowych, algebraicznej teorii liczb, teorii funkcji arytmetycznych, teorii podzielności i teorii kongruencji, teorii liczb pierwszych, analitycznej teorii liczb oraz geometrii liczb. W każdym z wymienionych działów dorobek naukowy prof. Schinzla jest głęboki i zawiera świetne rezultaty, które przyniosły ich autorowi światową sławę i przepustkę do elitarnego grona najwybitniejszych współczesnych teoretyków liczb. Zainteresowania naukowe Profesora daleko jednak wykraczały poza teorię liczb. W licznych jego publikacjach poruszane były tematy odległe od tego głównego nurtu. W bazie danych Amerykańskiego Towarzystwa Matematycznego MathSciNet prace prof. Schinzla klasyfikowane są także jako rozprawy z geometrii algebraicznej, teorii łącznych pierścieni i algebr, teorii równań różnicowych i funkcyjnych, teorii ciał i ogólnej teorii wielomianów, teorii funkcji zmiennej zespolonej, topologii ogólnej i geometrii, teorii informacji, algebry liniowej i wieloliniowej, teorii macierzy, teorii potencjału, teorii grup topologicznych i grup Liego. Niezwykle cenne są również jego prace z zakresu historii matematyki. W dorobku naukowym znajdują się również prace z matematycznych podstaw kryptologii.

Wraz z odejściem prof. Andrzeja Schinzla polskie środowisko naukowe straciło swojego prominentnego członka, jedną z najbardziej rozpoznawalnych postaci światowej społeczności matematyków, człowieka obdarzonego charyzmą, jednego z najwybitniejszych matematyków powojennej Polski. Pustkę po nim będzie bardzo trudno zapełnić. Matematycy zachowają go na zawsze w swojej wdzięcznej pamięci.

Jerzy Kaczorowski

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Jerzy Jurkiewicz
22 VII 1947–30 XI 2021

W dniu 30 listopada 2021 roku zmarł prof. dr hab. Jerzy Jurkiewicz. Jerzy urodził się 22 lipca 1947 roku w Krakowie w rodzinie Ireny i Leopolda Jurkiewiczów. Matka była geologiem; pracowała w Państwowym Instytucie Geologicznym. Ojciec był fizykiem; pracował na Akademii Górniczo-Hutniczej, gdzie przeszedł wszystkie szczeble kariery zawodowej od asystenta do profesora, zaś w latach sześćdziesiątych był dyrektorem Instytutu Techniki Jądrowej AGH. Przyjaciółmi domu Jurkiewiczów było wielu wybitnych fizyków krakowskich, między innymi prof. Marian Mięsowicz, promotor doktoratu ojca.

Młody Jerzy wyrastał w atmosferze dyskusji naukowych. Ojciec zabierał go czasami do kopalni soli w Wieliczce, gdzie prowadził badania promieniowania kosmicznego. Pierwszą pasją Jerzego stała się jednak nie fizyka, lecz muzyka – grał na instrumentach, uczył się w szkole muzycznej. Pasja do przedmiotów ścisłych, najpierw do matematyki, a potem do fizyki pojawiła się nieco później. Obie te pasje towarzyszyły mu przez całe dorosłe życie, jako nastolatek musiał jednak wybierać, z którą z nich związać swoją przyszłość. Ostatecznie wybrał fizykę; podjął studia na Wydziale Matematyki, Fizyki i Chemii na Uniwersytecie Jagiellońskim. Zaraz na początku studiów, w 1966 roku, zmarli w przeciągu kilku tygodni jego rodzice; 19-letni Jerzy został zupełnie sam. W kontynuacji studiów pomogło mu wsparcie ze strony prof. Mięsowicza, środowiska fizyków i przyjaciół domu.

W 1970 roku obronił pracę magisterską z fizyki, którą wykonał pod opieką naukową prof. Andrzeja Kotańskiego. Zaraz po studiach został zatrudniony w Zakładzie Fizyki Teoretycznej UJ, gdzie utworzyła się w tym czasie silna grupa badawcza, zajmująca się wielorodną produkcją cząstek elementarnych w eksperymentach wysokich energii. Tej tematyce Jerzy poświęcił

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

kilka kolejnych lat. Pod opieką prof. Kacpra Zalewskiego napisał rozprawę doktorską, którą obronił w 1975 roku. Cztery lata później wyjechał na staż podoktorski do Instytutu Fizyki Teoretycznej na Uniwersytecie w Utrechcie na zaproszenie Theodora Ruigroka. Instytut ten był czołowym światowym ośrodkiem naukowym w dziedzinie fizyki teoretycznej. Pracowali tam m.in. aktualni i przyszli laureaci Nagrody Nobla: Nicolaas van Kampen, Gerard ’t Hooft i Martin Veltman. Pobyt w Utrechcie okazał się niezwykle stymulujący i owocny naukowo. Jerzy Jurkiewicz nawiązał wiele kontaktów naukowych i poszerzył swoje zainteresowania badawcze. W szczególności zajął się teorią pola na sieci, która wywarła duży wpływ na rozwój jego przyszłej kariery naukowej, a jego prace w tej dziedzinie zyskały duże uznanie.

Posypały się kolejne zaproszenia do współpracy. W następnych latach Jerzy Jurkiewicz prowadził badania m.in. na Uniwersytecie w Marsylii, w Europejskim Centrum Badań Jądrowych CERN w Genewie oraz na XI Uniwersytecie Paryskim w Orsay. W 1984 roku Gerard ’t Hooft zaprosił go ponownie do Instytutu Fizyki Teoretycznej Uniwersytetu w Utrechcie, gdzie Jerzy pracował przez dwa kolejne lata. W trakcie tego pobytu poznał osobiście Marka Kaca, który w tym czasie przebywał tam na zaproszenie Nicolaasa van Kampena; po latach zaowocowało to powstaniem Centrum Badań Układów Złożonych im. Marka Kaca na Wydziale Fizyki, Astronomii i Informatyki Stosowanej UJ, którego inicjatorem był właśnie Jerzy Jurkiewicz. W 1987 roku, po powrocie z Utrechtu, Jerzy Jurkiewicz uzyskał tytuł doktora habilitowanego na podstawie rozprawy habilitacyjnej dotyczącej rozwinięcia słabego sprzężenia w chromodynamice kwantowej na sieci, będącej podsumowaniem prowadzonych przez niego w tym czasie badań; tytuł profesorski otrzymał w 1994 roku.

Jeszcze w 1986 roku Jerzy Jurkiewicz zainteresował się nowym obszarem badawczym, który dotyczył wyliczania amplitud kwantowych w nieperturbacyjnym podejściu do teorii strun. Wraz ze współpracownikami opracował metodę całkowania po powierzchniach świata struny za pomocą tzw. dynamicznych triangulacji. Metoda była uogólnieniem idei Feynmana całkowania po trajektoriach. Kwantowanie struny można było wyrazić w języku dwuwymiarowej teorii grawitacji minimalnie sprzężonej z polami materii. Dzięki tej interpretacji zrozumiano, że dynamicznych triangulacji można używać również do wyliczania amplitud kwantowych dla samej teorii grawitacji. Był to początek wielkiego programu badań, który doprowadził prof. Jerzego Jurkiewicza, we współpracy z prof. Janem Ambjørnem z Instytutu Nielsa Bohra w Kopenhadze oraz prof. Renatą Loll, obecnie z Uniwersytetu Radboud w Nijmegen, do stworzenia metody tzw. kauzalnych dynamicznych triangulacji – CDT (causal dynamical triangulations). Prace nad teorią kwantowej grawitacji prof. Jerzy Jurkiewicz prowadził od lat dziewięćdziesiątych

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

XX wieku. Był wtedy stałym gościem w Instytucie Nielsa Bohra w Kopenhadze, gdzie przebywał w charakterze profesora wizytującego w latach 1990–1991, 1994–1995 i 1997–1999. Celem teorii kwantowej grawitacji jest unifikacja dwóch fundamentalnych obszarów fizyki teoretycznej – mechaniki kwantowej i teorii grawitacji. Model CDT okazał się jednym z najbardziej obiecujących kierunków badań nad tym problemem, pozwalającym na analizę efektów kwantowo-grawitacyjnych przy użyciu zaawansowanych symulacji komputerowych. Wśród wyników otrzymanych w ramach współpracy Kraków–Kopenhaga–Nijmegen warto wymienić: wykazanie istnienia poprawnej granicy semiklasycznej modelu CDT zgodnej z teorią grawitacji Einsteina; zaobserwowanie istnienia zależności efektywnego wymiaru kwantowej czasoprzestrzeni od skali (tzw. redukcja wymiarowa); wykazanie obecności przejść fazowych wyższego rzędu, w których można zdefiniować granicę ciągłą modelu; przeprowadzenie analizy wpływu topologii czasoprzestrzeni na strukturę fazową CDT; wykazanie istnienia nietrywialnego wpływu pól materii na topologię kwantowej czasoprzestrzeni. Wszystkie te wyniki zyskały duże uznanie środowiska naukowego. Oprócz teorii kwantowej grawitacji i wspomnianej wcześniej teorii cząstek elementarnych oraz teorii pola na sieci, prof. Jerzy Jurkiewicz miał również wiele innych zainteresowań badawczych.

Zajmował się układami złożonymi, zjawiskami emergentnymi, zagadnieniami interdyscyplinarnymi, w tym zastosowaniami metod fizyki teoretycznej między innymi do inżynierii finansowej, ekonomii i statystyki; był autorem ważnych prac na temat estymatorów macierzy kowariancji, wyboru optymalnego portfela inwestycji, kondensacji bogactwa, dyfuzji macierzowej i wielu innych.

Prof. Jerzy Jurkiewicz cieszył się ogromnym autorytetem i uznaniem środowiska naukowego, które było wyrażane między innymi licznymi zaproszeniami do współpracy oraz zaproszeniami na wykłady i konferencje. W 2018 roku został nagrodzony „Laurem Jagiellońskim” za wybitne osiągnięcia naukowe. Za swoje osiągnięcia został także odznaczony przez Prezydenta RP Złotym Krzyżem Zasługi. Prof. Jerzy Jurkiewicz był aktywnym uczestnikiem i moderatorem życia akademickiego. Pełnił funkcję dziekana Wydziału Fizyki, Astronomii i Informatyki Stosowanej UJ, był wieloletnim kierownikiem Zakładu Teorii Układów Złożonych w Instytucie Fizyki UJ, założycielem i kierownikiem wspomnianego Centrum Badań Systemów Złożonych im. Marka Kaca na UJ oraz członkiem Senatu UJ. Prof. Jerzy Jurkiewicz był członkiem czynnym Wydziału III Nauk Ścisłych i Technicznych Polskiej Akademii Umiejętności, członkiem Zarządu PAU w latach 2018–2021 i wieloletnim przewodniczącym Komisji Układów Złożonych PAU. Był inicjatorem i przewodniczącym Krakowskiego Konsorcjum Naukowego

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

im. Mariana Smoluchowskiego, które w 2012 roku uzyskało status Krajowego Naukowego Ośrodka Wiodącego (KNOW) w dziedzinie fizyki. Był także jednym z inicjatorów powstania, członkiem założycielem i byłym wiceprezesem zarządu Polskiego Towarzystwa Relatywistycznego.

Pozostawił po sobie trwały ślad w nauce. Stworzył krakowską grupę kwantowej grawitacji. Wychował kilka pokoleń fizyków.

Niżej podpisani mieli szczęście i zaszczyt należeć do grona jego wychowanków.

Zdzisław Burda, Jakub Gizbert-Studnicki, Andrzej Görlich

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Zagraniczni

Martinus J. G. Veltman
27 VI 1931–4 I 2021

4 stycznia 2021 roku zmarł w wieku 89 lat w swoim domu w Bilthoven w Holandii Martinus Justinus Godfriedus Veltman, powszechnie znany jako Tini, wybitny fizyk teoretyk, wspólnie z Gerardem 't Hooftem laureat Nagrody Nobla z 1999 roku, od 2008 roku członek zagraniczny Polskiej Akademii Umiejętności. Trudno przecenić wkład Veltmana w rozwój fizyki oddziaływań fundamentalnych i jednakowo trudno objaśnić szerszej publiczności, na czym ten wkład polegał.

Fizyka teoretyczna to w dużej mierze sztuka przybliżeń, czyli umiejętność wyłuskiwania czynników ważnych i pomijania mniej istotnych za pomocą bardziej lub mniej ścisłych metod matematycznych. Dziś podstawowym językiem opisu oddziaływań fundamentalnych jest kwantowa teoria pola. Jednakże teoria ta przez wiele lat była w niełasce za sprawą pewnej podstawowej trudności, która pojawiała się, kiedy usiłowano przekroczyć granicę pierwszego przybliżenia. Trudność ta polegała na tym, że przy obliczaniu poprawek, które powinny być małe w stosunku do owego pierwszego przybliżenia, otrzymywano wyrażenia matematyczne, które formalnie rzecz biorąc były nieskończone.

Problem ten z całą jaskrawością objawił się na konferencji na Shelter Island w roku 1947, kiedy to Willis Lamb przedstawił bardzo precyzyjne pomiary spektrum atomu wodoru, których nie dało się wyjaśnić w tzw. pierwszym przybliżeniu. Drugie przybliżenie dawało nieskończoność. W następnym roku na analogicznej konferencji w Pocono Mountain Julian Schwinger i Richard Feynman zaproponowali schemat matematyczny, zwany *renormalizacją* (a przez przeciwników brudnym trickiem), który pozwolił na otrzymanie wyniku zgodnego z doświadczeniem. Mimo to kwantowa teoria pola pozostawała nadal w niełasce, choć tu i ówdzie zaczęły się pojawiać głosy, że być może da się ją zastosować do oddziaływań elektromagnetycznych, ale już na pewno nie do oddziaływań silnych i słabych.

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Może warto w tym miejscu przypomnieć, że fizyka oddziaływań fundamentalnych obejmuje cztery typy oddziaływań: grawitację, elektromagnetyzm, oddziaływania słabe odpowiedzialne np. za rozpad beta jąder atomowych i oddziaływania silne, które sklejają nieobserwowalne kwarki wewnątrz struktur tworzących obserwowalne cząstki (np. proton czy neutron). Dla oddziaływań silnych, słabych i elektromagnetycznych udało się skonstruować kwantowy opis teoriopolowy, dla grawitacji – jak na razie – nie udało się stworzyć takiej teorii.

Jak widać z przykładu Lamba, udowodnienie przez Schwingera i Feynmana (a jak się później okazało, także przez Shin'ichiro Tomonagę w Japonii) *renormalizowalności* elektrodynamiki kwantowej nie było jakąś matematyczną abstrakcją, ale wiązało się bezpośrednio z doświadczeniem. Martinus Veltman i jego doktorant Gerard 't Hooft udowodnili w roku 1971, że także teoria oddziaływań słabych jest *renormalizowalna*, czyli *de facto* można jej użyć do precyzyjnych przewidywań teoretycznych, które z kolei później można poddać weryfikacji eksperymentalnej. Natychmiastową konsekwencją tego dowodu była także *renormalizowalność* teorii oddziaływań silnych.

Trzeba tu podkreślić, że opis teoretyczny oddziaływań słabych (a właściwie elektro-słabych, gdyż oba te oddziaływania są wewnętrznie powiązane), czyli oddziaływań odpowiedzialnych za rozpad beta jąder atomowych, jest niepomiernie bardziej skomplikowany niż elektrodynamika, a zastosowany przez Veltmana i 't Hoofta nowatorski aparat matematyczny miał niewiele wspólnego z podejściem Schwingera, Feynmana i Tomonagi.

Zanim jednak do tego doszło, Veltman prowadził zaawansowane obliczenia w kwantowej teorii pola oddziaływań słabych, których stopień komplikacji wymagał wsparcia komputerowego. I nie chodziło tu o obliczenia numeryczne, ale o algebraiczne przekształcanie ,,kilometrowych" wzorów. Podczas krótkiego pobytu w Stanford Linear Accelerator Center na przełomie lat 1963/4 Veltman stworzył specjalny program komputerowy, który nazwał Schoonschip. Schoonschip, po holendersku ,,czysty statek", to określenie marynarskie odnoszące się do sytuacji beznadziejnych, które trzeba jakoś ,,wyczyścić". Wybranie tej nazwy było rzuceniem rękawicy nie-Holendrom, gdyż jej poprawne wymówienie przez cudzoziemca praktycznie nie jest możliwe, ale było także przejawem specyficznego poczucia humoru Tini Veltmana

Schoonschip to pierwszy na świecie program, który służył do obliczeń symbolicznych, czyli do przekształcania wzorów. Veltman nie był zadowolony z szybkości ówczesnych komputerów, więc tworzył kolejne wersje Schoonschip'a pisane w tzw. językach wewnętrznych (ang. assemblers). Dzięki temu program działał szybciej, ale nie można go było ,,przenosić" z jednego typu komputerów na inny. W końcu, około roku 1983 Veltman stworzył wersję na procesor Motoroli i tak zaprogramowany procesor wraz

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

z niezbędnymi elementami elektronicznymi umieścił w niewielkiej skrzynce – był to pierwszy przenośny komputer osobisty przeznaczony do obliczeń algebraicznych. Ponoć podczas jednego z pobytów w CERNie Veltman z dumą przechadzał się ze tą skrzynką po korytarzach, prezentując swoje oryginalne rozwiązanie problemu „przenośności" oprogramowania.

Martinus Veltman urodził się 27 czerwca 1931 roku w Waalwijk (mieście położonym kilkanaśnie kilometrów na północ od Tilburga). Miał pięcioro rodzeństwa. Dzieciństwo upłynęło mu w czasach okupacji niemieckiej, mimo to rozwijał swoje hobby, którym była elektronika i konstruowanie odbiorników radiowych – rzecz ściśle zakazana przez okupantów. Mimo że młody Tini nie był najlepszym uczniem, nauczyciele dostrzegli jego potencjał i przekonali rodziców, aby wsparli go w planach podjęcia studiów fizyki na Uniwersytecie w Utrechcie w roku 1948. Jednakże i tu jego postępy w nauce nie były wybitne, do czasu, kiedy w Utrechcie pojawił się Leon Van Hove, wybitny fizyk belgijski, który w roku 1960 został dyrektorem Wydziału Fizyki Teoretycznej w CERNie. Pod jego kierownictwem Veltman uzyskał w roku 1963 tytuł doktora nauk fizycznych, a trzy lata później został profesorem na Uniwersytecie w Utrechcie, zajmując stanowisko opuszczone przez Van Hove'go. Veltman często odwiedzał CERN, angażując się nie tylko w badania teoretyczne, ale także w prace doświadczalne w prowadzonym przez Gilberto Bernardiniego eksperymencie neutrinowym. Po otrzymaniu Nagrody Nobla Veltman stwierdził: „nie mógłbym tego wszystkiego osiągnąć bez wiedzy w zakresie fizyki doświadczalnej, którą zdobyłem podczas moich pobytów w CERNie".

Jednakże głównym nurtem badań Veltmana była kwantowa teoria pola w zastosowaniu do oddziaływań słabych. Jego prace torowały drogę do udowodnienia *renormalizowalności*, ale pełny dowód przeprowadził w swojej rozprawie doktorskiej doktorant Veltmana, Gerard 't Hooft – dziś jeden z najwybitniejszych teoretyków o bardzo szerokiej gamie zainteresowań. Teoria, którą rozwijali Veltman i 't Hooft, sformułowana w latach 60. XX wieku przez Sheldona Glashowa, Stevena Weinberga i Abdusa Salama (dziś określana jako Model Standardowy), przewidywała istnienie nowych cząstek, tzw. bozonów pośredniczących: naładowanych bozonów W i neutralnego bozonu Z. Bozony te zostały odkryte w CERNie w latach 1982/3.

Już mniej więcej od roku 1976 w CERNie dyskutowano plany budowy nowego zderzacza, tzw. LEP (ang. Large Electron Positron Collider). Veltman, jako członek Scientific Policy Committee, miał wpływ na projekt i parametry nowego zderzacza, który pierwsze dane dostarczył w roku 1989. W czasie 11 lat działania LEP'u udało się przeprowadzić precyzyjne testy Modelu Standardowego, w niektórych przypadkach z dokładnością poniżej promila. Dzięki pracy Veltmana i 't Hoofta, a później pracom Veltmana oraz

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

jego doktorantów i współpracowników, wykonywano obliczenia teoretyczne o porównywalnej dokładności. Ten okres w historii fizyki oddziaływań fundamentalnych można śmiało zaliczyć do największych osiągnięć fizyki przełomu XX i XXI wieku, kiedy to teoria i eksperyment wzajemnie się wspierały i jednocześnie rzucały sobie nowe wyzwania. Punktem kulminacyjnym tego okresu było odkrycie w CERNie bozonu Higgsa w roku 2011.

Po ukończeniu doktoratu przez ’t Hoofta, drogi Veltmana i ’t Hoofta się rozeszły. Veltman przeniósł się w roku 1981 na Uniwersytet Michigan w Ann Arbor, gdzie pracował do emerytury, aby powrócić do Holandii w roku 1996. Przebywał tam wraz z rodziną: żoną Anneke i trójką dzieci, Hélène, Hugo i Martijn’em.

Związki Veltmana z Polską sięgają wczesnego dzieciństwa, kiedy jako trzynastoletni chłopiec zetknął się z polskimi żołnierzami wyzwalającymi Holandię spod niemieckiej okupacji. O tym spotkaniu i o sympatii do Polaków i Polski Veltman pisał tuż przed śmiercią w emocjonalnym liście do edytorów specjalnego tomu Acta Physica Polonica B, przygotowywanego z okazji stulecia istnienia czasopisma, i opublikowanym w przedmowie (Acta Physica Polonica B 51, 1015, 2020). Martinus Veltman przez wiele lat aż do śmierci był członkiem Międzynarodowego Komitetu Wydawniczego (International Editorial Board) Acta Physica Polonica B, które wydawane jest obecnie wspólnie przez Uniwersytet Jagielloński i Polską Akademię Umiejętności.

Już jako dojrzały naukowiec Martinus Veltman poznał i zaprzyjaźnił się z Wiesławem Czyżem podczas jego wizyty w Utrechcie i Andrzejem Białasem, który przebywał w CERNie na dwuletnim stypendium podoktorskim na zaproszenie Leona Van Hove. Kontakty te zaowocowały kilkoma wizytami Veltmana w Polsce, w szczególności na cyklicznych konferencjach pt. Krakowska Szkoła Fizyki Teoretycznej, oraz długoletnim wsparciem czasopisma Acta Physica Polonica B. Osobiście miałem zaszczyt spotkać Veltmana po raz pierwszy jeszcze jako student czwartego roku fizyki podczas XVII Krakowskiej Szkoły Fizyki Teoretycznej w 1977 roku. Martinus Veltman odwiedził po raz ostatni Polskę w roku 2007, kiedy to uczestniczył w zorganizowanej przez PAU konferencji, upamiętniającej setną rocznicę urodzin Mariana Mięsowicza.

Wspominając Veltmana, trudno nie odnieść się do jego specyficznego stylu bycia (nałogowo palił cygara i nie stronił od szklaneczki dobrej whisky) i rubasznego poczucia humoru, który jednych bawił, a innych wprawiał w zakłopotanie. Jochum van der Bij, student Veltmana, wspomina, że wydrukowana w Ann Arbor w kilkudziesięciu egzemplarzach jego rozprawa doktorska została w Holandii oclona (obrona odbywała się w Utrechcie). Veltman był tym oburzony: „Jochum, dlaczego nie dałeś mi znać wcześniej, przecież bym zadzwonił do tych celników i im wytłumaczył, że to jest nic niewarte”.

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Veltman miał w fizyce swoje sympatie i antypatie, na przykład sceptycznie odnosił się do teorii strun, nie fascynował się czarnymi dziurami i problemem kwantyzacji grawitacji. W swoich sądach był kategoryczny i nieustępliwy.

Wraz z odejściem Martinusa Veltmana kończy się ważna epoka w historii współczesnej fizyki. Nauka straciła giganta, a nasze środowisko wielkiego przyjaciela.

Michał Praszałowicz

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Rolf H. Siemssen
15 III 1933–29 I 2021

29 stycznia 2021 r. zmarł prof. Rolf Hendrik Siemssen, wybitny fizyk jądrowy, członek zagraniczny PAU.

Rolf Siemssen urodził się 15 marca 1933 r. w Fuzhou w Chinach w rodzinie niemieckiego przedsiębiorcy. Dzieciństwo i wczesną młodość spędził w Szanghaju. Po drugiej wojnie światowej, w wieku 14 lat, wrócił wraz z rodziną do Niemiec. W 1953 r. rozpoczął studia w dziedzinie fizyki na Uniwersytecie w Tybindze, które kontynuował w Monachium na Uniwersytecie Ludwika-Maksymiliana, a następnie na Uniwersytecie w Hamburgu, gdzie otrzymał magisterium z fizyki. Zatrudniony jako asystent na tej uczelni pracował nad doktoratem pod kierunkiem prof. W. Jentschke. Rozprawę doktorską, poświęconą badaniu mechanizmu reakcji odrywania nukleonów z lekkich jąder atomowych, obronił w 1963 r. Następne trzy lata spędził na stażu podoktorskim w amerykańskim ośrodku Argonne National Laboratory (ANL). W roku 1966 został adiunktem (assistant professor) na Uniwersytecie Yale (USA), by w roku 1968 wrócić do ANL, gdzie został zatrudniony na stanowisku badawczym. Kilkuletni okres w USA był dla Rolfa Siemssena bardzo owocny. Przeprowadził wiele eksperymentów, których celem było badanie mechanizmów reakcji jądrowych, a także zastosowanie tych reakcji do poznawania budowy jąder atomowych. Był jednym z pionierów wykorzystania ciężkich jonów w tej dziedzinie. Wyniki jego prac doświadczalnych i wkład w ich interpretację przyniosły mu rozgłos w międzynarodowym środowisku fizyki jądrowej. W uznaniu dla tych osiągnięć w 1972 r. został powołany na stanowisko profesora na Uniwersytecie w Groningen (Holandia) i jednocześnie został dyrektorem Instytutu Akceleratorowego Fizyki Jądrowej (KVI, nl. Kernfysisch Versneller Instituut). Funkcję tę pełnił do roku 1991, a jako profesor Uniwersytetu w Groningen pracował do odejścia na emeryturę w 1998 r. W trakcie swojej działalności akademickiej wypromował 21 doktorów fizyki.

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Pod zarządem prof. Siemssena instytut KVI znacznie się rozwinął i zdobył wysoką renomę międzynarodową. Cyklotron, główne narzędzie badawcze instytutu, został przystosowany do przyspieszania ciężkich jonów, co znacznie zwiększyło oferowane możliwości badawcze. Działalność naukową instytutu rozszerzono o prace z fizyki atomowej. Powstał specjalny program finansowania wizyt badaczy z innych ośrodków naukowych. W ramach tego programu prof. Siemssen zaprosił na kilkumiesięczną wizytę dwóch wybitnych teoretyków, prof. Francesco Iachello z Włoch i prof. Akito Arimę z Japonii, których współpraca w trakcie pobytu w Groningen przyniosła podwaliny całkowicie nowego opisu budowy jąder atomowych, tzw. modelu oddziałujących bozonów (IBM, ang. Interacting Boson Model). Prof. Siemssen był jednym z inicjatorów budowy nowego, nadprzewodzącego cyklotronu i odegrał kluczową rolę w realizacji tego projektu. Nowy cyklotron uruchomiono w KVI w 1996 r.

Prof. Siemssen angażował się w kształtowanie polityki naukowej zarówno w Holandii, jak i na poziomie międzynarodowym, biorąc udział w pracach wielu rad naukowych i komisji eksperckich. Zasiadał, między innymi, w radach naukowych Instytutu Hahn-Meitner w Berlinie, Instytutu Maxa Plancka w Heidelbergu i w Ośrodku Badań Ciężkojonowych GSI w Darmstadt. Działał w komitetach doradczych laboratoriów w Legnaro i w Katanii we Włoszech, w Louvain-la-Neuve w Belgii, w RIKEN w Japonii i w Instytucie Paula Scherrera w Villingen w Szwajcarii. Uczestniczył w pracach sekcji fizyki jądrowej Międzynarodowej Unii Fizyki Czystej i Stosowanej. W Europejskim Komitecie Współpracy w dziedzinie Fizyki Jądrowej (NuPECC) przewodniczył komisji oceniającej stan i perspektywy fizyki wiązek radioaktywnych. Był członkiem Holenderskiego, Niemieckiego i Europejskiego Towarzystwa Fizycznego. W latach 1985–1987 był współredaktorem czasopisma „Europhysics Letters", a w latach 1985–1998 redaktorem „Physics Letters B".

Rolf Siemssen był odznaczony Krzyżem Oficerskim Orderu Oranje Nassau. W 1972 r. został wybrany na członka Amerykańskiego Towarzystwa Fizycznego, a w 1987 r. wybrano go do Królewskiej Holenderskiej Akademii Sztuk i Nauk. Od 2005 był członkiem zagranicznym Polskiej Akademii Umiejętności.

Z inicjatywy i na zaproszenie prof. Siemssena kilku polskich fizyków rozpoczęło współpracę z instytutem KVI już w latach siedemdziesiątych ubiegłego wieku. Pierwsze kontakty przerodziły się w wieloletnią intensywną współpracę, co pozwoliło kilku polskim grupom korzystać z doskonałych warunków badawczych i gościnności KVI. Do pierwszych, najważniejszych polskich współpracowników Rolfa Siemssena należeli profesorowie Ziemowid Sujkowski i Janusz Wilczyński z Instytutu Badań Jądrowych w Świerku.

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Eksperymenty w KVI, zarówno w dziedzinie fizyki jądrowej, jak i atomowej, prowadzili też badacze z Uniwersytetów Jagiellońskiego, Warszawskiego i Śląskiego. Prof. Siemssen wysoko cenił konferencje naukowe organizowane w Polsce i lubił w nich uczestniczyć. Szczególnie upodobał sobie konferencje odbywające się regularnie na Mazurach. Ważnym punktem w programie tych konferencji są regaty żeglarskie, w których zawsze brał udział.

W osobie Rolfa Siemssena straciliśmy wybitnego uczonego, ciepłego i otwartego człowieka, ważnego sprzymierzeńca polskich fizyków na arenie międzynarodowej.

Marek Pfützner

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

WYDZIAŁ IV

Krajowi

Jerzy Józefat Lipa
14 XI 1932–24 III 2021

Jerzy Józefat Lipa należał do grona wybitnych polskich biologów, wysokiej klasy specjalistów z zakresu biologii i ochrony roślin. Jego szerokie zainteresowania naukowe dotyczyły w szczególności ekologicznych podstaw ochrony roślin, patologii i mikrobiologicznego zwalczania owadów oraz innych bezkręgowców, biologicznych metod zwalczania agrofagów, entomologii, integrowanej ochrony roślin, kwarantanny roślin, patologii bezkręgowców i protozoologii, a także biologii wybranych gatunków pluskwiaków (Heteroptera).

Urodził się 14 listopada 1932 r. w Bychawie (woj. lubelskie). Po ukończeniu szkoły średniej w Garwolinie studiował biologię na Wydziale Biologii Uniwersytetu Warszawskiego (1950–1953), specjalizując się w zakresie zoologii i parazytologii.

Pracę zawodową rozpoczął w 1953 r. w Instytucie Ochrony Roślin w Puławach, a następnie od 1960 r. w Poznaniu, gdzie przeszedł poszczególne etapy rozwoju naukowego. W latach 1953–1959 był asystentem, następnie starszym asystentem, kierownikiem Pracowni Biologicznego Zwalczania (1960–1966), kierownikiem Zakładu Metod Zwalczania Chorób i Szkodników Roślin (1967–1991), a w latach 1991–2002 kierownikiem Zakładu Biologicznych Metod i Kwarantanny.

Stopień doktora nauk rolno-leśnych uzyskał w 1962 r. na Wydziale Rolniczo-Leśnym Wyższej Szkoły Rolniczej w Poznaniu, w roku 1977 habilitował się w Instytucie Biologii Stosowanej tej samej uczelni. Tytuł profesora nadzwyczajnego uzyskał w 1972 r., a profesora zwyczajnego w 1979 r.

Prowadząc prace badawcze, zarówno w Polsce, jak i za granicą (w USA, Rosji, Finlandii, Hiszpanii, Ameryce Środkowej, Afryce i Azji), opracował

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

kompleksowo czynniki naturalnej redukcji liczebności kilkudziesięciu gatunków stawonogów o dużym znaczeniu w rolnictwie, leśnictwie, weterynarii i medycynie. Na szczególne podkreślenie zasługuje też opisanie przez prof. J. J. Lipę nowych dla wiedzy kilkudziesięciu gatunków i rodzajów chorób owadów, roztoczy i innych stawonogów wywołanych przez wirusy, pierwotniaki, grzyby, nicienie oraz nową grupę patogenów stawonogów, jaką są spiroplazmy.

Łączny dorobek naukowy i popularnonaukowy prof. Jerzego J. Lipy jest bardzo bogaty i obejmuje około 850 publikacji, w tym 6 monografii, 208 rozpraw naukowych, 31 książek lub ich rozdziałów, 571 artykułów oraz 15 tłumaczonych lub redagowanych książek.

W grupie podręczników z zakresu patologii i mikrobiologicznego zwalczania szkodników na szczególne wyróżnienie zasługują: *Insect Pathology: An Advances Treatise* (1963), *Zarys patologii owadów* (1967), *Microbial Control of Insects and Mites* (1971), *An Outline of Insects Pathology* (1975), *Biological Pest Control – The Glasshouse Experience* (1984), *Chrysomelidae Biology* (1996), *Insect Viruses and Pest Management* (1998), *Integrated Pest and Disease Management in Green House Crops* (1999).

W grupie książek z zakresu entomologii stosowanej, biologicznego zwalczania oraz ogólnej ochrony roślin do najważniejszych pozycji należą: *Pestycydy w środowisku* (1972), *Zarys entomologii* (1976), *Biologiczne metody walki ze szkodnikami roślin* (1978) *oraz Kwarantannowe agrofagi Europy* (1994).

Do najważniejszych osiągnięć naukowych prof. J. J. Lipy można zaliczyć:

– zbadanie składu gatunkowego oraz opisanie wielu nowych gatunków pierwotniaków (Microsporidia, Mastigophora, Gregarinomorpha) stawonogów i skorupiaków z terenu Europy, Ameryki Północnej i Środkowej, Afryki i Azji (m.in. z jez. Bajkał),
– zbadanie kompleksu stawonogów związanych z roślinami krzyżowymi w Polsce i środkowej Europie,
– zbadanie kompleksu patogenów rolnic (Lepidoptera, Noctuidae) i opisanie mechanizmu chorobotwórczego wpływu mikrosporidiów w mieszanych infekcjach z bakteriami i wirusami w gąsienicach motyli *Agrotis* spp. i *Spodoptera* spp.,
– zbadanie fauny gregaryn i innych pierwotniaków pasożytujących w owadach, roztoczach i wijach w Polsce oraz innych krajach europejskich i pozaeuropejskich,
– pierwsze stwierdzenie na terenie Polski występowania szpeciela *Aceria drabae* (Acarina, Eriophyidae) na *Cardaria draba* (Cruciferae) i zbadanie jego przydatności w biologicznym zwalczaniu tego chwastu,

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

– zbadanie występowania i ekologii pierwotniaka *Nosema meligethi* (Microsporidia) pasożytującego w populacjach słodyszka rzepakowca (*Meligethes aeneus*) w Europie,
– stwierdzenie występowania spiroplazm u stonki ziemniaczanej (*Leptinotarsa decemlineata*) w Europie oraz wykrycie pierwszej spiroplazmy w rzędzie motyli (Lepidoptera) u białki wierzbówki (*Stilpnotia salicis*),
– współudział w pracach badawczo-rozwojowych nad uruchomieniem krajowej produkcji biopreparatów owadobójczych opartych na bakterii *Bacillus thuringiensis* i ich wdrożenie w biologicznym zwalczaniu gąsienic szkodliwych gatunków motyli,
– współudział w pracach badawczo-wdrożeniowych nad uruchomieniem krajowej produkcji biopreparatu opartego na owadobójczym nicieniu *Steinernema feltiae* i jego wykorzystaniem w biologicznym zwalczaniu szkodników w szklarniach i pieczarkarniach,
– współautorstwo czterech patentów: (1) bakteryjny polski biopreparat Bacillan; (2) wirusowy biopreparat Virin-LS; (3) metody stosowania biopreparatu Virin-LS; (4) biopreparat bakteryjno-czosnkowy Albak.

Prof. Jerzy Józefat Lipa miał duże osiągniecia w działalności dotyczącej rozwoju kadr naukowych, m.in. był promotorem w ośmiu przewodach doktorskich, sześciu jego współpracowników habilitowało się, a czterech uzyskało tytuł profesora. Ponadto był recenzentem ponad 50 rozpraw doktorskich i habilitacyjnych oraz ponad 30 wniosków do tytułu profesora. Był też organizatorem lub współorganizatorem wielu krajowych i międzynarodowych konferencji oraz sympozjów naukowych z zakresu biologicznych i integrowanych metod ochrony roślin oraz patologii bezkręgowców.

Prof. Lipa był członkiem wielu towarzystw i gremiów naukowych, m.in.: Komitetu Ochrony Roślin Polskiej Akademii Nauk (w latach 1996–2006 był przewodniczącym), Komitetu Biotechnologii oraz Komitetu Człowiek i Środowisko przy Prezydium PAN, Rady Naukowej Instytutu Ochrony Roślin (w latach 1995–1999 był przewodniczącym), Rady Naukowej Zakładu Badań Środowiska Rolniczego i Leśnego PAN (w latach 1996–2011 był przewodniczącym), Rady Naukowej Instytutu Genetyki Roślin PAN w Poznaniu (w latach 2007–2011 był przewodniczącym), Rady Naukowej Instytutu Ekologii PAN.

Pełnił też funkcje: redaktora i zastępcy redaktora naczelnego „Biuletynu Instytutu Ochrony Roślin” (1965–1971), zastępcy redaktora naczelnego „Progress in Plant Protection/Postępy w Ochronie Roślin” (1996–2008), zastępcy redaktora naczelnego „Roczników Nauk Rolniczych Seria E – Ochrona Roślin” (1996–1999), a po zmianie nazwy „Annals of Agricultural Science

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Series E – Plant Protection" (1970–1991), zastępcy redaktora naczelnego „Journal of Plant Protection Research" (1997–2000), a w latach 2001–2007 redaktora naczelnego tego czasopisma.

Prof. Jerzy Józefat Lipa był też członkiem komitetu redakcyjnego „Biocontrol Science and Technology". Uczestniczył w pracach komitetów redakcyjnych „Bulletin of the Polish Academy of Sciences", „Polskiego Pisma Entomologicznego", „Wiadomości Entomologicznych", „Journal of Invertebrate Pathology". Był też członkiem założycielem Komitetu Wykonawczego Międzynarodowej Organizacji Biologicznego Zwalczania (IOBC/EPRS) (1983–1989) i przez dwie pierwsze kadencje jej wiceprezydentem (1976–1982), a od roku 2001 – członkiem honorowym tej organizacji. Przez ponad 20 lat był członkiem WHO/FAO Panel of Experts on Integrated Pest Management (1962–1987).

Polska Akademia Nauk powołała prof. J. J. Lipę na członka korespondenta w 1998 r., na członka rzeczywistego w 2010 r., a Polska Akademia Umiejętności na członka korespondenta w 2000 r. Prof. Lipa był także członkiem zagranicznych akademii naukowych: Indyjskiej Akademii Zoologii, Rosyjskiej Akademii Nauk Rolniczych, Nowojorskiej Akademii Nauk, Gruzińskiej Akademii Nauk Ekologicznych, Królewskiej Szwedzkiej Akademii Rolnictwa i Leśnictwa oraz Ukraińskiej Akademii Nauk Agrarnych. Był także członkiem honorowym Fińskiego Towarzystwa Entomologicznego, Rosyjskiego Towarzystwa Entomologicznego oraz Polskiego Towarzystwa Entomologicznego.

Profesor J. J. Lipa cieszył się wielkim uznaniem środowiska naukowego zarówno w kraju, jak i za granicą. Wyrazem uznania dla jego osiągnięć w wieloletniej i wszechstronnej działalności naukowo-organizacyjnej było przyznanie wysokich odznaczeń państwowych i resortowych, m.in.: Krzyża Kawalerskiego i Krzyża Komandorskiego Orderu Odrodzenia Polski, Nagrody Wydziału V PAN, Medalu im. Michała Oczapowskiego, Złotej Odznaki za Zasługi dla Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej, Złotej Odznaki Honorowej za Zasługi w Rozwoju Województwa Pilskiego oraz Ministra Szkolnictwa Wyższego, Nauki i Techniki, Ministra Rolnictwa i Leśnictwa, Ministra Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej oraz Srebrnego Medalu im. Cieszkowskiego Wyższej Szkoły Rolniczej w Poznaniu, a także złotej odznaki Polskiego Towarzystwa Entomologicznego. Imieniem prof. J. J. Lipy nazwano kilka nowych dla wiedzy gatunków pierwotniaków i roztoczy.

Prof. Jerzy Józefat Lipa zmarł 24 marca 2021 r. w Poznaniu, gdzie został pochowany na cmentarzu Junikowo. Pozostawił po sobie bardzo bogaty i niezwykle wartościowy dorobek naukowy, który z pewnością będzie służył następnym pokoleniom naukowców zajmujących się biologicznymi, ekologicznymi i integrowanymi metodami ochrony roślin użytkowych.

Józef Razowski
Jerzy R. Starzyk

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Leszek Starkel
8 IX 1931–6 XI 2021

Prof. dr hab. Leszek Starkel, wybitny geomorfolog i geolog czwartorzędu, urodził się w Wierzbniku (obecnie Starachowice) 8 września 1931 r. w rodzinie nauczycielskiej. Rodzinnie i naukowo związany był z rejonem karpackim. Tam wzrastał jako dziecko i prowadził przez wiele lat swoje badania.

W latach wojny pobierał nauki w Dębicy, a w czasie wysiedlenia podczas postoju frontu w 1945 r. – w Ropczycach. W 1949 r., po zdaniu matury, rozpoczął studia na Uniwersytecie Jagiellońskim. Od początku (tj. od wiosny 1950 r.) uczestniczył w prowadzonej przez prof. M. Klimaszewskiego pozaprogramowej pracowni, przygotowującej do kartowania geomorfologicznego. W czasie studiów uczestniczył również w zajęciach prowadzonych dla geologów przez prof. M. Książkiewicza i angażował się w prace kartograficzne zespołu kierowanego przez prof. M. Klimaszewskiego, podczas których wykluła się koncepcja i legenda szczegółowej mapy geomorfologicznej. W 1954 r. obronił napisaną pod kierunkiem prof. M. Klimaszewskiego pracę magisterską pt. *Rozwój morfologiczny Pogórza Karpackiego między Dębicą a Trzcianą*.

Praca zawodowa prof. Leszka Starkla była związana z Instytutem Geografii (obecna nazwa: Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania im. S. Leszczyckiego) Polskiej Akademii Nauk, gdzie pracował od 1953 r. w Pracowni (a potem Zakładzie) Geomorfologii i Hydrologii Gór i Wyżyn IG PAN w Krakowie, którym kierował od 1968 do przejścia na emeryturę w 2001 r. Z Instytutem rozstał się formalnie w listopadzie 2018 r.

W 1959 r. obronił pracę doktorską pt. *Rozwój rzeźby Karpat fliszowych w holocenie*, w której jako jeden z pierwszych zwraca uwagę na rolę holocenu w ewolucji rzeźby strefy umiarkowanej. Otrzymał za nią nagrodę Wydziału III PAN im. Eugeniusza Romera.

Kolejny stopień naukowy, doktora habilitowanego nauk o Ziemi w zakresie geografii, uzyskał w 1964 r. w oparciu o bogaty dorobek naukowy

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

i rozprawę habilitacyjną pt. *Rozwój rzeźby polskiej części Karpat Wschodnich*. Tytuł profesora nadzwyczajnego otrzymał w 1971 r., a profesora zwyczajnego w 1979. W roku 1983 został wybrany na członka korespondenta Polskiej Akademii Nauk, a następnie w 1998 – na członka rzeczywistego; w 1989 r. wybrano go na członka czynnego Polskiej Akademii Umiejętności.

Działalność naukową rozpoczął od szczegółowego kartowania geomorfologicznego (ark. Lesko 1:5000), wykorzystując tę metodę przez cały okres swojej pracy. Był redaktorem i współautorem *Przeglądowej mapy geomorfologicznej Polski* w skali 1:500 000, która ukazała się drukiem w 1980 r.

Jednak głównym nurtem jego działalności naukowej były badania nad holocenem, które kontynuował do końca swojej aktywności, wciągając do współpracy przedstawicieli różnych specjalności. Impulsem do intensyfikacji tych badań było I Sympozjum na temat stratygrafii i paleogeografii holocenu Polski, zorganizowane w Krakowie wspólnie z prof. A. Środoniem. Badania nad holocenem stały się powszechniejsze i doceniane. Ich uhonorowaniem stała się opublikowana w 1977 r. książka *Paleogeografia holocenu*.

W 1979 r., w ramach nowego programu IGCP-158 „Paleohydrologia strefy umiarkowanej w ostatnich 15 000 lat", przewodniczył zespołowym badaniom nad ewolucją całej doliny Wisły w górnym Vistulianie i holocenie, realizowanym w wielu ośrodkach w Polsce. Prace te były kontynuowane w kolejnych latach (problem CPBP-03-13), a ich efekty zostały opublikowane w sześciu anglojęzycznych tomach (Prace Geogr. IGiPZ PAN) oraz podsumowane w autorskiej monografii *Historia doliny Wisły* (Wyd. PAN, 2001).

Do najważniejszych zagadnień podejmowanych przez prof. L. Starkla należą podjęte w grudniu 1968 r. w Dardżylingu badania nad skutkami ekstremalnej ulewy, która wystąpiła w okresie 2–5.10.1968. Po tym ekstremalnym opadzie nie było deszczy przez kolejne tygodnie, dzięki czemu możliwe było udokumentowanie jego skutków. Wyniki 4-miesięcznych badań przedstawił na Kongresie Geograficznym w Montrealu i opublikował w 1972 r. w „Geographica Polonica". Pozycja ta weszła na stałe do światowej literatury. Dzięki tym badaniom prof. Starkel stał się jednym z najbardziej rozpoznawalnych polskich geomorfologów na świecie. Badania w Indiach, które nazywał drugą ojczyzną, kontynuował podczas kilkunastu ekspedycji, badając ewolucję rzeźby dardżylińskich Himalajów.

Prof. Leszek Starkel prowadził badania także w Mongolii, Chinach, Rumunii, Bułgarii, Gruzji i Ukrainie. Dotyczyły one m.in.: rozpoznania roli klimatu w przekształcaniu środowiska w okresie holocenu, paleohydrologii późnego czwartorzędu strefy umiarkowanej, współczesnych procesów geomorfologicznych, roli zdarzeń ekstremalnych w ewolucji rzeźby strefy umiarkowanej i monsunowej, strefowości i piętrowości geoekosystemów w kontynentalnych klimatach Azji.

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Jego dorobek naukowy zamyka się liczbą ponad 750 publikacji. Jest autorem lub redaktorem 30 książek, wiele z nich zostało wydanych w prestiżowych wydawnictwach na Zachodzie. Był promotorem w 13 przewodach doktorskich. Kilku uczniów Profesora ma tytuł naukowy profesora.

Prof. Starkel w uznaniu swoich zasług otrzymał wiele prestiżowych nagród i wyróżnień. W 1985 r. British Geomorphological Research Group za dorobek z zakresu geomorfologii fluwialnej z paleohydrologii przyznała mu Nagrodę im. D. Lintona. W 2004 r. królowa Elżbieta II wręczyła mu Złoty Medal brytyjskiego Królewskiego Towarzystwa Geograficznego (Gold Founder's Medal). Wyróżnienie to, zwane geograficznym Noblem, otrzymał jako drugi Polak w historii, obok Pawła Strzeleckiego, wyróżnionego jeszcze w XIX w. W 2005 r. otrzymał Srebrny Medal 100-lecia Szkockiego Towarzystwa Geograficznego. Za szczególne zasługi w dziedzinie nauk geograficznych i popularyzowania osiągnięć geograficznych w 2017 r. wyróżniono go Medalem im. Wincentego Pola. W 1985 został członkiem Królewskiego Towarzystwa Fizjograficznego w Lund.

Prof. Starkel cieszył się ogromnym autorytetem i dlatego powierzano mu kierownicze funkcje w krajowych i zagranicznych organizacjach naukowych. W Międzynarodowej Unii Badań Czwartorzędu INQUA przewodniczył Komisji Paleohydrologicznej w latach 1991–1995 oraz Podkomisji Eurosyberyjskiej od 1973 do 1982 r. Był przewodniczącym: Komitetu Narodowego ds. INQUA (1977–2003), Komitetu Badań Czwartorzędu (1977–1993), Komitetu Narodowego IGBP (1989–1998, od 1999 zastępca przewodniczącego), Komisji Badań Czwartorzędu PAU (1970–1985).

Profesor był członkiem honorowym:

- INQUA (1999)
- Słowackiego Towarzystwa Geograficznego (1999)
- Węgierskiego Towarzystwa Geograficznego (1999)
- Polskiego Towarzystwa Geofizycznego (1999)
- Stowarzyszenia Geomorfologów Polskich (2000)
- Komisji Geomorfologicznej Karpacko-Bałkańskiej (2003)
- Międzynarodowej Asocjacji Geomorfologów IAG (2005)
- Polskiego Towarzystwa Geograficznego (1990)

Został odznaczony Krzyżem Kawalerskim i Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski.

Jesienna środa 6 listopada była ostatnim dniem jego życia; zmarł mając ukończone 91 lat. Uroczystości pogrzebowe odbyły się 10 dni później na cmentarzu Rakowickim w Krakowie.

Zofia Rączkowska, Marek Krąpiec

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Adam Łomnicki
28 VI 1935–15 XII 2021

Dla mnie osobiście śmierć profesora Łomnickiego to ważny symbol: umiera z nim pewna epoka, epoka autorytetów, ludzi prawdziwie mądrych i szlachetnych. Dzisiejszy świat nie lubi autorytetów, nie kreuje prawdziwych Mistrzów. Dziś, w epoce Facebooka, Tweetera i Wikipedii, każdy może ogłosić się ekspertem w dowolnej dziedzinie i brylować na internetowych salonach. Autorytety nie pojawiają się w świadomości społecznej, nie przechodzą próby czasu, nie wychodzą poza coraz krócej trwającą sezonową modę. Pojawiają się i znikają jak fale przypływów i odpływów. W czasach profesora Łomnickiego nie tylko wiedza i sława definiowała autorytet, ale w dużej mierze charyzma, sposób bycia, ostro zarysowana otwartość umysłu.

Miałem szczęście być uczniem profesora Adama Łomnickiego, wielkiego człowieka, wielkiego badacza, prawdziwego Mistrza. On mnie ukształtował i to nie tylko w sferze nauki. Adam miał wielu uczniów, wielu czuje się jego uczniami, nawet jeśli zetknęli się z nim tylko powierzchownie, w przelocie. Na tym właśnie polega wielkość tego człowieka! Samo obcowanie z Adamem, jego urok osobisty, sprzyjało rozwijaniu świadomości i osobowości, był przy tym nauczycielem wymagającym, czasami cynicznym, nieszczędzącym krytyki, jednak krytyki konstruktywnej, inspirującej, motywującej do działania. Równie wymagający i krytyczny był także wobec samego siebie. Był skromną osobą, często ukrywał w kontaktach z ludźmi, że jest profesorem. Nie akceptował uniwersyteckiej hierarchii. Nie życzył sobie, żeby zwracano się do niego jako profesora, a w żartach nazywał siebie „Profesorem Naturalnej Wielkości". Swoim studentom polecał, żeby zwracali się do niego „szefie", z doktorami przechodził na „ty" zaraz po obronie doktoratu. Za wszelką cenę próbował niwelować dystans między sobą a podwładnymi. Bardzo dbał o dobre relacje ze swoimi studentami, doktorantami i pracownikami. Miał moc jednoczenia

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

ludzi i budowania trwałych relacji. Już jako doktorant bywałem częstym gościem w jego domu, zapraszał na wspólne wycieczki w Dolinki Podkrakowskie, a także na narty biegowe, których był wielkim fanem. W Wigilię (to też dzień jego imienin) zapraszał do swojego mieszkania na „śledzika". Gości zwykle było tyle, że śledzika popijali wódeczką stojąc na klatce schodowej.

Adam był wielkim uczonym. Jego najważniejszym osiągnięciem jest wyjaśnienie roli indywidualnego zróżnicowania osobników w regulacji liczebności populacji. Napisał na ten temat monografię, wydaną przez Princeton University Press. Ta książka rozsławiła Adama na cały świat. W latach 90. na konferencjach naukowych za granicą, gdy mówiło się, że jest się z Polski, to padało nazwisko Łomnickiego i Wałęsy! Jest niekwestionowanym ojcem ekologii ewolucyjnej w Polsce. Był wspaniałym i zaciętym organizatorem nauki. Jeszcze jako młody doktor wraz z profesorem (wówczas jeszcze dr. hab.) Władysławem Grodzińskim organizował Krakowskie Seminaria Ekologiczne, które przyciągały rzesze młodych badaczy, ale także profesorów. Na tych seminariach przekonywał kolegów i koleżanki o ważności statystyki i modelowania matematycznego w badaniach biologicznych. Można zaryzykować zatem twierdzenie, że był promotorem zastosowań matematyki i statystyki w biologii. Te seminaria w późniejszym czasie przekształciły się w inicjatywę ogólnopolską. Pod auspicjami PAN w latach 70. organizował Szkoły Zastosowań Modelowania Matematycznego w Biologii. W spotkaniach brali udział matematycy, fizycy i biolodzy z całej Polski, a odbywały się one w Zawoi i Szymbarku. Szkoły te cieszyły się ogromną popularnością, a większość uczestników tych Szkół to dzisiejsi profesorowie. Inicjatywa ta umarła, gdy zabrakło finansowania, ale na bazie tych doświadczeń, w późniejszym okresie, profesor Ziółko zainicjował Konferencję Zastosowań Matematyki w Biologii i Medycynie, która odbywa się do dziś. Przy okazji 60. urodzin Adama, które świętowaliśmy w Zawoi w obecności współpracowników, studentów, ale także dawnych uczestników Szkół Zastosowań… narodziła się idea odtworzenia tej inicjatywy. Adam z zapałem zabrał się za organizację, tym razem warsztatów Biologii Ewolucyjnej, które odbywały się w Warszawie. Załatwił w PAN finansowanie, w tym finansowanie dojazdów do Warszawy studentów i doktorantów z różnych stron Polski. Warsztaty cieszyły się ogromnym zainteresowaniem. W pewnym momencie Adam wycofał się z organizacji i warsztaty podupadły. Śmiem twierdzić, że ludzie przyjeżdżali tam często dla jego osoby. Dzisiaj pokłosiem tych spotkań jest konferencja PEC (Polish Evolutionary Conference). Gdziekolwiek Adam się pojawiał, tam zawsze było dużo ludzi, duże zainteresowanie i emocje, poczucie, że bierze się udział w czymś naprawdę ważnym. Nie brałem udziału w spotkaniach w Zawoi i Szymbarku, ale doskonale pamiętam atmosferę Warsztatów, tych organizowanych w Warszawie. Pamiętam też tę niepowtarzalną

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

atmosferę seminariów magisterskich na UJ, których był Adam gospodarzem. Te seminaria były wydarzeniem dużej rangi. To były seminaria magisterskie, a przychodzili na nie profesorowie i doktorzy habilitowani. Każdy chciał u Łomnickiego wygłosić seminarium, nie było wolnych terminów.

Adam był nie tylko wielkim organizatorem nauki. Bliska jego sercu była także dydaktyka. Zawsze wiedział, jak ważna jest relacja mistrz–uczeń. W latach 80. był współautorem reformy studiów biologicznych, która, stawiając duży nacisk na kursy do wyboru, wprowadziła instytucję opiekuna naukowego studenta. Student od drugiego roku studiów miał indywidualnego opiekuna naukowego, który kształtował ścieżkę jego rozwoju poprzez pomoc w wyborze kursów i wskazywanie odpowiedniej literatury do czytania. Z inicjatywy Adama powstał szereg nowych kursów, które zdecydowanie wykraczały poza utarte schematy. Adam zaczął uczyć biologów statystyki i programowania, wymyślił kurs identyfikacji ptaków w terenie czy pisania prac naukowych. Jest autorem cieszących się dużym powodzeniem podręczników akademickich. Jego podręcznik do statystyki zna chyba każdy biolog w Polsce (zawsze żartował, że ten podręcznik jest najlepiej cytowaną jego pracą, co zresztą jest prawdą), ale poza tym podręcznikiem napisał jeszcze podręcznik do ekologii ewolucyjnej, rozdziały do wprowadzenia do genetyki populacyjnej i zarysu mechanizmów ewolucji. Adam wprowadził i upowszechnił anonimowe ankiety studenckie, które miały oceniać kursy i nauczycieli. Podobnie był prekursorem oceny czasopism i miar naukometrycznych w Polsce.

Adam zawsze otaczał się młodymi ludźmi, wydaje się, że z młodymi miał lepszy kontakt niż z rówieśnikami. Potrafił jednak znaleźć wspólny język tak z góralem z Gorców, jak i profesorem Oxfordu. On zawsze, do ostatnich jego dni, czuł się młody. W wieku 70 lat chciał nauczyć się jeździć na łyżworolkach, ale ugiął się pod wyraźnym zakazem jego kochającej i wpierającej małżonki. Często żartował, że cieszy się tak wspaniałym zdrowiem, że w wieku 120 lat będzie musiał zacząć uprawiać sporty ekstremalne, bo jakoś trzeba umrzeć. Dlatego tak trudno było mu się pogodzić z ograniczeniami fizycznymi, jakie przyniosła starość i choroba. W ostatnich latach życia utratę sił skrzętnie dokumentował, tworząc wykresy swojej aktywności fizycznej na spacerach. Niestety, ku jego zmartwieniu czas przejścia Doliny Kluczwody, jego ulubionego miejsca spacerów, zamiast skracać, wydłużał się, brutalnie przypominając, że ma ciało osiemdziesięciolatka.

Nie ma wśród nas już Adama, ale nie umarł, póki my, jego uczniowie, jego przyjaciele, jego znajomi, żyjemy. Będzie żywy w naszych umysłach do końca naszych dni. Bo w naszych, jego uczniów, działaniach zapisał się jego wyraźny ślad. Z Adamem wiele ludzi robiło coś pierwszy raz, a to przeczytało pożyczoną od niego książkę (np. *Samolubny gen*) czy polecony przez niego ważny artykuł naukowy, a to uświadomiło sobie, że statystyka i modelowanie

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

to dźwignia wyobraźni, porównywalna do zastosowania mikroskopu, a to miało pierwszy kontakt z komputerem czy pierwszy raz było w Dolinkach Podkrakowskich, czy założyło na nogi narty biegowe. Adam kupował za prywatne pieniądze ważne zagraniczne książki naukowe i prenumerował zagraniczne czasopisma, którymi dzielił się z radością z kolegami. Zawsze miał doskonałą intuicję, co do tego, gdzie jest front nauki. Wiedział, jakie książki warto przeczytać czy jakie prace mogą przynieść przełom.

Niedawno w moje ręce trafiły wspomnienia o pradziadku Adama – Marianie Łomnickim – polskim geologu, paleontologu i zoologu. Uderzyło mnie podobieństwo tych dwóch wielkich postaci. To co autor napisał o pradziadku Adama, niewiarygodnie pasuje do cech charakteru Adama: „Łomnicki jako człowiek daje się określić bardzo krótko: miał myśli z kryształu, serce złote, wszystko w oprawie skromności szlachetnej i prawdziwej. Sercem zwracał się do przyrody, którą badał jako uczony, ale także kochał szczerze i głęboko. Wrażliwy na piękno natury, odczuwał je także w dziełach ludzkich. Dla wszystkich życzliwy, chętny i uczynny. Szedł każdemu z pomocą i radą fachową, to też niewielu u nas przyrodników, którzy nie korzystali z tego”. Adam stał się zatem godnym kontynuatorem wartości, tradycji i pasji naukowych jego rodziny, które to wyniosły go do miana luminarza polskiej nauki.

Mariusz Cichoń

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Zagraniczni

Lewis Wolpert
19 X 1929–28 I 2021

W dniu 28 stycznia 2021 roku w wieku 91 lat zmarł w wyniku powikłań po zakażeniu wirusem COVID-19 profesor Lewis Wolpert, członek zagraniczny PAU (wybrany do PAU 21 czerwca 1997 roku). Profesor Lewis Wolpert był uczonym brytyjskim o międzynarodowym prestiżu, biologiem, członkiem Królewskiej Akademii Nauk (Royal Society) od 1980 roku, Akademii Nauk Medycznych od 1998 roku (the Academy of Medical Science) oraz Królewskiej Akademii Literatury (Royal Society of Literature) w Londynie od 1999 roku. W 2018 roku Royal Society przyznało mu swoje najwyższe odznaczenie: Royal Medal (Medal Królewski). Był członkiem od 2002 roku American Philosophical Society.

Lewis Wolpert urodził się 19 października 1929 roku w Johannesburgu w Afryce Południowej, dokąd na początku XX wieku przenieśli się jego rodzice z Litwy. Studia inżynieryjne ukończył w Johannesburgu. Był aktywnym przeciwnikiem rasizmu i apartheidu. Studia kontynuował w Londynie na kierunku biologii w King's College, gdzie uzyskał stopień doktora. Wykorzystując znajomość inżynierii, zajął się badaniem mechanizmów ruchów komórek i podziałów komórkowych.

Od 1966 roku był profesorem biomedycyny (Biology as Appplied to Medicine) w Middlesex Hospital Medical School w Londynie, a po przejściu na emeryturę w 2003 roku (w wieku 74 lat) w Department of Anatomy and Developmental Biology przy University College w Londynie.

Profesor Lewis Wolpert przez 55 lat był redaktorem (Editor in Chief) międzynarodowego czasopisma Journal of Theoretical Biology, założonego w 1961 roku przez profesora Jamesa Danielli'ego. Był także redaktorem znanego czasopisma Developmental Biology. Prowadził audycje o nauce w telewizji i radiu BBC 2.

Druga żona profesora Wolperta, Jill Neville, pochodząca z Australii, była znaną pisarką, sekretarzem PEN-clubu w Londynie. Jej powieści były

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

wydawane w milionowych nakładach w wydawnictwie Penguin Books, a sztuki teatralne były wystawiane w Londynie i w Nowym Jorku. Prowadziła audycje o sztuce i literaturze w radiu i telewizji BBC 2. Zmarła przedwcześnie w 1997 roku na raka.

Z czworga dzieci dwoje zostało profesorami medycyny, a syn Daniel (urodzony w 1963 roku), neurofizjolog, jest także członkiem Royal Society w Londynie (jego wykłady o mózgu, dostępne na YouTube, są oglądane przez miliony widzów).

W pierwszym okresie swych badań profesor Lewis Wolpert zajął się analizą wczesnych stadiów rozwoju zwierząt. W oparciu o znajomość mechaniki zajął się mechanizmami ruchu komórek i gastrulacją, a w szczególności tworzenia się listków zarodkowych. W swych pracach, wspólnie z Gustafsonem ze Szwecji, wykazał rolę aktywnych migracji pojedynczych komórek w tworzeniu się mezodermy. Zawsze podkreślał, że gastrulacja jest bardzo ważnym etapem w rozwoju embrionalnym zwierząt kręgowych.

W 1965 roku jako pierwszy zasugerował, że koncepcja wyjaśniająca skurcz mięśni prążkowanych Huxleya w ten sposób, iż do skurczu dochodzi nie w wyniku skracania się filamentów, ale na skutek przesuwania się względem siebie filamentów aktynowych i miozynowych, znana jako „sliding filament theory", ma ogólny charakter i jest słuszna w odniesieniu do wszystkich ruchów komórek, opartych na skurczu ich cytoplazmy. W tamtych latach koncepcja Huxleya nie była jeszcze powszechnie akceptowana. Wcześniej dominował pogląd, że za te zjawiska odpowiedzialne są procesy zwijania się cząsteczek białek (skurcz miozyny) i ich wyprostowywanie. Wolpert postulował natomiast, że procesy oparte na „sliding filament theory" odpowiadają za migracje i podziały komórek, przepływy cytoplazmy w komórkach roślinnych i żyłach śluzowców. Następne lata, 1966–1975, w pełni potwierdziły koncepcję Huxleya i jej uogólnienie przez Wolperta.

Lewis Wolpert od połowy lat 60. ubiegłego wieku niemal do końca swej pracy badawczej interesował się procesami kształtowania się odnóży w embrionach kręgowców, przede wszystkim płazów i ptaków. Był embriologiem i popularyzatorem nauki. Fascynował się początkami życia organizmów zwierzęcych – jak z pojedynczej komórki, zapłodnionego jaja-zygoty rozwija się embrion z głową, odnóżami, ogonem i wewnętrznymi organami. Uważał, że tworzenie się z kuli komórek zarodkowych w procesie gastrulacji trzech listków zarodkowych: ektodermy, endodermy i mezodermy, to najważniejszy etap w życiu zarodka. Obiektem badań były Hydra (stułbia), jeżowce i zarodki kurcząt. Przenosił np. komórki kształtującej się nogi z zawiązka uda do zawiązków skrzydeł. Komórki te „pamiętały", że są z nogi, ale nie „wiedziały", czym mają tam być, i rozwijały się z nich szpony na końcu skrzydeł. Komórki były zatem wcześniej determinowane do tworzenia organu (nogi),

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

niż jakie tkanki i typy komórek zróżnicowanych z nich się wykształcają. Takie i podobne doświadczenia doprowadziły do sformułowania przez Lewisa Wolperta koncepcji opartej na modelu flagi francuskiej. Model ten zakłada, że pozycja komórki w rozwijającym się organizmie ma decydujący wpływ na to, jak będzie się różnicować. Komórki o tym samym genomie i informacji genetycznej mogą różnie reagować na ten sam sygnał (np. na sygnał chemiczny, taki jak retinol, cytokiny, lub fizyczny, np. bodziec mechaniczny lub elektryczny). Ich reakcja, włącznie z ekspresją genów, zależy zatem zarówno od lokalnego środowiska (np. otaczających komórek), jak i położenia w ciele organizmu.

Wszystkie komórki zachowują tę samą informację genetyczną, ale ich położenie i pozycja w organizmie (embrionie) decyduje, które geny zostaną aktywowane na dany sygnał. Stąd ten sam sygnał może indukować rozmaite odpowiedzi komórek, w zależności od ich pozycji. Tłumaczyłoby to, dlaczego w dwuwarstwowej gastruli przeniesienie komórki z endodermy do ektodermy powoduje, że różnicuje ona do epiteliocytów, komórek nabłonkowych.

Poglądy swe Lewis Wolpert przedstawiał w licznych publikacjach (były cytowane ponad 30 tysięcy razy, mimo że większość z nich była podpisana przez jednego autora, rzadziej dwu do pięciu).

Lewis Wolpert był powszechnie uznanym autorytetem w zakresie embriologii doświadczalnej zwierząt. Był także redaktorem i autorem wielu książek. Podręczniki embriologii były wielokrotnie wznawiane. Był także autorem książek o chorobach i o nauce. Dużym międzynarodowym zainteresowaniem cieszyły się takie książki, jak *Pasionate Minds*, zawierająca wywiady o naturze badań naukowych z autorami wybitnych osiągnięć w dziedzinie biologii, biochemii i biomedycyny. W Polsce ta książka została wydana pod tytułem *Pasja poznawania*. Na wiele języków została przetłumaczona jego książka *Malignant Sadness* o depresji. Opisał w niej swoje osobiste przeżycia jako pacjenta obok wiadomości naukowych lekarzy o depresji. Fakt, że wybitny uczony, członek Royal Society, opisał swoją chorobę i pokazał, że nie uniemożliwiła mu ona pracy intelektualnej, miał (i ma) duży wpływ na akceptowanie depresji jako choroby, która nie jest czymś wyjątkowym i dyskwalifikującym. Profesor Lewis Wolpert jako autor kilkunastu poczytnych książek został uznany i wybrany na członka Royal Literature Society (Królewskiej Akademii Literatury) w Londynie w 1999 roku.

Gdy w 2002 roku ogłoszono odczytanie sekwencji nukleotydów w ludzkim DNA, okazało się, że w genomie człowieka występuje zaledwie dwadzieścia kilka tysięcy genów (podawane liczby to od 22 000 do 25 000 genów). Są one nośnikiem informacji dla ponad 200 000 różnych białek i milionów cech określających fenotyp i funkcje człowieka i jego organów. Pojawiła się zatem pozorna sprzeczność między liczbą genów a liczbą przenoszonych

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

w genomie informacji genetycznych między pokoleniami. Odpowiedzią na ten problem jest koncepcja wysunięta wcześniej przez Lewisa Wolperta. Sugerował on, że informacja genetyczna, zakodowana w DNA, przenoszona jest nie tylko w genach, ale za pomocą genów. Porównywał on informację genetyczną do informacji przenoszonej w tekstach literackich. W tekstach literackich i poezjach zawarta jest olbrzymia liczba informacji, mimo ograniczonej do kilkudziesięciu tysięcy liczby słów danego języka. Wolpert porównał geny do słów i podkreślał, że pojedyncze słowa, ich sens, są nośnikami informacji, ale podstawowa, znacznie większa liczba informacji przenoszona jest w ich zestawach, w zdaniach i akapitach tekstu. Te same słowa, inaczej uporządkowane, mogą zawierać inną informację. Według Wolperta informacja genetyczna określa zakres możliwości danej komórki, ale o jej wykorzystaniu decyduje zwrotne oddziaływanie komórki z jej otoczeniem i pozycja, jaką zajmuje w organizmie wielokomórkowym. Współczesna genetyka stwierdza, że większość instrukcji genetycznych dotyczących budowy komórek, organów i organizmów oraz ich funkcjonowania przenoszona jest przez układy wielogenowe, często zestawy kilkudziesięciu genów. Nowoczesna genetyka molekularna skupia się na badaniu wielogenowych cech komórek i organizmów.

W złożonych maszynach uszkodzenie jednego elementu, nawet jednej śrubki lub uszczelki, może popsuć maszynę i przeszkodzić w jej działaniu. Podobnie w organizmach. Uszkodzenie jednego genu i białka może wywołać chorobę i zmianę działania jakiegoś organu, ale budowa i funkcje tego organu są zależne od produktów wielu genów. W przypadku chorób dziedzicznych dziedziczone są geny szczególnie podatne na zmiany mutacyjne względnie zmiany we wrażliwości na czynniki wpływające na ich ekspresję. Tymi problemami zajmuje się obecnie epigenetyka. W organizmach żywych występują mechanizmy naprawy genów, usuwania genów uszkodzonych i zjawisko redundancji (nadmiarowości). Gdy uszkodzony bądź zablokowany zostaje jakiś gen lub jego produkt, jego funkcje przejmują produkty innych genów.

Praktyczne wnioski z przedstawionych powyżej obserwacji wyciągnęła już kryminalistyka i znalazła sposób wykorzystywania przez nią genetyki. Analizując zestawy wielu genów, a stało się to możliwe dzięki wykorzystaniu komputerów dużej mocy, można przewidywać na podstawie genów i ich układów cechy fizyczne ich nosicieli, cech ludzi, czyli ich fenotypu (np. rysów twarzy). Powracając do analogii Wolperta, staje się obecnie możliwe „czytanie" informacji zawartej w całych zdaniach i akapitach tekstu (W. Branicki, *Geny, rysopis przestępcy i ewolucja człowieka*, „PAUza Akademicka", 2021, nr 553, s. 4), a nie tylko w pojedynczych słowach (genach).

Profesor Lewis Wolpert kilkukrotnie odwiedzał Polskę i utrzymywał kontakt z polskimi uczonymi. W 1984 roku, podczas wykładu w auli Collegium

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Novum UJ, przedstawił, między innymi, przytoczoną tu powyżej koncepcję, wyjaśniającą, jak duża ilość informacji genetycznej, zawierającej instrukcje dla rozwoju organizmu, przekazywana jest za pomocą genów, porównując ją do tekstu poematu Szekspira. Do analogii informacji genetycznej z informacją zawartą w tekście literackim powracał wielokrotnie (np. w wydanej w 2009 roku książce: *How We Live & Why We Die. The Secret Lives of Cells* w rozdziale: „How Genes Work").

W 1999 roku, podczas VII Ogólnopolskiej Konferencji Biologii Komórki w Krakowie, na jego wykład zgłosiło się ponad 950 uczestników konferencji. Konieczne okazało się wynajęcie na ten wykład dużej sali Filharmonii Krakowskiej, bo żadna uczelnia w Krakowie nie dysponowała salą mogącą pomieścić tysiąc słuchaczy. Profesor Franciszek Ziejka, który jako rektor UJ otwierał konferencję, stwierdził, że będzie się starał, aby taką salę miał UJ. Gdy po kilku latach otwierał Audytorium Maximum, pamiętał ten epizod i stwierdził, że dotrzymanie tej obietnicy zajęło mu dwie kadencje.

Profesor Lewis Wolpert cieszył się międzynarodowym uznaniem jako biolog i propagator nauki. Jego osiągnięcia na tym polu sprawiają, że na trwałe zapisał się w historii nauk przyrodniczych.

Włodzimierz Korohoda

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

William Richard (Twink) Allen
29 VIII 1940–6 VI 2021

Lekarz weterynarii, profesor Uniwersytetu w Cambridge, członek zagraniczny PAU, komandor Orderu Imperium Brytyjskiego (CBE), członek prestiżowego grona Hall of Fame for Equine Research in America, nagrodzony za całokształt pracy naukowej przez Międzynarodowy Komitet Sympozjów Rozrodu Koni, doktor honoris causa uczelni rolniczych w Krakowie, Gandawie i Helsinkach. Jego dewizą życiową było: „Work hard, play hard".

Urodził się w Nowej Zelandii jako drugie spośród czworga dzieci. Najstarszy brat nazwał go Twink i tak już zostało. Szkołę podstawową i średnią medyczną ukończył w Nowej Zelandii, a studia weterynaryjne na Uniwersytecie w Sydney – w 1964 r. Przez dwa lata praktykował jako lekarz weterynarii w Nowej Zelandii, gdzie uległ groźnemu wypadkowi samochodowemu, w wyniku którego doznał wielokrotnego złamania kości nóg. Leżąc w szpitalu przez dziewięć miesięcy w gipsie, przygnębiony perspektywą, że już nigdy nie wróci do zawodu praktykującego lekarza weterynarii, złożył wniosek o stypendium International League for the Protection of Horse Scholarship. Wkrótce otrzymał odpowiedź pozytywną i w latach 1966–1970 odbył studia doktoranckie na Uniwersytecie w Cambridge, a wyniki swych badań pt. *Surowicza gonadotropina źrebnych klaczy* opublikował w prestiżowym czasopiśmie „Nature". Dobrze zapowiadający się młody naukowiec niebawem otrzymał dwuletnie stypendium podoktoranckie w renomowanym ośrodku badań The Animal Research Station w Cambridge, pod kierunkiem słynnego badacza Tima Rowsona, a w latach 1972–1988 – Polaka, prof. Tadeusza Manna. Po latach Twink napisał: „Praca w tym ośrodku pozwoliła mi na codzienne kontakty z prawdziwymi gigantami naukowymi, takimi jak Tim Rowson, Criust Polge, Ron Hunter, Neil Moor, Jan Wilmut, Ray Nowcomb i wielu innych, którzy prowadzili pionierskie badania nad biotechnologią rozrodu dużych zwierząt".

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Od roku 1988, aż do czasu przejścia na emeryturę w 2007, był dyrektorem jednostki badawczej Towarzystwa Hodowców Koni Pełnej Krwi Angielskiej (TBA Equine Fertility Unit), którą od podstaw stworzył w Newmarket. W latach 2008–2015 pozostawał honorowym dyrektorem Laboratorium Rozrodu Koni im. Paula Mellona „Brunswick" w Newmarket. Przez ostanie pięć lat pracował w Zjednoczonych Emiratach Arabskich jako dyrektor laboratorium kliniki dla koni w Sharjah.

Twink po ukończeniu studiów ożenił się z 20-letnią Dianą, piękną Australijką. Mieli dwie córki i jednego syna. Doczekali się dziesięciorga wnuków. Po przeniesieniu się do Wielkiej Brytanii zamieszkali najpierw w Cambridge, a później w Newmarket. W Newmarket, w światowej kolebce wyścigów koni pełnej krwi angielskiej, Twink był rozpoznawalny głównie jako ojciec najmłodszej córki Catherine, żony słynnego dżokeja Frankiego Dettori. Opowiadał żartobliwie, iż często dowiadywał się z prasy, że zostanie dziadkiem. Natomiast jako naukowiec był na świecie szczególnie znany jako pionier transferu zarodków u koniowatych oraz badań nad hormonami i technikami ultrasonograficznymi u klaczy. Był autorem lub współautorem większości najważniejszych odkryć naukowych, które w ostatnim czterdziestoleciu zrewolucjonizowały weterynaryjną praktykę rozrodu koni. Najsłynniejsze z nich to:

– odkrycie, wspólnie z Moorem, że część pasa kosmówkowego błony płodowej u ciężarnych klaczy jest źródłem unikatowej dla koni końskiej gonadotropiny kosmówkowej (eCG), która jest obecna w dużych stężeniach w krwi klaczy i innych koniowatych pomiędzy 40. a 120. dniem ciąży,
– dokonanie, wspólnie z Rowsonem, pierwszych transferów zarodków u koni i osłów,
– ocena i praktyczne zastosowanie analogów prostaglandyny F2α w hodowli koni,
– uzyskanie, wspólnie z Willadsenem, Pashenem i Skidmor, kilku par źrebiąt genetycznie identycznych (klonów) z podzielonych zarodków,
– pionierskie badania z zastosowaniem ultrasonografii rozwoju pęcherzyków jajnikowych, owulacji, wczesnego rozpoznawania ciąży, a także zapobieganie rozwojowi niepożądanej u koni ciąży bliźniaczej,
– wykazanie, wspólnie z Kydd, Boyle, Pashen i Antczakiem, że niezależnie od różnic fenotypowych i genotypowych, klacz konia domowego może urodzić w wyniku transplantacji zarodków źrebię: konia Przewalskiego, zebry, oślicy, a oślica źrebię konia i zebry, a niepłodna mulica zarówno źrebię konia, jak i osła,
– zainicjowanie badań nad rozmnażaniem wielbłądów i łożyskowaniem u słoni afrykańskich.

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Współpraca naukowa pomiędzy Cambridge a Krakowem, zapoczątkowana w latach 30. ubiegłego wieku przez Prawocheńskiego i Waltona, była kontynuowana przez prof. Władysława Bielańskiego i prof. Tadeusza Manna, którzy znali się jeszcze z czasów studenckich we Lwowie. W 1972 r. prof. Bielański zaprosił Twinka do wygłoszenia wykładu na temat rozrodu koni dla uczestników Studium Podyplomowego, lekarzy weterynarii i pracowników naukowych.

Już podczas pierwszego pobytu w Krakowie Twink dał się poznać jako bardzo koleżeński, wyrozumiały, pełny energii, entuzjazmu i optymizmu. Tak została zapoczątkowana nasza wieloletnia współpraca naukowa. Odwiedzał Kraków, nie zważając na ówczesne standardy badań i życia w Polsce, odbiegające znacznie od tych przyjętych w krajach zachodnich, i śmiało podejmował trudy współpracy. Nie zniechęcał go nawet „stół operacyjny dla koni", ułożony ze snopków słomy w stodole w Stacji Doświadczalnej Akademii Rolniczej w Przegorzałach. Przyjeżdżał z własnej inicjatywy, sam lub ze swoimi współpracownikami, był w Krakowie także „na każde zawołanie". Wszystkie wizyty łączyły się ze wspólnymi eksperymentami na koniach i świetnymi wykładami, przeprowadzonymi przy wypełnionej po brzegi Auli PAU, a także demonstracjami praktycznymi dla lekarzy weterynarii i hodowców koni. Oto niektóre z nich:

W 1973 r. Twink przybył do Krakowa z P. Jacksonem, przedstawicielem firmy ICI. Celem ich wizyty było omówienie działania i zastosowania nowo wyprodukowanych w Wielkiej Brytanii analogów syntetycznej prostaglandyny pod nazwą Eqiumate i Estrumate, stosowanych do zwalczania jałowości i synchronizacji cyklu rujowego u klaczy i bydła. Po wykładach, podczas bardzo wesołej kolacji w byłym hotelu Cracovia, zrodził się pomysł eksperymentu polegającego na przewiezieniu zarodków końskich z Cambridge do Krakowa. W tym czasie nie znano jeszcze metod konserwacji zarodków i na czas podróży jako inkubatory dla zarodków zaplanowano wykorzystać żywe króliki. Był to śmiały plan i heroiczne przedsięwzięcie. Twink i jego współpracownicy, Alan Trounson i Francesca Stewart, operowali 2 lipca 1974 r. w Cambridge siedem klaczy rasy kuc walijski i z ich jajowodów pozyskali sześć 8–16-komórkowych zarodków, które zdeponowali w podwiązanych jajowodach 3 królic. Następnego dnia umieszczone w klatkach królice znalazły się w bagażniku samochodu, którym wczesnym rankiem wyruszono do Polski. Po 42 godzinach podróży, po pokonaniu ponad 1800 km oraz po dużych perturbacjach z celnikami NRD ekipa dotarła szczęśliwie do Krakowa o godzinie 3 nad ranem.

W Krakowie, w Stacji Doświadczalnej Katedry Rozrodu Zwierząt AR w Przegorzałach, jako biorczynie zarodków przygotowano siedem klaczy, zsynchronizowanych cyklem rujowym z klaczami dawczyniami. Po wypłukaniu

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

zarodków z jajowodów królic okazało się, że jeden z nich nie rozwinął się. Drugi zgubiono z powodu złamania cienkiej szklanej pipety pasteurowskiej w czasie wkłuwania się do rogu macicy klaczy. Transplantowano zatem cztery zarodki. Trzy metodą chirurgiczną w linii białej i jeden metodą niechirurgiczną poprzez szyjkę macicy. W wyniku tego eksperymentu rozwinęły się trzy ciąże. Niestety, jedna z klaczy z niewyjaśnionych przyczyn poroniła normalnie rozwinięty płód w 302. dniu ciąży. Pozostałe dwie klacze urodziły zdrowe ogierki rasy walijski kuc górski, które były demonstrowane podczas VIII Światowego Kongresu Rozrodu Zwierząt, który odbył się w Krakowie 1976 r. W roku 1983 i 1984 ogierki te zostały sprowadzone przez prof. Sasimowskiego do Felina k. Lublina i z powodzeniem wykorzystane do krzyżówek i wyhodowania kuców felińskich.

Na początku lat siedemdziesiątych Japończycy i Twink w Cambridge przeprowadzili pierwsze udane próby mrożenia zarodków koni, co stwarzało możliwość długotrwałej konserwacji zarodków w ciekłym azocie. W 1977 r. Twink wraz z S. Willadsenem przywieźli samochodem do Krakowa (w kontenerze z ciekłym azotem) zarodki koni i owiec, które transplantowano w Stacji Doświadczalnej w Przegorzałach. Nie udało się jeszcze wówczas uzyskać źrebiąt z mrożonych zarodków. Natomiast uzyskano jagnię z mrożonego zarodka, pobranego od owcy w Cambridge. Zdrowa owieczka urodziła się w 1977 r. Była to pierwsza na świecie udana międzynarodowa wymiana zamrożonych zarodków owiec. Co więcej, okazało się, że uzyskano wówczas rekordowy czas przechowywania zarodków w stanie zamrożonym, który w przypadku tego przywiezionego z Cambridge do Krakowa wyniósł 21 miesięcy.

Determinacja i poświęcenie prof. W. R. Allena budzi nadal ogromny podziw i szacunek. W 1983 r., kiedy w Polsce obowiązywał stan wojenny i trwały największe represje oraz ścisła kontrola kontaktów z zagranicą, Twink wraz z asystentem Martinem Boyle'em przywieźli samolotem z Cambridge nieznany wówczas w Polsce aparat USG do badania koni (marki Aloka), który ważył 42 kg. To tajemnicze dla celników i służby granicznej urządzenie było powodem kilkugodzinnego przetrzymywania aparatu na lotnisku. Dopiero interwencja „wyższych władz" spowodowała, że wydano aparat prof. Allenowi, który następnego dnia w Stacji Doświadczalnej AR w Przegorzałach demonstrował jego działanie na klaczach licznemu gronu lekarzy weterynarii i hodowców koni. Dzięki tej inicjatywie prof. Allena USG do badania klaczy, podobnie jak wcześniej analogi prostaglandyn, zostały w Polsce bardzo wcześnie wprowadzone do praktyki.

W 1984 r. śp. dr Maria Członkowska, wybitna i pełna zapału badawczego kriobiolożka z Instytutu Genetyki i Hodowli Zwierząt PAN w Jastrzębcu, zamroziła w Stacji Doświadczalnej w Przegorzałach dwa zarodki klaczy rasy

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

konik polski i przewiozła samolotem do Stacji TBA w Newmarket w Anglii. Prof. Allen wraz ze swoim zespołem transplantowali zarodki od rodzimych klaczy rasy konik polski do angielskich klaczy biorczyń, uzyskując 1985 r. ogierka, który stał się maskotką Stacji TBW w Newmarket. Trzy lata później był podziwiany przez miłośniczkę koni, królową Wielkiej Brytanii Elżbietę II, która podczas wizyty w Newmarket z zainteresowaniem wysłuchała historii urodzenia się na Wyspach Brytyjskich konika polskiego.

W październiku 1990 r. prof. Allen wraz z Skidmorem, Boyle'em i Antczakiem przywieźli kolejne 3 mrożone zarodki, w tym jeden zarodek pobrany od oślicy. Chcieli nam zrobić niespodziankę i w tajemnicy transplantowano go do jednej z naszych klaczy biorczyń. Niestety, niespodzianki nie było, gdyż w 1991 r. urodziło się tylko jedno źrebię z zarodka konia.

W 2004 r. prof. W. R. Allen z doktorantkami S. Wilsher, M. Kölling i J. Ousey zostali zaproszeni przez Uniwersytet Rolniczy w Krakowie do udziału w konferencji poświęconej rozrodowi koni. Twink postanowił wykorzystać tę okazję do zademonstrowania nowej niechirurgicznej techniki transferu zarodków u koni, opracowanej przez niego i S. Wilsher. W wyniku tego eksperymentu w 2006 r. urodziła się w Przegorzałach piękna klaczka, nazwana Mrożoną Różą (Frozen Rose), która po osiągnięciu dojrzałości okazała się wspaniałym kucem sportowym.

Niezależnie od współpracy naukowej, znana była również gościnność i bezinteresowne wsparcie prof. W. R. Allena dla osób wyjeżdżających z Polski na międzynarodowe sympozja i kongresy naukowe, a także pomoc w odbywaniu staży naukowych w ośrodkach w Cambridge i w Newmarket. Dzięki jego pomocy uzyskiwaliśmy również przez wiele lat niedostępną wówczas w Polsce fachową literaturę, a także odczynniki i sprzęt do badań naukowych.

Po przejściu Twinka na emeryturę nasze kontakty naukowe nie ustały. Przyjeżdżał często do Krakowa, był również zaproszonym wykładowcą na Wydziałach Weterynarii w Warszawie i Poznaniu. Na swych wspaniałych wykładach przybliżał aktualne osiągnięcia w nauce i praktyce hodowli koni. Posiadał niezwykły talent łączenia wiedzy naukowej z praktyką. Z dumą powtarzał, że Kraków jest jego drugim domem, i ze wzruszeniem przyjął propozycję dziekana prof. Czesława Klocka i Rady Wydziału Hodowli i Biologii Zwierząt w Krakowie, by zorganizować jego jubileusz 50-lecia pracy naukowej.

Sympozjum odbyło się w dniach 15–16 czerwca 2015 r. Uczestniczyło w nim około 50 zaproszonych uczniów, współpracowników i przyjaciół prof. Allena z 17 krajów. Wszystkie koszty organizacji i pobytu zaproszonych gości (z wyjątkiem kosztów podróży) pokryła Fundacja Doroty Rusell Havemeyer. Spotkanie zainaugurował koncert Chóru Akademickiego Organum pod dyrekcją prof. Bogusława Grzybka, w samym sercu Krakowa,

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

w Bazylice Mariackiej. Wybór chóru nie był przypadkowy. Prof. Allen uwielbiał muzykę chóralną i od wielu lat przyjaźnił się z Akademickim Chórem Cambridge. Podczas wizyt w Polsce był szczęśliwy, gdy mógł wysłuchać koncertu oo. benedyktynów w Tyńcu i wpadł na pomysł wymiany chórów pomiędzy Krakowem a Cambridge. Prof. Bogusław Grzybek, założyciel i dyrygent Chóru Organum, zainteresował się tą propozycją i chętnie przyjął zaproszenie. Najpierw pod koniec lat 90. do Krakowa przyjechał z koncertami Akademicki Chór Cambridge, a dwa lata później Chór Organum gościł w Anglii, gdzie koncertował w Cambridge, m.in. w kaplicy Trinity Hall i w kilku innych miejscach, w tym na terenie stadniny w Newmarket.

Po zakończeniu sympozjum uczestnicy, na zaproszenie dyrektora Jerzego Białoboka, pojechali do Stadniny Koni w Michałowie, gdzie odbył się pokaz koni arabskich „z najwyższej światowej półki", zwiedzanie stadniny, Centrum Rozrodu Koni i bardzo bogatej kolekcji nagród i wyróżnień – dla koni wyhodowanych w Michałowie, a także dla kierownictwa stadniny. To była jego ostatnia wizyta w Polsce.

Prof. Allen do końca życia był pełen inicjatyw i brał czynny udział w konferencjach naukowych. Kilka tygodni przed śmiercią przygotował wykład on-line dla studentów weterynarii Uniwersytetu Rolniczego w Krakowie, którego nie zdążył już wygłosić. Dwa tygodnie przed swym odejściem uczestniczył w sesji naukowej on-line na temat rozrodu koni. Był wówczas w świetnej formie. Na ekranie monitora komputerowego wyglądał zdrowo i nic nie wskazywało na to, co miało wkrótce nastąpić. Kilka dni później zgłosił się do szpitala z powodu chrypki i ostrego bólu w plecach. Lekarze rozpoznali u niego nowotwór w płucach oraz liczne przerzuty. Zmarł w szpitalu w Sharjah w wieku osiemdziesięciu lat.

Prof. Allen był wyjątkowym człowiekiem – tytanem pracy i duszą towarzystwa, które rozweselał swym świetnym dowcipem i ulubionym drinkiem, czyli ginem z tonikiem. Pozostała po nim pustka przeczy twierdzeniom, że nie ma ludzi niezastąpionych.

Marian Tischner

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

\

WYDZIAŁ V

Krajowi

Franciszek Kokot
24 XI 1929–24 I 2021

Prof. Franciszek Kokot urodził się 24 listopada 1929 roku w Oleśnie Śląskim. Studia na Wydziale Lekarskim rozpoczął wraz z pierwszym rocznikiem utworzonej w 1948 roku Akademii Lekarskiej w Rokitnicy Bytomskiej (później Śląska Akademia Medyczna, a obecnie Śląski Uniwersytet Medyczny w Katowicach), a dyplom z wyróżnieniem otrzymał w roku 1953. Już w trakcie studiów rozpoczął pracę w macierzystej uczelni, najpierw w Katedrze Chemii Ogólnej (na stanowisku laboranta), a następnie w Katedrze Farmakologii, gdzie pracował nadal po zakończeniu studiów. W tym czasie, zgodnie z obowiązującymi wówczas przepisami, został skierowany w ramach wolontariatu do III Kliniki Chorób Wewnętrznych Śląskiej Akademii Medycznej, kierowanej przez wybitnego polskiego internistę prof. Kornela Gibińskiego, w celu uzyskania specjalizacji z zakresu chorób wewnętrznych. W ten sposób rozpoczęła się wielka kariera naukowa i zawodowa prof. Franciszka Kokota, który już w 1958 roku został adiunktem w tej klinice (w 1957 roku obronił rozprawę doktorską pt. *Czynność nerek w sztucznej hibernacji*), a w 1963 roku – docentem etatowym (po uzyskaniu stopnia doktora habilitowanego w 1962 roku na podstawie dorobku naukowego i rozprawy pt. *Studia nad działaniem rtęciowych środków moczopędnych*). Prof. Kokot zawsze wyrażał olbrzymi szacunek dla prof. Gibińskiego, stwierdzając w swoich wypowiedziach, że: „Bez wątpienia, profesor Gibiński jest wielkim człowiekiem i był wspaniałym szefem” (w: *Franciszek Kokot – lekarz, uczony, nauczyciel*, ŚAM-BG, Katowice 1999, s. 40). W roku 1968 prof. Franciszek Kokot otrzymał tytuł profesora nadzwyczajnego, nadany przez Radę Państwa, a tytuł profesora zwyczajnego uzyskał w roku 1982. Oprócz działalności naukowej prof. Kokot dał się poznać również jako wybitny lekarz klinicysta, uzyskując

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

specjalizacje z chorób wewnętrznych, nefrologii, hipertensjologii, endokrynologii i patofizjologii klinicznej. Mając wielką wiedzę z dziedzin teoretycznych w zakresie biochemii, farmakologii oraz patofizjologii, rozpoczął stopniowo pod kierunkiem prof. Gibińskiego rozwijać swoje zainteresowania w zakresie zaburzeń gospodarki wodno-elektrolitowej i kwasowo-zasadowej oraz zaburzeń metabolicznych w przebiegu ostrej lub przewlekłej niewydolności nerek. W 1965 roku prof. Franciszek Kokot został kierownikiem Oddziału Nefrologii Kliniki Chorób Wewnętrznych, a od 1975 roku kierował utworzoną od podstaw Kliniką Nefrologii, przekształconą w 1981 roku w Katedrę i Klinikę Nefrologii (od 1997 roku Katedra i Klinika Nefrologii, Endokrynologii i Chorób Przemiany Materii, która została przemianowana w 2015 roku w Katedrę i Klinikę Nefrologii, Transplantologii i Chorób Wewnętrznych SUM w Katowicach). Pomimo że w roku 2000 prof. Franciszek Kokot rozpoczął emeryturę, to aż do roku 2016 w dalszym ciągu aktywnie pracował w klinice. Należy również dodać, że prof. Franciszek Kokot utworzył w Katowicach, w latach 60. ubiegłego wieku, jedną z pierwszych w Polsce stacji dializ pozaustrojowych, a w 1993 roku – pierwszą w naszym kraju stację dializ dla chorych z przewlekłą chorobą nerek, leczonych w warunkach sanatoryjnych w Szpitalu Uzdrowiskowym „Beskid" w Wysowej. Prof. Kokot był również inicjatorem utworzenia wielu stacji dializ dla chorych z ostrą lub przewlekłą niewydolnością nerek na terenie województwa śląskiego oraz opolskiego. Był również inicjatorem powstania ośrodka transplantacji nerek oraz wątroby w szpitalu klinicznym SPSKM w Katowicach.

Wybitne zasługi prof. Franciszka Kokota można przedstawić zarówno w odniesieniu do jego osiągnieć jako nauczyciela, jak i naukowca. I tak, prof. Kokot był opiekunem specjalizacji w dziedzinie chorób wewnętrznych lub nefrologii dla około 100 lekarzy, był również promotorem 79 rozpraw doktorskich i opiekunem 24 rozpraw habilitacyjnych (dodatkowo 6 dalszych w Halle, Rostocku, Jenie i Berlinie), spośród jego podopiecznych 20 uzyskało tytuł profesora nauk medycznych. Te imponujące liczby świadczą jednoznacznie o tym, że prof. Kokot był prawdziwym twórcą własnej szkoły nefrologicznej, a jego wychowankowie obejmowali kierownicze stanowiska w wielu klinikach lub oddziałach nefrologicznych nie tylko w naszym kraju. Prof. Kokot w ten sposób przyczynił się do tworzenia podstaw nefrologii, która w latach 60. ubiegłego wieku oddzielając się od chorób wewnętrznych, zaczęła coraz powszechniej funkcjonować jako oddzielna dziedzina medycyny. Nie dziwi więc fakt, że prof. Franciszek Kokot był jednym z współtwórców Polskiego Towarzystwa Nefrologicznego, powstałego w 1983 roku, a w trakcie 49. Kongresu Europejskiego Towarzystwa Nefrologicznego (ERA-EDTA) w roku 2012 w Paryżu został zaliczony w poczet „Pionierów Nefrologii". Prof. Fran-

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

ciszek Kokot opublikował ponad 720 prac rejestrowanych obecnie w bazie medycznej Pub-Med., z czego duży odsetek stanowią prace opublikowane w prestiżowych czasopismach zagranicznych. Łączny dorobek naukowy prof. Kokota obejmuje ponad 1400 doniesień naukowych, pośród których ponad 820 stanowią prace pełnotekstowe. Ważnym tematem prac badawczych prof. Kokota w początkowym okresie jego działalności naukowej była enzymologia kliniczna. Największą sławę i uznanie w skali międzynarodowej przyniosły jednak Panu Profesorowi Kokotowi publikacje dotyczące zaburzeń hormonalnych w ostrej lub przewlekłej niewydolności nerek, w pierwotnym lub wtórnym nadciśnieniu tętniczym, po transplantacji nerki oraz u chorych z kamicą nerkową. Drugim ważnym polem działalności naukowej prof. Kokota było wykazanie, że nerka jest narządem endokrynnym, co może mieć istotne znaczenie zarówno diagnostyczne, jak i w rozważaniach patofizjologicznych w nadciśnieniu tętniczym i chorobach nerek. Prof. Kokot w sposób nieprzeciętny wykorzystał wiedzę zdobytą w trakcie pobytów zagranicznych w Genewie (1959–1960) i Londynie (1970), i utworzył własne laboratorium, w którym na podstawie opracowanych przez niego metod radioimmunologicznych możliwe było oznaczanie stężeń wielu hormonów w surowicy. Wykonanie tych badań na taką skalę nie było wówczas możliwe, nie tylko w Polsce, ale również w innych krajach Europy Środkowo-Wschodniej. Szczególnie cenne i odkrywcze były prace dotyczące znaczenia układu renina-angiotensyna-aldosteron (RAA) w patogenezie nadciśnienia tętniczego, ostrej lub przewlekłej chorobie nerek oraz w tzw. zatruciu ciążowym (gestoza). W dorobku prof. Kokota znajduje się ponad 200 prac dotyczących układu RAA, opublikowanych w wiodących czasopismach krajowych oraz o zasięgu międzynarodowym. Jednym z kolejnych zagadnień naukowych opracowanych systematycznie pod kierunkiem prof. Kokota była ocena czynności nerek i wydzielenie narządów endokrynnych w warunkach tzw. immersji wodnej u osób zdrowych oraz w licznych stanach chorobowych. Wyniki tych pionierskich badań były wykorzystane i cytowane m.in. przez ośrodek NASA w Stanach Zjednoczonych. Prof. Kokot był również redaktorem wielu podręczników dla studentów i lekarzy, wśród których do najważniejszych należy zaliczyć wielokrotnie wznawiany (6 razy) i uznany za najlepszy podręcznik akademicki *Choroby wewnętrzne – podręcznik dla studentów*. Poza tym, prof. Kokot był redaktorem tak ważnych i unikatowych pod względem treści i sposobu opracowania podręczników, jak: *Gospodarka wodno-elektrolitowa i kwasowo- zasadowa w stanach fizjologii i patologii* (6 wznowień) oraz *Diagnostyka różnicowa objawów chorobowych* (wznawiany 2 razy). Podręczniki autorstwa lub współautorstwa prof. Kokota należały do fundamentalnych pozycji w nauczaniu medycyny, zarówno w okresie przeddyplo-

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

mowym, jak i podyplomowym. Prof. Kokot był również redaktorem przekładów wielu podręczników z języka niemieckiego lub angielskiego na język polski, wśród których należy wymienić przede wszystkim niezwykle cenny podręcznik *Biochemia Harpera*. Przekłady na język polski kilku cennych książek zagranicznych były możliwe m.in. dzięki doskonałej znajomości wielu języków obcych, zwłaszcza języka niemieckiego i angielskiego, a ponadto – jak podkreślał – sam nauczył się języka francuskiego i włoskiego. Prof. Kokot pełnił wiele funkcji z wyboru w towarzystwach naukowych. I tak, od 1989 roku przez trzy kolejne 3-letnie kadencje był prezesem Polskiego Towarzystwa Nefrologicznego. W tym czasie, dzięki wysiłkom prof. Kokota, polska nefrologia nawiązała liczne kontakty międzynarodowe. Prof. Kokot został również trzykrotnie wybrany do Zarządu Głównego Europejskiego Towarzystwa Nefrologicznego (ERA-EDTA), w latach 1978–1981, 1987–1990 oraz 1993–1996. Będąc członkiem Zarządu Głównego ERA-EDTA, prof. Kokot zorganizował spotkanie w Watykanie z papieżem Janem Pawłem II, które zaowocowało wydaniem ważnego dokumentu popierającego ideę oddawania po śmierci narządów przeznaczonych do celów transplantacji. Ta inicjatywa prof. Kokota w dużej mierze przyczyniła się do propagowania donacji narządów i rozwoju transplantologii. Był zapraszany do USA jako tzw. *Visiting Professor*, w roku 1978 (6 tygodni) oraz w roku 1986 (3 tygodnie). Prof. Kokot był ponadto członkiem Międzynarodowego Towarzystwa Nefrologicznego (ISN), Międzynarodowego Towarzystwa Internistycznego oraz Towarzystwa Internistów Polskich, jak również Polskiego Towarzystwa Nadciśnienia Tętniczego. Prof. Kokot pełnił również wiele ważnych funkcji związanych ze szkolnictwem wyższym i nauką w naszym kraju. I tak, prof. Kokot był prorektorem ds. szkolenia podyplomowego (1980–1982), a następnie rektorem (1982–1984) Śląskiej Akademii Medycznej w Katowicach, członkiem Komitetu Badań Naukowych oraz Centralnej Komisji Kwalifikacyjnej ds. Stopni i Tytułu Naukowego (był przewodniczącym Sekcji Medycznej w latach 1978–1990 oraz 1993–2006). Prof. Kokot był też członkiem rzeczywistym Polskiej Akademii Nauk (od roku 1993) oraz członkiem czynnym Polskiej Akademii Umiejętności (od roku 1991). Prof. Franciszek Kokot był doktorem honorowym 10 uniwersytetów w kraju i za granicą, tj.: Akademii Medycznej we Wrocławiu (1990), Śląskiej Akademii Medycznej (1993), Pomorskiej Akademii Medycznej (1995), Akademii Medycznej w Lublinie (1997), Uniwersytetu Pavla Jozefa Šafárika w Koszycach (1997), Akademii Medycznej w Warszawie (1999), Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie (2000), Akademii Medycznej w Białymstoku (2001), Uniwersytetu Medycznego w Łodzi (2004) oraz Uniwersytetu w Opolu (2017). Prof. Kokot otrzymał również członkostwo honorowe wielu polskich i zagranicznych towarzystw

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

naukowych, w tym członkostwo honorowe następujących nefrologicznych towarzystw naukowych: NRD (1979), RFN (1982), Jugosławii (1983), Czechosłowacji (1986), Bułgarii (1986), Węgier (1990), Włoch (1992), Macedonii (1992), Rumunii (1997) oraz Polski (1997), a także Polskiego Towarzystwa Położnictwa i Ginekologii (1994), Polskiego Towarzystwa Nadciśnienia Tętniczego (1994), Towarzystwa Internistów Polskich (1995) i Polskiego Towarzystwa Transplantacyjnego (2001). Jako dotąd jedyny z Polaków prof. Kokot uzyskał w 2010 roku przyznawane tylko nielicznym członkostwo honorowe Europejskiego Towarzystwa Nefrologicznego (ERA-EDTA). Za swoje wybitne osiągnięcia naukowe oraz jako wychowawca kilku pokoleń lekarzy, w tym zwłaszcza nefrologów, prof. Kokot otrzymał liczne nagrody i medale, m.in.: Nagroda J. Śniadeckiego Wydziału Nauk Medycznych PAN (1976); Pasteur Medal (Uniwersytet w Strasburgu, 1985); J. Purkyni Medal – nagroda Czechosłowackiej Akademii Nauki (1985); F. Volhard Golden Medal – Gesellschaft für Nephrologie (1991); International Distinguished Medal – National Kidney Foundation USA (1991); medal Gloria Medicinae – Polskie Towarzystwo Lekarskie (1991); Złoty Medal „Medicus Magnus" – Polska Akademia Medycyny (1996); International Golden Star „Merit for Medicin" International Institute of Universalistic Medicine (1996); Fellow of the Royal College of Physician – FRCP, Edinburgh (1994); „Lux ex Silesia" – nagroda ufundowana przez metropolitę górnośląskiego abp. Damiana Zimonia, przeznaczona dla tych, którzy w swej działalności naukowej lub artystycznej wykazują wysokie wartości moralne i wnoszą trwały wkład w kulturę Górnego Śląska (2001); Nagroda Naukowa Ministra Szkolnictwa Wyższego i Nauki za 2013 rok; Honorowa Nagroda Zaufania „Złoty Otis" (2014), oraz odznaczenia państwowe, m.in. Krzyż Komandorski i Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski, a pośmiertnie został odznaczony Orderem Orła Białego.

Niełatwo w ten bardzo krótki sposób opisać wszystkie osiągnięcia i zasługi prof. Franciszka Kokota. Jeszcze trudniej jest przedstawić go jako charyzmatycznego wykładowcę, wizjonera w wielu dziedzinach nauki, organizatora lecznictwa nefrologicznego oraz wybitnego lekarza, który na co dzień, pomimo licznych obowiązków, zajmował się chorymi. W imieniu licznego grona wychowanków chciałbym podkreślić, że najtrudniej jest nam przedstawić prof. Franciszka Kokota jako naszego Nauczyciela, Mistrza i Mentora, ponieważ jego wpływ obejmował całe nasze życie zawodowe i naukowe.

Prof. Franciszek Kokot zmarł 24 stycznia 2021 roku. Pożegnaliśmy go 30 stycznia w katowickiej archikatedrze i odprowadziliśmy na miejsce spoczynku na cmentarzu w Zabrzu-Rokitnicy, gdzie mieszkał przez większość swojego życia.

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Wydział Lekarski Polskiej Akademii Umiejętności utracił wybitnego naukowca, który swoją działalnością i aktywnością wykraczał poza granice naszego kraju, stając się wybitnym ambasadorem i legendą polskiej medycyny, a nefrologii w szczególności.

Andrzej Więcek

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Mieczysław Chorąży
31 VIII 1925–20 II 2021

Profesor Mieczysław Chorąży odszedł od nas 20 lutego 2021 roku. Jego odejście jest wielką stratą dla nauki, nie tylko polskiej, ale nauki międzynarodowej. Odczuwamy tę stratę bardzo silnie w Narodowym Instytucie Onkologii w Gliwicach, gdzie prof. Chorąży przepracował 70 lat [1, 2].

Prof. Chorąży urodził się 31 sierpnia 1925 roku w Janówce, małej wsi na Podlasiu. Jego ojciec był zamożnym i światłym włościaninem, który wpoił synowi umiłowanie przyrody i szacunek dla wiedzy, patriotyzm i szacunek dla państwa polskiego.

Jako młody chłopiec Mieczysław Chorąży został poddany trudnym i traumatycznym przeżyciom. Wybuch II wojny światowej we wrześniu 1939 roku zastał go w liceum, do którego uczęszczał w Białej Podlaskiej. Już w pierwszych miesiącach wojny zginął jego brat Jan Chorąży, który jako ochotnik uczestniczył w obronie wrześniowej. Ten niezwykły człowiek, rolnik wykształcony w SGGW, wywarł stymulujący wpływ na małego Mietka. Działał on już od czasu swoich studiów w ruchu ludowym. Jego żona Hanna, również aktywna działaczka ludowa, poczuwała się do opieki nad nauką szkolną małego Mieczysława. Naukę tę kontynuował najpierw w Łowiczu, a później w Warszawie na tajnych kompletach, a w roku 1944 zdał tajną maturę. Już w czasach szkolnych włączył się do konspiracji, najpierw w Batalionach Chłopskich, a później w szeregach AK. O tych młodzieńczych czasach, pełnych zaangażowania w walkę z okupantem niemieckim, niezwykle ciekawie pisał Pan Profesor w swojej autobiograficznej książce *Z Janówki w świat* [2]. Wspomnienia z bohaterskiego uczestnictwa w Powstaniu Warszawskim zapierały mi dech w piersiach. Walczył w rejonie Mokotowa jako żołnierz Kompanii B-1 Zgrupowania Pułku Baszta (pseudonim „Grom”). Był dwukrotnie ranny, groziła mu utrata ręki. Po upadku powstania Mieczysław Chorąży znalazł się w obozie jenieckim – w stalagu XIA w Altengrabow w Niemczech.

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Do Polski i do Warszawy wrócił w 1945 roku i podjął studia na Wydziale Lekarskim Akademii Medycznej w Warszawie. Po studiach, w czasie których rozwinęła się jego pasja badawcza, chciał podjąć pracę w Instytucie Onkologii, aby kontynuować swoje zainteresowania naukowe. Niestety, to był trudny czas dla Polski, czas stalinowskich represji wobec uczestników Powstania Warszawskiego, i Mieczysław Chorąży, jako powstaniec warszawski, nie uzyskał zgody władz na zatrudnienie w Warszawie. Ten brak zgody i nakaz pracy w małym, peryferyjnym miasteczku, odległym od wszelkich centrów naukowych, stanowił wielki cios dla aspiracji życiowych młodego naukowca. Na szczęście, jego bratowa, Hanna Chorążyna, wyjednała mu skierowanie do pracy w Gliwicach, gdzie właśnie powstawał Państwowy Instytut Przeciwrakowy.

Mieczysław Chorąży jako młody lekarz pojawił się więc w Gliwicach. Początkowo myślał o pracy chirurga onkologa, wkrótce jednak zaangażował się w pracę badawczą nad patogenezą nowotworów złośliwych. Okazję do rozwoju swoich zainteresowań badawczych znalazł w nowo powstałym Zakładzie Biopatologii Raka w Instytucie w Gliwicach, kierowanym przez Kazimierza Duxa. Prof. Chorąży tak wspominał początki swojej pracy naukowej [3, 4]:

> Pierwsza, niezwykle absorbująca działalność, to było badanie bilansu azotowego u szczurów obarczonych nowotworem. Bardzo pracowity okres, ważny dla mnie etap – praca doktorska wykonywana pod opieką Profesora Kazimierza Duxa. Później, po pojawieniu się rewelacyjnych odkryć transformacji bakteryjnej zafascynowało mnie zagadnienie czy i w jaki sposób można dokonać przeniesienia informacji genetycznej do komórek eukariotycznych. Pierwsze pytanie jakie sobie postawiłem dotyczyło pobierania DNA przez komórki. W tej chwili pewne elementy mojego rozumowania wydają się naiwne. Jednym z przeprowadzanych przeze mnie doświadczeń była próba wywołania nowotworów przez wstrzykiwanie noworodkom szczurów DNA izolowanego z tkanki nowotworowej. Z czasem pojawił się koncept, że być może do transformacji lepsze byłyby wyizolowane chromosomy. To było coś, co przyniosło mi olbrzymią satysfakcję, gdyż było bardzo duże zainteresowanie opublikowanymi przeze mnie pracami na temat izolowania chromosomów i ich pobierania przez komórki. Później powszechnie zaczęły dominować fascynacje z obszaru poznawania struktury i funkcji DNA. Zaczęliśmy (wspólnie z Prof. S. Szalą) wekslować w kierunku badań organizacji DNA, na przykład struktury sekwencji powtarzających się. Potem nasza grupa badała mechanizm działania pochodnej akrydyny, która pomimo obiecujących obserwacji klinicznych niestety nie weszła na rynek. Potem przyszły onkogeny: tutaj takim obszarem, który mnie bardzo zafascynował, był model regenerującej wątroby. Jeszcze później zainteresowaliśmy się szeroko pojętą etiologią nowotworów człowieka. Ta zmiana zainteresowań związała się trochę z bardzo ciężkim okresem jaki polska nauka przeżywała w latach osiemdziesiątych.

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

> Zdecydowaliśmy się „ustawić” grupę kolegów na to, co obecnie określamy mutagenezą i kancerogenezą środowiskową. Dzisiaj wydaje mi się, że był to trafny wybór. Może była to problematyka mało ambitna, ale ten wybór pozwolił Zakładowi przeżyć. Zresztą nie wiem czy wśród moich kolegów istnieje świadomość, że prace wskazujące na obecność uszkodzeń materiału genetycznego w populacji ludzkiej mieszkającej w skażonym środowisku spotkały się z autentycznym zainteresowaniem w świecie. Z drugiej strony badania te, podobnie jak zainicjowane później badania mutacji w genie p53 i genach związanych z metabolizmem ksenobiotyków, są niewątpliwie istotne ze społecznego punktu widzenia. A przecież człowiek w miarę jak skraca mu się czas, widząc szybkość przemijania, chciałby jeszcze coś pożytecznego zrobić.

Tę wypowiedź Profesora cytuję za materiałami przygotowanymi przez prof. Piotra Widłaka [3, 4], który był uczniem Pana Profesora i jego doktorantem, a później jego następcą w kierowaniu Zespołem.

Badania opisane przez Pana Profesora z niezwykłym skrótem i skromnością, tak charakterystyczną dla tego wielkiego Uczonego, były kamieniem milowym dla poznania roli DNA i bodźcem dla rozwoju polskiej biologii molekularnej [3]. Prof. Chorąży doskonale zdawał sobie sprawę ze skali przełomu, jaki stanowiły wyniki badań DNA dla rozwoju medycyny. Dla wielu luminarzy medycyny były one kompletnie niezrozumiałe i wydawały się mieć „tylko” znaczenie naukowe, bez wpływu na praktykę medyczną. Ostatnie lata przyniosły jednoznaczne dowody na to, jak medycyna, a przede wszystkim onkologia, zmienia się pod wpływem tych osiągnięć i jak dalekowzroczne było spojrzenie prof. Chorążego.

Podkreślenia wymaga także ogromny wpływ, jaki wywarły badania naukowe zespołu prof. Chorążego, a także obecność wybitnych biologów molekularnych, wykształconych w najlepszych ośrodkach światowych, na rozwój onkologii w Instytucie w Gliwicach. Dzięki kontaktom Profesora mieli oni dostęp do pracy i rozwoju w najszybciej rozwijających się ośrodkach nauki światowej, a potem, dzięki kontaktom osobistym, mogli wyjaśniać istotę postępów w nauce swoim kolegom – lekarzom pracującym w Instytucie Onkologii w Gliwicach. Pisząca te słowa doskonale pamięta bodźce, jakie otrzymała jej praca naukowa dzięki kontaktom z zespołem prof. Chorążego.

Uzdolnienia naukowe, ale też talenty organizacyjne Mieczysława Chorążego spowodowały, że jego kariera naukowa rozwijała się szybko. W 1958 roku został p.o. kierownika Zakładu Biologii Nowotworów, a od 1963 aż do 1995 pełnił funkcję kierownika tego Zakładu. Jako stypendysta Fundacji Rockefellera w latach 1959–1963 odbywał staże w Stanach Zjednoczonych, najpierw na Uniwersytecie w Wisconsin-Madison, a następnie w Sloan-Kettering Institute for Cancer Research w Nowym Jorku. Pracując pod kierunkiem prof. D. J. Hutchinsona i prof. A. Bendicha, opracował metodę izolowania

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

z komórek mysiej białaczki limfatycznej chromosomów metafazowych, której następnie używano w doświadczeniach nad pobieraniem DNA przez komórki nowotworowe. Praca opisująca tę metodę była wielokrotnie cytowana i stała się podstawą do rozwoju bardziej zaawansowanych metod frakcjonowania chromosomów metafazowych [1]. Był jednym z pionierów badań nad mutagenezą środowiskową oraz epidemiologią molekularną. Współpracował od lat siedemdziesiątych XX wieku z National Cancer Institute w Bethesda, USA, prowadząc prace nad genetyką raka płuc. Jest promotorem 18 zakończonych przewodów doktorskich. Pięciu spośród jego doktorantów otrzymało tytuł profesora.

W 1961 roku uzyskał stopień doktora habilitowanego na Śląskiej Akademii Medycznej. W latach 1973–1991 był jednym z pełnomocników dyrektora Instytutu do spraw rozbudowy Centrum Onkologii – Instytutu im. Marii Skłodowskiej-Curie, Oddziału w Gliwicach.

Od 1971 roku był członkiem korespondentem, a od 1986 członkiem rzeczywistym Polskiej Akademii Nauk. Od 1995 był również członkiem czynnym Polskiej Akademii Umiejętności. Członek wielu międzynarodowych towarzystw naukowych oraz polskich, w tym Polskiego Towarzystwa Onkologicznego, którego był prezesem. Członek rad naukowych instytutów badawczych, między innymi Instytutu Immunologii i Terapii Doświadczalnej PAN we Wrocławiu. Doktor honoris causa Akademii Medycznej w Białymstoku oraz Śląskiej Akademii Medycznej.

Prof. Mieczysław Chorąży był aktywny zawodowo do końca życia. Interesował się postępem onkologii i biologią molekularną nowotworów, ale przede wszystkim złożonością i hierarchią organizmów żywych. Pasjonował się biologią systemów, badaniami nad chaosem i początkami życia. Wygłosił w tym czasie wiele niezwykle interesujących wykładów, które inspirowały młodsze pokolenia badaczy.

Dbał również o przekazanie nowoczesnej myśli naukowej swoim współobywatelom miasta Gliwic. W latach dziewięćdziesiątych zorganizował Wszechnicę PAU w Gliwicach. Comiesięczne wykłady gromadziły zainteresowaną młodzież i ciekawych nowych poglądów mieszkańców Gliwic.

Odznaczony dwukrotnie Krzyżem Walecznych (1944), Złotym Krzyżem Zasługi oraz Srebrnym Krzyżem Zasługi z Mieczami (1944), Krzyżem Kawalerskim (1976), Krzyżem Oficerskim (1987) i Krzyżem Komandorskim z Gwiazdą Orderu Odrodzenia Polski (2002) i Warszawskim Krzyżem Powstańczym (1997), Krzyżem Armii Krajowej oraz Medalem za Warszawę.

3 maja 2017 roku Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej nadał mu Order Orła Białego. W 2019, z okazji 75. rocznicy Powstania Warszawskiego, „za zasługi dla Niepodległej” otrzymał Medal Stulecia Odzyskanej Niepodległości.

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

W 2018 roku otrzymał prestiżową nagrodę Lux ex Silesia, ufundowaną przez metropolitę górnośląskiego.

Prof. Mieczysław Chorąży bardzo często zaznaczał, jak wiele w jego pracy naukowej pomogła mu jego ukochana żona Kasia (Kazimiera Chorąży) [2]. Podkreślał, że na jej barkach spoczywało wychowanie dzieci – Iwony i Tomasza. Oddał jej to zaangażowanie, niezwykle ciepło opiekując się nią w długiej i ciężkiej chorobie. Teraz spoczywają oboje na wojskowych Powązkach w Warszawie.

Źródła:

1. Katarzyna Lisowska, Zdzisław Krawczyk: *Profesor Mieczysław Chorąży. Wspomnienie*. NAUKA 2/2021, 195–204 DOI: 10.24425/nauka.2021.136324.
2. Mieczysław Chorąży: *Z Janówki w świat. Wspomnienia 1925–1995*. Polska Akademia Umiejętności. Pamiętniki Uczonych tom 1. Kraków 2005.
3. Piotr Widłak: *Mieczysław Chorąży. 70 lat pracy w Gliwicach*. Materiały ilustracyjne do prezentacji wygłoszonej w czasie spotkania wspomnieniowego Wszechnicy PAU w Gliwicach w dniu 24 czerwca 2021 r.
4. *Wywiad – rozmowa z Profesorem Mieczysławem Chorążym*, w materiałach konferencyjnych: *Progress in Tumor Biology*, 13–14 Października 1995, Gliwice.

Barbara Jarząb

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Zagraniczny

Zbigniew Darżynkiewicz
12 V 1936–28 II 2021

W dniu 28 lutego 2021 r. odszedł od nas prof. Zbigniew Darżynkiewicz, który był dyrektorem Brander Cancer Research Institute w New York Medical College, profesorem patologii, medycyny i mikrobiologii/immunologii. Żegnamy z głębokim żalem wybitnego naukowca, pioniera i propagatora cytometrii przepływowej w Polsce i na świecie.

Urodził się w 1936 r. w Dzisnie, w ówczesnym województwie wileńskim. Po zdaniu matury w Liceum Ogólnokształcącym w Skarżysku (1953) studiował na Wydziale Lekarskim Akademii Medycznej w Warszawie, uzyskując dyplom lekarza w 1960 r. W roku 1962 rozpoczął pracę w Zakładzie Histologii AM w Warszawie, gdzie w roku 1966 otrzymał stopień doktora n. med. na podstawie pracy *Badanie teratogennego mechanizmu działania insuliny u zarodków kury*. Po doktoracie wyjechał w 1967 r. do State University of New York w Buffalo, USA, a potem, po powrocie do kraju, do Karolinska Institutet w Sztokholmie, Szwecja, co łącznie stanowiło dla niego wspaniałą przygodę naukową. Od 1969 r. pracę naukową kontynuował w USA. W okresie 1980–1990 był członkiem Memorial Sloan Kettering Cancer Center, profesorem biologii komórki i genetyki w Weill Medical College of Cornell University, New York, NY. Od 1990 r. był profesorem patologii, medycyny i mikrobiologii/immunologii w New York Medical College, Valhalla, NY, oraz dyrektorem Brander Cancer Research Institute w tej instytucji.

Dorobek naukowy prof. Darżynkiewicza dotyczy wielu nowych metod badawczych, w tym z wykorzystaniem cytometru przepływowego. Cytometrii używał w badaniach biologii komórki, badaniach cyklu komórkowego, starzenia się komórek i w obserwacjach apoptozy komórek. Jego badania przyczyniły się do wyjaśnienia działania kilku leków i ustalenia optymalnych sposobów ich zastosowania. Opracowane przez niego metody badawcze są szeroko wykorzystywane w diagnostyce chorób nowotworowych, schorzeń autoimmunologicznych, genetycznych i innych. Według polsko-amerykańskiej Fundacji

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Kościuszkowskiej, której był członkiem, opublikował ponad 780 prac naukowych w czasopismach recenzowanych oraz 15 książek naukowych, zarejestrował 8 patentów US. Jego publikacje były cytowane ponad 52 000 razy.

Prof. Darżynkiewicz był prezesem Cell Kinetics Society (1986–1987), prezesem największego towarzystwa naukowego cytometrii: International Society of Advancement of Cytometry (ISAC, 1993–1994), członkiem zagranicznym Polskiej Akademii Umiejętności i Polskiej Akademii Nauk, członkiem American Institute for Medical and Biological Engineering (AIMBE), członkiem honorowym Polskiego Towarzystwa Cytometrii. Był też redaktorem i współredaktorem 5 czasopism naukowych oraz członkiem zespołów redakcyjnych 11 innych czasopism naukowych.

Profesor otrzymał wiele nagród i wyróżnień, był doktorem honorowym Warszawskiego Uniwersytetu Medycznego (2014), otrzymał wyróżnienie Casimir Funk Award Polskiego Instytutu Naukowego w Ameryce (PIASA, 2014), był członkiem Zarządu Fundacji Kościuszkowskiej przez 10 lat. Zorganizował Kolegium Wybitnych Naukowców Polskiego Pochodzenia Fundacji Kościuszkowskiej w 2012 r. Głównym celem Kolegium są opisy wybitnych naukowców polskiego pochodzenia w USA oraz publikowanie ich osiągnięć. Otrzymał Gold Millenium of Poland Medal, nadany przez Polish-American Medical Society.

Począwszy od roku 1972 badania prof. Darżynkiewicza były corocznie wspierane prestiżowym grantem MERIT (Method to Extend Research in Time), ufundowanym przez National Institute of Health. Otrzymywał też wiele grantów naukowych, w tym grant NASA na rozwój technologii barwienia i analizy właściwości komórek w warunkach nieważkości na stacjach kosmicznych.

Prof. Darżynkiewicz utrzymywał kontakty z Polską. W jego laboratorium w Memorial Sloan Kettering Cancer Center w Nowym Jorku przebywało na stażach naukowych kilkudziesięciu naukowców z kraju i był to dla tych osób najczęściej ważny okres w karierze naukowej. Profesor uczestniczył w organizacji konferencji naukowych, w tym pierwszych konferencji cytometrycznych w Polsce z udziałem wybitnych specjalistów cytometrii z Wielkiej Brytanii, Kanady, USA, Włoch.

Razem pracowaliśmy w Zakładzie Histologii AM i nasza wspólna publikacja (J. Kawiak) na temat izolowania komórek chrząstki została w 1965 r. opublikowana w czasopiśmie „Experimental Cell Research". Później Zbyszek wyjechał (1967) na roczną pracę naukową do State University of New York w Buffalo, NY, o czym wspominałem. Miał ustalić, co wiąże inhibitor esteraz w ziarnistościach komórek tucznych. Okazało się, że jest to proteaza. Potem przyjechałem na jego miejsce, by kontynuować ten projekt i izolować oraz wyjaśnić właściwości tej proteazy. Okazała się to proteaza podobna do chymotrypsyny, potem opisana w wielu komórkach, również człowieka.

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Podobno przyjaciół poznaje się w biedzie. W bardzo trudnym dla Polski okresie prof. Darżynkiewicz współtworzył komitet poparcia dla „Solidarności”, utrzymując ścisłe kontakty z doktorem Stefanem Niesiołowskim, profesor Zofią Kuratowską oraz Lechem Wałęsą. Pomagał w zakupie ambulansów i innego sprzętu medycznego dla polskich szpitali. Za tę działalność z rąk Lecha Wałęsy otrzymał Krzyż Oficerski Orderu Zasługi Rzeczypospolitej Polskiej.

Profesor pozostawił rodzinę, żonę – lekarza radiologii, oraz dwóch synów pracujących w zakresie informatyki oraz nauk medycznych.

Prof. Zbigniewa Darżynkiewicza żegnamy z wielkim smutkiem i żalem. Stale był pełen energii i pomysłów w realizacji swoich pasji badawczych, stale życzliwie pomocny, jest uznanym autorytetem w wielu problemach związanych z życiem naszych komórek, a więc z naszym życiem.

Jerzy Kawiak
Marek Jakóbisiak

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

WYDZIAŁ VI

Krajowi

Adam Zagajewski
21 VI 1945–21 III 2021

Adam Zagajewski, poeta, eseista, prozaik, tłumacz literacki, nauczyciel akademicki, czasami działacz społeczny, urodził się we Lwowie, ale związał z Krakowem. Tam, 10 października 2021 roku, został pochowany w Panteonie Narodowym w kościele Św. Apostołów Piotra i Pawła, co jest symbolem jego wysokiej pozycji w środowisku twórców. Sarkofag z białego marmuru karraryjskiego na kontrastowym cokole z czarnego granitu jest dziełem wybitnego polskiego rzeźbiarza mieszkającego od lat w Rzymie, Krzysztofa M. Bednarskiego. Podobnie jak niedawny – również jego autorstwa – Krzysztofa Pendereckiego, także członka Wydziału VI PAU. Ideę sarkofagowych płyt marmuru, jak kartek papieru, tak wyjaśnia: „Kiedy myślę o poecie, narzuca mi się obraz człowieka pochylonego nad kartką papieru, która oślepia go bielą". Na tej marmurowej stronie wykuty rękopisowy zapis wiersza Zagajewskiego *Spróbuj opiewać okaleczony świat*, poświęcony nowojorskiemu dramatowi 11 września. Może to jednak raczej empatia, wyczulenie Zagajewskiego na ludzką tragedię niż oślepienie bielą kartki…

W wydanym w 2002 roku w Krakowie zbiorze esejów pod znamiennym tytułem, potwierdzającym osobowość Autora, *Obrona żarliwości*, Zagajewski prawie streszcza swoje życie: „Ze Lwowa do Gliwic, z Gliwic do Krakowa, z Krakowa do Berlina (na dwa lata), potem do Paryża, na długo, i stamtąd, co roku, na cztery miesiące, do Houston; powrót do Krakowa". Obywatel świata, ale w końcu wyznaje: „W Krakowie czułem promieniowanie tego, co najlepsze w polskiej tradycji – odległe wspomnienia Renesansu, zapisane w architekturze i w muzealnych eksponatach, liberalizm dziewiętnastowiecznej inteligencji, energię międzywojennego dwudziestolecia, wpływ rodzącej się opozycji demokratycznej". To hołd obywatela świata dla Krakowa.

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Zagajewski formalnie nie studiował literatury; studia odbył na Uniwersytecie Jagiellońskim, ale z psychologii i filozofii. To potem promieniuje w jego twórczości. Jego „żarliwość" jest nie tylko deklarowana: w 1975 jest sygnatariuszem *Listu 59*, co powoduje objęcie go zakazem druku. Nie przeszkadza mu to w podpisaniu w 1978 deklaracji założycielskiej Towarzystwa Kursów Naukowych, a 23 sierpnia 1980 dołączył do apelu 64 uczonych, pisarzy i publicystów o dialog władz ze strajkującymi. Od 1981 roku przebywa w Paryżu, a w 2002 powraca już na stałe do Krakowa. Fascynuje go „inteligencki Kraków", miasto Jerzego Turowicza, Hanny Malewskiej, Romana Ingardena, czasowo Czesława Miłosza, rodziny Rostworowskich, Ryszarda i Krystyny Krynickich, Wisławy Szymborskiej i Kornela Filipowicza, Tadeusza Kantora. Tych „żarliwie" wymienia. Jest aktywny nie tylko twórczo; był członkiem redakcji „Zeszytów Literackich". Świadczą też o tym nagrody: Nagroda Fundacji Kościelskich w 1975 roku, Vilenica w 1996, Nagroda Adenauera w 2002, Międzynarodowa Nagroda Neustadt w dziedzinie literatury w 2004 (zwana „małym Noblem"), Nagroda Księżnej Asturii w 2017. W roku 2007 otrzymał Krzyż Oficerski Orderu Odrodzenia Polski, a w 2012 – Krzyż Komandorski Orderu Odrodzenia Polski. Francja nadała mu w 2016 roku Order Legii Honorowej „za szerzenie wartości, których broni Francja". W 2019 otrzymał w Niemczech order „Pour le Mérite za Naukę i Sztukę".

Od 1979 roku jest członkiem Polskiego PEN Clubu, a w 2006 został członkiem Wydziału VI Twórczości Artystycznej PAU. Wykładał na AGH i UJ, w Committee on Social Thought na Uniwersytecie w Chicago i był profesorem wizytującym na University of Houston.

Ale nie tylko w popularnym odbiorze Adam Zagajewski to przede wszystkim poeta. Piszący te słowa jest zafascynowany również jego znakomitymi esejami, wykorzystującymi wszechstronną wiedzę o literaturze, sztuce czy filozofii. Dowodem są, jak zawsze, cytowane wzorce osobowościowe: to twórczość Norwida, Herberta, Czapskiego, Stempowskiego, Brodskiego, Miłosza, Manna, Wata, ale też i Nietzschego czy Ciorana. Znał i kochał muzykę, przede wszystkim Chopina, Bacha, Szostakowicza i Mahlera.

W sferze poezji uważa się, że tworzył „wiersze białe i wolne", dalekie od postmodernizmu przede wszystkim z racji na wagę sensu treści i kształtu języka. Wiążemy go początkowo z krakowskim poetyckim ruchem Nowej Fali, wywodzącym się z grupy Teraz. Już w 1974 roku wydaje razem z Julianem Kornhauserem ważną analizę polskiej literatury lat 60. i 70. *Świat nie przedstawiony.* Był twórcą bardzo płodnym. Ważniejsze zbiorki wierszy to *Oda do wielości*, wydana w Paryżu w 1983 roku, *Jechać do Lwowa* z 1985, paryskie *Płótno* z 1990, *Ziemia ognista* z 1994, krakowskie *Pragnienie* z 1999, wspomniany już *Spróbuj opiewać okaleczony świat*, wydany w Nowym Jorku w 2001 roku, *Powrót*, do Krakowa oczywiście, z 2003, *Asymetria* z 2014

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

i *Prawdziwe życie* z 2019. Proza powieściowa to m.in. *Słuch absolutny* z 1979 roku czy krakowska *Cienka kreska* z 1983. Przyznałem się do zachwytów nad esejami Zagajewskiego. To nie tylko modelowa jak autorskie credo, moja ulubiona *Obrona żarliwości* z 2002 roku, ale też *Poeta rozmawia z filozofem* z 2007 roku czy krakowska *Substancja nieuporządkowana* z 2019.

Wyjątkowo trafne jest eseistyczne spojrzenie Zagajewskiego na osobowość i twórczość Józefa Czapskiego. Tak przecież „krakowskiej" z charakteru postaci, chociaż odległej przez wiele lat przestrzennie, bo paryskiej, ale z krakowskim pawilonem jego twórczości. Zagajewski otwarcie przyznaje: „Był moim przyjacielem i mistrzem. Mistrzem mojej niewiedzy". To zapis ważnego dowodu cech każdego prawdziwego twórcy. Odważnie zapisał to Zagajewski, ale przecież to filozoficzne „nie wiem" powinno być obowiązkiem każdego człowieka nauki i sztuki. Zagajewski ucieka się do *negative capability* – zdolności negatywnej, sformułowanej przez poetę Johna Keatsa. Zagajewski wspomina ważnych, częstych paryskich gości i przyjaciół Czapskiego: Andrzeja Wajdę, Jacka Woźniakowskiego, Stanisława Rodzińskiego czy Czesława Miłosza. To pokazanie autentycznych związków Czapskiego ze środowiskiem PAU. Podobnie szuka tej cechy pokory „nie wiem" u Zbigniewa Herberta. Siedemnastoletni Zagajewski poznał go jeszcze w licealnym czasie w Gliwicach. Potem spotkania w Berlinie, Paryżu czy „spotkanie autorskie w Krakowie, na Krupniczej, w latach siedemdziesiątych?" Zagajewski trafnie chyba pisze, że „wyobraźnie poetyckie" są różne, ale również „zbudowane raczej na wielości, na relacji, na komplikacji. I wydaje się, że świat poetycki Herberta – mimo że, paradoksalnie, słyszymy tu ten sam silny głos – należy raczej do tej drugiej rodziny". Kolejna odkryta wartość refleksji Zagajewskiego o pozytywach mądrego wątpienia.

Niech to cytowane, znalezione właśnie w twórczości Czapskiego i Herberta pokorne wyznanie „nie wiem" stanie się ostatnim przesłaniem Adama Zagajewskiego dla ludzi nauki i sztuki, naszej unikatowej wspólnoty Akademii.

Konrad Kucza-Kuczyński

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Stanisław Julian Rodziński
8 III 1940–17 VII 2021

Stanisław Rodziński – malarz, profesor, publicysta, czasem w poczuciu odpowiedzialności działacz – to Człowiek Krakowa. Tutaj urodził się 8 marca 1940 roku i stąd odszedł 17 lipca 2021, żegnany 27 lipca mszą w Kolegiacie Uniwersyteckiej św. Anny i pochowany na Cmentarzu Rakowickim.

Studia w krakowskiej Akademii Sztuk Pięknych zakończył w 1963 roku dyplomem w pracowni Emila Krchy. Od tego roku maluje i prezentuje swoje prace na ponad 100 indywidualnych i około 200 zbiorowych wystawach malarstwa i rysunku w Polsce i poza granicami, m.in. w Paryżu, Oslo, Stuttgarcie. Był w 1974 roku stypendystą Fondation pour une Entriade Intellectuelle Européenne w Paryżu, Polskiego Instytutu Kultury Chrześcijańskiej im. Jana Pawła II w Rzymie w 1985 i Fundacji Janineum w Wiedniu w 1994 roku.

Doświadczenia twórcze wykorzystuje Rodziński aktywnie w pracy dydaktycznej. W latach 1972–1980 prowadzi pracownię malarstwa i rysunku w Państwowej Szkole Sztuk Plastycznych we Wrocławiu, ale w 1981 roku powraca już na stałe do Krakowa. W macierzystej uczelni w 1989 otrzymuje tytuł naukowy profesora, a w 1992 obejmuje stanowisko profesora zwyczajnego. Dowodem uznania dla jakości jego nauczania i pozycji w środowisku akademickim był wybór na dziekana Wydziału Malarstwa na lata 1993–1996, a w latach 1996–2002, czyli przez dwie kadencje, pełnił zaszczytną funkcję rektora tej znakomitej uczelni. Dowodem uznania dla jego pozycji w środowisku akademickim i twórczym było nadanie w 2002 roku tytułu doktora honoris causa Akademii Sztuk Pięknych we Wrocławiu i ASP w Katowicach. Współpracował również z Instytutem Sztuki Liturgicznej Papieskiej Akademii Teologicznej i Uniwersytetem Jagiellońskim.

W okresie opresji schyłku PRL, w 1977 roku, Stanisław Rodziński staje wyraźnie po stronie intelektualnego oporu jako sygnatariusz deklaracji Towarzystwa Kursów Naukowych, czyli tzw. „latającego uniwersytetu”. W czasie

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

stanu wojennego dał się poznać jako aktywny uczestnik Ruchu Kultury Niezależnej. W latach 1991–1992 był członkiem Rady Kultury przy Premierze RP. W roku 1994 został członkiem Wydziału VI Twórczości Artystycznej PAU.

Ważną częścią dorobku Rodzińskiego stało się dzielenie wiedzą i doświadczeniem w sferze tworzenia również poprzez liczne od 1968 publikacje tekstów w obszarze krytyki artystycznej, m.in. w „Tygodniku Powszechnym", „ZNAK-u" czy „Odrze". Ale przede wszystkim istotne było ich trwałe zapisanie książkowe. To m.in. *Sztuka na co dzień i od święta* z 1999, nagrodzone nagrodą „Krakowska Książka Miesiąca" *Obrazy czasu* z 2001, *Mój szkicownik* z 2006 i z 2012 *Autoportret malarza*. Wszystkie one, niezależnie od profesjonalnego zapisu, są czytelne dla szerokiego kręgu odbiorców, przekazując osobiste doznania twórcze.

Dowodem wysokiej, nawet unikatowej pozycji w środowisku było przyznanie mu w 1981 roku Nagrody Miasta Krakowa, Srebrnego (2005) i Złotego (2018) Medalu „Gloria Artis". W 1993 otrzymał Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski, w 1998 – Krzyż Oficerski Orderu Odrodzenia Polski. W 2013 został laureatem nagrody „Per Artem ad Deum".

Portret Stanisława Rodzińskiego, wszechstronny i bogaty jego dorobek akademicki i publicystyczny nie może przesłaniać najważniejszego: portretu malarza. Już w 1988 roku Jerzy Nowosielski pisze o „osobności" tego malarstwa. Na tle bogatego pejzażu nurtów i tendencji krakowskich twórców ta odrębność Rodzińskiego dość wcześnie jest zauważalna i potwierdzona deklaratywnie opowiedzeniem się za duchową tradycją zachodniego chrześcijaństwa. Widać to było w poruszających minimalistycznym dramatyzmem pracach Rodzińskiego na wystawie w 1985 roku u o. dominikanów *W stronę osoby*, sugerującej tytułem sferę fenomenologiczną, tak przecież cenioną w Krakowie. Tadeusz Boruta w wydawnictwie pod tytułem celnie zapowiadającym wybranych twórców *O malowaniu duszy i ciała* nie przypadkiem cytuje prace Rodzińskiego, m.in. *Pietę* z 1982 roku czy *Pocałunek Judasza* z 1993, jako jego poszukiwania właśnie znaczeniowej relacji „duszy i ciała".

Trudna jest kwalifikacja typologiczna warsztatu twórczego Rodzińskiego. Bez wątpienia to nawiązanie do polskiego koloryzmu. Nie przypadkiem więc przyjaźni się z Józefem Czapskim, zachwyca jego warsztatem malarskim, dedykując mu niektóre prace, a Adam Zagajewski wymienia go wśród odwiedzających w Maisons-Lafitte wiernych „przyjaciół Józia". Jednak malarstwo Rodzińskiego ma wyraźnie czytelny, własny język, który Jacek Woźniakowski celnie określił jako „dramat sprzężony z malarską urodą". To kolory ziemi, wyrazista faktura, kontrolowana szorstkość zarysu, a przede wszystkim ta zapamiętywalna odrębność malarstwa. Te cechy widoczne są zarówno w dziełach o tematyce religijnej, jak i nawet w pejzażu, szczególnie z rejonu Nowego Sącza i ulubionej Nawojowej. Pejzaże odbieramy jednak

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

jako monumentalne, może przez widoczny w nich kontakt, rozmowę Ziemi i Nieba. Na styku tych tematyk pojawia się słynny obraz klamra: *Via Crucis*, z krzyżem w surowym wiejskim krajobrazie. Woźniakowski mówi, że pejzaż Rodzińskiego „chwyta światło".

Te dwie sfery tematyczne, dopełnione czasem martwą naturą, charakteryzują twórczość Rodzińskiego. W dominującej tematyce malarstwa religijnego chrystologicznej, pojawiają się sceny pasyjne, malarskie zapisywanie przemijania i śmierci. Potwierdza to sam Mistrz. W książce, zbiorze wypowiedzi z 2006 roku *Jan Paweł II do artystów – artyści do Jana Pawła II*, w swojej refleksji zatytułowanej czytelnie ideowo: *Twórczość jako poszukiwanie nowych epifanii piękna*, pisał: „Sztuka ma sens tylko wtedy, gdy jest drogą do prawdy – prawdy o samym artyście, o świecie, a także o Bogu". Ta trudna, bo kategoryczna i niezbyt popularna w środowisku twórców osobista deklaracja nie wymaga dodatkowego komentarza. Rodziński rozszerza dalej krąg adresatów: „Malarstwo, rzeźba, muzyka i architektura mają ukazywać, że religijna inspiracja nie przemija". To brzmi jak apel do naszego zróżnicowanego twórczo wydziału.

Większość prac malarskich należy do sfery malarstwa religijnego, mniej do sakralnego. Tym niemniej Rodziński jest aktywny we wspomaganiu Kościoła, udzielał się w pracach Komisji Architektury i Sztuki Sakralnej Archidiecezji Krakowskiej, wypowiadał, również krytycznie, m.in. w słynnej dyskusji w ZNAK-u z 1999 roku o jakości architektury nowych polskich kościołów.

Wspominanie żegnanej Osoby wzbogaca często osobiste poznanie. Miałem szczęście tego doświadczyć. Wspomniane krytyczne zainteresowanie Rodzińskiego architekturą kościołów nie przeszkodziło, a wręcz pomogło w zaproszeniu go do wykonania stacji Drogi Krzyżowej w projektowanej autorsko kaplicy SS. Niepokalanek MB Jazłowieckiej w Szymanowie. Było uznaniem wysokiej jakości jego malarstwa, szczególnie o tematyce religijnej. Bezpośrednie spotkanie z dziełem Mistrza zaowocowało zaprojektowaniem w tej kaplicy specjalnej, wydzielonej nawy bocznej dla prezentacji i medytacyjnego odprawiania Drogi Krzyżowej. Powstały w 2003 roku cykl 14 stacji, o charakterystycznym dla Mistrza minimalistycznym wyrazie malarstwa, stał się w przestrzeni sanktuaryjnej kaplicy trwałym śladem wypowiedzi Mistrza o tym wielkim i wiecznym temacie pasyjnym. Dołączył w ten sposób do galerii wielkich krakowskich twórców sztuki nie tylko religijnej, ale i sakralnej. Ten szymanowski epizod twórczy ilustruje wyraziście wielkość osobowości Stanisława Rodzińskiego: Twórcy i Człowieka.

Odszedł nie tylko jeden z wielkich ludzi Krakowa, ale i wybitny polski twórca dzieł o cechach wyjątkowej empatii i odczytywania ludzkiego dramatu. A to jest coraz trudniejsze i przez to coraz rzadsze…

Konrad Kucza-Kuczyński

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Alfabetyczny spis członków PAU

A
Abramowicz Halina 29
Adamczyk Zbigniew 21
Albrecht Jan 24
Alexandrowicz Stefan Witold 22
Allen William Richard 30
Amaldi Ugo 29
Angielski Stefan 25
Askenase Philip W. 31
Aurenche Olivier 28
Avineri Shlomo 28
Axer Jerzy 15

B
Baczkowski Krzysztof 17
Bajer Andrzej 30
Balcerowicz Leszek 19
Balcerzan Edward 16
Ballester Xaverio 27
Bałus Wojciech 16
Bammesberger Alfred 27
Bankiewicz Krzysztof S. 31
Bartke Andrzej 30
Bartmiński Jerzy 15
Bartol Krystyna 15
Bartosz Grzegorz 23
Bartoszyński Kazimierz 14
Beauvois Daniel 28
Bednarczuk Leszek 16
Berger Karol 32
Berglund Björn 30
Berindei Dan 28
Będziński Romuald 21
Białas Andrzej 19
Białynicki-Birula Andrzej Szczepan 21
Białynicki-Birula Iwo 19
Bielicki Tadeusz 23
Bilińska Barbara 22
Biliński Szczepan 22
Bjorken James D. 29
Bodziony Jakub 21
Bogucka Maria 15
Bogucki Andrij 30
Bogusławski Andrzej 15
Boitani Pietro 27
Bolecki Włodzimierz 16
Borowski Andrzej 15
Boruta Tadeusz 26
Borysiewicz Leszek K. 30
Boryś Wiesław 16
Borzyszkowski Józef 19
Bosák Pavel 30
Bratoš Sava 29
Brazis Romuald 29
Brix Emil 28
Brocławik Ewa 20
Brogi Bercoff Giovanna 27
Bronk Andrzej 19
Brown Eric H. 30
Bryła Jadwiga 23
Brzozowski Tomasz 24
Buchwald-Pelc Paulina 15
Buczko Włodzimierz 25
Budaj Andrzej 25
Bumblauskas Alfredas 28
Bunjak Petar Ž. 27
Buras Andrzej J. 29
Busza Wit 29

C
Cantù Francesca 28
Cęckiewicz Witold 26
Chain Benjamin M. 31
Chlebda Wojciech 16
Chorąży Mieczysław 24
Chrobak Tadeusz 23
Cienciała Anna M. 26
Cios Krzysztof 29
Colizzi Vittorio 31
Crugten Alain van 27
Czekalski Stanisław 25
Członkowska Anna 24
Czopek Sylwester 17
Czuczwar Stanisław 25
Čolović Ivan 27

D
Danielewicz Jerzy 15
Danielewicz Magdalena 16
Darżynkiewicz Zbigniew 31
Davies Norman 28
Delaperrière Maria 27
Demkowicz Leszek Feliks 29
Dietl Tomasz 21
Diller Hans Jürgen 27
Dohnalik Tomasz 21
Domagała Wenancjusz 25

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Domański Juliusz 17
Dopart Bogusław 16
Dulak Józef 25
Du Pasquier Louis 30
Dziembowski Wojciech 21

E
Eichmann Klaus 31

F
Fabiański Marcin 16
Fedorowski Jerzy 22
Fieguth Rolf 27
Fikus Marian 26
Filip Małgorzata 25
Fillitz Hermann 27
Flad Hans-Dieter 31
Frackowiak Richard 30
Frick David 27
Friszke Andrzej 19
Fritz Peter 30
Froncisz Wojciech 23
Frost Robert I. 28
Fuliński Andrzej 20
Fuxe Kjell 31

G
Gajda-Krynicka Janina 19
Gajek Bernhard 27
Ganten Detlev 31
Garton Ash Timothy 28
Gąsiorowski Antoni 19
Gierowski Stefan 26
Gispen Willem Hendrik 31
Gliwicz Zbigniew Maciej 23
Głowiński Michał 15
Gorzkowski Albert Juliusz 16
Górecki Henryk 21
Górski Andrzej 24
Górski Jan 24
Gömöri György 27
Grabowska Anna 23
Graciotti Sante 27
Grochowski Maciej 15
Grodzicki Tomasz Kazimierz 26
Grodzińska Krystyna 22
Gromada Tadeusz 29
Gruchała Janusz S. 16
Gryglewski Ryszard Jerzy 24
Guterch Aleksander 23
Gutkowska Jolanta 31
Györy Kálmán 29

H
Haenni Anne-Lise 31
Hahlbrock Klaus 30
Hann Christopher M. 29
Hanusiewicz-Lavallee Mirosława 17
Harrison Stephen 27
Hausner Jerzy 19
Hawiger Jacek 31
Heller Michał 17
Helman Alicja 17
Heuer Rolf-Dieter 29
Hofmann Sigurd 29
Holgate Stephen Townley 31
Hołowiecki Jerzy 26
Horodecki Ryszard 21
Hrycak Jarosław 29

I
Ingarden Krzysztof 26
Isozaki Arata 32
Iwaniec Henryk 29
Iwańczak Wojciech 19

J
Jačov Marco 29
Jadach Stanisław 21
Jajszczyk Andrzej 21
Januszewicz Włodzimierz 24
Jarząb Barbara 26
Jassem Jacek 26
Jeziorski Bogumił 21
Joachimiak Andrzej 29
Józkowicz Alicja 23
Jurczak Janusz 21
Jurkiewicz Jerzy 20

K
Kaczorowski Jerzy 21
Kalczyńska-Scheiwiller Alina 32
Kalina Jerzy 26
Kałuża Zenon 29
Kaminski Michael A. 31
Karliner Marek 29
Kastory Andrzej 17
Kaufmann DaCosta Thomas 28
Kawecka-Jaszcz Kalina 26
Kawiak Jerzy 24
Kieda Claudine 31
Kiedroń Stefan 17
Kijewska Agnieszka 19
Kilarski Wincenty 22
Kiryk Feliks 18
Kiselman Christer Oscar 30
Kisielow Paweł 24
Kisyński Jan 21
Klinowski Jacek 30
Kloc-Stępkowska Małgorzata 31
Koenigswald Wighart von 31
Kokot Franciszek 25
Kolenda Zygmunt 20
Kołodziej Sławomir 21
Korbel Andrzej 21
Korohoda Włodzimierz 22
Korpak Adam 32
Korpanty Józef 15
Korus Kazimierz 15
Korytowska Maria 15
Kossut Małgorzata 23
Kostkiewiczowa Teresa 15
Kostowski Wojciech 25
Kostrzewski Andrzej 22
Kotarba Adam 22

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Kovács István 29
Kowalska-Stus Hanna 17
Kozłowski Henryk 21
Kozłowski Jan 22
Kozłowski Janusz K. 18
Kozłowski Stefan Karol 19
Krawczyk Marek 26
Krąpiec Marek Antoni 23
Kren Kostkiewicz Jolanta 29
Kruk Janusz 18
Krynicki Ryszard 26
Krzemień Kazimierz 23
Kucza-Kuczyński Konrad 27
Kula Jan Marcin 19
Kupiec-Weglinski Jerzy W. 31
Kurczewska Joanna Maria 19
Kwapień Stanisław 20
Kwiecińska Barbara 23

L
Langer Salomon Z. 31
Lasoń Władysław 26
Laurent-Zielińska Maryla 28
Lebioda Łukasz 32
Legocki Andrzej B. 23
Lewenstein Maciej 21
Limon Janusz 25
Limon Jerzy 15
Lipa Jerzy Józefat 23
Lipatow Aleksander W. 28
Lipkowski Janusz 20
Lipska Ewa 27
Lipski Janusz 32
Löw Ryszard 28
Lupa Krystian 27

Ł
Łanczont Maria Grażyna 23
Ławski Jarosław Mariusz 17
Łazarewicz Jerzy W. 26
Łętowska Ewa 18
Łomnicki Adam 22
Łossowski Piotr 19
Łuczka Jerzy 21

M
Machnik Jan 18
Madeyska Teresa 22
Maier Giulio 30
Majewski Lech 27
Malendowicz Ludwik Kazimierz 26
Maliński Tadeusz 32
Małecki Maciej Tadeusz 26
Małkiewicz Adam 16
Małłek Janusz 18
Mang Herbert A. 30
Mania Andrzej 19
Marciniec Bogdan 20
Marinelli Luigi 28
Masłowski Michał 28
Massalski Tadeusz B. 30
Mastalerz Lucyna 26
Maślanka-Soro Maria 17
Matyjaszewski Krzysztof 30
Matyszkiewicz Jacek 23
Mazurkiewicz Roman 16
Mączyński Andrzej 18
Mąkosza Mieczysław 20
Medwecka-Kornaś Anna 22
Meyer Krzysztof 27
Michalik Jan 16
Michalski Sergiusz 17
Michałowska Teresa 16
Michel Alain 28
Migoń Piotr 24
Mika Tomasz 17
Mikołajczyk Marian 21
Minissi Nullo 28
Mitchison N. Aviron 32
Moncada Salvador 32
Montgomery Hugo 28
Morycowa Elżbieta 22
Moskalewski Stanisław 25
Mossakowski Stanisław 16
Motuza Gedyminas 31
Mróz Lech Jacek 19
Mróz Zenon 20
Murariu Dumitru T. 31
Musiał Jacek 26
Muthesius Stefan 28
Mühle Eduard 29
Myjak Adam 27
Myśliwiec Michał 26
Myśliwski Wiesław 27

N
Nadachowski Adam 24
Nalepa Jerzy 19
Nałęcz Maciej Jan 24
Narębski Wojciech 22
Narkiewicz Krzysztof 26
Nawrocki Stanisław 23
Niedźwiedź Tadeusz 23
Nizioł Józef 20
Niżankowska-Mogilnicka Ewa 26
Nowakowska Maria 21
Nowicka-Jeżowa Alina 16
Nowotny Janusz 30
Nycz Ryszard 17

O
Obracht-Prondzyński Cezary 19
Ochman Wiesław 27
Oelert Walter 30
Oganessian Yuri 30
Olszewski Henryk 19
Ostrowski Jan 16
Otręba Ryszard K. 27
Ożóg Krzysztof 18

P
Palczewski Krzysztof 31
Pamuła Jan 27
Paoletti Rodolfo 32
Pasternak Charles A. 31
Pavúk Juraj 29
Pawlik Wiesław W. 25

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Pawłucki Wiesław 21
Pazdan Maksymilian 19
Penczek Stanisław 20
Peryt Tadeusz M. 24
Pflug Peter 30
Pfützner Marek 21
Pilc Andrzej 25
Pleśniak Wiesław 20
Płytycz Barbara 23
Podbielski Henryk Antoni 16
Pokorski Stefan 20
Polański Tomasz 17
Pomian Krzysztof 29
Popiel Jacek 17
Popiela Tadeusz 25
Poprzęcka Maria 17
Posern-Zieliński Aleksander 19
Pospišil Ivo 28
Praszałowicz Michał 21
Prokop Jan 17
Przegaliński Edmund 25
Przewłocka Barbara Elżbieta 26
Przewłocki Ryszard 25
Pullat Rąimo 29
Purchla Jacek 18
Puzynina Jadwiga 16
Pużyński Stanisław 24
Pyza Elżbieta 23

R
Raczky Pál 29
Radomski Marek 32
Radyszewski Rostysław 28
Radzikowski Czesław 25
Rajski Jerzy 19
Rak Janusz 32
Rao Naropantul A. 32
Ratajczak Mariusz Z. 32
Razowski Józef 23
Redlich Krzysztof 20
Rodziński Stanisław 27
Roniewicz Ewa Wanda 24
Rosset François 28
Rothe Hans 28
Rykwert Joseph 28
Rzędowski Jerzy 31

S
Safjan Marek 18
Salerno Alfredo 32
Salmonowicz Stanisław 18
Salwa Piotr 17
Samoć Marek 21
Samorajski Tadeusz 32
Samsonowicz Henryk 18
Sanak Marek 25
Sarna Tadeusz 24
Satz Helmut 30
Sawicki Stefan 16
Schich Winfried 29
Schild Romuald 18
Schinzel Andrzej 20
Schopper Herwig 30
Schousboe Arne 32
Schulz Markham Anne 28
Schultze Brigitte 28
Schuster-Šewc Heinz 28
Sela Michael 31
Selmaj Krzysztof 26
Severs Nicholas John 31
Seweryn Andrzej 27
Siemek Jakub 21
Siemionow Maria Zofia 32
Siemssen Rolf H. 30
Sies Helmut 31
Skiba Stefan 24
Skoczeń Błażej 21
Skotnicki Aleksander 26
Skórczewski Krzysztof 27
Slomiany Bronisław 32
Sławek Tadeusz 17
Słomiński Andrzej T. 31
Smak Józef 21
Smith John F. 30
Snyder Timothy D. 29
Soergel Volker Hermann 30
Sokołowski Robert 29
Sołtysiński Stanisław 19
Sosnowski Ryszard 20
Söding Paul 30
Stabryła Stanisław 16
Stachowski Marek 17
Stala Marian 17
Starkel Leszek 23
Staruszkiewicz Andrzej 20
Starzyk Jerzy R. 23
Stoichită Victor Ieronim 28
Stoika Rostyslav 31
Stroock Daniel 30
Stróżewski Władysław 18
Strzałka Kazimierz 24
Strzelczyk Jerzy 18
Stuchlik Leon 24
Suchanek Lucjan 16
Suchodolski Stanisław 18
Sulima-Kamiński Andrzej 29
Suwalsky Mario 31
Szczepańska-Sadowska Ewa 25
Szczepański Tomasz 26
Szefer Gwidon 21
Szostek Andrzej 19
Sztompka Piotr 18
Szymański Paweł 27
Szymura Jacek M. 24

Ś
Ślączka Andrzej 23

T
Tadeusiewicz Ryszard 21
Taranczewski Paweł Maria 27
Tarnowski Karol 19
Taylor Tomasz Robert 30
Tendera Michał 25
Terano Akira 32
Tischner Marian 23
Tokarczuk Olga 27
Tokarski Ryszard 17
Tołłoczko Tadeusz S. 26

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Tołstojowa Swietłana 28
Tomczak Andrzej 16
Topolińska Zuzanna 16
Torbicki Adam 26
Trautman Andrzej 20
Trojanowski Tomasz 25
Trzonkowski Piotr 26
Turała Michał 20
Turlejski Krzysztof 24
Tylikowski Andrzej 22
Tymowski Michał 19

U
Uchman Alfred 24
Udalski Andrzej 22
Undas Anetta 26
Urbańska Krystyna 31
Uruszczak Wacław 19
Uspienski Boris A. 28

V
Vehviläinen Olli 29
Veltman Martinus 30
Venclova Tomas 32
Verkhratsky Alexei 32
Vesole David H. 32
Vizi Sylvester 32

W
Wachs Israel E. 30
Wadström Torkel 32
Waltoś Stanisław 18
Wasylikowa Krystyna 24
Waszczyszyn Zenon 20
Weiner January 23
Weiss Szewach 29
Welser Rudolf 29
West Stephanie Roberta 28
Wetzel Andreas 31
Weyers Hans-Leo 29
Węgrzyn Grzegorz 24
White John E.C.T. 28
Wierzbicka Anna 28
Wierzchowski Kazimierz 26
Wiesinger Peter 28
Więcek Andrzej 25
Wilczek Frank 30
Witkowski Andrzej 22
Witt Michał 26
Włodarski Maciej 17
Wojakowski Wojciech 26
Wojcicki Stanley G. 30
Wojtkowski Maciej 22
Woleński Jan 18
Wolfendale Arnold 28
Wolpert Lewis 31
Woyciechowski Michał 24
Woźniak Zenon 18
Wójcicki Ryszard 19
Wróblewski Andrzej Kajetan 20
Wszołek Zbigniew 32
Wünsch Thomas 29
Wydra Wiesław 17
Wyka Marta 17

Z
Zagajewski Adam 27
Zajadło Jerzy 19
Zakrzewski Jakub 22
Zaleski C. Pierre 30
Zalewska Agnieszka 21
Zalewski Kacper 21
Zanussi Krzysztof 27
Zarnecki Jan Charles 30
Zarzycki Kazimierz 23
Zawadzki Roman M. 17
Zemann Josef 31
Zembala Marek 25
Zembala Marian 26
Zemła Kazimierz G. 27
Zielinski Christoph 32
Ziemba Antoni 17
Ziółkowski Marek 19
Zoll Andrzej 18
Zrałek Marek 21

Ż
Żernicka-Goetz Magdalena 31
Życzkowski Karol 22
Żylicz Maciej 24

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

Polska Akademia Umiejętności
Kraków 2022

Obj.: ark. wyd. 19,20; ark. druk. 24,13 + wkładka 1 ark.

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2022